

**T.C.
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO-TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI**

**YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER BAĞLAMINDA SİYASAL
İLETİŞİM SÜREÇLERİ: KÜLTÜREL MÜCADELE VE
HEGEMONYA ARAYIŞI**

DOKTORA TEZİ

Mehmet Fatih ÇÖMLEKÇİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. H. Serhat GÜNEY

HAZİRAN 2018

ÖNSÖZ

Öncelikle, tez çalışmasının başından sonuna yanımda olan, tüm yoğunluğuna rağmen bana zaman ayırmaktan hiçbir zaman geri durmayan, hem akademik hem de manevi anlamda büyük desteğini gördüğüm tez hocam Prof. Dr. Serhat Güney’e teşekkür ederim. Geçmişten bugüne bakınca, iyi ki doktora ders döneminde hocanın verdiği *Alternatif Medya Paradigmaları* dersini almışım ve bu tanışıklık başlamış diyorum. Özellikle alternatif medya, kültürel çalışmalar alanlarında ve etnografik araştırma yöntemleri konusunda benimle paylaştığı derin bilgisi ufkumu açtı.

Tez izleme komitelerimde bulunan, verdikleri tavsiye, önerdikleri yeni yollar ve yaptıkları eleştirilerle tezin bugünkü haline gelmesinde büyük katkısı olan Prof. Dr. Kerem Rızvanoğlu ve Doç. Dr. Oya Şakı Aydın’a da gönülden teşekkür ederim. Hep destekleyici ve anlayışlı oldular.

Araştırma kısmında yaşadığım en büyük güçlük, sahaya ve topluluğa nüfuz etmek, derinlemesine görüşmeler için uygun ortamı sağlamaktı. Bu noktada imdadıma arkadaşım Utku Koca yetişti. Onun referansı ve vesile olduğu tanışıklıklar olmasa ne yapardım bilemiyorum. Bana ayırdığı zaman ve dostluğu için kendisine çok teşekkür ediyorum.

Doktora tez dönemimde Avrupa Birliği tarafından verilen “*Jean Monnet*” bursunu almaya hak kazandım ve *Freie Universität Berlin* Medya ve İletişim Çalışmaları Enstitüsünde 1 sene boyunca misafir araştırmacı olarak bulundum. Beni Berlin’e davet eden Prof. Dr. Margreth Lünenborg’a da çok teşekkür ederim. İletişim disiplini dâhilinde beni tanıştırdığı yeni çalışma alanları ve tezim konusunda verdiği öneriler çok değerliydi. Enstitü sekreteri Claudia Hübner’e de bir senelik süre boyunca tüm sorunlarımla ilgilendiği ve güler yüzü için teşekkür ederim. Ayrıca, doktora araştırma bursu için Avrupa Birliğine ve AB Bakanlığı Jean Monnet Burs Ekibine de teşekkür borçluyum.

Ailem bu inişli çıkışlı tez döneminde beni hiç yalnız bırakmadı. Onların sevgisi her zaman olduğu gibi yine bana güç verdi. Başım sıkıştığında ve morale ihtiyacım olduğunda hep orada olan kardeşim Melis Çömlekçi’ye ve hemen hemen her şey için annem Enise Meral’e gönülden teşekkür ederim.

M. Fatih ÇÖMLEKÇİ

Haziran 2018

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖNSÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	vi
ŞEKİL LİSTESİ.....	vii
TABLO LİSTESİ	ix
RESUME.....	x
ABSTRACT	xvii
ÖZET.....	xxiii
1. GİRİŞ	1
2. HEGEMONYA ARAYIŞI VE KÜLTÜREL MÜCADELE	12
2.1 Hegemonya Kavramının Tarihsel Gelişimi.....	12
2.1.1 1917 Öncesi Rusya ve Sosyal Demokratlar.....	13
2.1.2 Lenin ve Hegemonya: Politik İttifak ve Stratejiler.....	15
2.1.3 Gramsci ve Sosyo-Kültürel Açılım: Rıza Üretimi.....	17
2.2 Hegemonya ve Kültür İlişkisi.....	21
2.3 Karşı Hegemonya	24
2.4 Gramsci'nin Hegemonya Çözümlemesini Bütünleyen Tanımlar	26
2.4.1 Organik Entelektüeller.....	26
2.4.2 Manevra ve Mevzi Savaşı.....	28
2.5 Hegemonya ve Radikal Demokrasi	30
2.6 Hegemonya ve Medya.....	33
3. YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER VE ALTERNATİF MEDYA	36
3.1 Yeni Toplumsal Hareketler Paradigması.....	39
3.2 Toplumsal Hareketler, Bireyin Yükselişi ve Kimlik İnşası.....	46
3.2.1 Duygular, Ritüeller ve Kolektif Hafıza.....	46
3.2.2 Hikâye ve Anlatılar	51
3.2.3 Mekânın Politikleşmesi.....	53
3.3 Alternatif Medyaya Farklı Yaklaşımlar.....	55
3.3.1 Radikal Medya Kuramı.....	57

3.3.2 Asimetrik Bağımlılık Kuramı ve Alternatif Medya.....	63
3.3.3 Vatandaş Gazeteciliği	66
3.3.4 Taktik Medya ve Taktik Direniş.....	68
3.4 Yeni Toplumsal Hareketler Bağlamında Sayısal İletişim Ağlarının Kullanımı	70
3.4.1 İnternet Üzerinden Mobilizasyonun Miladı: <i>Zapatista Hareketi</i>	76
3.4.2 Küresel Haber Ağları: <i>Indymedia</i>	79
3.4.3 Sosyal Medya: <i>Arap Baharı</i>	81
3.4.4 Siber Uzam: <i>İndignados</i> (Öfkeliler) Hareketi	84
3.5 İnternet Temelli Toplumsal Hareket Repertuarının Limitleri	86
3.5.1 Yeni İletişim Teknolojileri, Kontrol ve Gözetim: Karanlık Taraf.....	89
3.5.2 Yeni Medya ve Çarpılan Gerçeklik: Hakikat Ötesi (<i>Post-Truth</i>).....	94
4. YÖNTEMSSEL YAKLAŞIM	97
5. BİR SİYASAL TOPLULUĞUN ANATOMİSİ: HAREKET, DAYANIŞMA VE KÜLTÜREL MÜCADELE	104
5.1 Topluluğun Kuruluşu: Vişnelik Toplantıları ve Sonrası	104
5.2 Topluluk: Sosyal ve Kültürel Sermaye	112
5.2.1 Metropol: <i>Eğitimli Orta Sınıfın Katılımı</i>	113
5.2.2 Taşra: <i>Politik Kimlikler</i>	119
5.2.3 Batı: <i>Seküler Gelenek</i>	121
5.2.4 Diaspora: <i>Göçmenlik ve Küresel Ağlar</i>	122
5.3 Kimlik, Duygusal Donanım ve Mekânsal Örüntüler.....	124
5.3.1 Demokratik Kültür ve Çoklu Kimlikler.....	124
5.3.2 Ortak Anlatı ve Hikâyeler.....	128
5.3.3 Eylem ve Etkinliklerin Devinimi: <i>Ritüeller ve Topluluk Gelişimi</i>	129
5.3.4 Duygudaşlık.....	131
5.3.5 Sosyal Ağ ve Gündelik Hayatta Yardımlaşma	133
5.3.6 Mekân Kullanımı	136
5.4 İletişim Ağları, Etkileşim ve Medya Kullanımı	141
5.4.1 Topluluk İçi İletişim	141
5.4.2 Bireysel Medya Tercihleri	146
5.4.3 Geleneksel Medya Repertuarı.....	150
5.4.4 Taktik Medya ve Mizahın Araçsallaştırılması.....	153
5.4.5 Kolektif İçerik Üretimi	157
5.4.6 Vatandaş Gazeteciliği Pratikleri	160
5.4.7 Çevrimiçi – Çevrimdışı Medya Etkileşimi: <i>E-Dergiler</i>	163

5.4.8 Alternatif Medya: Madalyonun Öteki Yüzü	171
5.5 Sayısal İletişim Ağlarında Hareket.....	172
5.5.1 İnternet Üzerinden Mobilizasyon: <i>Hashtag Eylemleri</i>	172
5.5.2 Sosyal Medya Etkinliği ve Toplumsal Hareketlilik İlişkisi.....	180
5.5.3 BHH Web Sitesi.....	188
5.5.4 İnternet Canlı Yayınları	192
5.6 Toplumsal Hareket Gündemleri ve BHH	194
5.6.1 İğneada Nükleer Santral Eylemleri: <i>Yeni Toplumsal Hareketler</i>	194
5.6.2 Hayır ve Ötesi Çalışmaları: <i>Çevrimdışı ve Çevrimiçi Mobilizasyon İlişkisi</i>	197
5.6.3 Eğitim Boykotu: <i>Karşı Hegemonya ve Mevzi Savaşı</i>	202
6. TARTIŞMA	211
6.1 BHH Özelinde Yeni Toplumsal Hareketler Tartışması	211
6.2 Geleneksel Medya ve Sayısal İletişim Ağlarının Bir <i>Sentezi</i>	215
6.3 Hegemonya Arayışı ve Uzun Vadeli Stratejiler: <i>Eğitim Odağı</i>	223
7. SONUÇ.....	229
KAYNAKÇA	233
ÖZGEÇMİŞ.....	253

KISALTMALAR

BHH	: Birleşik Haziran Hareketi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DİSK	: Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP	: Demokrat Parti
EHP	: Emekçi Hareket Partisi
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
HTKP	: Halkın Türkiye Komünist Partisi
KP	: Komünist Parti
ÖDP	: Özgürlük ve Dayanışma Partisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TKP 1920	: Türkiye Komünist Partisi 1920
TMMOB	: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TTB	: Türk Tabipler Birliği

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No
Şekil 2.1 Karşı Hegemonya Bileşenleri	25
Şekil 3.1 Kaynak Mobilizasyonu Paradigması (Özet Tablo)	41
Şekil 3.2 Lievrouw'un Yeni Toplumsal Hareketlerin Aktörleri ve Eylemsellik Biçimleri Sınıflandırması	43
Şekil 5.1 İzmir Çiğli'de Bir Duvar Yazısı: "Hayır Kampanyası"	155
Şekil 5.2 Mizah Filmleri Göndermeli Eylem Afişleri	155
Şekil 5.3 "Hayır Kampanyası": Duvar Yazısı ve Bireysel Performans.....	156
Şekil 5.4 "Hayır Kampanyası" Futbol Göndermeli Mizahi Eylem Afişi.....	157
Şekil 5.5 "Hayır" E-Gazete 2. Sayı.....	165
Şekil 5.6 BHH Tarafından Çıkarılan "Eğitim Kronikleri" İsimli E-Dergi'de Yer Alan Haberlerin Konularına Göre Tasnifi	167
Şekil 5.7 E-Dergilerin Çevrimdışı Ortamda Dolaşımına Bir Örnek.....	170
Şekil 5.8 #13ŞubattaBoykottayız Twitter <i>Hashtag</i> Eylemi Ağ – Etkileşim Haritası	174
Şekil 5.9 BHH'nin Twitter <i>Hashtag</i> Eylem Görseli	177
Şekil 5.10 16 Eylül 2017 Twitter "Trending Topics" Listesi (Türkiye).....	179
Şekil 5.11 BHH Sosyal Medya Hesaplarının Takipçi Sayıları (Mart 2018).....	181
Şekil 5.12 BHH <i>Instagram</i> Hesabı Paylaşımlarının Politik Gündemler Bağlamında Sayısal Dağılımı.....	182
Şekil 5.13 2014-2016 Döneminde "Birleşik Haziran Hareketi" Kelime Grubuyla Yapılan Aramaları Gösteren "GoogleTrends" Grafiği.....	184
Şekil 5.14 2015 Yılında "Birleşik Haziran Hareketi" Kelime Grubuyla Yapılan Aramaları Gösteren "GoogleTrends" Grafiği	184
Şekil 5.15 2016 Yılında "Birleşik Haziran Hareketi" Kelime Grubuyla Yapılan Aramaları Gösteren "GoogleTrends" Grafiği	185

Şekil 5.16 2017 Yılında "Birleşik Haziran Hareketi" Kelime Grubuyla Yapılan Aramaları Gösteren "GoogleTrends" Grafiği	185
Şekil 5.17 BHH Web Sitesi Navigasyon Menüsü	188
Şekil 5.18 İğneada Nükleer Eylemleri (Aralık 2015) Ağ / İlişkisel Haritası	196
Şekil 5.19 Hayır Kampanyası Broşürleri: Çevrimiçi - Çevrimdışı Ortam Etkileşimi	200
Şekil 5.20 @HayırveOtesi Twitter Hesabı Ağ / Etkileşim Haritası	201
Şekil 5.21 13 Şubat 2015 "Laik" Eğitim Boykortu Afişi.....	203
Şekil 5.22 BHH Batıkent Meclisi Alternatif Eğitim Programı	205

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 3.1 Jasper’ın Toplumsal Hareketlerin Temel Boyutları Sınıflandırması	48
Tablo 3.2 Alternatif Medya Tipolojisi.....	62
Tablo 3.3 Yeni Toplumsal Hareketlerin Dijital Repertuarı (Özet Tablo)	74
Tablo 3.4 <i>Indymedia</i> Prensipleri	79
Tablo 3.5 <i>İndignados</i> Hareketinin Medya Repertuarı.....	85
Tablo 5.1 Görüşülen Topluluk Üyelerinin Eğitim Durumları.....	115
Tablo 5.2 Görüşülen Topluluk Üyelerinin Meslekleri	115
Tablo 5.3 Görüşülen Topluluk Üyelerinin Kişisel Gelişimleriyle İlgili İfadeleri ...	130
Tablo 5.4 Görüşülen Topluluk Üyelerinin Geçmişte Katıldıkları Toplumsal Hareketler	132
Tablo 5.5 Topluluk Çatısı Altında Gerçekleştirilen Sosyal ve Kültürel Etkinlikler	135
Tablo 5.6 Topluluk Üyelerinin Haber / Gündem Takibi Yaptığı Mecralar	147
Tablo 5.7 Topluluğun Geleneksel Medya Repertuarı	152
Tablo 5.8 BHH Tarafından Oluşturulan <i>Hashtag</i> 'ler	176
Tablo 5.9 BHH Web Sitesindeki Haberlerin Konu ve Sayılarına Göre Tasnifi.....	189
Tablo 5.10 Topluluk <i>Periscope</i> Yayınlarının Konu ve Sayılarına Göre Tasnifi.....	194
Tablo 5.11 BHH Tarafından Düzenlenen Alternatif Eğitim ve Etkinlik Başlıkları	206

RESUME

Cette étude se focalise sur les communautés qui sont à la recherche d'hégémonie et luttent pour obtenir "du changement social" dans le cadre des nouveaux mouvements sociaux. Le sujet de la thèse est constitué des processus de conception de la communication et du discours politique et des manières d'utilisation des médias en ligne et hors ligne de ces communautés, ainsi que l'analyse de leurs stratégies à court terme et à long terme. Ainsi, les pratiques de mobilisation et d'anti-hégémonie et les activités de communication *alternatives* seront abordés, prenant en compte à la fois la période de la mobilisation sociale et à la période d'affaiblissement. Dans ce cadre, la communauté de *Birleşik Haziran Hareketi* (Mouvement Uni de Juin) fondé en 2014, prétendant constituer une « plateforme commune » pour l'opposition et les activistes de ladite communauté ont été choisis comme le cas d'étude pour la thèse.

Le cas de la Turquie en ce qui concerne la relation de l'hégémonie, du pouvoir et des médias est bien complexe. De la proclamation de la République jusqu'en 1950, un seul parti était au pouvoir et il n'a pas été possible de passer à une démocratie pluraliste et salubre. Quant à la période multipartiste et le système démocratique rattachée, ils ont été interrompus par les coup d'Etat de 1960, 1971, 1980 et le coup d'Etat postmoderne du 28 février 1997, et l'opposition sociale, en plein milieu de la lutte entre le pouvoir politique et les militaires, a demeuré sous pression sauf quelques moments d'adoucissement relatif. Les demandes de transformation sociale venant depuis la base sociale sont restés sans effets et les couches sociales diverses, en dehors de l'idéologie officielle ont été marginalisées. Surtout après le coup d'Etat de 1980, les politiques de marché libre ont rejoint l'esprit de gouvernance autoritaire ; et dans le processus appelé « la contre-attaque du capital », suite à la politique d'intégration au système capitaliste dans le cadre économique, social et culturel, l'opposition de gauche organisée a été marginalisée et a été poussé en dehors de la scène de lutte politique légitime. Lors de la même période, des changements dans la structure de possession des médias ont été vécus :

les patrons des médias provenant de la tradition journalistique ont cédé leur place aux propriétaires de holdings, et l'économie des médias a commencé à être formée suivant les politiques néolibérales.

Après son arrivée au pouvoir, Ak Parti a réalisé à son tour une lutte hégémonique pour faire dominer ses valeurs au sein de la société et pour les transmettre aux générations futures. Pour ce faire, une partie considérable des médias (journaux, chaînes de télévision et stations de radio) ont été pris sous guidance par le pouvoir politique ; il a été essayé de transmettre les valeurs islamo-conservatrices par le biais des organisations non-gouvernementales et des associations d'aide et des laboratoires de réflexion ; et le processus de transmission des nouvelles valeurs à la génération nouvelle a été lancé par des institutions éducatives, fondations et dortoirs. Ce réseau/bloc hégémonique s'unissant au pouvoir d'exécution, a un rôle principal dans le processus de production de consentement au sein de la société. Dans ce cadre, les protestations et les manifestations du Parc de Gezi qui ont déclenché en juin 2013 par une sensibilité environnementaliste contre la volonté politique souhaitant détruire le parc de Gezi à Istanbul pour y construire un centre commercial, et qui ont été poursuivis par des protestations provenant d'une accumulation d'opposition de la société contre les pratiques politiques du pouvoir, ont marqué un tournant dans la vie politique turque et dans l'histoire des mouvements sociaux de Turquie en tant qu'un mouvement de la base sociale. Lorsque le sujet est abordé du point de vue des médias, il a été observé que dans ce processus, les groupes opposants et subordonnés ont été dépourvus des possibilités médiatiques du courant dominant (mainstream). Pour reprendre les termes de Gramsci, à un moment historique où les pouvoirs sociaux opposants défiaient l'hégémonie, les médias du courant dominant constituant l'un des piliers de l'hégémonie en question ont fait de leur mieux pour empêcher toute déviation. Ainsi, les groupes de mouvements sociaux ont utilisé de manière dense et créative les médias alternatifs et les réseaux de communication numériques pour faire entendre leurs voix au peuple.

Cependant vers la fin du mois d'août 2013, les protestations et les manifestations du parc Gezi ont commencé à s'affaiblir, et la plupart des protestataires ne dotant pas d'un passé d'opposition organisée et ayant rejoint l'opposition sociale avec les derniers événements, se sont retirés du réseau de résistance et ont retrouvé leur routine quotidienne. A peu près une année après les

protestations du parc de Gezi, les forums de discussions ont été relancés au campus de Vişnelik d'ODTU (Université Technique du Moyen Orient) par la participation des académiciens, étudiants et représentants des mouvements de gauche, afin de revitaliser l'opposition sociale affaiblie. Le Mouvement Uni de Juin, dont les fondations ont été mises lors de ces forums, a vu le jour avec la motivation de réunir et de mobiliser l'opposition active de l'époque des manifestations de Gezi. Les projets de construction des institutions culturelles opposantes et de recherche hégémonique basées sur des stratégies à long terme, se sont rajoutés aux objectifs et activités de la communauté ainsi qu'aux demandes et objections opposantes à court terme.

Dans ce cadre, l'objectif de l'étude a été fixé comme la recherche des stratégies et des manières d'expression (d'utilisation des médias) et de production culturelle des groupes de mouvements sociaux discordants de l'hégémonie culturelle et politique actuelle, dans le cadre de leur recherche hégémonique. Le fil conducteur de la thèse est formé par les questions posées comme comment les groupes des mouvements sociaux instrumentalisent-ils les médias alternatifs avec les processus de production culturelle en question, comment utilisent-ils les réseaux numériques de communication, comment s'intègrent-ils dans le réseau de communication d'opposition et comment l'objectif de changement social via mobilisation des masses transforme-t-il les stratégies des groupes de mouvements sociaux. Dans ce contexte, en se servant de l'ensemble des notions de médias radicaux/activistes et d'hégémonie opposante, une discussion a été lancée sur les actions, les activités, les forums, les productions culturelles et l'utilisation des médias y compris les médias traditionnels, alternatifs et les réseaux numériques sociaux.

Les questions secondaires de notre étude sont comme qui suit:

- Comment se transforment-elles la production culturelle et l'utilisation des médias des individus et des communautés après le mouvement social?
- Est-il une stratégie spécifique adopté par les groupes de mouvements sociaux en ce qui concerne l'utilisation des médias traditionnels et nouveaux? Dans ce contexte, quel type d'interaction existe-t-il entre milieux en ligne et hors ligne?

- Comment sont-ils construits et par quelles pratiques culturelles sont-ils exprimés, les éléments qui servent à tenir ensemble les groupes de mouvements sociaux comme la mémoire collective et le langage commun?
- Comment les stratégies de communication, les pratiques culturelles et l'utilisation des médias alternatifs des organisations provenant des mouvements politiques sont-ils reliés avec les processus de transmission sociale? Les résultats médiatiques et culturels des organisations en question peuvent-ils passer au-delà de l'espace public alternatif (*ghetto alternatif*) ?

Afin de pouvoir fournir des réponses à toutes ces questions, il a été visé de se servir des méthodes comme l'observation participante, des interviews en profondeur et de l'analyse de contenu, de faire par la suite une collecte, comparaison, analyse et vérification des données. La recherche de la thèse se base sur l'ethnométhodologie de *travail de terrain* incluant des techniques de collecte de données comme l'observation participante et des interviews en profondeur, il a été essayé d'assurer l'intégrité méthodologique du travail par l'analyse du contenu des données du Mouvement Uni de Juin (BHH) –choisi comme cas d'étude– au sein des médias et dans le milieu culturel.

Premièrement, une observation participante a été faite auprès des locaux utilisés par BHH pour réunions, activités et forums. Suivant la technique d'observation participante, dans la période de deux ans entre 2015 et 2017, nous avons participé aux réunions de conseils, aux forums, aux manifestations, aux actions de comité, aux activités de boycott, aux activités culturelles et artistiques et à d'autres activités d'inclusion (petit-déjeuner, festivals, concerts, etc.) dans certaines régions de la Turquie et en Allemagne. Vu que les membres du BHH sont actifs dans plusieurs régions en Turquie et en Europe, lors de la recherche des visites ont été organisées à Berlin, Ankara, Istanbul, Kırklareli et Edirne, les actions / pratiques du BHH sur place ont été observés et des interviews en profondeur ont été réalisés avec des membres de la communauté. Quant aux membres de la communauté à Trabzon, l'entrée en contact et les interviews ont été faites lors de leur visite à Istanbul. Ainsi, la recherche n'a pas été limitée par les personnes actives à un lieu donné, il a été possible d'effectuer une comparaison entre les actions et pratiques de diverses régions.

Pour le choix des personnes interviewées, la méthode d'échantillonnage boule de neige (chaîne de réseau ou de conseil) a été adoptée, suivant les renseignements et conseils d'un interviewé, il a été possible de rentrer dans leur réseau de relations au sein de la communauté et de choisir d'autres interviewés par la suite. Il est possible de catégoriser les interviewés dans le cadre de BHH sous quatre groupes. Le premier groupe est directement en relation avec la production culturelle et médiatique du BHH, soient des chargés de stratégies de communication, responsables des réseaux sociaux, fournisseurs de contenu et chargés des gestion des comptes de réseaux sociaux. Bien que le BHH n'a pas de structure distincte et stricte de leadership, il dispose d'un conseil d'exécution et certains membres du conseil –actifs depuis la fondation du groupe– ont été interviewés pour se servir de leurs témoignages en ce qui concerne les processus de création, de prise de décision et l'actualité du BHH: Ces membres ont constitué le second groupe d'interviewés. Le troisième groupe choisi pour les interviews en profondeur était constitué des personnes qui sont membres volontaires du groupe mais qui ne participent pas directement aux processus de production des messages médiatiques et qui ne font pas partie du comité d'exécution du BHH, mais qui participent aux actions et activités et qui rejoignent le réseau de communication du mouvement de résistance. En dernier lieu, des interviews ont été conduites avec des personnes qui n'ont pas de liens directs ou indirects avec le mouvement du BHH mais qui suivent les activités du groupe grâce aux médias. Ainsi, une tentative de comprendre les effets de la production culturelle et médiatique du BHH sur les "spectateurs" a eu lieu.

Il serait adéquat d'exposer les résultats de la recherche en deux axes principaux. Le premier axe aborde les principes de la relation des réseaux de communication numériques avec les mouvements sociaux. Les membres de la communauté constituant l'objet de la recherche se servent largement d'Internet pour la mobilisation du mouvement, augmentent leurs capacités numériques et se transforment en activistes/journalistes-citoyens par la production médiatique qu'ils développent individuellement et collectivement. Cependant, les membres de la communauté ne considèrent pas les réseaux de communication numériques comme un espace primaire où « se déclencherait le processus de changement social ». Internet est aperçu comme « un moyen » utilisé pour dépasser l'empêchement de s'adresser à la totalité de la société provoqué par le nombre insuffisant des possibilités financières et par l'exclusion des médias du courant dominant. Dans ce

contexte, Internet devient proéminent comme élément pragmatique du processus de communication par le fait qu'il soit gratuit et basé sur l'interaction et qu'il met l'information en ligne à une vitesse exponentielle. Les milieux en ligne sont utilisés uniquement pour s'informer rapidement, obtenir de nouveaux activistes, répandre le message à une audience large et mobiliser les masses avant les actions hors ligne.

Il est visé de contourner le problème d'assiduité et/ou de continuité provenant du dévouement desserré / isolé que vivent les mouvements sociaux qui s'organisent et se mobilisent principalement via Internet, par la communication de vive voix, par l'utilisation des médias traditionnels, et par la priorisation des manifestations / actions dans la rue et la mobilisation hors ligne. Dans ce cadre, les discours transmis à la société sont établis dans les assemblées (espace hors ligne) organisées de manière horizontales, ayant des processus de prise de décision démocratiques; par la suite, ces discours sont mis en circulation par le biais des moyens médias et des réseaux de communication numériques. Les liens forts intracommunautaires produits par des personnes passant du temps ensemble également dans la vie quotidienne, discutant, s'entraïdant, partageant des sentiments semblables et ayant hérité de la mémoire collective des mouvements sociaux antérieurs, provoquent le fait que les activistes ne se détachent pas même après l'affaiblissement des mouvements en question, que le caractère communautaire soit protégé, que la production médiatique –malgré des hauts et des bas– soit assurée, et que l'objectif du changement social demeure bien en place.

Le second axe principal est constitué des résultats obtenus à la suite de la recherche d'hégémonie de la communauté et de son objectif de bâtir des institutions de culture opposante. Le BHH, à part les réactions contre l'actualité sociale à court terme; en partant de l'allégation que le bloc d'hégémonie actuel produise du consentement au sein de la société à l'aide des médias, des institutions éducationnelles, des fondations, des associations et des laboratoires de réflexion et ayant le but d'inverser le processus en question, a fixé des stratégies à long terme. Le centre de ces stratégies est « les politiques d'éducation » et « les institutions éducationnelles ». Il a été voulu de préparer les bases pour le changement social avec des actions et stratégies comme le boycott du système d'éducation actuel, la préparation d'un programme scolaire alternatif, la publication des communiqués à propos de l'éducation, la proposition d'une éducation alternative qui concevrait des

classes et transmettrait « une autre vision du monde et un autre projet social » et – même si ceci n’a pas vu le jour– un projet de fonder des « Ecoles de Juin ». Ces pratiques de hégémonies opposantes mises en place indépendamment de l’actualité temporaire, pourrait assurer les conditions de survie de la communauté au sein de la société civile, contrairement à d’autres groupes de mouvements sociaux ayant des objectifs à court terme. Dans ce contexte, « l’éducation » et « la lutte pour la transmission culturelle » gagnent de l’importance en tant que des stratégies de support permettant à la communauté de survivre au sein de la société civile sans se dissoudre.

ABSTRACT

This study focusses on the communities which-in terms of new social movements-are in a struggle for “social change” and are in search of hegemony. The political communications and discourse construction processes, cultural practices, the online and offline media use methods and the resolution of the long and short-term strategies of aforesaid communities form the subject of this thesis. Thus, the mobilization, the anti-hegemony practices and the *alternative* communications activities that take place in both the agendas of intensive social mobility and in the aftermath of the demise of these movements will be analyzed. Therefore, established in 2014 and claiming to be the “framework” for social opposition, *the United June Movement* organization and its activists have been chosen as a case study for this thesis.

When one looks at the relationship between hegemony, power (those in power), and the media in Turkey, it becomes all rather complicated. Despite the attempts of adopting multi-party system after the establishment of the Republic in 1923, Progressive Republican Party (1924) and Free Republican Party (1930) both dissolved in a short period of time. In 1945, a group of parliamentarian whom detached from Republican People’s Party established Democrat Party and DP came to power in 1950. Thus, one-party rule ended and multi-party system was implemented once again. The multi-party period and the democratic system that accompanied it was cut short as a result of the 1960, 1971, 1980 and February 28, 1997 “postmodern” military coups. The requests for social transformation that came from the base of society were nullified and the layers of society that were not in league with the official ideology were marginalized. After the 1980 military coup especially, free-market politics were united with an authoritarian understanding of governance and in the period known as “the counter-attack of capital” organized leftist opposition was marginalized and ousted from the “legitimate” base of political struggle in the name of integration into the capitalist system economically, socially and culturally. During the same period, changes in media ownership were

experienced; owners of large corporations took the place of journalist-based media patrons and the economy of the media also started to be shaped in accordance with neo-liberal politics.

After to coming to power in 2002, Ak Parti (The Justice and Development Party) also scrambled for its own values to gain dominance in society and for these values to be transferred to future generations. Thus, an important portion of the media (newspapers, television and radio) became a part of the ruling powers political agenda; attempts to impose conservative-Islamic values on society were made via non-governmental organizations and think-tanks and the process of the transfer of new values in the education of the new generation had begun through educational institutions, charities and dormitories. This hegemonic network, which united with the executive branch plays the leading role in the process of gaining consent in society. In this framework, in opposition to the political will of knocking down Gezi Park and building a shopping-center, the Gezi Park Protests, began in June 2013 as environmental issues and then ignited as all the objections society had buried against the political practices of the ruling power surfaced. As a base movement, this represents an important turning point in the existence of Turkish politics and the history of social movements. When one looks at the matter in terms of the media, it was observed that opposition and subordinate groups were deprived of main-stream media opportunities during this period. In the words of Gramsci, in any historical moment when hegemony is challenged by opposition social groups, main-stream media, which aforesaid hegemony can count on, has tried to quell all forms of deviation. Thus, social movement groups have tried to get themselves heard by using alternative media and by using digital communication networks more intensively and more creatively.

However, towards the end of August 2013, the flame of the Gezi Park Protests had started to diminish; those without a background in organized opposition and most of the protestors that had joined as a result of the latest events, returned to their daily lives. About a year after the Gezi Park Protests, at ODTU's (Middle Eastern and Technical University) Vişnelik Campus, through the attendance of academicians, students and various leftist representatives, forums started to reassemble in the name of reigniting the diminished flame of social movement. The United June Movement, whose foundations were laid at these forums, emerged

through the motivation to mobilize the opposition that participated in the Gezi Park Protests. The project of forming a hegemonic search that is based on long term strategies to short term opposition demands and objections, and of creating counter-cultural institutions has been added to the aims and activities of the organization.

Thus, the aim of this study has been determined as being the research of the cultural production and the self-expression (media use) strategies, which social movement groups that do not abide by the current political and cultural hegemony, implement in their search for hegemony. Questions like how social movement groups instrumentalize alternative media in parallel to the processes of aforementioned cultural production; how they become a part of the oppositions communicational network; how the social change ideal changes the communication strategies of social movement groups by mobilizing the masses; and the methods of the use of digital communication networks, form the framework of this study. In this respect, the activities, events, forums, cultural productions and the uses of alternative media, which covers both traditional media and digital communications networks have been opened to discussion by analyzing it through the conceptual set of anti-hegemony and radical/activist media.

The other questions of the research are as follows:

- In the aftermath of social movement, what kind of transformation does the cultural production and media use of individuals and communities experience?
- Is there a certain strategy that social movement groups adopt in the use of traditional and new media use? In this context, what kind of interaction is there between online and offline environments?
- How do phenomena like collaborative feelings, collective memory and a common language, which keep social movement groups together, form and which cultural practices are expressed?
- How is the relationship of social movement-based organizations' communications strategies, cultural practices and alternative media-use formed with the processes of societal transmission? Can the media and cultural output of said-organizations ever transcend the boundaries of their alternative ghetto?

To find answers to all these questions, various data collection tools like participant observation, in-depth interview and content analysis were adopted all at

once and the aim was to compare and verify the collected data. While the scope of the study was based on *field study* ethnomethodology which includes data collection tools like participant observation and in-depth interview, a methodological wholeness has tried to be achieved by enrichening it with the contextual analysis of the United June Movements' various practices in the media and cultural environment.

Firstly, an observation of the places that the United June Movement used for meetings, events and forums was made. By following the participant observation technique, between the years of 2015 and 2017, we participated in UJM meetings that took place in various parts of Turkey and in Germany, forums, street protests, council endeavors, boycotts, cultural and artistic activities and other events designed for mingling (breakfast, festivals, concerts etc.). Because members of the UJM are active in many parts of Europe and Turkey, during the research we travelled to Berlin, Ankara, Istanbul, Kırklareli and Edirne to follow the UJM protests / practices and to conduct in-depth interviews with members of the organization. For the members that participated in the activities in Trabzon, we had talks with them while they were in Istanbul. Thus, the research was not limited to people active in a certain given space; therefore, giving us the opportunity to compare the activities and practices of different areas.

When it comes to choosing who to interview, the method of snowball sampling (referral sampling or chain-sampling) was implemented; in accordance with the information and referral received from the interviewee, the next interviewee was selected. It is possible to categorize the people we interviewed regarding the UJM under four groups. The first group are those in charge of communications strategies, social media enthusiasts, content providers and social media account managers; all of whom are directly related to the UJM's culture and media production. Even though the UJM does not have a determined and strict hierarchy, it does have an executive board; some of whom we interviewed to make use of their experiences regarding the establishment of the UJM and the decision-making process as they had been present since the establishment of the group. These people form the second interview group. The third group selected for in-depth interview was the voluntary members of the organization, who were not a part of the executive board and did not directly participate in the media production processes; however, by

participating in protests and events, they were added to the resistances communications network through social media or their own choosing. Lastly, interviews were conducted with people who did not have a direct or indirect connection to the UJM yet followed the activities of the group via the media. Thus, we tried to understand the effects of the UJM's communicational and cultural productions on "the spectators".

It will be suitable to draw two main conclusions from the study. The first, examines the factors of the relationship between digital communications networks and social movements. The members of the organization studied in this research predominantly resort to the internet for social mobilization; thus, they expand their digital capabilities and become individual activists / citizen-journalists through their individual and collective media productions. However, the members of the organization do not see digital communication platforms as the authentic focal point from which the "social change process" shall spring. The internet is seen as a "tool" that has been isolated from main-stream media, that has emerged because of the lack of financial resources and that is used to call out to the public. In this respect, the internet emerges as a pragmatic factor of the communication process as it is cost-free, is based on interaction and puts the message into circulation quickly. It is used only to communicate quickly from an online environment, to gain new fans, to spread the message to a wide audience and to mobilize the masses prior to offline protests.

Essentially, the continuity problem caused by the one-time only / loose ties on which social movements are organized over the internet, is sought to be eradicated by a prioritization of face to face communication, traditional media use, street-protests and offline mobilization. Thus, the discourse conveyed to society will be established in evenly organized councils based-on democratic decision-making processes and following this will be put into circulation via digital communications networks and traditional media. The strong ties put forward by people who spend time together, who discuss, who help each other in daily life, who share similar sentiments and who share a collective memory of past social movements, result in the non-severance of ties even after the flame of social movement has extinguished and the continuation of media productions as well as the perpetuation of the purpose of social change.

The second axis on the other hand is the result of the organizations' search for hegemony and the aim of creating counter-cultural institutions. Apart from the instinctual reactions toward short-term current social events, the UJM, claims that the current hegemonic bloc produces consent through the media, educational foundations, charities, various associations, think-tanks etc. Therefore, based on this, it has drawn up long-term strategies to overturn this process. The focal point of this strategy is comprised of "educational policies" and "educational institutions." The foundation of social change is desired through actions and strategies like the boycott of the current education system, the preparation of an alternative curriculum, the regular publication of bulletins about education, the formation of classes where a different "world view and social project" is conveyed, and lastly - though improbable - the idea of establishing "June Schools." These anti-hegemonic practices that are carried out independently from temporary current social events, could, despite all fluctuations, form the basis from which it could continue to exist as a pressure group within civil society. In this respect, as long-term strategies, "education" and "the cultural conveyance struggle" gain significance as footholds that enable the organization to survive in civil society without disbanding.

ÖZET

Bu çalışma, yeni toplumsal hareketler çerçevesinde “toplumsal değişim” sağlama mücadelesi veren ve hegemonya arayışı içerisinde bulunan toplulukları merkezine almaktadır. Sözü edilen toplulukların siyasal iletişim ve söylem kurma süreçleri, kültürel pratikleri, çevrimiçi ve çevrimdışı medyayı kullanma biçimleri, uzun ve kısa vadeli stratejilerinin çözümlenmesi tezin konusunu oluşturmaktadır. Böylece hem yoğun toplumsal hareketlilik gündemlerinde hem de bu hareketlerin sönümlenmesinden sonra gerçekleşen mobilizasyon, karşı-hegemonya pratikleri ve *alternatif* iletişim faaliyetleri mercek altına alınacaktır. Bu çerçevede, toplumsal muhalefet için bir “çatı” olma iddiasıyla 2014 yılında kurulan *Birleşik Haziran Hareketi* topluluğu ve aktivistleri, tez için vaka çalışması olarak seçilmiştir.

Hegemonya, iktidar ve medyaya Türkiye özelinde baktığımızda ise konu çok daha çetrefil bir hal almaktadır. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra çok partili hayata geçiş denemeleri olsa da, 1924 yılında kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve 1930 yılında kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası sonraki dönemlerde kapatılmıştır. 1945 yılında ise CHP’nin içinden çıkan bir grup milletvekili Demokrat Parti’yi kurmuş, DP 1950 yılında yapılan seçimle iktidara gelmiştir. Böylece tek parti iktidarı sona ermiş ve çok partili hayata geçiş sağlanmıştır. Çok partili dönem ve buna bağlı demokratik sistem de 1960, 1971, 1980 ve 28 Şubat 1997 “postmodern”¹ askeri darbeleriyle kesintiye uğramış, sağlıklı bir demokrasiye geçilememesi tabandan gelen toplumsal muhalefetin görece nefes alma aralıkları haricinde serpilememesi sonucunu doğurmuştur. Özellikle 1980 askeri darbesinden sonra serbest piyasa politikaları otoriter bir yönetim anlayışıyla birleştirilmiş, “sermayenin karşı saldırısı” olarak adlandırılan süreçte ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda kapitalist sisteme entegrasyon siyaseti neticesinde örgütlü sol muhalefet marjinalleştirilerek “meşru” siyasal mücadele zemininin dışarısında bırakılmıştır. Aynı dönemde medyanın

¹ 28 Şubat 1997’de Necmettin Erbakan (Refah Partisi) ve Tansu Çiller (Doğru Yol Partisi) koalisyon hükümeti ordu tarafından istifaya zorlanmıştır. Bu süreç askeri güç kullanılan geleneksel darbelerin aksine medya ve sivil toplum aracılığıyla kurulan baskı / ikna süreçlerini de içerdiği için “postmodern darbe” olarak adlandırılmaktadır.

sahiplik yapısında da değişimler yaşanmış, gazeteci kökenli medya patronlarının yerini büyük holding sahipleri almış ve medyanın ekonomisi de neo-liberal politikalar doğrultusunda şekillenmeye başlamıştır.

Ak Parti de 2002’de iktidara geldikten sonra, toplumda kendi değerlerini hâkim kılmak ve bunu gelecek nesillere aktarmak için hegemonya mücadelesi vermiştir. Bu doğrultuda medyanın (gazete, televizyon ve radyo) önemli bir bölümü siyasal iktidarın güdümüne alınmış, sivil toplum örgüleri, yardım ve düşünce kuruluşları ile muhafazakar-İslami değerler vurgusu topluma yansıtılmaya çalışılmış ve eğitim kurumları, vakıflar, yurtlar aracılığıyla yeni neslin eğitiminde yeni değerlerin aktarımı süreci başlamıştır. Yürütme gücüyle birleşen bu hegemonya ağı / bloğu, toplumda rıza üretme sürecinde başat rol oynamaktadır. Bu çerçevede, İstanbul Gezi Parkının yıkılıp yerine alışveriş merkezi yapılması yönündeki siyasi irade karşısında, Haziran 2013’te çevre hassasiyeti ile başlayan ve iktidarın siyasi pratiklerine karşı toplumda biriken itirazların gün yüzüne çıkmasıyla fitili ateşlenen Gezi Parkı Protestoları, bir taban hareketi olarak Türk siyasal hayatında ve toplumsal hareketler tarihinde önemli bir dönüm noktasını temsil etmektedir. Konuyu medya boyutunda ele aldığımızda, muhalif ve madun kesimlerin bu süreçte ana-akım medya olanaklarından mahrum bırakıldıkları görülmüştür. Gramsci’nin terimleri ile ifade edilecek olursa, muhalif toplumsal güçler tarafından hegemonyaya meydan okunduğu bir tarihsel anda, bahsedilen hegemonyanın sacayaklarından olan ana-akım medya, her türlü sapmanın önünü almaya çalışmıştır. Böylece toplumsal hareket grupları alternatif medyayı ve sayısal iletişim ağlarını daha yoğun ve yaratıcı biçimde kullanarak topluma seslerini duyurma mücadelesi vermişlerdir.

Ancak Ağustos 2013 sonlarına doğru Gezi Parkı Protestoları sönümlenmeye başlamış, örgütlü muhalefet geçmişi olmayan ve toplumsal muhalefete son olaylarla eklemlenen çoğu protestocu, direniş ağından çekilerek gündelik hayatlarına dönmüştür. Gezi Parkı Protestolarından yaklaşık bir yıl sonra ODTÜ Vişnelik Kampüsü’nde akademisyenler, öğrenciler ve çeşitli sol hareket temsilcilerinin katılımıyla, sönümlenen toplumsal muhalefeti canlı tutmak adına bu forumlar yeniden toplanmaya başlanmıştır. Temelleri bu forumlarda atılan Birleşik Haziran Hareketi, Gezi Parkı Protestolarında aktif olan muhalefeti tekrar bir araya getirerek mobilize etme motivasyonu ile ortaya çıkmıştır. Topluluğun hedef ve faaliyetleri ile,

kısa vadeli *muhalif* talep ve itirazlara uzun vadeli stratejilere dayanan hegemonya arayışı ve karşı kültürel kurumlar inşa etme projesi eklenmiştir.

Bu çerçevede, çalışmanın amacı, mevcut politik ve kültürel hegemonya ile uyumlu hareket etmeyen toplumsal hareket gruplarının, girdikleri hegemonya arayışı bağlamındaki kültürel üretim ve kendini ifade etme (medyayı kullanma) yollarını / stratejilerini araştırmak olarak belirlenmiştir. Toplumsal hareket gruplarının söz konusu kültürel üretim süreçleri ile paralel şekilde alternatif medyayı nasıl araçsallaştırdıkları, sayısal iletişim ağlarını kullanma biçimleri, muhalefetin iletişimsel ağına nasıl dâhil oldukları ve kitleleri mobilize ederek toplumsal değişim sağlama ülküsünün toplumsal hareket gruplarının iletişim stratejilerini hangi biçimlerde dönüştürdüğü soruları tezin ana çatısını oluşturmaktadır. Bu çerçevede Birleşik Haziran Hareketi'nin eylem, etkinlik, forum, kültürel üretim ve geleneksel medya ile sayısal iletişim ağlarını da kapsayan alternatif medya kullanımları, karşı-hegemonya ve radikal / aktivist medya kavram seti üzerinden analiz edilerek tartışmaya açılmıştır.

Araştırmanın yan soruları ise şu şekildedir:

- Bireylerin ve toplulukların toplumsal hareket sonrasındaki kültürel üretimleri ve medya kullanımları nasıl bir dönüşüm geçirmektedir?
- Toplumsal hareket gruplarının geleneksel ve yeni medya kullanımlarında izledikleri belirli bir strateji mevcut mudur? Bu bağlamda çevrimiçi ve çevrimdışı ortamlar arasında nasıl bir etkileşim vardır?
- Toplumsal hareket gruplarını bir arada tutan dayanışma duyguları, kolektif hafıza, ortak dil gibi olgular nasıl inşa edilmektedir ve hangi kültürel pratiklerle dışa vurulmaktadır?
- Toplumsal hareket kaynaklı örgütlerin iletişim stratejilerinin, kültürel pratiklerinin ve alternatif medya kullanımlarının toplumsal aktarım süreçleriyle ilişkisi nasıl kurulmaktadır? Söz konusu örgütlerin medya ve kültürel çıktıları alternatif kamusal alanın (*alternatif getto*) dışına çıkabilmekte midir?

Tüm bu sorulara cevap bulmak amacıyla, katılımcı gözlem, derinlemesine görüşme ve içerik analizi gibi çeşitli veri toplama araçlarına bir arada başvurulmuş, elde edilen verilerin birbiriyle karşılaştırılması ve doğrulanması hedeflenmiştir.

Tezin araştırma evreni katılımcı gözlem ve derinlemesine görüşme gibi veri toplama tekniklerini içeren *saha çalışması* etnometodolojisine yaslanırken, örnek vaka olarak seçilen Birleşik Haziran Hareketi'nin çeşitli pratiklerinin medyadaki ve kültürel çevredeki çıktılarının içeriksel analizi ile zenginleştirilerek yöntemsel bir bütünlük elde edilmeye çalışılmıştır.

Öncelikle, Birleşik Haziran Hareketi'nin toplantı, etkinlik ve forum için kullandığı mekânların gözlemi yapılmıştır. Katılımcı gözlem tekniği takip edilerek, 2015-2017 yılları arasındaki iki senelik süreçte, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde ve Almanya'daki BHH meclis toplantılarına, forumlara, sokak eylemlerine, meclis çalışmalarına, boykot eylemlerine, kültürel-sanatsal aktivitelere ve grubun kaynaşma için düzenlediği diğer etkinliklere (kahvaltı, festival, konser vb.) iştirak edilmiştir. BHH mensupları Türkiye'nin ve Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde faal olduğu için, araştırma sırasında Berlin, Ankara, İstanbul, Kırklareli ve Edirne'ye gidilerek buralardaki BHH eylem / pratikleri takip edilmiş ve topluluk üyeleriyle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Trabzon'da topluluk çalışmalarına katılan kişilerle ise İstanbul'da bulundukları süre içerisinde temasa geçilmiş ve görüşülmüştür. Böylece araştırma sadece belirli bir mekânda faaliyet gösteren kişilerle sınırlı bırakılmamış, farklı bölgeler arasındaki eylem ve pratikler bağlamında karşılaştırma yapma imkânı da bulunmuştur.

Derinlemesine görüşmelerin yapıldığı kişilerin seçiminde, kartopu (*şebeke* ya da *tavsiye zinciri*) örneklem yöntemi kullanılmış, görüşmeciden alınan bilgi ve tavsiyeler doğrultusunda, onların topluluk içindeki ilişki ağına nüfuz edilerek diğer görüşmeciler seçilmiştir. BHH ile ilgili olarak görüşülen kişileri, dört ayrı grup altında tasnif etmek mümkündür. İlk grup, BHH'nin kültür ve medya üretimi ile doğrudan ilintili olan, iletişim stratejisi sorumluları, sosyal medya ilgilileri, içerik sağlayıcıları ve sosyal medya hesap yöneticileridir. BHH'nin belirgin ve katı bir liderlik yapısı bulunmasa da, bir yürütme kurulu mevcuttur ve çoğu grup kurulduğundan beri faaliyet gösteren bu kişilerin bazılarıyla, BHH'nin kuruluş, karar alma ve eylemsellik süreçleriyle ilgili tanıklıklarından faydalanmak adına görüşülmüştür. Bu kişiler de ikinci görüşme grubunu oluşturmaktadır. Derinlemesine görüşmeler için seçilen üçüncü grup ise, BHH yürütmesinde bulunmayan ya da grup adına medya çıktıalarının üretim süreçlerine doğrudan katılmayan, ancak eylem ve etkinliklere iştirâk ederek özellikle sosyal medya dolayımıyla ve bireysel olarak

direnin iŒletişim ağına eklenilen gönüllü topluluk üyeleridir. Son olarak da, BHH hareketi ile doğrudan ya da dolaylı bir bağı olmayan, ancak grubun faaliyetlerini medya üzerinden takip eden kişilerle görüşülmüştür. Böylece, BHH'nin iletişimsel ve kültürel üretimlerinin “izleyiciler” üzerindeki etkileri anlaşılmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın sonuçlarını iki ana eksen de serimlemek uygun olacaktır. İlk eksen, sayısal iletişim ağlarının toplumsal hareketlerle ilişkisinin unsurlarını irdelemektedir. Araştırmaya konu topluluğun üyeleri toplumsal hareket mobilizasyonu için İnternet'e yoğun olarak başvurmakta, bu çerçevede dijital kabiliyetlerini arttırmakta, bireysel ve kolektif biçimde gerçekleştirdikleri medya üretimleriyle birer aktivist / vatandaş gazeteciye dönüşmektedirler. Ancak topluluk üyeleri sayısal iletişim ağlarını “toplumsal değişim sürecinin tetikleneceğı” asli bir mecra olarak değerlendirmemektedirler. İnternet, ana-akım medyadan yalıtılmışlık ve özellikle maddi imkânların azlığı nedeniyle ortaya çıkan toplumun geneline seslenebilme kısıtını bertaraf edebilmek amacıyla kullanılan bir “araç” şeklinde değerlendirilmektedir. Bu bağlamda İnternet, maliyetsiz olması, etkileşime dayanması ve mesajı hızlı biçimde dolaşıma sokması yönünden iletişim sürecinin pragmatik bir unsuru olarak öne çıkar. Çevrimiçi ortamdaki sadece hızlı haberleşmek, yeni taraftarlar kazanmak, mesajı geniş bir kitleye ulaştırmak ve çevrimdışı eylemler öncesinde kitleleri harekete geçirmek için istifade edilmektedir.

Asli olarak İnternet üzerinden örgütlenen ve harekete geçen toplumsal hareketlerin dayandığı tek seferlik / gevşek bağılıkların yarattığı devamlılık sorunu; yüz yüze iletişime, geleneksel medya kullanımına, sokaktaki eylem / etkinliklere ve çevrimdışı mobilizasyona verilen birincil önemle bertaraf edilmek istenmektedir. Bu çerçevede topluma aktarılan söylemler de yatay olarak örgütlenmiş ve demokratik karar alma süreçlerine dayanan meclislerde (çevrimdışı ortamda) ortaklaşa kurulmakta, akabinde geleneksel medya araçları ve sayısal iletişim ağları vasıtasıyla dolaşıma sokulmaktadır. Gündelik hayatta da birbirleriyle vakit geçiren, tartışan, sosyal hayatta yardımlaşan, benzer duyguları paylaşan ve geçmiş toplumsal hareketlerin kolektif hafızasını paylaşan kişilerin ortaya koyduğu topluluk içi güçlü bağlar, aktivistlerin toplumsal hareketler sönümlendikten sonra bile birbirinden kopmaması, topluluk niteliğinin korunmaya çalışılması, dalgalanmalar yaşamakla beraber medya üretiminin sürdürülmesi ve toplumsal değişim hedefinin canlı tutulması sonuçlarını doğurmaktadır.

İkinci ana eksen ise topluluğun hegemonya arayışı ve karşı-kültürel kurumlar inşa etme hedefinin ortaya çıkardığı sonuçlardır. BHH, kısa vadeli toplumsal gündemlere verilen refleksler haricinde; mevcut hegemonya bloğunun medya, eğitim kurumları, vakıflar, dernekler, düşünce kuruluşları vb. yapılarla toplumda rıza ürettiği iddiasına dayanarak ve bu süreci tersine çevirme hedefiyle uzun vadeli stratejiler belirlemiştir. Bu stratejilerin odağını ise “eğitim politikaları” ve “eğitim kurumları” oluşturmaktadır. Mevcut eğitimin sisteminin boykot edilmesi, alternatif müfredat hazırlanması, düzenli olarak eğitimle ilgili bültenlerin yayınlanması, farklı bir “dünya görüşü ve toplumsal projenin” aktarıldığı bir alternatif eğitim önerisi ile sınıfların oluşturulması ve son olarak hayata geçmese de “Haziran Okulları”nı kurma fikri gibi eylem ve stratejiler ile toplumsal değişimin zemini hazırlanmak istenmiştir. Geçici toplumsal gündemlerden bağımsız olarak yürütülen bu karşı-hegemonya pratikleri, topluluğun kısa vadeli hedefleri olan toplumsal hareket gruplarının aksine ve tüm iniş çıkışlarına rağmen, sivil toplum içerisinde bir baskı grubu olarak yaşamını sürdürmesinin koşullarını oluşturabilmektedir. Bu çerçevede “eğitim” ve “kültürel aktarım mücadelesi” uzun vadeli stratejiler olarak topluluğun dağılmadan sivil toplumun içinde yaşamasını sağlayan tutamaklar olarak önem kazanmaktadır.

1. GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı, mevcut politik ve kültürel hegemonya ile uyumlu hareket etmeyen toplumsal hareket gruplarının girdikleri hegemonya arayışı bağlamındaki kültürel üretim ve kendini ifade etme (medyayı kullanma) yollarını / stratejilerini araştırmaktadır. Gramsci'nin (1995) ifade ettiği gibi, egemen güçler salt baskı araçları ile değil okul, medya, üniversite, düşünce ve yardım kuruluşları gibi dolaylı olarak kendilerine bağlı kurumlar / sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla toplumda rıza üretir. Kültür, hegemonyanın kurulduğu ve yeniden üretildiği alandır ve medyayı da kapsar (Carpentier ve Cammaerts, 2006, s. 968). Böylece kurulan hegemonya bloğu, kendini sürekli yeniden gerçekleştirmek için çeşitli stratejileri devreye sokarken, yükselen itirazlar karşı-hegemonya arayışı olarak filiz verir. Egemenin ürettiği kamusal alan ve söylemin dışında kalan, ötekileştirilen bireyler, muhalif grup ve topluluklar ise sokak eylemlerinden alternatif medya girişimlerine, sanatsal ve kültürel üretimlerden yeni iletişim ağlarındaki bireysel direnişlere uzanan çok geniş bir repertuarı direnme, itirazlarını ortaya dökme, yeni ve farklı bir toplumsal gelecek tahayyülünü gerçekleştirme bağlamında kullanırlar.

Sözü edilen bireyler, toplumsal hareket grupları ve muhalif topluluklar, yerleşik hegemonyanın krize girdiği toplumsal hareketlilik zamanlarında eylemliliklerini artırarak, yeni ve yaratıcı pratikler geliştirerek ve farklı muhalif çevrelerle etkileşime girerek değişim ihtiyacına karşılık vermeye çalışırlar. Bununla birlikte, mevcut politik iktidar ve egemen kapitalist düzenin değerleri ile çatışmalı olduklarından ana-akım medyanın olanaklarından genellikle mahrum bırakılırlar. Ana-akım medya tarafından görmezden gelinmek ise, aktivistlerin topluma nüfuz ederek geleceğe dair farklı fikirlerini, muhalif düşüncelerini ve egemenin pratiklerine dair itirazlarını kamusal alana aktarmalarını güçleştirmektedir. Çünkü muhalif toplumsal ve politik aktörler görünür hale gelmek, kendi dünya görüşlerini ifade edebilmek için bir kanala ihtiyaç duyar; dolayısıyla toplumsal anlamda bir meşruiyet arayışına girer ve nihai hedef olarak toplumsal süreçlere müdahil olmayı hedeflerler (Lipsky, 1968). Bu manzarada, hegemonya arayışındaki topluluklar bir yandan sokak

hareketleri ve geleneksel örgütlenme biçimleri ile taraftar kazanmaya çalışırken, öte yandan da kendi medyalarını yaratarak ve / veya sayısal iletişim ağlarının düşük maliyetli, zaman-mekan kısıtlarını kaldıran, hıza dayalı, ağ yapılı ve etkileşime açık yapısını kullanarak topluma ulaşma mücadelesi vermektedirler. Toplumsal hareketlerle filizlenen alternatif söylemleri, yenilikçi değer yargılarını, yeni bir “kültürel dil bilgisi”ni (Virno, 2004) topluma yayma mücadelesi, “iletişim” disiplini altında verimli bir araştırma alanı sunmaktadır.

Hegemonya, iktidar ve medyaya Türkiye özelinde baktığımızda ise konu çok daha çetrefil bir hal almaktadır. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra çok partili hayata geçiş denemeleri olsa da, 1924 yılında kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve 1930 yılında kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası sonraki dönemlerde kapatılmıştır. 1945 yılında ise CHP’nin içinden çıkan bir grup milletvekili Demokrat Parti’yi kurmuş, DP 1950 yılında yapılan seçimle iktidara gelmiştir. Böylece tek parti iktidarı sona ermiş ve çok partili hayata geçiş sağlanmıştır. Çok partili dönem ve buna bağlı demokratik sistem de 1960, 1971, 1980 ve 28 Şubat 1997 “postmodern”² askeri darbeleriyle kesintiye uğramış, sağlıklı bir demokrasiye geçilememesi tabandan gelen toplumsal muhalefetin görece nefes alma aralıkları haricinde serpilememesi sonucunu doğurmuştur. Özellikle 1980 askeri darbesinden sonra serbest piyasa politikaları otoriter bir yönetim anlayışıyla birleştirilmiş, Boratav’ın (2012, s. 145) “sermayenin karşı saldırısı” olarak adlandırdığı süreçte ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda kapitalist sisteme entegrasyon siyaseti neticesinde örgütlü sol muhalefet marjinalleştirilerek “meşru” siyasal mücadele zemininin dışarısında bırakılmıştır.

Aynı dönemde medyanın sahiplik yapısında da değişimler yaşanmış, gazeteci kökenli medya patronlarının yerini büyük holding sahipleri almış ve medyanın ekonomisi de neo-liberal politikalar doğrultusunda şekillenmeye başlamıştır. Daha genel ve tarihsel şekilde ifade edilecek olursa, Türk siyasal hayatındaki tüm gelişme, çalkantı ve değişimler doğrudan medya alanına etki ederek benzer dönüşümlere yol açmıştır. Politik, ekonomik ve kültürel anlamda hegemonya tesis etmeye çalışan iktidar odakları eş zamanlı olarak medya üzerinde de bir hegemonya kurarak topluma kendi değerlerini aktarma fırsatını kullanmaktadırlar. Bu doğrultuda, 1980-2002 arası

² 28 Şubat 1997’de Necmettin Erbakan (Refah Partisi) ve Tansu Çiller (Doğru Yol Partisi) koalisyon hükümeti ordu tarafından istifaya zorlanmıştır. Bu süreç askeri güç kullanılan geleneksel darbelerin aksine medya ve sivil toplum aracılığıyla kurulan baskı / ikna süreçlerini de içerdiği için “postmodern darbe” olarak adlandırılmaktadır.

dönemde ana-akım medya bir yandan resmi ideolojinin savunuculuğunu yaparken öte yandan doğru habercilik ve gazetecilik etiği gibi kavramların yerini salt kar elde etme motivasyonunun aldığı bir dönüşüm süreci yaşanmıştır. Ak Parti iktidarının ilk yıllarında (2002-2007) Avrupa Birliği tam üyelik sürecinin hızlanmasıyla paralel olarak görece bir özgürlük ortamı yaşanmışsa da, özellikle 2007 sonrasında günümüze kadar gelen dönemde medya ve toplumsal muhalefetin özgürlük alanı daralmaya başlamıştır. Avrupa Birliği'nin her sene Türkiye için hazırladığı İlerleme Raporu'nun 2016 yılı değerlendirmesinde “gazeteci, yazar ve sosyal medya kullanıcıları”na yönelik kovuşturmalar eleştirilmiş, Türkiye “Sınır Tanımayan Gazeteciler” (*Reporters Without Borders*) örgütünün Basın Özgürlüğü İndeksi'nde (2017) 180 ülke arasında 155. sırada yer almış, özellikle gazeteci tutuklamaları ve sosyal medya üzerindeki sansür politikası eleştirilmiştir.

İşte bu atmosfer içinde biçimlenen karşı-hegemonya arayışını anlayabilmenin yolu, mevcut hegemonyanın toplumda hangi kurum ve araçlarla örgütlenip rıza ürettiğini çözümlemekten geçmektedir. Ak Parti 2002'de iktidara geldikten sonra, toplumda kendi değerlerini hâkim kılmak ve bunu gelecek nesillere aktarmak için hegemonya mücadelesi vermiştir. Bu doğrultuda medyanın (gazete, televizyon ve radyolar) önemli bir bölümü siyasal iktidarın güdümüne alınmış, sivil toplum örgütleri, yardım ve düşünce kuruluşları ile muhafazakâr-İslami değerler vurgusu topluma yansıtılmaya çalışılmış ve eğitim kurumları, vakıflar, yurtlar aracılığıyla da yeni neslin eğitiminde yeni değerlerin aktarımı süreci başlamıştır. Yürütme gücüyle birleşen bu hegemonya ağı, toplumun rızasını üretme sürecinde başat rol oynamaktadır. Böylece, iktidar, sermaye, basın, sivil toplum örgütleri, düşünce kuruluşları, vakıf ve derneklerden müteşekkil bir hegemonya bloğu meydana çıkmıştır.

Her ne kadar medyanın hegemonyaya hizmet ederek onu yeniden ürettiği, kapitalist sisteme hizmet ettiği, siyasal iktidarın toplumsal mühendislik projesinin bir ayağı olarak topluma yön vermek için kullanıldığı doğruysa da, bu durumu tek taraflı, mutlak ve değişmez bir süreç olarak görmek doğru değildir. Hegemonyanın olduğu her yerde itirazlar ve karşı mücadeleler de filizlenmektedir. Sayısal iletişim ağlarıyla bütünleşen bağımsız ve alternatif toplumsal hareket medyası, kamuoyuna etki ederek ana-akım medyanın inşa ettiği gerçekliği boşa düşürme potansiyeline sahiptir. Bunun en güncel örneklerinden biri de, 2013 yılında meydana gelen Gezi

Parkı Protestoları ve onun medyasının toplumsal / kültürel alanda verilen karşı mücadeleye eklenme sürecidir. İstanbul Gezi Parkının yıkılıp yerine alışveriş merkezi yapılması yönündeki siyasi irade karşısında, Haziran 2013'te çevre hassasiyeti ile başlayan ve iktidarın siyasi pratiklerine karşı toplumda biriken itirazların gün yüzüne çıkmasıyla fitili ateşlenen Gezi Parkı Protestoları, Türk siyasal hayatında ve toplumsal hareketler tarihinde önemli bir dönüm noktasını temsil etmektedir. Gezi Parkı Protestoları sırasında toplumun çok farklı sınıf, kimlik ve kesimi bir araya gelerek sokak protestolarıyla taleplerini aşağıdan yukarıya iletme şansını bulmuşlardır. Bu süreçte ana-akım medya uzun süre protestoları görmezden gelmiş, ancak yoğun toplumsal baskı ve sosyal medyadan yükselen tepkiler sonrasında sokak hareketlerini haberleştirmeye başlamıştır. Ana-akım medyanın yaptığı haberlerin büyük bölümünde ise siyasal iktidarın söylemiyle paralel biçimde protestocular marjinalize edilmiş ve yakıp yıkmakla, toplumsal düzeni / istikrarı bozmakla suçlanmışlardır. Gramsci'nin terimleri ile ifade edilecek olursa, muhalif toplumsal güçler tarafından hegemonyaya meydan okunduğu bir tarihsel anda, bahsedilen hegemonyanın sacayaklarından olan ana-akım medya, her türlü sapmanın önünü almaya çalışmıştır.

Sözü edilen toplumsal hareketlilik döneminde, 1908 Devrimi³ sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan görece ve geçici özgürlük ortamındaki muhalif basın patlamasını andırır şekilde, çok çeşitli alternatif medya girişimleri ortaya çıkmıştır. Ana-akım medyanın iktidar güdümünde kaldığı ve “profesyonel” gazetecilerin toplumsal hareketliliğe dair kısıtlı / taraflı haber yapabildikleri bu anlarda, sokaktaki eylemcilerin her biri birer gazeteci gibi iş görerek, özellikle *Twitter*, *Facebook* ve *Tumblr* gibi sosyal medya mecraları üzerinden anbean gelişmeleri toplumun dikkatine sunmuşlardır. Benjamin (2008) ve Brecht'in (1964) kavramsallaştırdıkları, bireylerin salt medya tüketicisi olmaktan çıkarak üretici haline gelmeleri olgusu pratiğe dökülmüş, protestolara katılanların çoğu sosyal medya dolayısıyla haber üreterek bunları geniş kitlelere yaymıştır. Bunun haricinde aktivistlerin çıkardıkları gazete ve bültenler, kurdukları çevrimiçi televizyon kanalları ve sokaktan yaptıkları canlı yayınlar kamuoyunu bilgilendirme ihtiyacını

³ Osmanlı İmparatorluğu'nda bazı tarihçiler tarafından “istibdat dönemi” olarak adlandırılan II. Abdülhamit'in padişahlık döneminin (1878-1908) ardından, merkezi bürokratik ve mutlakiyetçi yönetim anlayışına karşı “Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik” sloganıyla İttihad ve Terakki üyeleri tarafından gerçekleştirilen, Aykut Kansu (1997) tarafından “geç kalmış bir liberal devrim” olarak Meşrutiyet'in ilanı olayı. Bu olaydan sonra farklı ideolojilere sahip birçok yeni gazete ortaya çıkan görece özgürlük ortamında yayın hayatına girmiştir.

karşılamaştır. Hiyerarşik olmayan, demokratik ve yatay alternatif medya pratikleri ile aktivistler arasındaki örgütlenme sağlanarak kitleler toplumsal değişim talepleri bağlamında harekete geçirilmiştir.

Ancak Ağustos 2013 sonlarına doğru Gezi Parkı Protestoları sönümlenmeye başlamış, örgütlü muhalefet geçmişi olmayan ve toplumsal muhalefete son olaylarla eklemlenen çoğu protestocu, direniş ağından çekilerek gündelik hayatlarına dönmüştür. Paralel biçimde, “direnişçileri” bir araya getiren toplumsal hareket grupları (Taksim Dayanışması) ve Gezi Parkı Protestoları ile beraber ortaya çıkan alternatif medya (Çapul TV, Gezi Postası vb.) etkisini kaybetmeye ve toplumsal hareket sahnesinden çekilmeye başlamıştır. Çoban ve Ataman’ın (2015) Gezi Parkı Protestolarına katılan direnişçiler üzerine yaptığı alan araştırması, toplumsal hareket sırasında direnişçilerin yarattığı ağın iletişimsel yoğunluğu azaldıkça, dayanışma duygusunun seyredildiğini ve yurttaşların ağ içindeki yalnızlıklarına geri çekildiğini göstermiştir. Direnişin yoğunluğu azaldıkça her biri aynı zamanda muhabir gibi alternatif medya ağına eklemlenen protestocular işlevlerini yitirmeye başlamış, ancak söz konusu karşı mücadele ve kurulan iletişim ağı kolektif bilinçte iz bırakmıştır. Gezi Parkı Protestolarının dikkat çeken yanlarından biri de, protestocuları bir araya getiren, herkesin özgürce söz alabildiği, tartışabildiği ve ortak kararların alındığı *forumlar* olmuştur.

Gezi Parkı Protestolarından yaklaşık bir yıl sonra ODTÜ Vişnelik Kampüsü’nde akademisyenler, öğrenciler ve çeşitli sol hareket temsilcilerinin katılımıyla, sönümlenen toplumsal muhalefeti canlı tutmak adına bu forumlar yeniden toplanmaya başlanmıştır. Temelleri bu forumlarda atılan Birleşik Haziran Hareketi⁴ de, Gezi Parkı Protestolarında aktif olan muhalefeti tekrar bir araya getirerek mobilize etme motivasyonu ile ortaya çıkmıştır. BHH’nin ve bu çatı altında faaliyet gösteren protestocuların tez konusu olarak seçilmesinin nedeni, öncelikle, grubun toplumsal hareketlerle birlikte parlayıp daha sonra sönümlenen mücadele enerjisini uzun vadeli bir hegemonya arayışına dönüştürmek için ortaya koyduğu iradenin niteliğini, gücünü ve gerçekliğini irdelemek şeklinde özetlenebilir. Gramsci’nin (1995) ortaya koyduğu “manevra savaşı” ve “mevzi savaşı” metaforları bu noktada açıklayıcıdır. BHH’ye bağlı protestocular bir yandan siyasi iktidarın toplumun muhalif kesimlerinde tepki yaratan pratiklerine karşı anlık olarak

⁴ Birleşik Haziran Hareketi (BHH, Haziran Hareketi) 3. Vişnelik toplantısının ardından 19 Ekim 2014’te kurulmuştur.

muhalefeti mobilize etme girişimlerinde bulunurken (manevra savaşı), öte yandan daha uzun vadeli hedefleri ve hegemonya arayışı bağlamındaki pratikleriyle (mevzi savaşı), karşı-kültürel ve sosyal bir üretim gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar.

Ancak BHH, muhalif kimliği nedeniyle ana-akım medyada yer bulamamakta ve grubun fikirlerini, farklı gelecek tahayyüllerini topluma aktaracak kanalları kısıtlı kalmaktadır. Bu bağlamda, topluluk mensuplarının hem toplumsal hareketler sırasında, hem de BHH örneğinde olduğu gibi bu hareketlerin sonrasında alternatif medyadan istifade etmektedirler. Bu çerçevede, Downing’ın toplumu değiştirmeye dönük her türlü alternatif medya girişimi için (İnternet, gazete, duvar yazıları, el ilanları, dans, sokak performansları vb.) kullandığı çatı kavram “radikal medya” ve Lievrouw’un “aktivist yeni medya” yaklaşımı da çalışmanın kavram setine tezin kuramsal çerçevesini bütünleyecek şekilde dâhil edilmiştir.

Bu tezin amacı, bireylerin ve toplumsal hareket gruplarının toplumsal değişim sağlama ve hegemonya arayışı doğrultusundaki pratiklerini / karşı-kültürel üretim biçimlerini serimleyerek çözümlemektir. Protestocu bireylerin / toplulukların söz konusu kültürel pratikleri ile paralel şekilde alternatif medyayı nasıl araçsallaştırdıkları, muhalefetin iletişimsel ağına nasıl dâhil oldukları, söylemlerini nasıl kurdukları ve kitleleri mobilize ederek toplumsal değişim sağlama ülküsünün toplumsal hareket gruplarının iletişim stratejilerini hangi biçimlerde dönüştürdüğü soruları tezin ana çatısını oluşturmaktadır. Bunun yanında, genellikle hiyerarşik bir yapıya sahip olmasa da topluluk çatısı altında hareket eden bireyleri bir arada tutan ve üstüne kolektif kimliğin inşa edildiği duygusal ortaklıklar, semboller, jargon, kolektif hafızanın oluşma / serpilme süreçleri de toplumsal hareket çalışmaları bağlamında yeni ufuklar açabilmektedir (Goodwin ve diğ., 2000; Collins, 1990; Jasper, 2011). Bu kapsamda, vaka çalışması olarak seçilen Birleşik Haziran Hareketi’nin eylem, forum, kültürel pratik ve sosyal medyayı da kapsayan alternatif medya kullanımları, karşı-hegemonya ve radikal-aktivist medya kavram seti üzerinden ve etnometodolojinin katılımcı gözlem ve derinlemesine görüşme gibi veri derleme tekniklerini etkin bir biçimde kullanan bir saha çalışması ile birlikte analize tabi tutulacaktır. Araştırmanın yan soruları şu şekilde özetlenebilir:

- Bireylerin ve toplulukların toplumsal hareket sonrasındaki kültürel üretimleri ve medya kullanımları nasıl bir dönüşüm geçirmektedir?

- Toplumsal hareket gruplarının geleneksel ve yeni medya kullanımlarında izledikleri belirli bir strateji mevcut mudur? Bu bağlamda çevrimiçi ve çevrimdışı ortamlar arasında nasıl bir etkileşim vardır?
- Toplumsal hareket gruplarını bir arada tutan dayanışma duyguları, kolektif hafıza, ortak dil gibi olgular nasıl inşa edilmektedir ve hangi kültürel pratiklerle dışa vurulmaktadır?
- Toplumsal hareket kaynaklı örgütlerin iletişim stratejilerinin, kültürel pratiklerinin ve alternatif medya kullanımlarının toplumsal aktarım süreçleriyle ilişkisi nasıl kurulmaktadır? Söz konusu örgütlerin medya ve kültürel çıktıları alternatif kamusal alanın (*alternatif getto*) dışına çıkabilmekte midir?

Tüm bu sorulara cevap bulmak amacıyla, katılımcı gözlem, derinlemesine görüşme ve içerik analizi gibi çeşitli veri toplama araçlarına bir arada başvurulmuş, elde edilen verilerin birbiriyle karşılaştırılması ve doğrulanması hedeflenmiştir. Tezin araştırma evreni etnometodolojiye yaslanırken, Birleşik Haziran Hareketi'nin çeşitli faaliyetlerinin medyadaki ve kültürel çevredeki çıktılarının içeriksel analizi ile zenginleştirilerek yöntemsel bir bütünlük elde edilmeye çalışılmıştır.

Öncelikle, Birleşik Haziran Hareketi'nin toplantı, etkinlik ve forum için kullandığı mekânların gözlemi yapılmıştır. Katılımcı gözlem tekniği takip edilerek, 2015-2017 yılları arasındaki iki senelik süreçte, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde ve Almanya'daki BHH meclis toplantılarına, forumlara, sokak eylemlerine, meclis çalışmalarına, boykot eylemlerine, kültürel-sanatsal aktivitelere ve grubun kaynaşma amacıyla düzenlediği diğer etkinliklere (kahvaltı, festival, konser vb.) iştirak edilmiştir. BHH mensupları Türkiye'nin ve Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde faal olduğu için, araştırma sırasında Berlin, Ankara, İstanbul, Kırklareli ve Edirne'ye gidilerek buralardaki BHH eylem / pratikleri takip edilmiş ve topluluk üyeleriyle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Trabzon'da topluluk çalışmalarına katılan kişilerle ise İstanbul'da bulundukları süre içerisinde temasa geçilmiş ve görüşülmüştür. Böylece araştırma sadece belirli bir mekânda faaliyet gösteren kişilerle sınırlı bırakılmamış, farklı bölgeler ortaya çıkan farklı profil, eylem ve pratikler bağlamında karşılaştırma yapma imkânı da bulunmuştur.

Derinlemesine görüşmelerin yapıldığı kişilerin seçiminde, kartopu (şebeke ya da tavsiye zinciri) örneklem yöntemi kullanılmış, görüşmeciden alınan bilgi ve

tavsiyeler doğrultusunda, onların grup içindeki ilişki ağına nüfuz edilerek diğer görüşmeciler seçilmiştir (Erdoğan, 2012, s. 213; Blaikie, 2009 s. 179). Görüşülen kişileri dört ayrı grup altında tasnif etmek mümkündür. İlk grup, BHH'nin kültür ve medya üretimi ile doğrudan ilintili olan, iletişim stratejisi sorumluları, sosyal medya ilgilileri, içerik sağlayıcıları ve sosyal medya hesap yöneticileridir. BHH'nin belirgin ve katı bir liderlik yapısı bulunmasa da, bir yürütme kurulu mevcuttur ve çoğu topluluk kurulduğundan beri faaliyet gösteren bu kişilerin bazılarıyla, BHH'nin kuruluş, karar alma ve eylemsellik süreçleriyle ilgili tanıklıklarından faydalanmak adına görüşülmüştür. Bu kişiler de ikinci görüşme grubunu oluşturmaktadır. Derinlemesine görüşmeler için seçilen üçüncü grup ise, BHH yürütmesinde bulunmayan ya da grup adına medya çıktılarının üretim süreçlerine doğrudan katılmayan, ancak eylem ve etkinliklere katılarak özellikle sosyal medya dolayımıyla ve bireysel olarak “mücadelenin” iletişim ağına eklemlenen gönüllü topluluk üyeleridir. Son olarak da, BHH hareketi ile doğrudan ya da dolaylı bir bağı olmayan, ancak grubun faaliyetlerini medya üzerinden takip eden kişilerle görüşülmüştür. Böylece, tezin ana sorunsalını oluşturmaya da, BHH'nin iletişimsel ve kültürel üretimlerinin “izleyiciler” üzerindeki etkisiyle ilgili genel bir fikir elde edilmeye çalışılmıştır.

Bu noktada ifade edilmesi gereken bir diğer husus da, Türkiye'nin hemen hemen her bölgesinde BHH gönüllüsü olarak faaliyet gösteren kişilerin, iç siyasi gündeme paralel olarak ve mevcut hegemonyaya karşı tutumları nedeniyle sürekli bir gözaltı / tutuklanma ya da işten çıkarılma tehdidi altında bulunmalarındır. Her ne kadar eski sol / sosyalist gelenekten çoğu topluluk üyesi bu “gerçekle” yaşamaya alışkın olsa da, genel olarak aktivistlerin büyük kısmının zor ve çoğu zaman riskli şartlarda faaliyet gösterdikleri söylenmelidir. Buna ek olarak, Türkiye'nin 2015-2017 yılları arasındaki çalkantılı siyasi süreçleri ve birbirini ardına gelen şiddet olayları / terör saldırıları topluluğun faaliyetlerini de etkilemiş, örneğin 10 Ekim 2015'de Ankara'da gerçekleşen terör saldırısında BHH için çalışan bazı kişiler de hayatını kaybetmiştir. Özetle, topluluk üyelerinin bazılarının anlaşılır güvenlik kaygıları olabilmekte, bu durum zaman zaman onlara yaklaşmayı ve güven ilişkisi kurmayı zorlaştırmaktadır. Görüşmeler sırasında, isminin kullanılmasında bir sakınca olmadığını belirtenlerin yanında, isminin kesinlikle kullanılmamasını isteyenler de olmuştur.

BHH'nin yürütme kurulunda yer alan, topluluk içinde “kanaat önderi” statüsüne sahip, aynı zamanda muhalif partilerde görev alan ve muhalif gazetelerde editörlük / yazı işler müdürlüğü yapan kişilerin hemen hemen hepsi isimlerinin kullanılmasına ve görüşme sırasında ses kaydı alınmasına izin vermişlerdir. Bu çerçevede, kamuoyu nezdinde muhalif kimlikleriyle tanınan kişilerin, görüşlerinin açık isimleriyle birlikte verilmesi hususunda herhangi bir çekinceleri bulunmadığı görülmüştür. Ancak özellikle topluluğun eylem ve etkinliklerine katılmakla birlikte siyasi parti angajmanı bulunmayan, bulunsu bile bu kimlikleriyle ön plana çıkmayan, sadece belirli protesto konularında (çevre, kadın hakları vb.) topluluğa katılıp daha sonra gündelik hayatlarına dönen, muhalif bir oluşumun içinde yer almanın geçimlerini kazandıkları işlerine (devlet memurları, özel sektör çalışanları vb.) malolacağını düşünenler, çok büyük oranda tezde isimlerinin yayınlanmasını istememişlerdir. Genel bir oran vermek gerekirse, tez çalışması kapsamında görüşülen 32 kişiden 15'i çeşitli gerekçelerle (güvenlik kaygısı, ön plana çıkmama isteği, işlerini olumsuz etkileyeceği düşüncesi vb.) isimlerini saklı tutma yönünde tercih belirtmişlerdir. Bu yüzden tezde görüşülen hiçbir kişinin açık ismine yer verilmemiş, bunun yerine Görüşmeci 1, Görüşmeci 2... şeklinde bir kodlama sistemi kullanılmıştır.

Tezin ikinci bölümünde Gramsci'nin günümüzdeki anlamını verdiği “hegemonya” kavramı üzerinden, özellikle medya-kültür-hegemonya ilişkisi alanla ilgili literatür takip edilerek tarihsel örnekler yardımıyla irdelenmiştir. Bu bölüm, hegemonya düşüncesinin Gramsci öncesi Rus entelektüel çevresindeki yükselişi, Gramsci'nin hegemonya arayışına kattığı toplumsal ve kültürel boyut, hegemonya tesisinde hayati olan “manevra savaşı”, “mevzi savaşı”, “organik entelektüel” gibi kavramlar, post-Marksist düşüncede hegemonya – kültür / medya ilişkisi izleğini takip edecektir. Üçüncü bölümde ise hegemonya arayışının toplumsal hareketlerle olan organik bağı üzerinden, alternatif / aktivist / radikal medya ve karşı-alternatif kültürel alanların kavramsal serimlemesi yapılmıştır. Yeni iletişim teknolojilerinin toplumsal denkleme girmesiyle beraber toplumsal hareketler ve medyanın yaşadığı dönüşüm de güncel örnekler yardımıyla ikinci bölümde tartışılmıştır. Ayrıca bu bölüme yeni medya teknolojileri ve toplumsal hareketler etkileşimine getirilen eleştirel yaklaşımlar da dâhil edilmiştir. Bunu takip eden bölümde etnografi, saha notları, çevrimiçi içerik analizi ve ağ haritalamaya dayanan metodolojik yaklaşım açıklanmıştır. Beşinci bölümde ise öncelikle Birleşik Haziran Hareketi'nin kuruluş

ve yapılanma süreci Gezi Parkı Protestoları ve bu kapsamda yaşanan alternatif medya üretkenliği ile bağlantılı olarak ortaya konulmuştur. Topluluğun kurulduğu andan itibaren ana-akım medyada nasıl haberleştirildiği, hem sağ hem de sol eğilimli basından aldığı eleştiriler de bu bölümde yer almıştır. Daha sonra ise yapılan özgün araştırmanın bulgu ve sonuçlarına yer verilmiştir. Birleşik Haziran Hareketi ile organik bağı olan topluluk üyeleriyle yapılan alan araştırmasının, görüşmelerin ve katılımcı gözlemin bulguları BHH'nin ürettiği kültürel ve iletişimsel pratikler ve çıktılar üzerinden yapılan içerik analizinin sonuçları ile harmanlanmıştır. Alan araştırması ve içerik analizi üzerinden elde edilen özgün veriler, hegemonya arayışı ve alternatif / radikal medya kavramsal seti yardımıyla, toplumsal hareket örgütlerinin kültürel ve iletişimsel pratiklerini anlama adına serimlenmiştir. Tezin son bölümünde ise elde edilen tüm veriler yeni - geleneksel toplumsal hareketler, hegemonya ve radikal / alternatif medya kavramsal çerçevesi üzerinden analiz edilmiş ve tartışmaya açılmıştır.

Tez çalışması neticesinde iki ana sonuca ulaşılmıştır. Bunlardan ilki, İnternet üzerinden örgütlenen ve harekete geçen yeni toplumsal hareketlerin dayandığı gevşek bağlılıkların yarattığı devamlılık sorununun; yoğun yüz yüze iletişime, çevrimdışı mobilizasyona ve çevrimiçi – çevrimdışı ortamlar arasındaki etkileşime verilen öncelik ile bertaraf edilebileceğidir. Bu çerçevede topluma aktarılan söylemler de yatay olarak örgütlenmiş ve demokratik karar alma süreçlerine dayanan meclislerde (çevrimdışı ortamda) ortaklaşa kurulmakta, akabinde geleneksel medya araçları ve sayısal iletişim ağları vasıtasıyla dolaşıma sokulmaktadır. Gündelik hayatta da birbirleriyle vakit geçiren, tartışan, sosyal hayatta yardımlaşan, benzer duyguları ve geçmiş toplumsal hareketlerin kolektif hafızasını paylaşan kişilerin ortaya koyduğu topluluk içi güçlü bağlar, dalgalanmalar yaşanmakla beraber iletişimsel faaliyetlerin (medya) sürdürülmesi ve toplumsal değişim hedefinin canlı tutulması sonuçlarını doğurmaktadır.

İkincisi ise, toplumsal hareket gruplarının uzun vadeli stratejilere dayanan hegemonya arayışı, kültürel mücadele ve toplumsal değişim hedefli pratiklerinin, bu toplulukların toplumsal hareketler sönmüldikten sonra bile sivil toplum içerisinde bir baskı grubu olarak yaşamlarını sürdürmelerini sağlayabildiğidir. Bu çerçevede ve topluluk özelinde, “eğitim” ve “kültürel aktarım mücadelesinin” uzun vadeli stratejiler olarak topluluğun dağılmadan ve geçici politik gündemlerden bağımsız

olarak sivil toplumun içinde varolmasını sağlayan tutamaklar olarak önem kazandığı görülmüştür.

2. HEGEMONYA ARAYIŞI VE KÜLTÜREL MÜCADELE

2.1 Hegemonya Kavramının Tarihsel Gelişimi

Hegemonya (*Hegemonia*) kelimesinin kökenleri 20. Yüzyıldaki yaygın kullanımından çok öncelere, Antik Yunan'a kadar dayanmaktadır. Liderlik, öncülük etme, kılavuzluk yapma gibi anlamlara gelen kelime bir polis devletinin diğeri ya da diğerlerine karşı olan limitli üstünlüğünü anlatmak için kullanılıyordu (Online Etymology Dictionary). Kavramın politika, sosyoloji, uluslararası ilişkiler, kültürel çalışmalar gibi çok çeşitli alanlarda yaygınca kullanılmasını sağlayan İtalyan düşünür Antonio Gramsci, Yunanca "lider" anlamına gelen *Egemone* kelimesini kendi yazınında tekrar canlandırarak "hegemonyasını toplumda şekillendiren kişi" olarak kullanmıştır (Gramsci, 1995). Milattan önce 5. Yüzyılda *Hegemon* (lider) konumdaki Atina polis devleti diğer devletler üzerinde askeri, politik ve kültürel bir liderlik uygulamakla birlikte özerk yapıya sahip bu devletlerin görece serbestlikleri bulunmaktaydı. Özellikle askeri anlamda, bu gevşek birliğe dışarıdan yönelebilecek tehditlere karşı yapılacak savunmada ittifak kurmanın önemi büyüktü. Atina özelinde söz konusu tehdit *Pers İmparatorluğu* idi. Bu anlamda *Hegemon* kelimesi "imparatorluğun başkenti / yönetici devleti" gibi bir anlamdan çok bir "ittifakın liderliği"ni işaret etmekteydi. Buradaki hegemonya terimi askeri ve kültürel üstünlük, liderlik gibi anlamları ihtiva etmekte; ancak bu hegemonya aleni ve tepeden inmece bir baskı tehdidi içermemekteydi. Atina dışındaki polis devletleri onun askeri liderliğini "şehrin askeri anlamdaki cesaretlerine duydukları hayranlık", "Perslere karşı kazanılan zaferler" ve "liderliğinin kalitesi" gibi nedenlerle kabul etmekteydi (Ives, 2004; Lebow ve Kelly, 2001, s. 597).

Sözcüğün bu ilk kullanımı, farklı çıkar / görüş kamplarından grupları belirli bir süreklilik içinde dengeleme ve silik de olsa liderlik altında tutma mücadelesinin izlerini taşımaktaydı. Çünkü her bir *polis*in sahip olduğu özgürlük alanı kaçınılmaz olarak bir diğerinkiyle çakışabiliyor ve polisler üstü bir çatı olarak *hegemonyanın* yapısı da şekilleniyordu. Doğrudan baskı yapmadan liderlik etme ve mutlak üstünlük

kurmadan bileşenlerine yön verme gibi birbirinden ayırt edilmesi zor olan *otorite kurma* biçimleri arasındaki gerilimler hegemonya kavramına ilk anlamını vermektedir. Örneğin *Hegemon* pozisyonundaki polis-devletin (*Atina polis devleti*) birincil görevi kendisiyle ittifak halinde olan devletleri savaş zamanında korumakken; egemenlik altındaki *polis*lerden de savaş sırasında *Hegemon*'u takip etmeleri bekleniyordu. *Hegemon* devletin sadece dışardan gelecek tehditler söz konusu olduğunda tedbir aldığı, *polis*ler içinde ve arasındaki çatışmalara müdahale etmediği esnek bir çatı yapı mevcuttu (Lester, 2000). Bu bağlamda liderlik çatısı, diğer parçalarla girdiği müzakere ve güç ilişkisi bağlamında belirli bir tarihsel anda bu devletleri bir arada tutma ve onlara liderlik etme misyonunu yüklenmekteydi.

Bu bağlamda politik otoriteyi sınıflandırırken *hegemonia* (meşru liderlik) ile *arkhe* (kontrol, güç) arasında bir ayrıma giden Yunan düşünür Thucydides, bu karşıtlığı Atinalı lider *Perikles* ve onun halefleri üzerinden açıklamıştır. Atina liderliğindeki polis devletlerinin kaderine ilişkin hayati kararlar alan Perikles, bu karar alma sürecinde meclise danışmakta ve onay almaktaydı. Böylece karar alma sürecinde salt baskı değil müzakere ve ikna etme, belli başlı normları takip etme gibi araçlara başvurulmaktaydı. Ancak Perikles'ten sonra gelen liderler Atina'nın imparatorluk üzerindeki yönetme meşruiyetini kaybetmeye, onları yabancılaştırmaya ve kontrolü (*arkhe*) sağlamak için git gide daha fazla güç ve baskıya başvurmaya başlamışlardır. Yönetim pratiklerinde aşırı güç kullanımı ve baskıya verilen ağırlık arttığında, koalisyon içindeki polis devletleri de liderliğe isyan etmek için onun güçten düşmesini beklemişlerdir. Thucydides'e göre otorite baskı aparatlarını kullanmaya başlayınca gücünün meşruiyetini ve polis devletleri koalisyonunu bir arada tutma yetisini kaybetmiştir (Lebow ve Kelly, 2001, s. 596-603).

2.1.1 1917 Öncesi Rusya ve Sosyal Demokratlar

Toplumsal mücadeleyi hegemonya / karşı-hegemonya konseptleri üzerinden açıklama çabasının kökenleri 19. Yüzyıl Rus Marksizmine dayanır. Gramsci de *hegemonya* kavramını buradan devralmış ve 1917 devriminden sonra kelimeye kendi özgün anlamını vermiştir. Rus sosyal demokrat çevrelerde 19. Yüzyıl sonlarında (1890-1917) dolaşıma giren *gegemoniya* (hegemonya) konsepti, ilk olarak Georgi

Plekhanov tarafından klasik Marksizmdeki ekonomik indirgemeciliğe⁵ karşı argüman olarak geliştirilmiştir. Ona göre Rusya'nın devrimci güçleri *işverenlerine* karşı ekonomik mücadele ile yetinmemeli, "baskıcı" Çarlık rejimine karşı da politik savaş vermeliydi (Anderson, 1976). 19. Yüzyıl sonu Rusyasının genel manzarasında sayıca az ve zayıf durumdaki proletarya, otokratik aristokrat sınıfının tahakkümü altındaydı ve burjuvazinin de bu baskıyla mücadele edecek gücü bulunmamaktaydı. Plekhanov'a göre sınıfsal bir hegemonyaya ihtiyaç vardı ve otokrasiye karşı olan mücadeleyi genişletmek / güçlendirmek için sosyal demokrat liderlerin katı ekonomik perspektiflerinden ödün vermeleri gerekecekti (Ives, 2004).

Plekhanov Rusya'nın özgül durumunu, Batı'ya göre zayıf durumdaki kapitalist burjuva sınıfını, yine güçsüz konumdaki işçi sınıfını ve gerici refleksleri olan köylü yığınlarını vurgulamış ve devrimin itici gücü / lideri olarak işçi sınıfını işaretlemiştir. Ancak Çarlık rejiminin mutlak tahakkümüne karşı diğer güçleri de (burjuvazi, köylü sınıfı) harekete geçirmenin önemini de vurgulamıştır. Ekonomik belirlenimcilikten farklı olarak ortaya konan bu *politik strateji* ile işçi sınıfı Çarlık rejimine düşman tüm sınıfları saldırı için iten bir kaldıraç gibi hareket edecekti (Shandro, 2014, s. 94). Plekhanov'un 1884 yılında yazdıkları, burjuva demokratik devrimini gerçekleştirmek için proletarya sınıfının politik inisiyatif olarak geçici bir ittifakla burjuvaziyi desteklemesi, Çarlık rejimi yıkılınca da nihai olarak *hegemon* sınıf olacağı yönündeydi. Plekhanov'un meslektaşı Pavel Axelrod da 1898 yılında ekonomizm düşüncesiyle girdiği polemik sırasında, Rus işçi sınıfının diğer sınıfların politik zayıflığı göz önüne alındığında "baskıcı" Çarlık rejimine karşı mücadelede öncü / merkezi bir rol oynaması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca işçi sınıfı liderliğinin otoriter rejimi yıkmak için burjuva demokratik değerlerini sahiplenerek *gegemoniya* (hegemonya) sağlamaya dönük politik bir strateji benimsemesi gerektiğinin altını çizmiştir (Anderson, 1976).

Hegemonya kavramı Gramsci'nin *Hapishane Defterleri*'nden önce Rusya'da süregiden tartışmaların etkisiyle İtalyan sosyalistleri arasında da dolaşıma girmişti. İtalyan sosyalistlerin en önemli kuramsal tartışma dergisi olan *Critica Sociale*'de 1916-17 yılları arasında, Avusturya İmparatorluğu'nun dağılmasının ardından İstria yarımadası üzerindeki İtalyan - Sırp güç mücadelesi ile ilintili olarak, "hegemonya savaşları" ve "Adriyatik üzerindeki İtalyan - Sırp hegemonya mücadelesi" gibi

⁵ İnsanın kontrolü dışındaki ekonomik yasaların gelecekteki politik ve sosyal gelişmeler üzerinde tek söz sahibi olduğu yönündeki Klasik Marksist yaklaşım.

başlıklarla makaleler yayınlanmıştır (Boothman, 2008). Böylece kavram uluslararası ilişkiler disiplininin de ilgi alanına girmeye başlamış, uluslararası alandaki güç mücadelesini ifade etme amacıyla kullanılmaya başlamıştır.

2.1.2 Lenin ve Hegemonya: Politik İttifak ve Stratejiler

Kavramın tarihsel akış içerisinde geçirdiği dönüşümler önemli olmakla birlikte, Gramsci'nin de ifade ettiği üzere modern anlamda hegemonya prensibini kuramsal olarak ifade edip kullanan ilk isim Rus politikacı Vladimir Lenin'dir. "Proletarya diktatörlüğü" hedefi için politik mücadele yürüten Lenin (1967, s. 14) için hegemonya (*rukovodstvo*), pratik olarak Rusya'daki "baskıcı" Çar rejimine karşı olarak devlet gücünü elde etmeyi ifade ediyordu. Lenin 1902 yılında "Ne Yapmalı" isimli kitapçıkla birlikte proletaryanın burjuva devriminde oynayacağı öncü / hegemonik rol üzerinde görüşlerini geliştirmeye başladı (Lester, 1995). 20. Yüzyılın başlarında Rusya'da sivil toplum daha doğum aşamasında ve etkisiz olduğundan mücadele "devlet gücü" üzerinde yoğunlaşmıştı. İşçi sınıfı böyle bir mücadeleyi tek başına yürütecek güce sahip olmadığından ufukta köylü sınıfı ile ittifak fikri belirdi (Carroll ve Ratner, 1994). Lenin'in hegemonya konseptinde sözü edilen köylü - işçi sınıfı ittifakı, sosyal demokrat yaklaşımdan farklı olarak, sadece Çarlık rejimini değil liberal ve burjuva güçleri de hedef alıyordu (Ives, 2004). Buradaki ittifaklar oluşturarak bunlara liderlik etme ve böylece hegemonya önündeki "düşman güçler"i ortadan kaldırma konsepti, rızadan çok şiddet kullanılmasına dayanıyordu.

Bu yaklaşımla paralel olarak Lenin, 3. Enternasyonal Kongresi'nde yaptığı konuşmada: "Proletaryanın devlet gücünü elinde tutması ve liderliğini sürdürmesi için köylü sınıfıyla ittifak yapması gerektiğini" ifade etmişti (Boothman, 2008). Bu ifadelerde köylü sınıfı aynı anda hem mücadele edilmesi gereken hem de gücün muhafaza edilmesi için ittifak yapılacak bir sınıf olarak beliriyordu. Ayrıca Lenin, klasik Marksist yaklaşımdan farklı olarak, işçilerin devrimci bilince kendi yaşam şartlarının maddi gerçekliğinin sonucu olarak "spontan" şekilde ulaşacakları düşüncesine karşı çıkmıştı (Bates, 1975).

"Proletaryanın görevi, modern toplumun tek sürekli devrimci sınıfı olarak, bütün insanların, tüm işçilerin ve sömürülen insanların zalimlere ve sömürücülere karşı olan mücadelesinde demokratik bir devrime liderlik yapmaktır. Proletarya kendi hegemonyasının bilincinde

olduğu ve bunu uygulamaya soktuğu müddetçe devrimcidir. Bu misyonun farkında olan proleter köleliğe karşı isyan etmiş bir köledir. Kendi sınıfının bu liderlik misyonunun farkında olmayan, sadece koşullarında iyileşme isteyen proleter, köleliğin tümünden kaldırılmasına hizmet etmez.” (Lenin, 2010).

Ekonomik belirlenimciliğe karşı olarak geliştirilen bu pozisyonda politik ittifak ve politik strateji gibi değişkenler de devreye girmekte, işçi sınıfının bir liderlik etrafında örgütlenerek devrim için politik mücadele vermesi öngörülmektedir. Ancak Lenin’in hegemonya düşüncesi devrimin hazırlık safhası niteliğindeydi ve diğer sınıfların ortak çıkarlar paydasında asimile ya da manipüle edilmesi, ya da geçici olarak kullanılması fikrine dayanıyordu. Temel olarak da diktatörlük – hegemonya ikili mantığı üzerinden ilerliyordu. İleride detaylandıracağımız üzere, Gramsci bu noktada farklı olarak *hegemonya* kavramı ile uzun vadeli bir *mevzi savaşı*ni işaret etmiş; kavramı karşılıklı mutabakata dayalı, farklı çıkarların ifade edildiği çoğulcu bir çerçevede ele almıştır (Lester, 1995).

Gramsci hegemonya konseptini geliştirirken Lenin ile paralel şekilde “liderlik” kavramı üzerinde durmuş ve Lenin gibi devrimci önderliğin komünist devrim için şart olduğunu, liderin yeni / alternatif bir toplumsal tahayyülü (*conceptions of the world*) üretmesi gerektiğini vurgulamıştır. Gramsci’ye göre Lenin İtalyan sosyalistlerinden farklı olarak topluma dair hegemonik söylem geliştirme konusunda başarıya ulaşmıştı (Wainwright, 2010). Zaten Gramsci hegemonya kavramını geliştirirken, köylü ittifakı hamlesi ile devrimi mümkün kılan Lenin’in kuramcı tarafından çok eyleme dönük yanını referans noktası olarak kabul etmiştir.

Yine de Gramsci *Hapishane Defterleri*’nde Lenin’den *praxis*⁶ felsefesinin [politik örgüt ve politik mücadele düzleminde ve politik terminolojiyle] en büyük modern kuramcısı olarak bahseder. Ekonomik determinist birçok eğilimin aksine kültürel mücadeleyi ön plana çıkardığı, 1848 doktrinindeki “sürekli devrim” anlayışını modernize ederek, salt baskıcı aparatlarıyla tahakküm kuran devlet anlayışını “hegemonya” doktrinini inşa ederek yeniden tanımladığı için Lenin’in öneminin altını çizer (Gramsci, 1995). Bunun yanında Lenin, hegemonya ile devlet baskısını eşanlamlı gören doğrusal anlayışı değiştirmeye başlayarak daha diyalektik

⁶ Genel bir ifadeyle, fikirlerle hemhal olma, onları uygulama, realize etme ve pratiğe dökme çabası.

bir yaklaşım getirmiş, hegemonya denklemine strateji, taktik ve metod gibi kavramları sokmuştur.

Hegemonya sürekli bir siyasi mücadele demektir ve bunun yolu politik örgütlenmeden geçmektedir. Dünya düz olmadığı gibi tarih de mekanik bir süreç değildir ve yeni hegemonya anlayışı ile tarihi değişik katmanlar, yapı, grup ve ilişkilerin sürekli devinimiyle hareket eden açık uçlu bir süreç olarak kavranmalıdır (Joseph, 2003). Ancak Lenin'in önceliği çeşitli ittifaklar yoluyla verilen tavizler aracılığıyla da olsa her türlü yola başvurarak devlet gücünü ele geçirmektir ve bu güç arzusu öncelikli olduğundan demokratik bakış açısı ikinci planda kalmaktadır. Son olarak Lenin belirli bir siyasi formasyon / konjonktür içerisinde çeşitli ittifak ve "manevra"larla hegemonya tesis etmeye çalışırken; Gramsci'nin hegemonya kuramı sınıfsal ittifakların ötesinde uzun vadeli stratejilere, karşı kültürel kurumlar yaratmaya, sivil toplumu güçlendirmeye ve baskıdan çok hegemonyaya tabi kesimlerin rızasını kazanmaya dayanmaktadır.

2.1.3. Gramsci ve Sosyo-Kültürel Açılım: Rıza Üretimi

Gramsci'den önce *hegemonya* kavramı uluslararası ilişkiler disiplinde yoğun olarak kullanılmaktaydı. Kavram, bir ülkenin diğerlerine karşı üstünlüğü, politik stratejilerle devlet gücünü mutlak olarak ele geçirme ve emperyalizmle eş anlamlı olarak değerlendirilmekteydi.⁷ Bunun yanında, yukarıda açıklandığı üzere özellikle Rus kuramcılar tarafından sınıf ittifakına liderlik yapma ve böylece otoriteyi ele geçirme gibi kısıtlı bir çerçeve içinde de tanımlanmıştı. "Hegemonyanın kuramcısı" olarak anılan (Salvadori, 1979, s. 237; Cox, 1983, s. 170) Gramsci'nin kelimeye verdiği yeni anlam sayesinde hegemonya; edebiyat, eğitim, sinema, kültürel çalışmalar, politika bilimi, tarih ve uluslararası ilişkiler gibi çok farklı alanlarda girift güç ilişkilerini açıklayabilmek için kullanılmaya başlanmıştır.

20. Yüzyılın ikinci yarısında özellikle sol çevrelerde Gramsci'nin etkili bir figür olarak öne çıkması; onun İtalya'da Mussolini'nin faşist hegemonyasına karşı gösterdiği direnç, tarihsel süreçte bireysel düşünce ve eylemliliğin önemine yaptığı

⁷ Perry Anderson'un değerlendirmesiyle, Rusya'da "burjuva devrimi bağlamında proletarya ve köylü sınıfı arasındaki ilişki"yi tanımlamak için ortaya çıkan hegemonya kavramı, Gramsci tarafından Batı Avrupa'da konsolide olmuş, kapitalist düzen içerisindeki proletarya-burjuva ilişkisini tarif etmek için kapsamı genişletilerek kullanılmıştır. Daha ayrıntılı bilgi için (bkz. The Antinomies of Gramsci, Perry Anderson)

vurgu, güç ve kültür ilişkisi üzerine kurduğu kültürel hegemonya kavramı ve işçilerin fabrika konseyi gibi aygıtlarla kendi kültürel kurumlarını yaratabilecekleri fikirlerine dayanmaktaydı (Lears, 1985, s. 567-568). Gramsci'ye göre hegemonya, en kısa ifadesiyle, toplumda rızanın oluşumu ve organizasyonu sorunuydu (Ives, 2004). İnsanları yönetmenin yolu salt baskıdan değil, belirli bir düşünce sisteminin öne çıkarılması ve bu düşüncelerin topluma benimsetilmesinden geçiyordu. Egemen güçlerin baskı araçları rıza üretimi ile dengeli şekilde yine kullanımdaydı ancak kullanılan “baskı” aparatları toplumun çoğunluğunun rızasıyla meşrulaştırılmalıydı. Bu anlamda hegemonya, egemenlerin yönetme kudretine duyulan ve egemen sınıfın dünya görüşünün popülerleştirilmesi ve yayılmasıyla güvence altına alınan rıza olarak tanımlandı (Bates, 1975). Fiske'e (1992, s. 291) göre de madunların kendi olumsuz maddi koşullarının ve dezavantajlı durumlarının farkına varması yöneten / sermaye sahibi sınıf tarafından bir tehdit olarak algılanmaktaydı. Bu sebeple vatandaşların rızasını sürekli olarak kazanmak ve bunu mütemadiyen devam ettirmek gerekmektedir. Hegemonya, madunların sosyal deneyimleri ile baskın ideoloji arasında sürekli bir çelişkiyi ortaya döküyordu ve hegemonyanın oluşturduğu alan aynı zamanda ideolojik mücadele alanı haline gelmekteydi.

Kültür gibi ekonomi dışındaki alanları toplumun belirleyici unsuru olarak kabul etmeyen Ortodoks Marksistlerin aksine Gramsci, modern toplumla ilgili çok daha kapsamlı sosyo-kültürel bir tablo ortaya koymuş ve kültürel / entelektüel faktörlerin tarihsel gelişim bağlamındaki kritik rollerini öne çıkarmıştır. Gramsci hegemonya kavramını ortaya atarken düşünsel olarak İtalya'nın 1920'lerdeki tarihsel koşullarından ve 1919-1920 Torino devrimci hareketinden beslenmiştir.⁸ Gramsci, I. Dünya Savaşı'ndan sonra sosyalist partilerin İtalya'da neden başarısız olduğu ve Mussolini'nin faşist yönetiminin köylü ve işçi sınıfını yanına alarak toplumda nasıl egemenlik kurduğu sorularına “hegemonya” kavramı ile cevap vermiştir. 1920'lerde ve 30'larda, Batı'daki işçi sınıfı hareketlerinin gerilemesi ve faşizmin yükselmesi ile işçi sınıfının neden zorunlu olarak devrimci olmayabileceği ve faşizme yöneldiği konuları “hegemonya” konseptinin geliştirilmesine giden yolu açmıştır (Gitlin, 1979, s. 251). Bu doğrultuda, komünistlerin baskı yerine toplumda rıza üretmeleri gerektiğini savunan Gramsci, ayrıca entelektüellerin uzun vadede toplumu

⁸ Antonio Gramsci. (1891-1937) İtalyan düşünür, gazeteci, aktivist ve politik lider. 8 Kasım 1926'da Mussolini'nin direkt emriyle tutuklanmıştır. Tutuklandığı sırada Gramsci İtalyan parlamentosunda milletvekilidir ve İtalyan Komünist Partisi'nin lideri konumundadır. Gramsci'nin hayatı, fikirleri ve politik hayatı ile ilgili ayrıntılı bir biyografi için; (bkz: Fiori ve Nairn, 1990).

dönüştürmekte oynamaları gereken kritik rolün altını özellikle çizmiştir. Ona göre entelektüel (gazeteciler, sanatçılar, filozoflar...) anlık duygu ve arzularla hareket ederek gösterişli laflar etmenin ötesine geçmeli, gündelik hayata örgütleyici ve inşa edici tarzda doğrudan katılım sağlamalıydı. Entelektüelin misyonu iyi hatip olmak değil, sürekli bir çaba ve mücadeleyle ikna edici olmaktı (Gramsci, 1997, s. 9-10; Carnoy, 2001; Urbinati, 1998).

Gramsci'nin madun olarak tanımladığı ve entelektüel topluluğun yönlendirmesine açık kitlelerin arasında işçi, köylü ve kölelerin yanı sıra dinsel ve etnik bazı gruplar da bulunmaktadır. Belirli bir dünya görüşü ve felsefeye sahip olmayan bu kitleler, dünyayı ve hegemonyayı yorumlamada eksik kalabilmektedir. Bunun yerine sağduyu ve ortak akıl (*common sense*) ile hareket eden madunlar, hegemonyayı elinde tutan sosyal gruplarla organik bağlantıları bulunan geleneksel entelektüellerin biriktirdiği düşünce ve inanışlarla yönlerini bulurlar. Madunların kendi organik entelektüelleri bulunmadığı sürece, egemen sosyal grubun güdümünde ve pasif konumda kalırlar. Egemen sosyal grubun dışında kalanlar, gündelik hayata kendi istekleri doğrultusunda yön veremedikleri için, "ortak akıl" tasarımı çerçevesine sıkışırlar. Dini fikir ve kurumlar, eğitim sistemi, aile yapısı, gelenekler ve bu "ortak akıl" madunlara hayat ve politika bağlamında kendi çıkarlarıyla uyuşmayan ancak kabul edilmesi kolay bir kavram seti sunar (Ives, 2004, s. 78-81; Gramsci, 1995; Green, 2002).

Önceden de vurgulandığı gibi, hegemonyayı belirli bir tarihsel dönemde elde eden farklı grupların oluşturduğu ittifak, bu egemen konumlarına madunların mevcut sosyo-politik düzene gösterdikleri rıza aracılığıyla ulaşır. Hükmeden grupların birliği çoğunlukla devlet formasyonu olarak kendini gösterse de (ABD'nin kuruluşu ve İtalya'nın 19. Yüzyılda ulusal birliğini sağlaması gibi), *sivil toplumun* güçleri de hegemonyanın tesisinde önemli rol oynar. Bu söylemde sivil toplum; kilise, eğitim kurumları, medya, popüler kültür formları gibi çeşitli öğeleri içerisinde barındırmaktadır. Habermas'ın kamusal alan (*public sphere*) kavramıyla bağlantılı olarak sivil toplum, kişisel ekonomik çıkarlar ve aile ile devletin kamusal otoritesi arasındaki alanı işgal eder. İdeal anlamdaki kamusal alanda, tüm vatandaşlar tartışma, eleştiri yapma, denetleme ve oy kullanma gibi yollarla kamuoyunu meydana getirirler ve böylece devlet otoritesinin pratikleri sınırlandırılarak kontrol edilir (Habermas, 2001; Durham ve Kellner, 2009).

Ancak pratikte sözünü ettiğimiz kamusal alan otoritenin ve / veya ticari medyanın manipüle / domine ettiği bir alan haline de gelebilir ve güç mücadelesine dahildir. Örneğin, Gramsci'ye göre İtalya'daki Mason locaları, İtalya'nın birleşmesinden sonra devlet aygıtının içine giren devlet görevlileri arasında belirli bir bağ oluşturmuş ve sivil topluma dahil olan loncaların kendisi devletin bir aygıtı gibi egemen politik yapının gerçekleşmesinde rol oynamıştır (Cox, 1993, s. 51). Sivil toplum, devletin baskıcı aparatlarından farklı olarak topluma nüfuz etmiş kurumlar aracılığıyla, hegemonyanın ayakta kalmasını sağlayan “rıza” ve “itaat”ı ikna yoluyla sürekli yeniden üretir. Popüler kültür ve kitle medyası hegemonyanın üretildiği, yeniden üretildiği ve dönüştürüldüğü alanlardır. Sivil topluma içkin bu alanlar kültürel üretim ve tüketimi de kapsar (Strinati, 2004, s. 156). Negt ve Kluge'ye (1993, s. 32) göre sivil toplumun işlediği tek ve homojen bir kamusal alandan bahsetmek mümkün değildir. Bunun yerine birbirleriyle politik / kültürel güç mücadelesi halinde olan farklı kamusal alanlardan, “karşı-kamusal alanlar”dan (örneğin Habermas'ın “burjuva kamusal alanı”na karşı olarak konumlandığı “proleter karşı-kamusal alan”) bahsetmek daha doğrudur. Marksizmden beslenen bu görüşe göre, karşı kamusal alanlar (*Gegenöffentlichkeit*) kültürel üretimin organizasyonunu ve bu üretim ilişkilerini değiştirerek, karşı-kültürel üretime geçme potansiyeline sahiptir. Alternatif medya da bu karşı üretimin mecralarından biridir.

Hardt ve Negri'nin (2001, s. 182-183) iktidar ağı nosyonu ile ortaya koyduğu gibi, “demokratik” sistem içerisindeki egemenlik anlayışı, karşısına çıkan öteki güçleri doğrudan tahrip etmek yerine onları ağına içine dahil ederek kendini onlara açar. Böylece konsensüsün temeli kurulur, kurucu iktidar ve karşı mücadele ağları aracılığıyla bütün egemen yapı sürekli olarak yenilenir. Hardt ve Negri'ye (2005, s. 94) göre hegemonyayı elinde bulunduran modern üretim biçimi, maddi üretime dayanan klasik kapitalist üretim tarzını aşarak, maddi olmayan ve fikir, bilgi, farklı iletişim yöntemlerini içeren yeni bir forma bürünmüştür. Yani özellikle 21. Yüzyılda, bilgiyi ve iletişimi kontrol eden güçler kendi egemenliklerini kuvvetlendirecek toplumsal ilişkileri yaratma hususunda muktedir hale gelebilmekte, bu yolla hegemonyalarını tesis edebilmektedirler. Farklılıklarını da kendisine benzeterek ya da söylem düzeyinde yeniden üreterek kontrol altında tutan hegemonya, yeni iletişim formlarını ve özellikle medyayı kullanarak egemen konumunu sürekli yeniden üretebilmektedir. Buna karşın, ağ halindeki yeni küresel örgütlenme biçimleri egemen sermaye mantığına direnen özgürlükçü hareketler için potansiyeller de

taşımaktadır. Halk, kitle ya da işçi sınıfı gibi kategorilerin yerine koydukları “çokluk” kavramı, sermayenin idaresinde ancak ona karşı olarak çalışan, mevcut hegemonyaya alternatif üretebilecek özneleri işaret etmektedir.

2.2. Hegemonya ve Kültür İlişkisi

Hegemonyanın “baskın kültürel pratikler” anlamını öne çıkaran Raymond Williams (1973) onun kompleks iç yapısından bahsederken, hegemonyanın tekil ve statik olmadığını; sürekli yenilenmek, yeniden üretilmek ve savunulmak ihtiyacı duyduğunu; hegemonyaya her zaman meydan okunabileceğini vurgular. Her toplumda, herhangi bir zaman diliminde, baskın, etkili ve merkezi olan, gündelik hayatın içine gömülmüş pratikler, anlam ve değer sistemleri mevcuttur. Bu yüzden hegemonya sadece basit bir fikir ya da manipülasyon olarak değerlendirilemez; hegemonya toplumdaki çoğu insan için toplumsal / politik hayatı anlamlı kılmaya yarayacak düşünce, değer yargısı ve anlam setini sunar. Eğitim kurumları, etkin ve baskın olan kültürün yeni nesillere aktarılması ve böylece sürekli yeniden üretilmesi bağlamında temel ajan olarak iş görür.

Hall’a (1977) göre ise hegemonya, belirli sosyal grupların ittifak kurarak toplum ve bilhassa madunlar üzerinde mutlak otorite kurduğu durumdur. Bu otorite tesisi sadece baskı ya da yönetici sınıfın fikirlerinin doğrudan empozisi yoluyla değil; toplumda rızayı kazanarak ve şekillendirip egemen sınıfın gücünü doğal ve meşru kılarak gerçekleştirilir. Yönetici bloğu toplumun gündelik yaşamını, hayat tarzlarını ve kültürünü hâkim toplumsal ve üretim ilişkileri ile koordineli olacak şekilde, onların da aktif rızalarını kazanarak dönüştürür. Hegemonya kendi konumunu, tüm rakip ideoloji / fikirleri kendi menzili içinde ve kontrolü altında tutarak; mutlak kontrolü altında tutamadığı zamanlarda da aslında gerçek ideolojiden arınmış bir ideolojik alana hapsederek korur. Hegemonya evrensel ve belirli bir sınıfın sürekli yönetimine verili değildir; sürekli kazanılması, yeniden üretilmesi ve sürdürülebilir hale getirilmesi gerekir. Hegemonya kavramı, kaygan bir zemin üzerinde ve durağan olmayan, sürekli devinen ve karşı-mücadeleye açık bir savaşımlı imler. Hebdige’e göre (1995) entelektüele düşen görev de hegemonyaya destek veren saklı ideolojileri ifşa etmektir. Çünkü hegemonyanın boyunduruğundaki madunlar kendi çıkarlarına uygun olmasa bile (*çünkü bu mekanizma gizlenmiştir*), bu durumlarına rıza gösterebilir, hâkim düzeni hayatlarını idame ettirmek için kabul

edebilir ya da toplumu dönüştürmeye dönük bir tasarımları olmadığı için her şeyin olduğu gibi devam etmesinde sakınca görmeyebilirler (Strinati, 2004, s. 161). Böyle bir atmosferde egemen kültür kendini yeniden üretmeye devam eder.

Frankfurt Okulu kuramcıları da kültür endüstrisi kavramıyla, kapitalist düzende medyanın “yüksek kültür”ü çabuk tüketilir hale getirerek ve eleştirel niteliğini yok etmek pahasına yaygın hale getirdiğini ifade etmişlerdir. Sinema, gazete ve radyo gibi aparatlarla hakim ideoloji kitlelere doktrine edilmiştir. Kültür ürünleri de kar öngörüsüyle birer metaya indirgenmiş, yaratılan ideolojik iklimle toplumsal değişime olan inanç ve eleştirel bakış açısı toplumsal gündemin dışına itmiştir (Bennett 1982, s. 43-45). Entelektüel görevi ise, egemenin bu hegemonyayı yeniden üreten kültür mekanizmasını görünür hale getirmektir (Hebdige, 1995, s. 16). Entelektüelin bu konudaki konumuna şüpheyle yaklaşan Strinati (1995) ise, insanların neden belirli bir sosyal düzeni kabul ettikleri sorusu gibi neden kabul etmemeleri gerektiği sorusunu da eşit derecede meşru ve gerekli bulmuştur.

Politik ve kültürel hegemonya tesis etme sürecine güncel örnek olarak 1970’lerin sonunda Margaret Thatcher’ın İngiltere’de ve 1980’lerin başında Ronald Reagan’ın ABD’de kurdukları “muhafazakâr – neo-liberal hegemonya” verilebilir. Bu yolda devletin kontrol altına alınması, medyanın kullanımı, yeni teknolojiler ve *think-tank* (düşünce kuruluşu) gibi kültürel kurumlar, *fund-raising* (fon sağlama) ve politik aksiyon grupları toplumda rızanın yeniden üretilmesi için kullanılan araçlar olmuştur. Bunların sonucunda “sosyal demokrasi” temelli hegemonya ortadan kaldırılmıştır. Böylece ekonomide neo-liberal politikalar etkin hale getirilirken, medya, eğitim kurumları ve genel olarak kültürel alanda muhafazakâr fikirler baskın konuma yükselmiştir (Durham ve Kellner, 2009, s. xvi). Margreth Thatcher’ın neo-liberal muhafazakâr düzen için sarf ettiği “*başka alternatif yok*” sözü, toplumsal ve kültürel politikaların oluşturulması sürecinde de başat felsefeyi ortaya koymuştur.

İngiliz televizyonlarında 1970’lerde yayınlanmaya başlayan suç ve polisiye dizileri, baskın grupların egemen pozisyonlarını sağlamlaştırmak için popüler kültürü nasıl kullandıklarına ve toplumda “kanun ve düzen” ahlaki paniğini (*moral panic*)⁹

⁹ Sosyolojide, toplumun genelinin güvenlik, inanış ve değerlerine yönelik olarak oluşan, genelde irrasyonel bir temele dayanan, yaygın korku anlamında kullanılmaktadır. Genelde toplumsal kontrolü sağlama amacıyla hegemonyanın bileşenlerinden medya tarafından dolaşıma sokulan, politikacılar tarafından alevlendirilen tehdit algılarının toplumda yarattığı paniği ifade eder. Genelde bu tehdit algısı toplumun madun kesimlerini hedef aldığından toplumda yerleşik bazı önyargıları ve stereotipleri güçlendirir. Jasper da (2002, s. 408) ahlaki paniği “bir faaliyet hakkında aniden ortaya

hangi biçimde yaydıklarına ışık tutar. Sosyal demokrat ve reformcu hegemonyanın yıkıldığı bu yıllarda, hegemonyanın yeniden tesisi otoriter / popülist bir yön almış ve bu durumun yansımaları popüler kültürde de görülmüştür. Sözü edilen İngiliz dizilerinde¹⁰ “artan suç oranları”na dikkat çekilmiş, sosyal düzene yönelik “tehdit”ler ortaya dökülmüş (*popülizm*) ve bu sebeple toplumda kanun ve düzenin şiddetli bir biçimde yeniden tesis edilmesi gerektiği vurgulanmıştır (*otoriterlik*). Yani toplumdaki “hukuk düzeni kaygıları” manipüle edilmiş ve böylece ötekiyi baskılayıcı pratikler meşrulaştırılmıştır. Bu ve bunun gibi yollarla ve rıza üretme amacıyla madunların kaygı ve arzuları manipüle edilmiş, baskın grupların liderliği otoriter-popülist hegemonya tarafından tahkim edilmiştir (Strinati, 2004, s. 156). Özellikle İngiltere’de entelektüellerin çoğu (yazarlar, akademisyenler, oyuncular vb.) ve *Guardian*, *Observer* ve *Mirror* gibi gazeteler bu neo – liberal / muhafazakâr hegemonyaya karşı mücadele etmişlerdir (Watkins, 2004). Görüldüğü üzere hegemonya statik bir süreç değildir ve sürekli bir karşı mücadele ona içkindir. Ancak sonuçta, İngiltere ve ABD’de 1980’li yıllarda kurulan muhafazakâr – neo-liberal hegemonya küresel anlamda da etkili olmuş, tüm sosyal sorunların çözümü ve refahın sağlanması için devlet yerine “*serbest pazar*”ı adres gösteren bir eğilimi parlatılmıştır (Durham ve Kellner, 2009, s. xvi).

Gramsci ‘Hapishane Defterleri’nin eğitim ile ilgili bölümünde “*Ideological Material*” başlığı altında, egemen sınıfın ideolojik cephesini organize etmek, geliştirmek ve savunmak için yayınevlerini, politik gazeteleri, dergileri, edebiyatı ve dini yayınları kullandığını açıklar. Yayıncılığın yanı sıra kamuoyunu şekillendirmeye yarayacak bütün enstrümanlar egemen sınıf tarafından rıza üretimi sürecinde araçsallaştırılır: Ordu, polis, yargı ve hapishaneler baskı uygulayıcı organlarken; kütüphaneler, okullar, kitle iletişim araçları, çeşitli grup ve kulüpler, hatta mimariden, sokak düzenlemelerine ve sokak isimlerine kadar çeşitli araçlar egemen ideolojik yapıya hizmet eder. Althusser (2006) de kilise, okul, sendika, aile, gazete ve kültürel kuruluşları devletin ideolojik aygıtları olarak sıralamış ve egemen ideolojinin polis, ordu gibi doğrudan güç ve baskı uygulayan araçlar haricinde, bu kurumlar aracılığıyla da toplum nezdinde kendini yeniden ürettiğini ifade etmiştir.

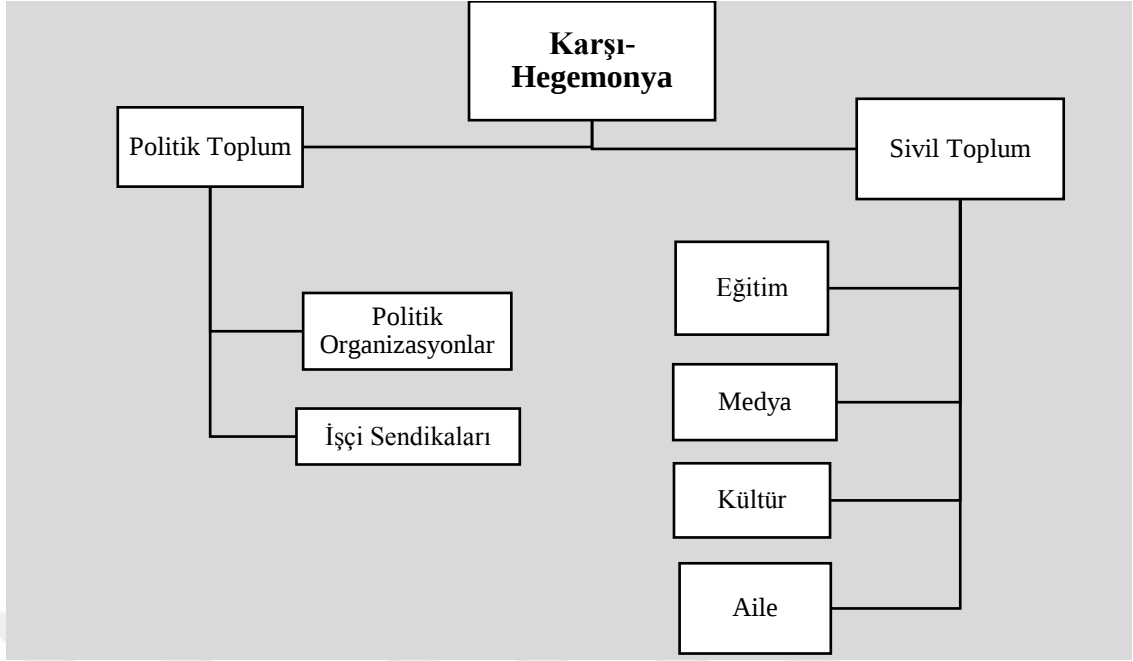
çıkan, hızlı baskılama çağrılarının eşlik ettiği bir histeri” olarak tanımlamıştır. Güney Afrikalı sosyolog Stanley Cohen 1972 yılında kaleme aldığı *Folk Devils and Moral Panics* kitabı ile kavramı ilk ortaya atmıştır. İngiltere’de 1960’lı ve 70’li yıllarda ortaya çıkan “rock”, “soul”, “R&B” ve “ska” müzik türleriyle kendilerini özdeşleştiren gençlik alt kültür hareketlerine karşı toplumda oluşan ve medya tarafından yeniden üretilen önyargıları, olumsuz bakışı ve etiketlemeyi ortaya koymuştur.

¹⁰ Örneğin *The Sweeney* (1975-1978) ve *The Professionals* (1977-1983)

Bu ideolojik aygıtlar konusunda ayrıntılı araştırmalar yapılabileceğini söyleyen Gramsci, insanların toplumda rıza üreten egemen güçlere karşı daha ihtiyatlı ve bilinçli olabileceğinin altını çizer. Daha sonra da ortaya şu soruyu atar: “Yenilikçi güçler egemen sınıfın karmaşık ve ürkütücü siper ve duvarlarına nasıl karşı koyabilir?” (Gramsci, 1995, s. 284) İşte Gramsci’nin ortaya attığı bu önemli soru bizi, hegemonyanın surlarında nasıl yarıklar açılabilceği, yani insanların önce bilinçlenip sonra mücadele ederek nasıl karşı-hegemonya tesis edebilecekleri sorunsalına taşır.

2.3. Karşı Hegemonya

Karşı-hegemonya en genel anlamıyla, mevcut yapının ürettiği pratik ve ilişkilerin içinden yeni bir gelecek tahayyülünün belirli politik strateji ve ittifaklar dolayısıyla doğuşu sorununa işaret eden diyalektik bir süreçtir. Mevcut hegemonyanın ürettiği madunlar, toplumsal hayata ilişkin hayallerini, geleceğin toplum yapısının kurucu bileşenleri yapma mücadelesini verirler (Carroll, 2010). Carroll ve Ratner’a göre (2010, s. 8) kapitalizmi aşan duyarlılık / değerler ve pratik demokratik yetenekler, radikal olarak dönüşüme uğramış bir gelecek tahayyülü yaratarak, madun kesimin kendini gerçekleştirme ve politik özgüvenini arttırması ile karşı-hegemonyanın temellerini atabilir. Mevcut hegemonyanın ezilenleri / ötekileri kolektif biçimde gündelik pratiklerden başlayarak yeni bir yaşam kurgusunu ortaya koyma potansiyeline sahiptirler. Bu kolektivitenin örgütlenmesinde hiyerarşik, cinsiyetçi, erkek egemen kodları tersine çevirecek bir iletişim ağının kurulması toplumsal anlamda daha geniş dönüşümlerin hazırlayıcısı olabilir. Bununla birlikte çoğu insan için hegemonyanın yarattığı kültüre doğrudan meydan okuyarak yeni bir toplumsal düzen ideali ortaya koymak imkânsız değilse bile oldukça zordur.

Şekil 2.1 Karşı Hegemonya Bileşenleri

Lash'in (2007) ortaya koyduğu post-hegemonik güç anlayışına göre, hegemonya sadece kültürün yeniden üretilmesi değil aynı zamanda türetilmesi ve ekonomik, sosyal, politik ilişkilerin devamlı olarak üretimi ile işler. Ancak bu da doğrusal ve statik bir süreç değildir; hegemonyanın ve geleneğin aktarılması sırasında bazı öğeler unutulur, bazıları abartılır, bazıları ise tamamen özgün anlamından kopararak kullanılır. Ayrıca bu dinamik - diyalektik hegemonya yapısı içerisinde, belirli tarihsel dönemlerde egemen kültüre meydan okuyan alternatif fikir, yaklaşım, dünya görüşü ve anlam setleri ortaya çıkabilir, alternatif hegemonya ya da karşı hegemonya alanları tesis edilebilir. Ancak statik bir yapıya sahip olmayan mevcut hegemonya da söz konusu alternatiflere karşı sürekli alarm halindedir ve meydan okumaları cevaplayacak mekanizmalar geliştirmiştir. Baskın kültür de kendi bileşenlerini “alternatif” adı altında dolaşıma sokabilir, karşı kültürel alanların sınırlarını çizebilir. Alternatifler sürekli kontrol altında tutulur (*nötralize* edilir) ya da dönüştürülür ve hegemonya tarafından kapsanır. Hegemonya tamamlanmış bir süreç değildir ve alternatiflerle sürekli mücadeleyi de içerir (Williams, 1990, s. 113-114).

Yine de, bugünün sosyo-politik düzeni yarının tohumlarını kendi içinde taşır ve sistemin krize girdiği anlar karşı-hegemonya mücadelesi veren gruplar için hegemonyayı tesis etme fırsatı sunar. Gramsci'nin “yönetici sınıfın hegemonyasının krizi” ve “otorite krizi” olarak adlandırdığı bu kriz anları, yine onun ifadeleriyle “eskinin öldüğü ama yeninin de doğmadığı” tarihsel anlardır. Yönetici sınıf

toplumda sağladığı konsensüsü ve rızayı kaybettiği anda, büyük kitlelerin geleneksel ideolojilerinden koparılması için tarihsel bir fırsat yakalanır (Pickard, 2015).

Ancak burada ekonomik kriz ile politik krizin ayrımını yapmak gerekmektedir. Gramsci'ye göre toplumda yaşanan ekonomik krizlerin doğrudan bir politik krize sebebiyet vereceği düşüncesi yanılığdan ibarettir. Güçlü hükümetler toplumda yerleştirdikleri ideolojik ve kültürel hâkimiyetleri sayesinde ekonomik krizin etkilerini egemen konumlarını kaybetmeden berteraf edebilirler. Hatta ekonomik krizler devletin “sıradışı önlemlerle” hegemonik aparatlarını genişletmesine ve konumlarını güçlendirmelerine de sebebiyet verebilir (Adamson, 1983, s. 11). Sivil toplum içerisinde hegemonyaya alternatif bir kültür ve ideoloji yaratılmadığı, vatandaşların bu yönde politik eğitimi olmadığı sürece hegemonyanın krize girdiği anları kullanmak mümkün olmayacaktır.

2.4 Gramsci'nin Hegemonya Çözümlemesini Bütünleyen Tanımlar

2.4.1 Organik Entelektüeller

Gramsci hegemonya arayışında “organik entelektüeller” olarak adlandırdığı topluluğa özel bir önem atfetmektedir. Buradaki entelektüel kavramının kapsamı akademisyenler ve düşünürlerle sınırlı değildir. “Kültürü organize edenler” olarak adlandırdığı bu topluluğun içinde yazarlar, sanatçılar, öğretmenler, bilim adamları, avukatlar, tiyatrocular, ressamalar, politikacılar, bürokratlar, uzmanlar, gazeteciler ve iş adamları gibi çok çeşitli meslek grupları bulunmaktadır. Belirli bir iktisadi üretim tarzının ortaya çıkardığı her toplumsal grup, organik olarak bir ya da birden fazla aydın sınıfı yaratmaktadır. Gramsci organik entelektüeller ile geleneksel (kurumsallaşmış) entelektüeller arasında da bir ayrıma gitmektedir. “Geleneksel entelektüeller” ile yerleşmiş düzene bağlı, *bugünün* sorunlarına hitap eden, bir sınıf bilinci ya da politik söylemi olmayan, günün ekonomik / sosyal şartlarından bağımsız olarak geçmişten gelen ayrıcalıklarına bağlı yaşayan kesim kastedilmektedir. Geleneksel entelektüel kendini mevcut baskın gruptan (hegemonyadan) bağımsız görse de aslında ona hizmet etmekte, statükoyu ve hegemonyayı meşrulaştırmaktadır. O, bir zamanlar hegemonya mücadelesi veren toplumsal grubun “organik aydını” iken artık egemen ile kaynaşmış, istekli ya da isteksiz ona hizmet eden ve hegemonya söylemini yeniden üreten “geleneksel

aydın”dır. Örneğin Batı’da ruhban sınıfı kendinden sonra gelen hegemonyaya hizmet etmiş ve onun tarafından absorbe edilmiştir. “Papa” kendini doğrudan Tanrı’ya bağlı, bir filozof da kendini Aristo ya da Platon’a sadık görebilir ancak aslında fikirleri ve pratikleri mevcut sosyo-politik ilişkilerden bağımsız değildir ve belirli bir sınıfın çıkarlarını meşrulaştırma işlevi görebilir (Ives, 2004, s. 75-77).

Organik entelektüel ise tam aksine, belirli bir ekonomik üretim tarzının kendi toplumsal sınıfını ortaya çıkardığı teziyle bağlantılı olarak, bugünün ekonomik / sosyal yapısıyla iç içe geçmiştir ve sınıfının haklarını korumak amacıyla politik söylemler üretir (Cammatt, 1967, s. 202). Toplumsal değişim sağlama amacı güden, kendi topluluğunun / sınıfının ekonomik ve sosyal çıkarlarını savunan entelektüel düşünce safhasından çıkarak dönüşüm arzusunu pratiğe dökmelidir. Gramsci’ye göre belirli bir kültürü yaratmak, karşı kültürel kurumları kurmak ve öne çıkarılacak dünya görüşünü toplumda yaymak entelektüelin misyonudur. Entelektüel artık salt belagat yeteneği olan kişi değil; inşa eden, örgütleyen ve sürekli ikna edendir (Gramsci, 1977). Böylece alternatif bir hegemonya tesis etmek mümkün olacaktır. Madun kesimlerin içinden çıkan ve onların mücadeleleri çerçevesinde fikirlerini / pratiklerini şekillendiren organik entelektüeller toplumsal değişimin (alternatifin) anahtarı konumundadır.

Yeni (karşı) bir hegemonyanın tesis edilmesi, toplumda rıza üretilebilmesi ve mevcut hegemonyaya alternatif yeni fikir, dünya algısı ve konseptlerin toplumda yayılabilmesi için statükodan nemalanmayan bir entelektüel tipine ihtiyaç vardır. Daha önce de ifade edildiği gibi bu entelektüellerin zorunlu olarak akademisyenler ya da filozoflar olması gerekmez. Örneğin Gramsci işçi hareketinin içinden çıkacak bir entelijansiyanın, işçilerin maddi sorunlarına duyarlı ve madun sınıfa organik biçimde bağlı şekilde hegemonya arayışına girebileceklerini, alternatif inanç, düşünce ve söylemleri topluma benimsetebileceklerini ifade etmiştir. Hegemonya mücadelesi gibi diyalektik olan bu süreçte, mevcut egemen yapıya bağlı ve onun savunucusu olan entelektüeller de bulundukları pozisyonları kullanarak statükonun yeniden üretilmesine katkı sunmaktadırlar. Sözgelimi 21. Yüzyılın neo-liberal kapitalist hegemonyasının entelektüel düzeydeki taşıyıcıları bilim adamları, anaakım medya profesyonelleri, düşünce kuruluşları (*think thank*), çok-uluslu şirket yöneticileri, çok satan (*best seller*) yazarlar ve reklamcılar olarak sıralanabilir. Bu kişiler söyledikleri ve ürettikleriyle topluma neo-liberal politikalar çerçevesinde yön

vermekte; hem kendi çıkarlarına hem de kendilerine bu ayrıcalıklı konumu sağlayan hegemonyanın çıkarlarına hizmet etmektedirler.

2.4.2 Manevra ve Mevzi Savaşı

Karşı-hegemonya alanları tesis etme aslında hegemonyayı elde etme mücadelesidir ve Gramsci bu konsepti askeri terminolojiden devraldığı “manevra savaşı” ve “mevzi savaşı” terimleriyle derinleştirir. Manevra savaşı ile, hegemonyayı elinde bulunduran “düşmana” karşı yapılan, kısa vadede sonuç alarak gücü ele geçirme ya da karşı tarafı krize sokmayı amaçlayan saldırı kastedilmektedir. Manevra savaşının stratejik değil taktik bir fonksiyonu bulunmaktadır. Her şey tek bir cepheye ve tek bir taktiksel mücadele anına sıkıştırılmıştır ve yeni güçlerin bu taarruz anında hegemonya duvarında gedik açıp mutlak zafer elde edecekleri varsayımına dayanmaktadır (Hall, 1986, s. 427). Mevzi savaşı ise hegemonya mücadelesine dâhil olan, doğrudan taarruz dışındaki diğer yöntemleri kapsar; yani taarruzun başarılı olabilmesi için gereken altyapıyı oluşturmanın, sivil toplum kurumlarını da mücadelenin içine katmanın önemini vurgular (Ives, 2004; Gramsci, 1995). Uzun süreli, birçok değişik mücadele / direniş aracının devreye sokulduğu mevzi savaşında tek hamlede mutlak bir zafer elde etme söz konusu değildir.

Gramsci’ye göre tek hücumda hegemonyanın elde edildiği başarılı manevra savaşının son tarihsel örneği Rusya’daki 1917 devrimidir ve politika, bilim ve sanat tarihinde belirleyici bir dönüm noktasını imler (Hall, 1986, s. 427). Bunun nedeni de, 20. Yüzyılın başında Rusya’da Batı Avrupa’nın aksine sivil toplumun henüz zayıf olmasıdır. Bu yüzden 1917 devrimine benzer bir “manevra” savaşının sivil toplum güçlü olduğu Batı’da gerçekleşmesi oldukça zordur ve sadece hegemonyaya meydan okuyanların zayıf noktalarını ortaya döker. Oysa mevzi savaşında, devlet aygıtına doğrudan bir meydan okumanın yerine uzun vadeli, sivil toplumun tüm kurum ve yapılarıyla kazanılmaya çalışıldığı bir mücadele söz konusudur (Cox, 1993, s. 53). Bu uzun vadeli hedeflere ulaşılamaması ve sınırlı reformlarla yetinilmesi, yine Gramsci’nin terimleri ile ifade edilecek olursa, sadece “pasif devrim” sınırları içinde kalınması anlamına gelir. Bu durumda hegemonyanın baskıları ve inşa ettiği politik / sosyal / kültürel atmosfer ve düzen yerli yerinde kalacaktır.

Gramsci’nin askeri terim analogisiyle devam edecek olursak, özellikle I. Dünya Savaşı ile birlikte kitlesel üretim ve sosyal mobilizasyona ihtiyaç duyan, geniş

coğrafyaya yayılan kitlesel savaşlar çağı başlamıştır. Böyle bir savaşta, mevzi savaşı konseptine paralel olarak, ulusal ekonomilerin topyekün harekete geçirilmesi, cepheye tedarik sağlama alternatiflerinin tespiti, siperlerin kazılacağı noktaların belirlenmesi ve en önemlisi tüm toplumun moral açıdan savaşa hazırlanarak harekete geçirilmesi olguları ön plana çıkmıştır. Yani sanayileşme hamlesi ve savaşın tüm dünya coğrafyasına yayılmasıyla birlikte kazanmak için büyük bir organizasyon, mobilizasyon ve kapsamlı strateji geliştirme elzem hale gelmiştir.

Özetle Gramsci siper (*mevzi*) metaforuyla topluma derinden nüfuz edebilecek geniş, popüler ve modern organizasyonlara, sivil toplumun yapı ve kurumlarına atıfta bulunmaktadır. Sonuçta hegemonya mücadelesinin sonucunu mevzi savaşı, yani belirli stratejik enstrümanlar vasıtasıyla toplumu yeni duruma (yeni dünya görüşüne) ikna etme kavgası belirleyecektir. Sivil toplumun üst yapıları modern savaş alanının siper sistemleri gibidir (Anderson, 1977). Gönüllü birlik ve dernekler, sivil toplumdaki ilişki ve kurumlar (okul, aile, kiliseler ve dini hayat, kültürel örgütler vb.) mevzi savaşı bağlamında siperleri kalıcı olarak tahkim ederler (Hall, 1986, s. 428). Mevcut hegemonyanın yarattığı ötekiler / madunlar ise toplumda rıza gören sosyal değerleri yeni bir kavram setiyle ikame etme ve sivil toplumu adım adım dönüştürerek onun kontrolünü ele alma mücadelesi verirler. Bu anlamda mevzi savaşı, madun grupların sosyo-kültürel bir güç yaratarak kitleleri ortak bir amaç uğrunda bir araya getirmek için verdikleri hegemonya mücadelesidir.

Mevcut düzen devam ederken alternatif kurumlar, alternatif entelektüel kaynaklar yaratmak ve madun sınıflar arasında dayanışma köprüleri kurmak elzem hale gelmektedir. Batı’da “Yeni Sol” eğilimleri paralelinde toplumsal hareketliliğin ivmelendiği 1960’lı yıllarda söz konusu karşı entelektüel kurumlar fikri belirli bir ölçüde uygulama alanı bulmuştur. Berkeley’deki “*Özgür Üniversite*”, Berlin’deki “*Eleştirel Üniversite*” ve Londra’da kurulan “*Anti-Üniversite*” mevcut üniversite sistemine alternatif olarak ortaya çıkarılmıştır. Bunlar, kurumsal üniversitelerin hiyerarşik ve resmi prosedürleri olmadan seminer ve tartışmalar yoluyla entelektüel / politik fikir alışverişinin gerçekleştiği mekânlar olarak tasarlanmıştır. Sözü edilen alternatif yapılar karşı kamusalılıkların oluşmasına da katkı yapmıştır. 1960’lı yılların sonlarında Almanya’da kurulan “*anti-otoriter anaokulları*” ile devam eden bu girişimler sembolik düzeyde ve önemde kalsa da, aktivistlerin karşı eğitim ve

kültürel kurumlar vasıtasıyla girdikleri hegemonya arayışının somut örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Rucht, 2004, s. 36-37).

Yani mevzi savaşı salt ideolojik bir mücadele değil, madunların dünyaya ilişkin kendi konseptlerini / kavramlarını öne çıkardıkları politik mücadeleleri de kapsayan çok daha geniş anlamda bir savaşımdır (Green, 2002). Eş zamanlı olarak iktidarda olan ve hegemonyayı elinde bulunduran grup da, egemenliğini korumak, yönettiği kitlenin rızasını / uzlaşısını yeniden üretmek için çeşitli stratejiler uygular. İşte bu alan hegemonya alanıdır ve ideolojiyi de kapsar, ancak ona indirgenemez (Çoban 2013, s. 55). Medya da toplum üzerinde egemenlik kurmaya çalışan ideolojilerin mücadele alanlarından biridir (Arsan ve Çoban, 2014) ve genelde hükümet / sermaye kontrolünde olan kitle iletişimine karşı alternatif iletişim / medya olanakları bulma savaşı da sözünü ettiğimiz hegemonya mücadelesine içkindir.

Bu çerçevede mevzi savaşı benimseyen bir toplumsal hareket grubu da, alternatif kimlik, maneviyat ve yaşam biçimleri için mevcut sosyo-ekonomik düzen içerisinde bir alan işgal etme ya da bu alanları kendisi yaratma mücadelesine girer. Daha uzun vadeli bir strateji olarak da, mevcut düzenin ötesine geçerek, karşı-hegemonya bloğu oluşturmak için yaygın eğitim, farkındalık artırma, topluluğun geliştirilmesi ve özgüven artırılması gibi yollara başvururlar (Carroll ve Ratner, 1999, s. 4). Bu gruplar, hegemonya mücadelesi bağlamında oluşturdukları medya stratejileri gereği, taraf seçerek ve tercihler yaparak alternatif sosyal bir gerçekliğin temellerini atmaya çalışırlar. Bu medya stratejileri de, farklı gruplar ve hedefler özelinde, ana-akımda görünür hala gelerek tanınırlığı ve popüleriteyi arttırmaktan kendi medya mecralarını yaratarak alternatif / radikal medyayı kullanmaya kadar çeşitlilik gösterir.

2.5 Hegemonya ve Radikal Demokrasi

Laclau ve Mouffe, Gramsci'nin hegemonya kavramı çerçevesinde geliştirdiği politik tasavvuru eleştirel bir şekilde alarak "radikal demokrasi" kavramını geliştirmiştir. Ortodoks Marksizme eleştirel yaklaşan Laclau ve Mouffe (2012) iki temel noktada Gramsci'nin hegemonya anlayışından uzaklaşmaktadır. İlki, hegemonik öznelerin zorunlu olarak temel sınıflar düzleminde kuruldukları yönündeki sınıfçı yaklaşıma olan itirazdır. Burada anonim kitlelerin yerine özne olan

bireyler konulmakta, Marksizm kuramında işçi sınıfının devrim sürecinde birincil aktör olması eleştirilmektedir. Klasik Marksizm'e getirdiği eleştirilerle bilenen Gramsci de bile, ittifaklarla tavizler verse de işçi sınıfının devrimsel manada ayrıcalıklı bir konumu bulunmaktadır. İkinci itiraz noktası ise, organik krizler sırasında çıkan karışıklıklar dışında, her toplumsal formasyonun kendisini tek bir hegemonik merkez çevresinde yapılandığı savıdır. Laclau ve Mouffe'ye göre burada katı ve değişmez bir hegemonya bloğundan çok parçalı ancak ittifak halindeki hegemonya ağından bahsetmek daha doğrudur. Söz konusu kavramsallaştırma sınıfçı bir bakışın yerine farklı toplumsal gruplarla siyasal kimlikler arasında "eşdeğerlik zincirleri" kurmaya çabalayan hegemonik ittifakların altını çizmektedir (Newman, 2014).

Radikal demokrasi kavramıyla, yeni, sınıf temelli olmayan, çoğulcu bir sosyalist proje kastedilmektedir. Sınıfın ayrıcalığı ve imtiyazlı devrimci öznenin yerine toplumsal kimlikler arasında eşdeğerlik yaklaşımı getirilmekte, solun, liberal demokratik yaklaşımı tümünden reddederek kayba uğradığı iddia edilmektedir. Laclau ve Mouffe'ye göre (1985, s. 270), liberal-demokratik anlayışı reddetmek yerine onu radikal ve çoğulcu bir demokrasi lehine derinleştirmek gerekmektedir. Radikal demokrasi yaklaşımına göre, hegemonya mücadelesine içkin olan antagonizmadan (*çatışmadan*) kaçış mümkün değildir ve siyaset bu yolla ilerlemelidir. Çatışmaların aşılabileceği, uzlaşma kültürünün yerleşeceği yönündeki liberal demokratik anlayış ise yanlış bir varsayımdan yola çıkar. Radikal demokrasi anlayışına göre, hegemonya için yarışan çatışma ve uzlaşmazlık içerisindeki kimlikler, birbirlerini karşılıklı olarak değiştirerek ve dönüştürerek çelişkilerini aşabilirler. Farklı kimlikler sivil toplum içinde, "sivil toplum grupları" olarak örgütlenirler ve radikal sınıf kuramında bunlar "sınıf" öznesinin yerini alan aktörlerdir. Hegemonya belirli bir sınıfın ayrıcalıklı durumunu gerçekleştirmek yoluyla değil, çoğulcu kimliklerin ittifakı ve bunların radikalleşmesi yoluyla elde edilir. Artık bir hareketler, kimlikler ve talepler çoğulluğu vardır.

Laclau ve Mouffe'ye göre toplumsal sorunları açıklamak için yeni paradigmlar gerekmektedir ve homojen bir sınıf olgusu yerine dağınık tarihsel güçlerin ortak irade bağlamında, çatışmalar baki kalmak üzere birbirlerine eklemlenmeleri gerekmektedir. Dolayısıyla sistem sürekli olarak akmakta, kesin belirlemeler yapılamamakta ve açık uçlu anlayış süreci tayin etmektedir. Hegemonik

pratiğin olduğu yerlerde örgütsel disiplinin aksine muğlaklık vardır ve bu muğlaklık sürecinde yaratılan kısmi sabitliklerle düğüm noktaları kurulabilir, süreç hiçbir zaman kapanmaz, *dikişsizdir* ve açıktır (Gülenç, 2015; Laclau ve Mouffe, 1985, s. 215). Bu açıdan radikal demokrasi kuramı ile kimliklere dayanan ancak bölünmüş de olsa küresel anlamda bir sosyal değişim için geçici ittifaklar kurma potansiyeline sahip yeni toplumsal hareketler arasında bir paralellik söz konusudur. Yeni toplumsal hareketler ile beraber özcü anlayışı terk edilmiş, hareketler bir sınıfın taşıyıcılığına indirgmeden daha çoğulcu bir şekilde, bireylerin / farklı grupların iradelerini de es geçmeden değerlendirilmeye başlanmıştır.

Söz konusu radikal demokrasi kuramı ve hegemonya yorumu sol çevrelerde bir tartışma başlatmış, Laclau ve Mouffe'nin görüşleri liberalizmin fazlaca etkisinde olduğu ve sınıf temelli sol mücadeleyi tamamen reddettiği için eleştiriye maruz kalmıştır. Bu eleştirilere göre sınıfın tamamen denklem dışında bırakılması, solun küresel kapitalizm tarafından ehlileştirilmesi ve neo-liberalizme eklemelenmesi gibi tehlikeleri barındırmaktadır. Ayrıca her toplumsal hareketin ve / veya topluluğun benimsediği siyaset / ideoloji ilerici olmayabilir ve Laclau ve Mouffe'nin kuramı bize hangisinin ilerici olduğunu ayırt etme noktasında bir enstrüman sağlamaz. Farklı siyasi görüşlerin, farklı kültürlerin ve farklı gelecek tahayyüllerinin “*çatışmacı uzlaşması*” radikal sosyalist bir proje yerine yıkım ve daha çok çelişki yaratabilir. Söz konusu tüm farklı kimlik ve yönelimleri herhangi evrensel bir ölçüte tabii tutmadan kucaklamak, ilerici olan ve olmayan hareketlerin birbirine karışması ve çatışması anlamına da gelebilir. Herhangi bir ölçüt bulunsa bile, bu ölçütün “topluluğun kendi değer ve ideallerinin sınırlarını koruması” ilkesi bağlamında, herhangi bir hareketin değer yargılarına ters gelmesi durumu da söz konusudur. Gülenç'in (2015) de eleştirisi, kimlik politikaları üzerine bir toplumsal hareket inşa edilemeyeceğidir. Örneğin kökten dinci bir hareketin bu kimliğiyle hegemonya mücadelesini kazanması ve iktidar haline gelmesi durumunda, bunun dışlayıcı ve demokratik ilkelerle bağdaşmayan bir rejime evrileceği açıktır.

Bunun yanında, Laclau ve Mouffe'nin hegemonya ve çatışmacı kimlikler kavramları, alternatif medya kavramsallaştırmalarında ve alternatif medya ana-akım medya ilişkileri anlama bağlamında da işlevseldir. Alternatif medyaya özcü yaklaşım kimlikleri sabit, bağımsız ve gerçek bir öze sahip nosyonlar olarak görmektedir. İlişkisel yaklaşımlarda ise değişkenlik ve tesadüfîlik ön plana çıkmakta, kimlikler

hareketli ve birbiriyle ilişkiye giren, birbirine bağımlı özneler olarak kabul edilmektedir. Laclau ve Mouffe'nin vurguladığı ilişkisel kimlikler yaklaşımı çerçevesinde, alternatif medya tamamen ayrı ve bağımsız bir alan olarak değil, anaakım medya ile sürekli bir ilişki içerisinde ve devinimli bir disiplin olarak algılanmaktadır (Carpentier, 2007, s. 5).

2.6 Hegemonya ve Medya

Hegemonya, belirli bir liderliğin toplumu entelektüel, ahlaki ve duygusal olarak, üzerinde anlaşma sağlanmasını istediği kültürel ve ekonomik pratiklere yönlendirmesi sürecidir. Hegemonya doğrudan bir iletişim süreci olmasa da, hakim kılınmaya çalışılan kültürel ve ekonomik pratiklerin topluma nüfuz ettirilmesi ve onunla etkileşime sokulması gerekmektedir. Gramsci'den sonra kavram kültürel çalışmalar tarafından devralınmış ve medya aracılığıyla oluşturulan “ortak duyu”nun / rızanın kültür, toplumsal cinsiyet, etnisite ve inanç gibi alanlarda yeniden üretimi üzerinde durulmuştur. Artz'a (2012, s. 16) göre, liderlik rolüne soyunanlar kendileri gibi düşünmeyen diğerlerini de ikna edebilmek amacıyla, kendi ideoloji ve pratiklerini diğerleri için kabul edilebilir formlara büründürerek medya aracılığıyla dolaşıma sokarlar. Çünkü medya, siyasi tercih başta olmak üzere kültür, gündelik hayat, toplumsal algının yönetilmesi, yaşam biçimleri ve ekonomik tercihler gibi birçok konuda belirleyici rol oynamaktadır (Arsan ve Çoban, 2014, s. 11).

Medya bireylerin içinde bulundukları toplumu ve dünyayı sınıflandırarak kavramalarına yardımcı olur. Bu bağlamda 20. Yüzyılın kapitalist hegemonyası, madunların belirli kültürel pratikler çerçevesinde temsili, eğitimi ve iknası için, sistematik ve kurumsallaşmış bir paralel medya hegemonyasına ihtiyaç duymuştur. Hall'a (1982) göre kitle iletişim araçları topluluk ve sınıfların “öteki”ne ilişkin bir imge ve anlam inşa etmelerini sağlamakta ve toplumsal totalitenin bir bütün olarak kavranabilmesi / normalleşebilmesi için gereken fikir, imge ve temsilleri sağlamaktadır. Kültür, toplumu bir arada tutan ideolojik çimento olarak iş gördüğünden, kapitalist hegemonya da “şirket” çıkarlarını korumak ve sürdürmek için belirli davranış setlerini, bakış açılarını, seçilmiş bilgiyi ve kapitalist kültürü kurarak popülerize etmiştir. Uluslararası alanda kurulan ve 20. Yüzyılın sonlarında belirginleşen medya hegemonyasının değerleri ise; atomize, bireyselleşmiş ve tüketim odaklı eğlence olarak özetlenmiştir (Artz, 2012, s. 17-19). Bu süreçte

toplumdaki sınıf çelişkileri ve adaletsizlikler eğlence / tüketim kültürü ile maskelenir. Medya yarattığı gençlik, kadınlık, moda, eğlence vb. kategorilerle toplumu holistik ve sınıfsal olarak açıklamaktan kaçınır.

Özellikle ABD'nin politik sistemi ve kültüründen yola çıkan Chomsky ve Herman da (2010), sosyal yapı ve devlet aygıtı eliyle (hegemonyasıyla), insanların kendi aleyhlerine olsa bile mevcut düzene razı edildikleri, alternatif aramaktan vazgeçtiklerini ifade eder. Böylece vatandaşlar kendi madun durumlarının inşasına katkı yapmakta, medya da (ana-akım medya) ürettiği enformasyonla bu hegemonyanın sacayaklarından birini oluşturmaktadır. Ana-akım medya muhalif sesleri “demode” göstermek, silikleştirmek ve önemsizleştirmek üzere yapılandırılmıştır. Medya toplumda modern bir propaganda aracı gibi çalışarak kapitalist hegemonya için sürekli olarak rıza üretmekte, alternatif vizyonları görmezden gelerek mevcut olanı tek olası seçenek olarak öne çıkarmaktadır. Bu doğrultuda Gramsci'nin “sağduyu” (ya da ortak akıl, ortak duyu) olarak adlandırdığı popüler irade mobilize ve manipüle edilmiş, asıl “gerçekliği” maskelemek için yeni kültürel değerler, yargılar ve korkular üretilmiştir (Harvey, 2007, s. 50).

Belirli bir sınıfın ideolojik hedefleri sınıf temelli değil de ortak aklın ürünü olarak sunulduğunda asıl ideolojik işleyiş gizlenmiş olmaktadır. Bu süreç 1930'ların Nazi propagandalarından farklı olarak çok daha stilize bir şekilde, farklı görüşlere de radikal öğeleri ayıklanmak suretiyle kontrollü şekilde yer verilerek ve eğlence / reklam eklentileriyle donatılarak yapılmaktadır. Bu propaganda modelinde, şirket sahibi, reklam verenler, haberi yapanlar ve ona son halini verenler çeşitli “medya filtrelerini” oluşturmaktadırlar ve hep birlikte ellerindeki enstrümanları sınırlı bir toplumsal / politik tartışma ortamı ve hegemonya çıkarları bağlamında kullanırlar. Chomsky'nin “*gerekli illüzyonlar*” olarak adlandırdığı bu süreç, güç sahibi elitlerin kendi ikballerini garanti altına alacak ancak kitlelerin yararına olmayan değer yargılarını ve kültürü medya aparatıyla yaymasına dayanır. Böylece kitleler gerçek politik süreçlerden bihaber tutulmaya çalışılır.

Ancak burada Chomsky de, bireyleri hegemonyanın rıza üreten mekanizmasına maruz kalmaya mahkûm pasif nesneler olarak betimlemez. Vatandaşlar bilgiyi alternatif medya mecralarında aramalı ve taban hareketleri biçiminde örgütlenerek ilk önce kendi çevrelerinde toplumsal değişimi sağlamak için dayanışmacı topluluk inisiyatiflerine katılmalıdır. Kitleler ancak bu yolla kendi

geleceklerini / kaderlerini tayin etme yolunda söz sahibi olur, bu tercihleri gücü elinde tutan ve iletişimi kullanarak kitleleri manipüle eden elitlerin elinden alabilirler. Aksi halde kontrol altına alınabilecek bir gelecek olmayacaktır; yani demokrasi ve özgürlüklerin savunulması hayatta kalmanın en önemli şartları haline gelmiştir (Herman ve Chomsky, 2010). Harvey'e (2007, s. 188) göre, neo-liberal rıza üretme mekanizmasının da ulaşabileceği limitler vardır ve neo-liberal pazar etiği / kültürüne karşı büyüyen muhalefet alternatif arayışlar içerisinde. Gramsci'nin bahsettiği, "*hegemonyanın kriz anlarında*" yeni bir gelecek tahayyülü için doğacak fırsatlar, neo-liberal küresel hegemonya ile mücadele bağlamında da değerlendirilebilir.

3. YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER VE ALTERNATİF MEDYA

Toplumsal hareketlerin yüzlerce yıllık tarihine bakıldığında, fiziki olarak bir arada bulunan ve etkileşime giren insanların varlığına dayandığı görülmektedir. Genellikle ekonomik / sosyal açıdan dezavantajlı (*madun*) olan kesimler, özgürlük, adalet, ekonomik eşitlik gibi çok çeşitli taleplerle belirli taktik ve stratejiler çerçevesinde örgütlenerek gücü elinde bulunduran elitlere / egemene karşı mücadeleye girişmişlerdir. Hegemonyayı elinde bulunduran blok sosyal ve ekonomik olarak ayrıcalıklı konumlarını korumak ve sürekli yeniden üretmek çabasında olduklarından, sosyal değişim sağlamak, yeni bir hegemonya tesis etmek ya da daha kısa vadeli kazanımlar elde etmek için madun kesimlerin örgütlenmesi, direnmesi, karşı koyması ve seslerini yükseltmeleri gerekmiştir. Özellikle 19. ve 20. Yüzyılla birlikte sanayileşme ve modernleşme süreçlerinin devreye girmesiyle beraber, teknolojik ilerleme ile paralel şekilde gazete, radyo, televizyon gibi kitle iletişim araçları da sosyal denkleme katılmış, değişim talebinde olan toplumsal kesimler taraftar kazanmak, seslerini duyurmak ve hareketlerini mobilize etmek için yeni enstrümanlara kavuşmuşlardır.

Tarihsel olarak toplumsal hareket pratiklerinin birikimi, geniş bir toplumsal hareket repertuarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Diani'ye (1992) göre toplumsal hareketler, paylaşılan bir kolektif kimlik temelinde politik ya da kültürel bir çekişmeye taraf olan, bireylerin oluşturduğu çoğulluklar ve gruplar / organizasyonlar arasındaki resmi olmayan etkileşim ağlarıdır. Melucci (1980) ise toplumsal hareketleri, sosyal buluşların (*social invention*) gerçekleştiği bir labrotuvar olarak görmüştür. Protesto hareketleri yeni fikirlerin ortaya çıkmasını sağlayabildiği gibi, mevcut düzenin kalıplaşmış pratiklerine kafa tutarak onları dönüştürebilmektedir. Ayrıca toplumsal hareketler, açık uçlu, çok katmanlı ve dinamik süreçler olmak suretiyle, grup aksiyonlarının amaç ve hedeflerine dair sürekli bir tartışmaya zemin oluşturarak kolektif kimlikler oluşturma potansiyelini de içerisinde taşımaktadır (Melucci, 1995a).

Gazete, bülten, broşür, el ilanı gibi erken dönem kitle iletişim araçlarının sahneye çıkmasıyla birlikte ise, toplumsal hareketin içindeki ve dışındaki pek çok kişiye ulaşmak kolaylaşmıştır. Kellner'e (1997) göre, radyo, televizyon ve diğer elektronik iletişim araçlarının ortaya çıkması da kamusal tartışma için yeni alanlar açmış, entelektüellerle toplum arasında bilgi alışverişini kolaylaştırmış ve böylece vatandaşların politikaya dair konulara dâhil olabilme imkanlarını çoğaltmıştır. Bunun yanında yeni iletişim teknolojileri özellikle 20. Yüzyılın başından itibaren politik / ekonomik / toplumsal amaçlarla egemen güçler tarafından da kullanılmıştır. Örneğin radyo, televizyon ve film endüstrisi 1930'larla 1960'lar arası dönemde ABD'de tüketim, eğlence ve savaş zamanlarında "milli birlik ve bütünlüğü" kuvvetlendirmek amacıyla araçsallaştırılmıştır (Graham, 2000). II. Dünya Savaşı öncesi dönemde de özellikle radyo teknolojisi Almanya başta olmak üzere birçok devlet tarafından kitlelerin savaşa destek vermelerinin sağlanması bağlamında, ideolojik doktrinasyon ve propaganda amaçlarıyla kullanılmıştır.

Benjamin'in (2008) "teknğin olanaklarıyla yeniden üretim çağı" olarak adlandırdığı bu dönemde, basılı yayınları da içine alan "sanat" yapıtlarının üzerindeki kutsiyet halesi kalkmış, yeni teknolojiler sayesinde kolayca yeniden üretilebilir ve dağıtılabılır hale gelen bilgi kitlelerin politik anlamda bilinçlenmesi, bilgiye ulaşılabilmesi ve örgütlenebilmesi bağlamında yeni bir potansiyeli ortaya koymuştur. Örneğin 20. Yüzyılın başlarında baskı teknolojisi ABD'deki anarşist gruplar, Meksika ve Rusya'daki devrimci gruplar tarafından kullanılmıştır. Bolivya'da ise 1920'lerde madenciler devlet ve şirket baskısına karşı verdikleri toplumsal adalet mücadelesi sırasında radyoyu kullanarak sendikalarını mobilize etmişlerdir (Downing, 2010). Gazetelerin giderek daha geniş kitlelere ulaşması, radyo ve televizyonun ortaya çıkmasıyla beraber, özellikle 1960'lı yıllarda toplumsal hareketlere katılan aktivistler arasında "*Bütün dünya bizi izliyor*" algısı oluşmaya başlamıştır (Gitlin, 1980; Van De Donk ve diğ., 2004, s. 1). Telefon, faks makinesi, fotokopi makinesi ve fotoğraf makinesi gibi teknolojilerin de toplumsal hareket grupları tarafından araçsallaştırması sonucunda, hem grup içi iletişim hem de kamuoyuna sesini duyurmaya dönük dışsal iletişim yoğunlaşmış, hem de hareketlerin kitleselleşmesi hızlanmış ve kolaylaşmıştır.

1968'de ABD ve Batı Avrupa'yı etkisi altına alan öğrenci hareketleri sırasında, kitle medyası (özellikle televizyon) protestoların haber değerini keşfetmiş

ve toplumsal hareketler içerisinde “aktif bir oyuncu” olmaya başlamıştır. Aynı zamanda, aktivist ve eylemciler de medya özelinde bir aydınlanma yaşamış, medyanın ilgisini çekme ve / veya onunla mücadele etmek için stratejiler geliştirmeye, hem kitlesel medyayı hem de alternatif medyayı hareket mobilizasyonu bağlamında kullanmaya başlamışlardır (Fahlenbrach ve diğ., 2014, s. 1-19). Öğrenci ve işçi hareketleri teknolojik ilerlemeleri ve ucuz baskı tekniklerini kâr amacının dışına taşıyarak kendi muhalif gazetelerinin basımı için kullanmışlardır. 1968 hareketlerinde Meksika’da ortaya çıkan “*marjinal basın*”, Eski Sovyet Bloğu’nda çıkarılan “*samizdat*”¹¹, Fransa’daki *paralel medya* ve ABD’deki “*yeraltı gazeteleri*” bunun örnekleri olarak sıralanabilir (Rodriguez ve diğ., 2014, s. 151). Böylece toplumsal hareket grupları ve medya aktivistleri, medya teknolojilerini marjinal sesleri duyurmak, mobilize etmek, güçlendirmek için kullanmayı; böylece ekonomik, politik, kültürel alternatifler sunmayı, sahada deneyimleyerek ve pratik uygulamalarla öğrenmişlerdir. İletişim araştırmacıları da 1980’li yıllarda Avrupa’da ve Latin Amerika’da ortaya çıkan korsan radyolar, ABD ve Kanada’daki çete televizyonları ve Afrika’da geleneksel medyayı muhalif / alternatif hedeflerle kullanan grupları incelemeye başlayarak toplumsal hareketlerle yeni iletişim teknolojileri etkileşimini ortaya koymuşlardır (Rodriguez ve diğ., 2014, s. 151).

Özellikle 1960-1980 arası dönemle birlikte endüstri çağının katı ideolojik disipline sahip, emek – sermaye çelişkisinden hareket eden ve toplumun geneline yayılan hareketlerden (işçi hareketi, savaş karşıtı hareketler, temel hak hareketleri); daha küçük ölçekli, geniş mücadele alanlarına spesifik olarak daha fazla odaklanan (çevre / doğa savunması hareketleri, hayvan hakları, anti-nükleer hareketler) ya da grup kimliği / yaşam biçimini ön plana çıkaran (kadın hareketi, LGBT hareketi, ırkçılık karşıtı hareketler, ulusal-kültürel hak mücadeleleri) hareketlere doğru bir dönüşüm gerçekleşmiştir. Geleneksel toplumsal hareketler ekonomi temelinde sınıf tabanlıyken, yeni toplumsal hareketlerin sosyo-kültürel tabanı çok çeşitlidir. Özellikle 20. Yüzyılda katılımcı demokrasi ve özgürleştirici siyaset talepleri baskın hale gelmiş, bireylerin ihtiyaçlarının organizasyona dair bazı kaygıların gölgesinde

¹¹ Devlet yayınları dışında kalan “serbest yayınlar” anlamına gelen sözcük. Sovyetler Birliği’nde devletin tekelinde bulunan basın yayın faaliyetlerine karşı alternatif fikirlerin toplumda dolaşma girmesini sağlayan “kaçak yer altı” yayınlarına bu isim verilmiştir. *Samizdat*’larda yayıncılık faaliyeti aşağıdan / tabandan örgütlenmekte ve kopyaları alan kişilerin bunları tekrar kopyalamalarına dayanan yatay bir dağıtım faaliyeti söz konusu olmaktadır. Örneğin bu yayınlar sayesinde, SSCB’de karşı kamusal alanda tartışılan “ekolojik sorunlar” gündeme ve yüksek tirajlı gazetelere sızmaya başlamış, *samizdat* yayıncılığı kamuoyunun dikkatini çekmeyi başarmıştır.

kalmasına tepki oluşmaya başlamıştır. Bu tepkilerle şekillenen yeni toplumsal hareketler kimliği temel almakta, “çoğulculuk” ve “farklılık” nosyonlarını öne çıkarmakta, bireysel ve kolektif kimlikleri eşit şekilde değerlendirmekte, şiddet yerine uzlaşmayı, hiyerarşi yerine ademi merkezîyetçiliği merkeze almaktadır (İnceoğlu ve Çoban, 2015, s. 26-27). Leitner ve diğ.’nin (2008) tanımıyla da yeni toplumsal hareket çalışmaları, karşı hegemonyacı anlatı ve değerler çerçevesinde gevşek organize olmuş, “alternatif bir muhayyile” doğrultusunda kitlesel protestolar yapan, dayanışmacı kimlikli ağların yaşamını, mobilizasyonunu ve etkilerini araştırma / anlama çabalarının bütünüdür.

Offe’ye (1985) göre eski hareketler işçi sınıfını ve orta sınıfı mobilize ederken, yeni hareketler hedefleri geleneksel hareketlerden farklı ve daha genel olan yeni orta sınıftan (gençler ve yüksek eğitilmiş gruplar) destek bulmaktadır. Bu toplumsal sınıfın yurttaşlık hakları ve ekonomik güvenceleri geleneksel işçi hareketlerini mobilize eden sınıflarla karşılaştırıldığında zaman daha geniştir. Yine Offe’nin kavramsallaştırmasına göre bu yeni orta sınıf da özellikle hizmet ve kamu sektörü çalışanları, eski orta sınıfın unsurları ve iş piyasasının dışında kalan kişilerden oluşmaktadır. Söz konusu “yeni sınıf”ın ayırt edici özellikleri ise kültürel sermayelerinin yüksek olması ve siyasi / toplumsal manada özne olma konusundaki irade ve farkındalıklarıydı. Bunun yanında iletişim teknolojilerindeki ilerlemelerle birlikte toplumsal hareketler ulus-ötesi bir nitelik kazanmış, Lievrouw’un (2011, 42) ifadesiyle, ekonomik eşitsizliğe, kültür emperyalizmine ve politik adaletsizliğe karşı yürütülen küresel ölçekteki hareketlerin bir bileşimi olarak öne çıkmıştır.

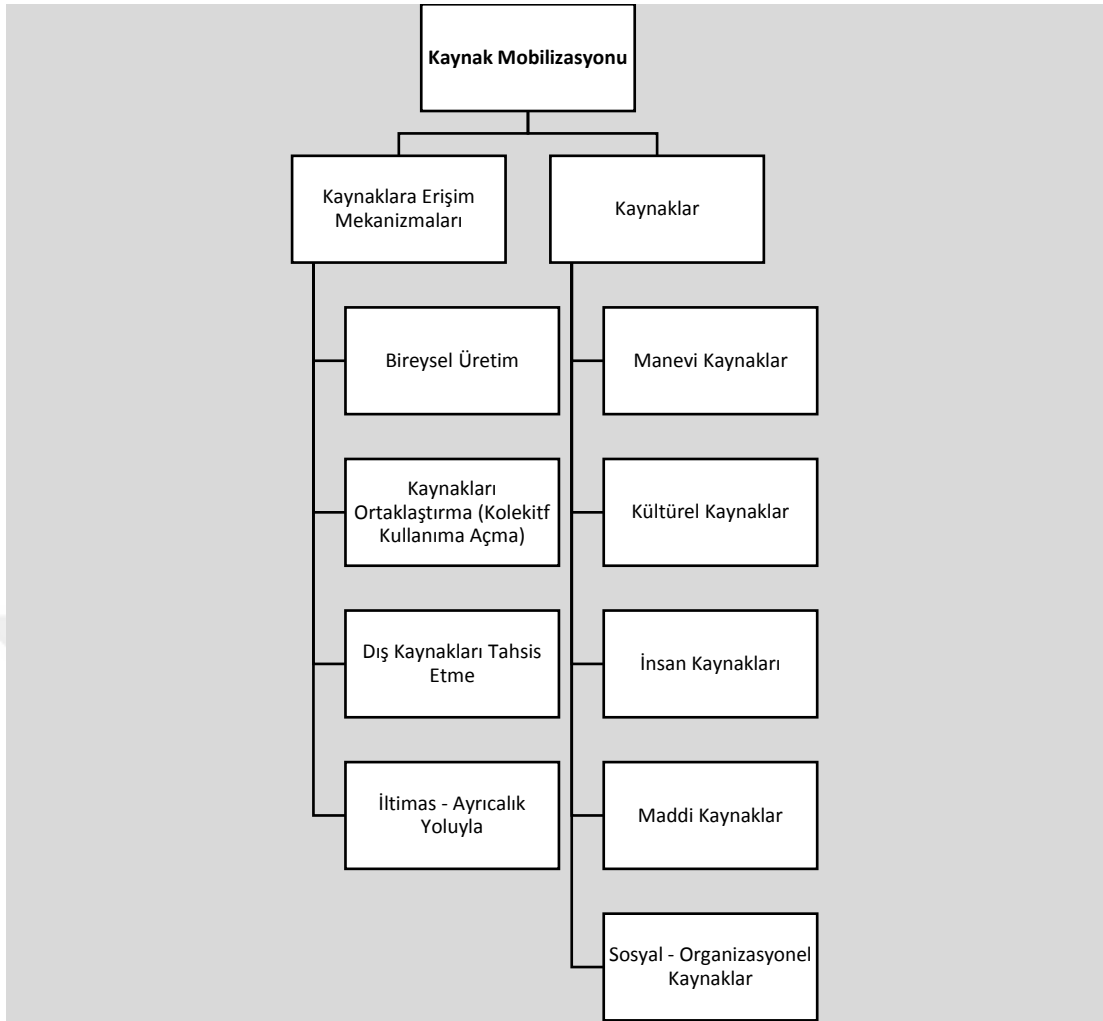
3.1 Yeni Toplumsal Hareketler Paradigması

Toplumsal hareketler kuramcıları 20. Yüzyılda ortaya çıkan hareketleri genel olarak “Kaynak Mobilizasyonu Paradigması” ve “Yeni Toplumsal Hareketler Paradigması” üzerinden okumakta ve tartışmayı sürdürmektedirler. Yeni toplumsal hareketler paradigmasını detaylandırmadan önce onun öncülü olarak kabul edilen “kaynak mobilizasyonu paradigması”ndan bahsetmek yerinde olacaktır.

Kaynak mobilizasyonu paradigması çağdaş toplumsal hareketleri politik düzeyde ele alır ve mevcut çatışmalı durumları ya dışlanmış toplumsal grupların sisteme katılma mücadelesi ya da kaynakların farklı şekilde dağıtım talebi

doğrultusunda açıklar. Bu sınıflandırma merkezine toplumsal hareket örgütlerini alır ve onların kaynaklarına, yönetim kararlarına, örgütsel dinamiklerine ve içinde hareket ettikleri siyasal bağlama odaklanır (Tarrow, 2011; McCarthy ve Zald, 1977; Topal Demiroğlu, 2014, s. 135). Söz konusu model doğrultusunda yapılan araştırmalar hareketlerin amaçları doğrultusunda uyguladıkları stratejilere, karar alma ve hareket süreçlerine ağırlık vermektedir. Buna göre protestolar siyasal hayatın doğal bir parçası, protestocular da mantıklı talepleri / hareket tarzları olan insanlardır. Hareketin başarısı da bireylerin ve toplulukların çıkarları doğrultusunda alınan rasyonel kararlara, ellerinde bulunan ekonomik kaynaklara ve hareketin politik bir aktör olarak kamusal alanda kabul görme düzeyiyle ilintilidir.

Kaynak mobilizasyonu paradigmasının politik etkileşim modelinde politik güç ilişkileri, çıkar, grup dayanışması ve politik kaynaklar belirleyicidir. Organizasyon modelinde ise organizasyonel dinamikler, liderlik ve kaynak yönetimi süreçleri öne çıkmaktadır (Canel, 1997). Genel olarak hareketin kaynaklarını merkeze alan bu kuram, kaynaklara hangi mekanizmalar vasıtasıyla ulaşıldığı ve hangi kaynakların araçsallaştırıldığı konularına odaklanmaktadır. Rasyonel hareket eden aktörler, stratejik eylem ve organizasyonel yapının bir araya gelmesiyle, toplumsal değişim sağlama hedefi için kaynak kullanma ve kaynakları yeniden dağıtma kritik bir hale gelmektedir. Kaynaklar; bireysel üretim, kaynakları ortaklaştırma / kolektif kullanıma açma, var olan kaynakları kendine tahsis etme ve iltimas yollarıyla hareket için kullanılabilir hale getirilir. Bu kaynakların türleri ise; manevi kaynaklar, kültürel kaynaklar, insan kaynakları, maddi kaynaklar ve sosyal – organizasyonel kaynaklar olarak sıralanabilir (Edwards ve Gillham, 2013, s. 2-5).

Şekil 3.1 Kaynak Mobilizasyonu Paradigması (Özet Tablo)

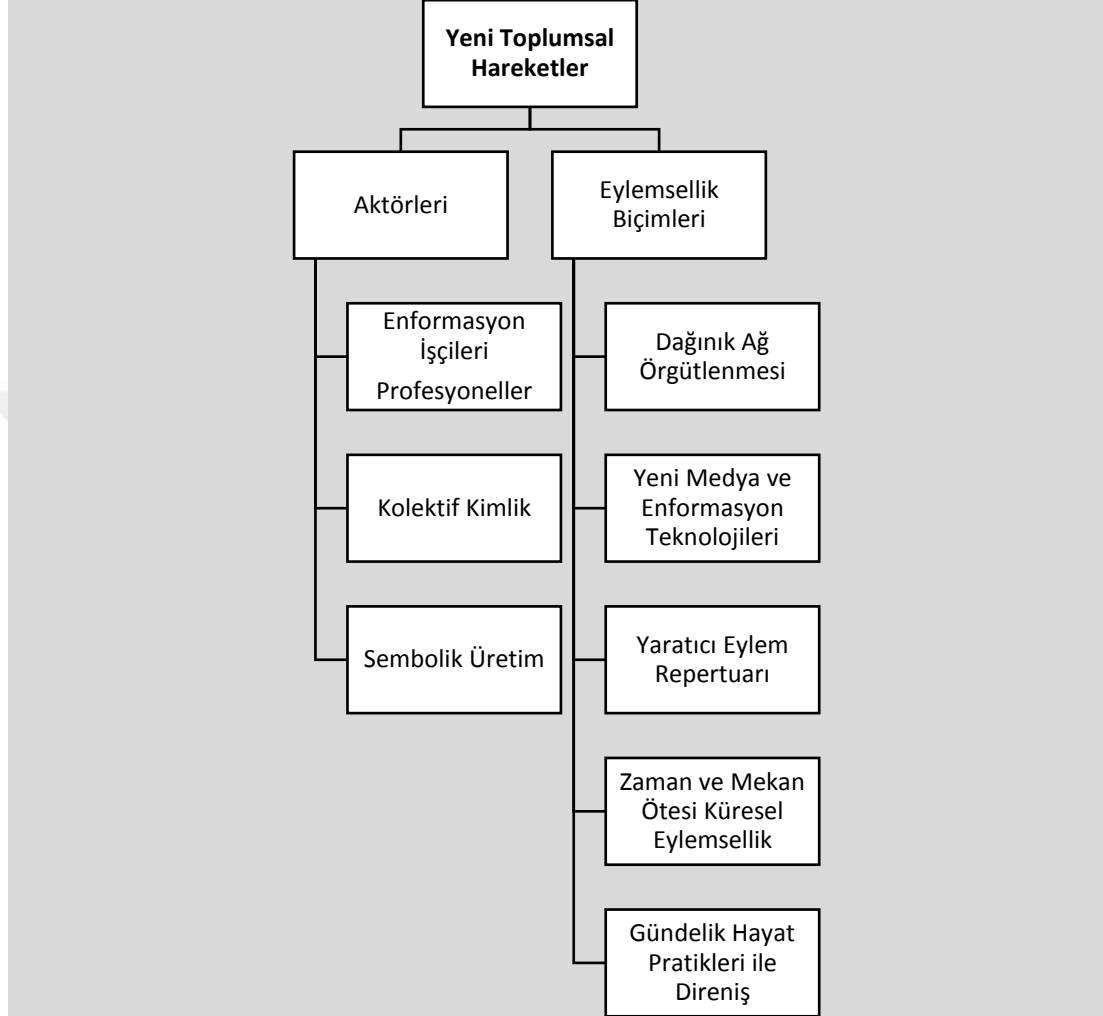
Kaynak mobilizasyonu kuramını ilk ortaya atanlardan olan Tilly'e (1978) göre toplumsal hareket, kurumsallaşmış siyasi pozisyona sahip olmayan bir sınıfın, etnik grubun ya da herhangi bir mücadele grubunun gücü elinde bulunduranlara karşı yönelttikleri talepleri ve mücadeleyi içerir. Buna göre belirleyici olan siyasi mücadele alanıdır ve hareketlerin ortak noktası sistemin dışına itilmiş aktörlerin politik süreçlere dahil olmak için verdikleri mücadeledir. 20. Yüzyılda toplumsal düzlemde yaşanan dönüşümler, ekonomik ilerlemeler, kentleşmenin hızlanması ve gündelik hayatın geçirdiği dönüşümler yeni örgütlenme biçimleri ve yeni bir hareket repertuarını zorunlu kılmıştır. Salt gücü elinde bulunduranlara karşı direnmenin yerini, güce ortak olma, kaynakların yeniden dağıtılmasını sağlama gibi istekler almış ve buna uygun siyasal stratejiler tedavüle sokulmuştur. Yine de kaynak mobilizasyonu paradigmasını benimseyen araştırmacılar bu hareketleri eski hareketlerden tamamen bir kopuş olarak niteleme konusunda temkinlidirler. Bu

sebeple geleneksel hareketlerle yeni toplumsal hareketler arasındaki farklılıkları ortaya koyarken aynı zamanda benzerlikler ve devamlılıkları da vurgularlar.

Kaynak mobilizasyonu paradigması, stratejik mücadelelere olan vurgusu ve sosyal sisteme, kültüre, sembollere referans vermeksizin toplumu güç ilişkilerine indirdiği gerekçesiyle çeşitli kuramcılar tarafından eleştirilegelmiştir. Bu yaklaşıma göre, sadece kaynakların adaletsiz dağılımına indirgenmiş bir yeni toplumsal hareketler kuramı, ortak toplumsal anlamları, siyasal alan dışında kalan hareketleri (grupları) ve kimlik boyutunu görmezden gelmektedir (Çayır, 1999, s. 22). Oysa 1990'larla birlikte ivmelenen yeni toplumsal hareketlerin önemli ayırt edici özellikleri farklı kimliklerin denkleme girişi, siyaset dışı aktörlerin dahli, özerklik ve bireylerin de hareket içerisinde özne konumuna gelmeleri olarak anlaşılmaya başlanmıştır. Bunun yanı sıra kuram, sosyal grupların “nasıl” bir arada hareket ettikleri ve strateji geliştirdikleri sorusu üzerinde dururken, kolektif eylemi anlamlandırabilmek için gereken “neden” sorusunu sormamaktadır. Bireylerin “neden” bir araya gelerek dayanışma ağları oluşturdukları, kolektif eyleme giriştikleri ve kimlik edindikleri soruları üzerinde yeterince durulmamaktadır (Canel, 1997). Yani kaynak mobilizasyonu paradigması kaynak ve güç kazanma üzerine odaklanırken insanların hangi duygularla protesto hareketlerinin bir parçası oldukları, toplumsal hareketten aldıkları hazlar ve nasıl kolektif kimlikler oluşturdukları gibi bir takım değişkenleri es geçmektedir.

Yeni toplumsal hareketler kuramcıları kaynak mobilizasyonu yaklaşımından farklı olarak, hareketlerin siyasal strateji ve sosyo-politik yönleri yerine değer, norm ve kimlik yapılarındaki değişim isteklerini simgeleyen sosyokültürel boyutu ön plana çıkarırlar (Çayır, 1999, s. 23). Yeni toplumsal hareketler yaklaşımının en önemli kuramcılarından olan Touraine (1981, s. 29) toplumsal hareketlerin mevcut düzenin marjinal şekilde ve tümünden reddi olmadığını iddia etmiştir. Ona göre, toplumsal hareketler birbiriyle toplumun yeniden üretiminin kontrolü için mücadele eden merkezi güçlerin ve tarihselliği şekillendirmek isteyen sınıfların eylemleridir. Örneğin barış, feminizm ve ekoloji gibi çok farklı mücadele alanları “teknokrasi” ile mücadele paydasında ortaklaşabilirler. Toplum sosyal hareket ve ilişkilerin sahnelendiği bir oyundur ve bu oyun sosyal çatışmalarla sürekli yeniden yazılır. Kültürel alan da bu sosyal çatışmayı sürdüren taraflar için temel hedeftir. Yani Touraine’e göre toplumsal hareketler sosyo-politik düzeyi aşmakta ve tarihsellik

düzeyinde (toplumun yeniden üretimi) işlemektedir. Mücadele alanı da artık devlet ve pazar değil, özel – kamusal sınırlarının belirsizleştiği sivil toplumdur (Çayır, 1999, s. 23-24).

Şekil 3.2 Lievrouw'un Yeni Toplumsal Hareketlerin Aktörleri ve Eylemsellik Biçimleri Sınıflandırması

Hareketlerin sembolik yönüne daha büyük ağırlık veren Melucci'ye göre de yeni toplumsal hareketler devlet ve piyasanın sosyal hayata keyfi müdahalelerine karşı mücadele eder, bireylerin kendi kimliklerini tanımlama hakları için savaşı ve sistemin gündelik hayata dönük tüm manipülasyonlarına rağmen özel yaşam alanlarını korumaya çalışır. Bu hareketler geleneksel işçi mücadelesi gibi maddi kazanımlarla kendini sınırlamaz, mevcut sosyo-politik normların kendisine meydan okur. Yani ona göre artık bireylerin gündelik hayatlarına dönük sistem müdahalesini ortadan kaldırmak ve kişisel özerkliği savunmak gerekmektedir (Della Porta ve diğ. 2009, s. 9). Bu özerklik alanine sağlanmasına ek olarak toplumsal hareketler

bağlamında farklı gruplar arasındaki etkileşim ve diyaloglar yoluyla kolektif kimliğin inşa edildiği bir toplumsal ilişkiler ağı da ortaya çıkar. Melucci (1995b) yeni toplumsal hareketlerin özelliklerini şöyle özetlemiştir:

- Çok boyutlu yapılarıyla toplumsal sistemin değişik kademelerine çok çeşitli (farklı) amaçlarla etki ederler.
- Geleneksel toplumsal hareketlerin aksine, üretim ve dağıtım süreçleriyle ilgilenmezler. Bunun yerine mevcut sistemle sembolik bir zeminde mücadele ederler.
- Özdeşünümsel eylemlilik söz konusudur. Her eylemin kendine özgü ve kendiliğinden bir değeri, topluma ilettiği bir mesajı vardır.
- Küresel dayanışma ve sınır ötesi boyutlar gibi ulusal sınırları aşan çeşitli boyutları vardır.
- Gizlilik ve görünürlük arasındaki spesifik bir ilişkiye dayanırlar.
- Kurumsal değişimi, yeni elitleri ve kültürel inovasyonu tetiklerler.

Heywood (1997) ise yeni toplumsal hareketlerin özelliklerini şöyle tanımlamıştır:

- Yeni bir orta sınıfın sürüklediği,
- Salt maddi kazanım peşinde olmayan,
- Hemen hemen ortak bir ideolojiye bağlı olan,
- Yeni sol hareketlerle bağlantılı,
- Ademi merkeziyetçi, katılımcı, yenilikçi ve teatrel performansları da içeren.

Claus Offe ise yeni toplumsal hareketleri aktörler, temalar, değer setleri ve mobilizasyon biçimleri açısından geleneksel hareketlerle mukayese etmiştir. Melucci gibi geleneksel hareketlerin maddi kazanımlara (ekonomik büyüme, gelir dağılımı vb.) odaklandığını ifade ederken yeni hareketlerin toplumun çok farklı ve çeşitli kesimlerden insanların talepleri doğrultusunda organize olduğunun üzerinde durmuştur. Barış, çevre, insan hakları, feminist ve LGBT hareketleri bu çeşitliliği ortaya koymaktadır. Yeni toplumsal hareketlerde eskiden gelen liderlik, katı ve resmi organizasyonel yapı gibi unsurlar yerini yatay örgütlenme biçimlerine bırakmıştır (Şimşek, 2004, s. 114). Bunun yanında eylemsellik biçimlerinde de dönüşümler yaşanmış, bazı araştırmacılar kamusal alandaki söylemlerin ortaya konma biçimi

olarak icracının kimliğiye ilişki olan “aktivist performansı” üzerinde durmaya başlamışlardır. Bu performanslar, hitabet, resmi olmayan konuşma, yürüyüş, grafiti, tiyatro, şarkı, dans, jest ve oyunları içerebilmektedir ancak bununla da sınırlı değildir. Performanslar kamusal söylem oluşturma ve farklı aktivist gruplar arasında dayanışma köprüleri kurmanın yanı sıra, bir sosyal adalet meselesine yönelik geniş ilgi uyandırmak ve toplumdaki egemen ideogramlara meydan okumak için fotoğraflanıp dağıtılan imge etkinliklerle bütünleşmektedir (Atkinson, 2015, s. 34-35 ve s. 53-54).

Özetle, yeni toplumsal hareketler kuramcılarının vurgusu, kaynak mobilizasyonu paradigmasından farklı olarak, hareketlerin sivil toplum içerisindeki kimlik inşası süreci üzerindedir. Burada eleştirilen nokta ise, bu kuramcılarının kültürel alan fazlasıyla angaje olarak modern hareketlerin siyasi boyutlarını görmezden geldikleri yönündedir. Cohen ve Arato gibi araştırmacılar ise bu iki yaklaşımı birleştirmeye çalışmışlardır. Buna göre yeni toplumsal hareketler gerçekten sivil toplumda yeni kimliklerin inşası mücadelesidir. Ancak bu mücadelenin kazanılabilmesi için aynı zamanda politik ve ekonomik anlamda güç mücadelesine müdahil olmak gerekmektedir. Yani kimlik odaklı bir harekette bile bazı siyasal hedefler / çıkarlar bulunmaktadır ve bunlara ulaşmak için stratejiler, baskı oluşturacak organizasyonlara ihtiyaç vardır (Çayır, 1999, s. 26).

Avrupa kaynaklı olarak 1960’larda gelişen ve “yeni toplumsal hareketler kuramı” olarak adlandırılan bu yaklaşıma, Calhoun (Aktaran: Kaderoğlu Bulut, 2014, s. 50) gibi düşünürler de yaptığı eski - yeni ayrımı bağlamında itiraz etmişlerdir. Buna göre aslında toplumsal hareketlerin talepleri ve yükselen itirazlar 19. Yüzyıldan bu yana benzer nitelikler göstermektedir. Ancak bunun ortaya konuş biçimleri farklılaşmış, yeni toplumsal hareketler hiyerarşik olmayan pratikler ile birlikte eskiden biçim olarak kopmuşlardır. Toplumsal hareketlere “talepler” temelinde değil de “örgütlenme, mobilizasyon ve iletişim süreçleri” eksenlerinde yaklaştığımızda ise ortaya bazı farklılıklar çıkmaktadır. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında kitle iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve 21. yüzyılda sayısal iletişim ağlarının toplumsal anlamda yaptığı etkilerle birlikte, toplumsal hareketlerin örgütlenmesi, mobilizasyonu ve aktivist pratikleri üzerinde “yeni” ibaresinin kullanılmasını destekleyici birçok dönüşüm gerçekleşmiştir.

3.2 Toplumsal Hareketler, bireyin Yükselişi ve Kimlik İnşası

3.2.1 Duygular, Ritüeller ve Kolektif Hafıza

1960'lara kadar akademisyenler arasında toplumsal hareketlerde en basit duyguların harekete geçtiği, eylemcilerin mantıksız / olgunlaşmamış eylemlerde bulundukları savı yaygındı. 1960 -1990 arası dönemde ise araştırmacıların çoğu eylemcilerin mantıklı şekilde harekete geçtikleri yolundaki deneyim ve duygulara dayanan yaklaşımı görmezden gelmişlerdi (Goodwin ve diğ., 2000). Yeni toplumsal hareketler yaklaşımının etkili olmaya başladığı 1990'larla birlikte, duyguları salt rasyonelliğin karşıtı olarak konumlandıran anlayış terk edilmeye başlanmış, her toplumsal hareketin duygu ve inançlarla örülü bir kültürel birikimi barındırdığı görüşü ön plana çıkmıştır (Jasper, 2002, s. 308). Aktivistleri ve aktivist grupları harekete geçiren duygular, oluşturulan kolektif kimlikler, ortak ritüel, anlatı ve referanslar, kullanılan mekânlar gibi farklı boyutlar da araştırmacılar tarafından toplumsal hareket araştırmalarına dahil edilmiştir. Toplumsal hareketleri bir kartopu gibi büyüten ve harekete katılımı arttıran “öfke”, topluluk üyeleri arasındaki duygusal bağlar, onların heyecan, gurur, neşe ve kederleri toplumsal hareket analizlerinin önemli bir bileşeni olarak ele alınmaya başlamıştır.

Collins'in (1990) “etkileşimsel ritüeller” kuramına göre kısa ve uzun vadeli olmak üzere iki tip duygudan bahsetmek mümkündür. Neşe, korku, öfke gibi gündelik hayatın ritmindeki geçici duyguların yanında bir de uzun vadeli olarak geliştirilen heves, kişisel dayanıklılık, sosyal bağlılık hissi ve etkileşime girme arzusu gibi öğelerin toplamı olan “duygusal enerji” bulunmaktadır. İnsanların arttırmaya meyilli oldukları bu duygusal enerjiyi güçlendirmenin ise iki yolu vardır: Ritüel etkileşimine dayanan dayanışma deneyimleri ya da bu duygusal enerjiyi hiyerarşik ilişkiler ağındaki lider kültüne transfer etme. İşte dayanışma ve ritüellerle etkileşim halinde güçlenen duygusal enerji yoluyla toplumsal hareket grupları da ihtiyaç duydukları itici gücü bulabilmektedirler. Geçici duyguların sürekli grup amaçları doğrultusunda harekete geçirilmesi, uzun vadeli dayanışma - etkileşim hissi ve uzun vadede bireysel duygusal enerjinin yoğunlaşması başarılı bir ritüel etkileşimi modelinin çıktılarıdır (Collins, 1990).

Jasper'e (2011, s. 5-7) göre duygular, katılanların politik eyleme ilişkin hedeflerini belirlemede kilit rol oynar. Yani duygular sadece anlık nöbetler olarak değil, daha geniş kapsamlı tasarı ve stratejilerin tetikleyicisi olarak ele alınmaktadır. Toplumsal hareket süreçlerine de doğrudan etki eden, insana dair bu hedef ve amaçlar; itibar elde etme, ilişki / bağlantı kurma, duyumsal zevk elde etme, dünyaya etki etme / iz bırakma ve meraktan oluşmaktadır. Söz konusu duygu ve onun şekillendirdiği hedefler, toplumsal hareketleri ivmelendirdiği gibi, kimi zaman da grup içerisinde hizip ve ayrışmalara da sebebiyet verebilmektedir. Bunun yanında, Norgaard'ın (2006, 391) Norveç kırsalında, küresel ısınmanın olumsuz etkileri hakkında bilgiye sahip bir topluluk içerisinde yaptığı araştırmada ortaya koyduğu gibi, bazen de insanlar güvensizlik, acizlik, suçluluk duyguları ile hareket edebilmektedir. Bu durumda topluluk, bu duyguları bastırmak için kolektif bir reddetme / görmezden gelme tutumu takınmakta, toplumsal hareketlere katılımdan (çevreci hareket örneği) söz konusu duygular sebebiyle geri durabilmektedirler. Bu tip istisnai araştırmalar bulunmakla birlikte, genel olarak toplumsal hareket çalışmalarında duygulara olumlu anlam atfedilmektedir.

Söz konusu ana akım yaklaşıma göre, topluluk içerisindeki psikolojik altyapıyı ve ritüelleri oluşturan duygular aracılığıyla, yeni katılımların yolu açılır, gruba olan bağlılık canlı / sürekli tutulur, grup içindekiler belirli bir örgütsel disiplin altında tutulurken grup dışındaki potansiyel katılımcılar ikna edilmeye çalışılır. Duyguların bireylerin etrafındaki çevreyi / dünyayı gözlemleme ve yorumlama yollarını temsil ettiği düşünüldüğünde, bunlar bizim mevcut hegemonyanın krize girdiği ve insanların rutin pratiklerini sorguladıkları, yeni düşünce ve eylem yolları aradıkları nadir ancak önemli tarihsel dönüm noktalarını anlamamıza yardım edebilmelidir. Gündelik eylemlere kıyasla nadir görülen bu kriz ve değişim anlarında, söz konusu duygular toplumsal hareketler ile kaynaştırılarak toplumsal değişim hedefine kanalize edilebilirler. Jasper'a (2011, s. 8-14) göre bu noktada, belirli bir amaç uğruna bir araya gelen bireyleri belirli bir hedefe odaklayabilme, eylemcilerin korkularını yıkarak rutinlerinden çıkararak eylemsel manada daha radikal hale getirebilme, kolektif dayanışma ağları kurma, etkileşimi sağlayan ritüeller ortaya çıkarma, belirli ölçüde grup içi disiplin sağlayabilme, doğru bir retorik geliştirme ve grup dinamiklerini doğru / efektif şekilde yönetme toplumsal hareketin başarısı açısından kritik önem taşır. Protesto rutinleri toplumsal hareket boyunca belirli bir tatmin duygusu yaratmalıdır.

Ayrıca önemli olan bu rutinlerin çok eskiye dayanması değil, topluluk üyeleri tarafından düzenli olarak tekrarlanmasıdır. Rutinlerin çok büyük amaçlara hizmet etmeleri ya da stratejik bir hedef dahilinde tekrarlanmaları da gerekmez. Kolektif olarak yapıldığında dans etmek, şarkı söylemek, miting düzenlemek ve hatta tutuklanmak bile katılımcıları birbirine bağlayabilir. Önemli olan kolektif hafızaya işlenecek tekrarlamalarla topluluk dayanışmasını kuvvetlendirmektir. Bu kolektif “ayinler” ortak manevi referansları hatırlatır, duyguları ateşler ve topluluk içerisindeki “biz” olma duygusunu pekiştirir. Ritüeller vasıtasıyla topluluğun inançları ve dünya görüşü özel bir mekân – zaman bağlamında cisimleşir / simgeleşir (Jasper, 2002, s. 277-278).

Tablo 3.1 Jasper’ın Toplumsal Hareketlerin Temel Boyutları Sınıflandırması

<i>Kaynak</i>	Sosyal hareket gruplarının elinde olan kaynaklar, teknolojiler ve çeşitli teknolojik araçlar toplamı.
<i>Strateji</i>	Birey ve grupların politik ajandaları, hareket biçimleri ve karşıtlarıyla yaptıkları mücadelede ortaya koydukları seçimlerin hepsi.
<i>Kültür ve Duygular</i>	Ortaklaşmış duygusal ve ahlaki tavırlar, hareket kültürünün oluşumu.
<i>Özel / Biyografik Anlamlar</i>	Özel yaşamlardan türeyen kültürel pratiklerin topluluk kimliği ile bütünleşmesi.

Hurd’a (2014, s. 287-288) göre de duygular paylaşıldıkları zaman güçlenirler ve kolektif kimliklere zemin teşkil ederler. Kolektif ritüellerin oluşması ve paylaşılması ile birlikte de grup içindeki dayanışma ve duygusal angajman çoğunlukla artar. Erika Summers-Effler’in (2002, s. 54) toplumsal hareketler ve kolektif duygular üzerine yaptığı araştırmada, “baskıcı” güçlere karşı çetin bir mücadele veren ilerlemeci / özgürlükçü grupların bu mücadeleyi ayakta tutabilmek için yoğun bir dayanışma, duygudaşlık ve duygusal enerji bolluğuna ihtiyaç duydukları sonucuna varmıştır. Bu anlayışa göre sayısal iletişim ortamındaki dayanışmadan öte yüz yüze iletişim, ortak hedeflere odaklanma ve ortaya çıkan dayanışma duygularının topluluk üyelerinin tümüne “bulaşarak” yayılması gibi durumlar belirleyici konumdadır.

Kahve buluşmalarından grup kimliğinin temeli olan özel günlerle ilgili toplantılara geniş bir yelpaze oluşturan bu “ritüeller”, grup içi dayanışmayı pekiştirir ve canlı tutar. Topluluk üyeleriyle konuşmanın verdiği haz, etkileşimin verdiği heyecan, kurulan manevi ortaklıklar ve “tarih yazma” hissinin yarattığı tatmin duyguları, katılımcıların hedefleri dahilinde eylemselliğe devam etmelerini sağlar (Jasper, 2011, s. 13). Durkheim’ın (1965) belirttiği gibi, kolektif ritüel ve buluşmalar bireylere kendilerinden büyük bir şeye katıldıkları, tarihin parçası oldukları ve bir topluluğa ait oldukları hissini verirken, ritüellerle pekişen duygular geleceğe dönük zihinsel / manevi topluluk vizyonunu da güçlendirir. Bu ritüel ve pratikler, hegemonyanın dili ve eylemlerine meydan okuyan, onu ters yüz eden, bazen alay eden ve kodlarını bozan anlamları da ihtiva edebilirler. Fredric Jameson’ın (1981) da ifade ettiği gibi, muhalif politika hegemonyanın ortaklaştırdığı değerlerin istikrarsızlaştırılması demektir. Muhalifler hegemonyanın anlam setlerini işgal ederek ve dönüştürerek karşı bir silah olarak işlevselleştirebilirler. Farklı söylemlerin karşı karşıya gelmesinde olduğu gibi farklı ritüeller ve semboller de sürekli bir mücadele / karşıtlık halindedir. Ayrıca söz konusu ritüeller kolektif bir bellek, kimlik ve hatırlama atmosferi inşa eder; ortak geçmiş anlatıları, şikayetler ve geleceğe dair ortak umutlar aracılığıyla motivasyon ve kararlılıklarını canlı tutarlar.

Toplumsal hareket grupları içerisinde faaliyet gösteren ve farklı kişisel özelliklere sahip olan bireylerin oluşturduğu kolektif kimliği anlamının bir yolu da, geçmişe dair ortak anlatılar ve kolektif hafızadan geçmektedir. Gongaware’e (2010, s. 217-218) göre, geçmiş mücadelelere ilişkin hatıralar, şimdiki zamandaki aktivist etkileşimlerine eklenerek hareketin devamlılığına katkı yapmaktadır. Geçmişe dair ortak paylaşım ve hatırlamalar grup için bir “sabit” işlevi görmekte, böylece harekete devamlılık hissi vermekte ve adeta bir nirengi noktası olarak gelecek pratiklerine yön vermektedir. Hatıralar ve anmalar bir anlatıya dönüşerek topluluk üyeleri arasındaki gündelik etkileşimlerde değiş tokuş edilir. Örneğin Jasper’a (2002, s. 156) göre ölüm, dikkatleri üzerine çekme ve yoğun duygular uyandırma etkisine sahiptir. Muhalif mücadelede önemli yer işgal eden bir kişinin cenazesi ya da tarihsel olarak simgesel olan politik bir figürün ölüm yıldönümü anması, duyguları harekete geçirerek politik mobilizasyon için önemli bir enstrüman olarak işlev görebilir. Örneğin ABD’deki sivil haklar hareketi mücadelesi sırasında Mississippi’de öldürülen siyahi bir

çocuğun¹² cenazesi kolektif bir öfke duygusuna yol açarak hareketin politik mobilizasyonu bağlamında katalizör etkisi yapmıştır.

Bu gibi duygusal ortaklıklar topluluk üyeleri arasındaki bağların canlı kalmasına ve bir arada bulunma anlatısının sürekli olarak yeniden üretilmesine katkı yapar. Böylece geçmiş bugüne bağlanır, kolektif kimliğin sacayaklarından birini oluşturarak geleceğe dönük ortak çalışma iradesini besler. Geçmişten gelen sosyal ağlar ve sermaye, bireysel kimlikler, ortak kültürel paylaşımlar ve kolektif eylem pratikleri kolektif kimlik süreci için önemli kaynaklar olarak ortaya çıkar. Onlar kişisel kimliklerin, genel kültürün ve hareket kültürünün birbirleriyle girdiği etkileşim neticesinde şekillenirler. Whittier (2010) de kolektif kimliklerin ancak insanlar onun üzerinde konuştuklarında, tartıştıklarında ve içselleştirdiklerinde var olabileceğini; ayrıca kolektif kimliklerin toplumsal hareketlerden beslenen, yaşayan ve değişen kimlikler olduğunu vurgulamıştır.

Toplumsal hareketin ve toplumsal hareket gruplarının içerisinde çıktığı ve geliştirdiği kültür de, hareketin kolektif kimliğini büyük oranda etkilemektedir (Gamson, 1995; Melucci, 1995a). Hareket, pratikleri ve eylemleriyle kendisi de bir kültür yaratabilir ve böylece kendi sabitini meydana getirerek kolektif kimlik inşasının önemli bir ögesini ortaya çıkarır. Topluluk üyelerinin sahip olduğu sosyal sermaye, içerisinde çıktıkları sosyal ağlar ve bu ağlarda üretilen fikir ve ideolojiler de hareket birliğinin bileşenlerinden bir diğerini meydana getirir. Ancak bunların hiçbirisi geçmişten olduğu gibi taşınmaz, değişmez değillerdir ve tam aksine yeni toplumsal akışlarla ve birikerek, genişleyen kültürle bağlantılı olarak, sürekli bir devinim ve dönüşüm söz konusudur. Harekete yeni katılan üyeler beraberlerinde farklı fikir ve yaklaşımlar getirebilir, topluluk kimliğini dönüştürebilir, hareketi yeni toplumsal yapıya adapte olmaya zorlayabilir ya da yeni toplumsal aktörlerle işbirliğine götürebilir (Gongaware, 2010, s. 234).

¹² 1995 yılında Emmett Till adındaki Afro-Amerikalı siyahi bir çocuk Mississippi’de “beyaz” bir aile tarafından döverek öldürülmüştür. Irkçılıkla ilişkilendirilen bu cinayet sonrasında *Jet* isimli bir Afro-Amerikan haftalık gazetesi konuyu manşetini taşımış, böylece konu ABD kamuoyunda hararetli bir biçimde tartışılmaya başlanmıştır. Emmett Till’in cenazesinde ve sonrasında gerçekleştirilen protestoların ABD sivil haklar hareketi bağlamında önemli bir dönüm noktasını temsil ettiği, sembolik bir öneme sahip olduğu ifade edilmektedir. (Detaylı bilgi için bkz.: Whitfield, 1991)

3.2.2 Hikâye ve Anlatılar

Toplumsal hareketlere eklemlenen vatandaşlar, madunlar ve aktivistler; meydana getirdikleri toplumsal hareket grubu çerçevesinde aynı politikacılar gibi kitleleri harekete geçirecek söylem, hikâye ve anlatıları kullanırlar. Topluluğun temelleri atılırken haksızlığa uğrayan “biz”in inşası kadar haksızlığı yaratan “karşıt”ın inşası da aynı ölçüde önemlidir (Gamson, 1992). Söz konusu kolektif kimliğin ve tarafların inşası sürecinde filizlenen anlatı ve hikâyeler, grup üyelerinin gündelik hayatları, geçmişleri, değerleri, inançları ve sorunları / sıkıntıları ile paralellik arzettiği ölçüde başarılı olur ve dolaşıma girer. Bu anlatılar kültürel ortaklıklara vurgu yapabilir, geçmişte yaşanan mücadelelere atfen şekillenebilir (örneğin 1968 kuşağı hareketi, sosyalist hareketler) ve / veya retorik güçleriyle topluluk üyelerinin adalet anlayışlarını ve “karşıt”a karşı olarak paylaşılan duyguları referans alabilir.

Özellikle İnternet ve sosyal medya gibi yeni iletişim teknolojilerinin devreye girmesi ile birlikte, hikâyelerin çevrimiçi olarak, çok farklı kesimlere ve çok daha geniş bir kitleye ulaşabilmesi mümkün hale gelmiştir. Örneğin, Dimond ve diğ. (2013) tarafından sokak tacizlerini önlemek amacıyla kurulan “Hollaback” isimli toplumsal hareket grubu ve onun İnternet blogları vasıtasıyla yayınladığı anlatılar / hikâyeler incelenmiştir. “Hikâyelerin çevrimiçi ortamda dolaşıma sokulması birey ve / veya topluluk bazında fark yaratır mı?” sorusuna cevap aranan ve topluluk üyeleriyle yapılan görüşmelere dayanan araştırmada, paylaşılan hikâyelerin insanların sokak tacizlerine olan bakış ve tepkilerini değiştirdiği, bunda sokak tacizlerini yaşayan kişilerin birinci ağızdan geniş kitlelerle paylaşım yapmasının etkili olduğu ve etkileşimin empatiyi arttırdığı sonuçlarına varılmıştır. Bu noktada İnternet, topluluk üyelerinin benzer deneyimlere sahip kişilerle etkileşime girmesini, hikâyelerini topluma aktarabilmelerini ve daha geniş kitlelere ulaşarak konu hakkındaki bilinçliliği arttırabilmelerini kolaylaştırmaktadır.

Papacharissi ve Oliveira (2012) hikâye anlatıcılığı ile toplumsal hareketler arasındaki ilişkiyi, *Arap Baharı* döneminde *Twitter*’da açılan #Egypt hashtag’i üzerinden incelemişlerdir. Araştırma sonucunda vatandaşlar, aktivistler, gazeteciler ve *Blogger*’lar tarafından toplumsal hareketliliklere dair yapılan anlık haber paylaşımlarının, geleneksel gazetecilikten farklı olarak, duyguları ve drama öğelerini

ön plana çıkararak haberleri okuyucular için daha ilgi çekici hale getirdiği, ancak haberlerin gerçekliği konusunda herhangi bir kontrolün yapılmamasının yalan haber ve hikâyelerin dolaşıma girmesini kolaylaştırdığı sonucuna varmışlardır. Ayrıca, bazı kanaat önderleri dışında hareketlerin sosyal medyada lidersiz hareket ettikleri ve kişilerin dolaşıma soktukları hikâyelerin “ilgi çekiciliği”ne bağlı olarak kolaylıkla ön plana çıkabildikleri tespit edilmiştir. Sonuç olarak da, sosyal medya üzerinden paylaşılan haber ve hikâyelerin, çeşitli görüşleri, gerçekleri ve duyguları aynı anda bir araya getirerek kitleler üzerinde etkili oldukları, olayların akışının ana-akım medyanın gündemine gelmeden topluma aktarılabildiği görülmüştür.

Topluluk içerisinde dolaşıma giren ve ortak kimlik inşası sürecine katkı yapan anlatılar; akışkan, sürekli, dinamikler ve her zaman belirli bir kitleye hitaben, belirli bir bağlamda, geçmişten gelen anlatıların kalıntılarıyla etkileşime girerek ortaya çıkarlar (Ewick ve Silbey, 2003, s. 1343). Hikâyeler aynı zamanda bir anlatıcı ve alımlayan kitlenin var olduğu, ikisi arasında ilişki kurmaya yarayan, sosyal pratiklerdir (Davis, 2002, s. 16). Bu hikâyeler farklı yorumlamalara açık ve dinamik şekilde, topluluk üyelerinin gündelik hayatlarıyla da etkileşime girerek sürekli devinirler. Hikâyelerdeki muğlaklıklar ve boşluklar topluluk üyeleri tarafından doldurularak, yeniden yorumlanarak ve farklı hedefler doğrultusunda yeniden inşa edilerek sürekli bir akış içinde var olurlar. Ayrıca aktivistler hikâyelerinde / anlatılarında ironi, retorik, değişik bakışları ve yerleşik görüşlere karşı anti-tezler kullanarak ilgi çekmeyi ve “yeni” duygusunu topluma yansıtmayı amaçlarlar.

Sözü edilen hikâye ve anlatılar aktivistler tarafından stratejik biçimde taraftar kazanmak ve bununla sınırlı kalmayacak şekilde “ikna etmek” amacıyla kullanılırlar. Ancak feminist gelenekten gelen aktivistlerin vurguladığı gibi, kişisel hikâye ve anlatılar sürekli bir “mağdurluk”, “güçsüzlük” vurgusu taşıdığına politik aksiyon için gereken kararlılığa sekte vurabilir (Polletta, 2009, s. 11). Örneğin feminist mücadele içindeki kadınları “kurbanlar” yerine “saygıya değer ve gururlu hak savunucuları” olarak anlatılara yerleştirmek, hareketin yeni taraftarlar kazanması açısından kritik bir nokta olarak öne çıkmaktadır. Aktivistlerin geçmişte yaşadıkları sıkıntılar, “çektikleri acılar” ve “mağdur” haline geldikleri ortak hikâyeler de grup içi bağlılık ve devamlılığa, onların “cesaret” ve “feraset”lerini ön plana çıkardığı ölçüde hizmet edebilir (Polletta, 2009, s. 13). Yani geçmişte “mağduriyet” yaşamış

kimseleri acıma duygusu uyandıran pasif objeler olarak kurbanlaştırmak yerine onları anlatılarda “mücadeleci”, “manevi önder” ya da “uzman” olarak resmetmek aktivist grupların hem kendi içlerinde hem de dış dünyayla daha etkili bir iletişim kurmasını sağlayabilir.

Aktivistlerin toplumda kendi hikâyelerini dolaşıma soktuklarında karşılaştıkları bir diğer zorluk da, bu hikâyelerin toplumda yerleşmiş inanış ve pratiklerle, ana-akım medyada sürekli tekrarlanarak “toplumsal sağduyu”yunun formasyonunu sağlayan haberlerle ve yerleşmiş kültürel hegemonyayla çelişmesi durumudur. Bu durumda toplumsal hareket gruplarının dolaşıma soktukları hikâyelerin toplumca benimsenmesi ve yeni taraftarlar kazanılması bağlamında toplumsal bir dirençle karşılaşılabilir. Hegemonyanın formasyonu süreci, toplumda sadece tek ve değişmez bir hikâyenin defaetle anlatılması ile değil, farklı ancak toplumdaki sembolik kutupların aşına oldukları birçok hikâyenin dolaşıma ve etkileşime girmesiyle ilintilidir. Farklı toplumsal katmanların / grupların kendi sosyo-kültürel özelliklerini dışavuran merkezi hikâyeleri zaten mevcuttur. Hegemonya kendi merkezi anlatılarının yanında kendine muhalif anlatıları da kendi yaratır ve kontrol altında tutar. Bu hegemonya anlatılarına karşı olarak toplumsal hareket grupları tarafından dolaşıma sokulan karşı-hegemonyacı anlatılar, toplumun aşına olduğu hikâyeler karşısında asimile olma ya da güven / inanç sağlayamama sorunu yaşarlar. Kültürel hegemonya ve medyanın inşa ettiği “ortak sağduyu”, toplumsal değişim ülküsü olan toplulukların hikâyelerinin toplumca duyulmasını ve kabul görmesini zorlaştırır.

3.2.3 Mekânın Politikleşmesi

Mekân ve onun sembolik önemi de toplumsal hareket gruplarının kolektif kimliğinin inşa edilmesinde ve kolektif hafızanın birikiminde önemli bir bileşen olarak öne çıkmaktadır. Toplumsal hareketlerin yaygınlaştığı 19. Yüzyıldan bu yana, sembolik öneme haiz kent mekânlarında gösteri yapmak, buraları geçici olarak işgal ederek otoriteye meydan okumak hareketin başarısı bağlamında sembolik bir güce sahip olagelmıştır. Siyasi eylemsellik tarih boyunca mekânın simgelediklerinden faydalanmıştır; mahkemeler önünde yapılan protestolar, simgesel meydanların işgali ve sermayeyi simgeleyen “fabrika” gibi mekânların ele geçirilmesi bu duruma örnek olarak verilebilir. Savaş meydanları, anıtlar, heykeller, caddeler ve belirli coğrafi alanlar tarihin ve toplumsal hareketlerin yüklediği duyguların / hatırlamaların mekânı

olarak işaretlenirler (Jasper, 2002, s. 152). Castells'in (2013, s. 24-25) de ifade ettiği gibi, işgal edilmiş (*Occupied*) alanlar üç temel sebepten ötürü toplumsal hareketler bağlamında büyük önem taşır:

1. Kolektif dayanışma ağları yaratarak korku eşiğini aşmayı kolaylaştırırlar,
2. Otoriteye ya da finansal kurumlara ait yerlerdeki geçici bulunmalar sembolik bir güçle yüklüdür,
3. Toplumsal hareketlerin kamusal alanı İnternetteki sosyal ağlar (*Siberuzam*) ile kullanılan kent uzamı arasında melez bir alanı oluştururlar.

Melucci'ye (1996) göre de, kamusal alanlar hala toplumsal hareketlerin itirazlarını görünür ve kitlesel hale getirdikleri kritik mekânlardır. Örneğin 2011'deki Arap Baharı sürecinde Mısır'daki "*Tahrir Meydanı*" ve İstanbul'da 2013 yılında gerçekleşen Gezi Parkı Protestoları sırasında "*Taksim Meydanı*" hem otorite hem de eylemciler için sembolik bir düğüm noktasına dönüşmüş, mekânı "ele geçirmek" ve orada görünür olmak eylemlerin gidişatına doğrudan etki yapmıştır. Toplumsal hareketler sönümlendikten sonra bile, söz konusu mekânlar eylemcilerin hatıralarında canlı kalabilmekte, simgesel önem sürmekte ve mekâna bağlılık toplumsal hareket gruplarında kolektif kimlik oluşumuna katkı yapabilmektedir. Bu mekânlar otorite için de gücünü ispat etme, "otoriteyi sağlama" gibi sembolik anlamlar taşımakta; mekânların kendisi de güç / hegemonya mücadelesinin cephelerinden biri haline gelmektedir.

Mekân – toplumsal hareketler ilişkisine bir diğer örnek, küresel etkileri olan "*Occupy*" (işgal) hareketleridir. New York'ta 2011 yılında gerçekleştirilen "*Occupy Wall Street*" eylemleri, Londra dâhil olmak üzere dünyanın birçok şehrine yayılmış, eylemciler muhalif oldukları "kapitalist düzen"ın mabetlerini (*güç merkezlerini*) hedef alarak, söz konusu mekânların sembolik önemlerinden güç almak suretiyle karşı mücadeleye girişmişlerdir. Bu hareketlerin birbirinden farklı odak noktaları olsa da, ortak nokta olarak hepsi büyük şirketlerin ve kapitalist düzenin dünyada yarattığı gelir adaletsizliklerini hedef almışlar ve eylem performanslarını çoğunlukla 21. Yüzyıl kapitalizminin simgesel merkezleri olan uluslararası borsaların önlerinde gerçekleştirmişlerdir. Kapitalist hegemonyanın mekânsal merkezleri işgal edilerek, eylemcilerin "kapitalizmin hükmetmediği bir dünya hayalı" etrafına inşa edilmiş

söylem ve pratikleriyle bu mekânlar yeniden “tarif edilmiş”tir. Leitner ve diğ. (2008) tarafından da ifade edildiği gibi, çoğu toplumsal hareket belirli bir strateji dâhilinde ve ritüeller vasıtasıyla, karşıt oldukları kesimin önceliklerini ve muhayyilesini sembolize eden mekânları manipüle etme, bozma ve yeni anlamlar verme yolunu izlerler.

Mekânlara yüklenen anlam, grupların kolektif ritüellerine de ilave bir tutku katabilmekte, aktivistlerin zihinlerinde bir düğüm noktasına dönüşerek grup aidiyetini desteklemektedir (Hurd, 2014, s. 291-292). Toplumsal hareketler etkinliğini kaybettikten sonra bile, tek tek eylemciler ve hayatını devam ettiren toplumsal hareket grupları için protestoların yaşandığı sembolik anlamı yoğun olan mekânlar, anmaların yapıldığı, ritüellerin tekrarlandığı “kutsal” *mabetlere* evrilebilmektedir. Zaten herhangi bir mekânın “özel” olarak nitelenmesi, bizzat eylemcilerin o alandaki tarihsel pratiklerinin sonucudur. Bu alanlara karşı otorite tarafından yapılan herhangi bir müdahale sonrasında muhalif tepkilerin yeniden canlanması ve kavganın / mücadelenin bu alan üzerinden sürdürülmesi olasıdır. Özel mekânlara olan duygusal bağlılık, insanları harekete geçirmekte ve onları dayanışma ağları üzerinden bu mekânları tekrar savunmaya itebilmektedir.

Topluluk için sembolik olan mekânların ortaklaştırıcı etkisinden başka, toplumsal hareket gruplarının mekânla girdikleri düzenli ilişki onların dayanışma ve birlikteliklerini sürekli yenilemektedir. Mekânlar birbiriyle yakın sınıfsal özellikler gösteren kişilerin bir araya gelmesini kolaylaştırmakta, bunların anlamlı politik topluluklar haline gelmesine katkı sunabilmektedir. Bunun haricinde aynı eğilimlere sahip farklı toplumsal aktörler arasında da mekân aracılığıyla ilişkisellik geliştirilebilmekte, böylece ortaya çıkan dayanışmacı ruh hali kolektif eylemliliği mümkün hale getirebilmektedir. Mekânla girilen ilişkinin durağan bir hale gelmesi ise, hareketin genişlemesi ve yayılması üzerinde olumsuz bir etki yapabilmektedir (Nicholls, 2009, s. 79-82).

3.3 Alternatif Medyaya Farklı Yaklaşımlar

Medya, protestocuların mesajlarını, duygularını, kimliklerini ve kültürel pratiklerini yaymakta kullandıkları temel bir enstrümandır. Toplumsal hareketler büyük çoğunlukla egemen yapılarla ve mevcut hegemonyaya meydan okuduklarından, mevcut sistemle iç içe geçmiş sermayenin bir uzantısı olan ana-akım

medya tarafından görmezden gelinir ya da olumsuz şekilde etiketlenirler. Ana-akım medyada kendilerine yer bulamayan, bulsalar bile doğru / objektif bir temsil şansını elde edemeyen toplumsal hareket bileşenleri (vatandaşlar, aktivistler, sivil toplum örgütleri, topluluklar vb.) seslerini daha geniş kitlelere duyurmak, toplumun çok farklı katmanlarına ulaşmak ve böylece yeni taraftarlar kazanmak için alternatif yollara başvurmaktadırlar. Bu noktada hem hegemonya ile uyumsuz içerikleri ile “radikal”, hem de o içeriklerin üretim süreçlerinde izledikleri yenilikçi, ezber bozan ve yaratıcı yollarla “alternatif üretime” dayalı medya mecraları denkleme girmektedir. Genelde “kendin yap” (*do it yourself*) modeliyle sıradan vatandaşları ve aktivistleri içerik üreten, etkileşime giren ve enformasyonu yayan “serbest gazeteci”lere dönüştüren alternatif medya deneyimleri, mevcut hegemonyaya alternatif bir toplumsal muhayyilenin ve kültürün görünür kılınmasında önemli bir rol oynarlar.

Sözü edilen dinamik, değişken ve yaratıcılığa dayanan yapısı nedeniyle alternatif medyanın “pürüzsüz” bir tanımını yapmak çok kolay olmamıştır. Bunun yerine çeşitli sınıflandırmalar yoluyla farklı deneyimleri kavrama yoluna gidilmiştir. Bailey ve diğ. (2008) alternatif medya kuramlarını dört farklı yaklaşıma göre tasnif etmiştir. Birincisi, bir topluluğun üyelerinin içerik üretimi ve medya organizasyonu konusundaki aktif katılımlarını öne çıkaran ve alternatif medyanın merkezine koyan “topluluk medyası” yaklaşımıdır. İkincisi, ana-akım medyanın büyük ölçekli, devlet veya sermaye kontrollü, hiyerarşik ve baskın söylemli yapısına karşıt özellikli, küçük ölçekli, bağımsız, hiyerarşik olmayan ve baskın fikirleri empoze etmeyen medya inisiyatiflerini alternatif medya olarak tanımlayan görüştür. Üçüncüsü, “*rizomik medya*” olarak adlandırılan, farklı toplumsal hareketleri ve muhalif grupları birbiriyle ilişkilendiren, yerel ve küreseli bağdaştıran ve piyasa/devlet ile farklı biçimde bir ilişkiselliği ön plana çıkaran bir felsefeye dayanır. Son olarak ise, sivil toplum içerisinde faaliyet gösteren karşı-hegemonya medyası nosyonu ile hareket eden, devlet medyası ve ticari medya dışında üçüncü bir sesi temsil eden yaklaşımı alternatif medyanın merkezine koyan tanım gelmektedir. Bu çerçevede sosyal değişim ve dönüşümü merkezine alan radikal medya kuramı da bu son alternatif medya yaklaşımı içerisinde değerlendirilmektedir. Alternatif medya, subjektif – objektif medya olarak iki farklı tipolojide de tasnif edilmiştir. Subjektif yaklaşıma göre, üretim süreçlerinin kendiliğindenliği ve üretim/dağıtım özelindeki yatay ilişkiler alternatif medyanın karakteristik özelliğidir. Objektif yaklaşıma göre ise

alternatif medyanın belirleyiciliği, hegemonyaya meydan okuyan muhalif içeriğinde yatmaktadır (Fuchs, 2010, s. 176-177). Karşı-hegemonya stratejisi kapsamında muhalif içeriği yücelten radikal medya kuramı, objektif alternatif medya tasnifi içinde yer almaktadır.

3.3.1 Radikal Medya Kuramı

Egemen ideolojik çerçeveye radikal alternatif bir vizyonla meydan okuma Gramsci'nin hegemonya anlatısında önemli bir yer tutar. Kendisi bu terimi hiç kullanmamış olsa da daha sonraki düşünürler tarafından bu eylemsellik “karşı-hegemonya” olarak formüle edilmiştir. Downing’e (1984; 2000, s. 15) göre toplumsal değişim sağlama motivasyonu taşıyan çoğu radikal alternatif medya bu kapsamda değerlendirilmelidir ve radikal medya aracılığıyla ana-akım ideolojiyi sorgulayan ve aynı zamanda sürdürülebilir, alternatif bir ideolojik çerçeve öneren karşı-hegemonyacı bir hareket yaratılabilir. Böyle bir medya, özellikle gerici / aşırı sağcı ve baskıcı rejimler söz konusuysa, toplumdaki sessizliği bozma, yalanları boşa çıkarma ve karşı-enformasyon akışı sağlayarak topluma doğruları aktarma potansiyeline sahiptir (Jensen, 1997; Downing, 2000, s. 15-16). Ana-akım medya profesyonelleri ve otoriteye yakın *organik entelektüeller*, otosansür uygulayarak egemen kodları yeniden üretirken; radikal medya hegemonya süreçlerini sorgulayıcı tartışmalar başlatma ve kamuoyunun toplumsal değişim sağlama yönündeki gücünü / güvenini arttırma işlevi görür (Downing, 2000, s. 16).

Ticari bir güdü ve kar amacıyla hareket etmeme anlayışı da alternatif radikal medyayı karakterize eder. Marks (1842, s. 71) basınla ilgili yazılarında, “Gazeteci yaşamını sürdürebilmek için para kazanmak zorunda olsa da, sadece para kazanmak için yazmamalıdır. Basının özgürlüğünün birinci şartı ticari meta olmamasında yatmaktadır... Basın kamunun çıkarlarını gözetmeli, gücü elinde tutanlarla mücadele etmeli ve kendi çevresindeki madunların sesi olmalıdır.” ifadelerini kullanmıştır. Basının kamu çıkarlarını gözetmesine dayanan anlayış daha sonraları *public watchdog*¹³ (kamu bekçiliği) kavramı ekseninde de tartışılmıştır. Toplumsal değişim

¹³ *Public watchdog* kavramı (*public* = kamu, *watchdog* = bekçilik) medyanın *dördüncü kuvvet* olma işleviyle bağlantılı olarak yasama, yürütüme ve yargının icraatlarını kamu yararı adına izlemesi / gözetlemesi anlamında kullanılmaktadır. Yolsuzlukları ortaya çıkarma, devletin ekonomik ve siyasi kararlarını sorgulama, kamunun aleyhine olan eylemleri soruşturma bunun çeşitli yolları olarak sıralanabilir. 1974 yılında ABD başkanı Richar Nixon’ın istifasıyla sonuçlanan *Watergate* skandalı boyunca *Washington Post* gazetesi muhabirleri Bob Woodward ve Carl Bernstein tarafından yapılan habercilik, medyanın kamu adına yönetenleri denetlemesinin çok kullanılan örneklerinden biridir.

hedefiyle kol kola yürüyen radikal medya pratikleri söz konusu olduğunda ise, bunların organize edilmesi ve dışavurulması süreçlerinde sahiplik ilişkilerinin yerine gönüllülük, dayanışma ve yardımlaşma usulleri devreye girmektedir. Radikal medya girişimlerinin sahiplik ilişkilerine dâhil olmaması onların görece bir özgürlüğe sahip olmasını sağlamakta; ticari ve ideolojik manipülasyonlara karşı daha güçlü hale getirmektedir.

Downing gibi Tim O’Sullivan da (1994, s. 10) alternatif medyanın birincil işlevinin *radikal* sosyal dönüşümler sağlamak olduğunu, kurumsallaşan politik kurum ve geleneklere meydan okuyan ya da bunları eleştirel bir süzgeçten geçiren bir felsefeye dayanması gerektiğini ifade etmiştir. Buna göre, demokratik / kolektif üretim süreci ve formda / içerikte yenilik ve deneysellik alternatif medya pratiklerinin iki önemli göstergesidir. Böylece medya elitlerinden başka sıradan vatandaşlar da kendi yaratıcılıklarını ortaya koyarak medya üretim süreçlerine katılım sağlayacaklar, bu sayede daha demokratik ve ilerlemeci medya ilişkileri mümkün olacaktır. Örneğin 2011 yılında Ortadoğu’da gelişen *Arap Baharı* hareketleri sırasındaki sokak protestoları; yenilikçi, grafik tasarım eseri avatar imgeleriyle, mini-belgesellerle, Youtube’da yayınlanan web dizileriyle, video bloglar, fotoğraf montajları gibi amatör / alternatif medya üretim süreçleriyle desteklenmiştir (Castells, 2013, s. 102).

Daha somut şekilde ifade edilecek olursa, ideal olarak radikal alternatif medya kavramı ile, doğrudan devlet ve / veya sermaye kontrolünde olmayan, salt ticari bir saikle hareket etmeyen, pasif izleyici / tüketici döngüsünü kırmaya çalışan, kamuoyunun aktif katılımını arzulayan, egemenin toplumsal / kültürel kodlarına karşı çıkan ve medya tüketicilerinin aynı zamanda üretici haline gelebildikleri bir medya düzeni işaret edilmektedir. Alternatif medyanın politik / özgürlükçü kullanımının ilk kuramcılarından Enzensberger (1976) ise, izleyiciler / tüketiciler ile üreticiler arasındaki etkileşim, kolektif üretim ve insanların gündelik ihtiyaçlarına dönük kaygıyı, alternatif medyanın karakteristik özellikleri olarak sıralamıştır. Buna göre, yeni iletişim teknolojilerinin de katkısıyla, sıradan vatandaşlar medya üreticisi haline gelebilmekte ve gündelik hayatlarına ilişkin davalarını (kaygılarını) toplumun geneline ulaştırabilme imkânına kavuşmaktadırlar.

McQuail (1987) tarafından liberal-çoğulcu anlayışın aşırı bir temsili olarak eleştirilen bu alternatif medya tanımı, Downing (2000) tarafından hegemonya

bağlamında sosyalist bir tınıya kavuşturulmuştur: “Alternatif radikal medyayla kastım, genellikle küçük ölçekli, çok değişik formlara bürünebilen, hegemonik politika öncelik ve perspektiflerine alternatif vizyon üretebilen medyadır.” Tanımdan anlaşılacağı üzere, alternatif medya yazılı basın ve televizyon kanalları gibi geleneksel biçimlerle kısıtlanamaz; duvar yazıları, el ilanları, afişler, İnternet blogları, sosyal medya hesapları, sokak tiyatro / gösterileri, dans, popüler müzik, *graffiti*, giyim kuşam ve sokak hareketleri ile bütünleşen bireysel performanslar da alternatif radikal medya şemsiyesi altında kendine yer bulur (Downing, 2008, s. 44). Bunun yanında alternatif medya sadece ürettiği içeriğin politik niteliği ile değil, yatay örgütlenmesi ve katılımcı kültürel üretim modeli ile baskın ana-akım medya üretim biçimlerine karşı bir model olarak da sosyal / kültürel değişimi tetikleyebilir (Duncombe, 1997, s. 129). Yani alternatif medyanın içeriği doğrudan politik olmasa bile ortaya koyduğu kolektif / katılımcı üretim modeli bireysel ve toplumsal anlamda dönüştürücü olma potansiyeline sahiptir.

Fuchs da (2010, s. 181-182) “*eleştirel medya*” kavramı altında alternatif medyanın eleştirel olarak adlandırılmasını sağlayan beş özelliğini sıralar:

1. Üretilen eleştirel içerikle toplumsal gelişmenin baskılanmış olanaklarının ortaya serilmesi ve “alternatiflerin olmadığı” algısına karşı zihinlere değişim fikrini ekilmesi,
2. Medya üretim formlarındaki geleneksel kalıpları yıkan yeniliklerin, insanların bilinçlerinde alternatif değişim yollarını hayal edilebilir kılması,
3. İçeriğin diyalektik ve realistik özelliklerinin analitik, dinamik düşünceleri tetiklemesi,
4. Medya üretim formlarının dinamik ve yenilikçi yapısı,
5. Maddeci bir anlayışla soyut sorunlarla ilgili soyut yargılardan ziyade somut ve güncel toplumsal sorunlara meydan okuyarak genel anlamdaki toplumsal mücadeleye eklemlenmesi.

Burada radikal medya terimi kullanılmamış olsa da, Fuchs’un “eleştirel medya” tipolojisi yenilikçi, ilerlemeci ve hem formda hem de içerikte toplumsal değişimi arayan bileşenleriyle kayda değer bir tanım olarak öne çıkmaktadır. Radikal medya sadece klasik medya etiği bağlamında doğruları aktarmakla kalmamalı, yeni muhalif perspektifler geliştirmeli ve kamuoyunun değişime olan inancına ilham vermelidir. Sivil toplumun ve toplumsal hareketlerin tetiklediği alternatif radikal

medya, parti ve sendikaların stabil muhalefetine oranla daha dinamik ve yatay bir mücadele / karşı koyuş ortaya koymalı, toplumsal dönüşümü sağlamasa bile bu umudu / vizyonu canlı tutmalıdır. Bu bağlamda, örneğin ırkçılık, aşırı sağ ve kadın düşmanlığı çerçevesinde yayın yapan ana-akımın dışındaki küçük çaplı yayınlar, kamusal alanın ve otoritenin demokratikleşmesinin aleyhinde iş gördüklerinden, Downing'ın "alternatif radikal medya" kavramsallaştırmasının dışında kalırlar. Bu pratiğe örnek olarak İspanya'da Franco'nun ölümüyle beraber 1970'lerin sonlarında ortaya çıkan radikal Bask milliyetçisi bir gençlik hareketi verilebilir. Duvar yazıları, *graffiti*, alternatif radyoculuk gibi girişimlerde de bulunan topluluk, kendini kamuoyuna daha çok "kanun dışı" olarak lanse etmiş, radikal eylemlerde bulunmuştur. Böylece kültürel bir takım pratikler / ifadeler sergilense de, esas olarak hareket radikal sağ eğilimli, aşırı milliyetçi, saldırgan ve toplumla kavgalı bir tutum sergilemiştir (Urla, 1995, s. 246). Almanya'da Nazilerin iktidara gelmeden önce yaptıkları propaganda, İran'da Humeyni'nin iktidara gelmesinden önce buna zemin hazırlayan Şah karşıtı bildiri ve kasetler, radikal medyanın baskıcı kullanımının çeşitli tarihsel örnekleridir. SSCB'de Stalin dönemindeki baskıcı medya pratikleri de sol medyanın doğrudan özgürlükçü olmayabileceğini ve aşırı sol ideolojilerin de medya üzerinde tahakküm kurabileceğini göstermektedir. Downing'ın vurgusu ise aksine, özellikle ilerici, katı bir hiyerarşiye tabi olmayan, demokratik ve kendi kendini yöneten medya üzerinedir.

Downing bu bağlamda ilerlemeci bir alternatif / radikal medya kuramı oluştururken, C.B. Macpherson'dan (1973) aldığı "*gelişimci güçler*" kavramını alternatif radikal medya kuramı için devşirerek, karşı-hegemonya ve alternatif kamusal alan kavramları üzerinden, bunların toplumsal hareketlerle olan etkileşimi üzerinde durur. Downing'e göre alternatif medya bir "gelişimci/geliştirici güç" olarak:

- Enformasyonu ana-akım medyanın dar hegemonik limitlerinin ötesine taşır, enformasyonun çeşitliliğini ve etki alanını genişletir,
- Dışlanan "öteki"lerin seslerine ve isteklerine karşı ana-akım medyaya göre daha duyarlı bir yaklaşım gösterir. Alternatif medya toplumsal hareketlerle etkileşime girer ve bu anlarda spontan olarak ortaya atılan, ana-akım medyadan dışlanan ve karikatürize edilen "marjinal" fikirler için ifade alanı açar,

- Alternatif medya dinsel otorite, devlet ideolojisi ve medya patronlarının kurguları doğrultusunda bir “oto-sansür”ü benimsemez,
- Bu alternatif medya girişimlerinin içsel organizasyonları hiyerarşik ana-akım medya yapılanmalarına göre çok daha demokratik bir görünüm arz ederler.

Yani, alternatif medya organları salt karşı-enformasyon üretmez, demokratik anlamda “gelişimci gücün” kuvvetlenmesine hizmet ederler. Burada Downing alternatif radikal medyanın katı bir rasyonalizmle algılanamayacağını, insana özgü duygu, istek, arzu ve tahayyüllerle, dolayısıyla sanatsal aktivite ve popüler kültürle de yakın ilişkide olduğunu da altını çizer. Maliyeti düşük ve mobilizasyonu kolaylaştıran / hızlandıran medya teknolojisinin, diğer toplumsal dinamik ve toplumsal hareketlerle birleşerek, alternatif radikal medya aracılığıyla toplumun “gelişimci güçlerinin” hizmetinde etkileşim, diyalog ve demokratik katılımcılığa pozitif anlamda etki yapabileceğini vurgular.

Radikal medyanın “alternatif medya” ana şemsiyesinden farklılaştığı nokta, sosyal ve politik düzenin baskıcı, özgürlükleri kısıtlayıcı ve adaletsiz pratiklerine karşı gelişen toplumsal değişim projesine aracılık etmesi, muhalif kimliğiyle belirli bir toplumsal mücadele hedefi ile kol kola ilerlemesidir. Sosyal değişimlerin toplumsal hareketler sırasında daha hızlı bir şekilde gerçekleşebildiği düşünüldüğünde, radikal medya ve toplumsal hareketler ilişkisi de irdelenmeye değer hale gelmektedir. Toplumsal hareket atmosferi, bu toplumsal değişimin gerçekleşmesi, radikal medya ve karşı kültürlerin serpilmesi için uygun ortamı sağlar. Downing’e (2000, s. 23) göre toplumsal hareketlerle alternatif radikal medya arasında diyalektik bir ilişki vardır ve toplumsal hareketler radikal medyayı üretirken söz konusu medya bu hareketlerin itici gücü de olabilmektedirler.

Atton ise Downing’in radikal medya kuramını, alternatif – ana akım, kapitalist – sosyalist gibi kalıplaşmış ikiliklere dayandığı gerekçesiyle eleştirmiş, hegemonyanın değişken yapısına atıf yapmıştır. Ona göre, hegemonyaya karşı olan kültür ve medya pratikleri de değişken / hareketli olabilir, herhangi bir durumda burjuva (ana-akım) değerleri ile bağlantılı gözükürken başka bir durumda radikal değerlerle bütünleşebilir. Bu bağlamda, Atton’a göre, radikal medya ile ana-akım medya arasında sürekli bir ilişki vardır ve bu durum basit bir karşıtlığa indirgenemez. Ana-akım medya gazetecileri / profesyonelleri de belirli durumlarda radikal medya aktivistleri ile etkileşime girebilir, onlarla aynı amaç uğrunda gazetecilik yapabilirler.

Atton bu savına örnek olarak, Temmuz 2001’de Cenova’da gerçekleştirilen G-8 zirvesi ve karşı protestolar sırasında, liberal *Guardian* gazetesi muhabirlerinin radikal medya ile benzer kaynaklardan beslenerek, geliştirdikleri paralel anti-kapitalist söylemi gösterir (Atton, 2002, s. 493-494).

Tablo 3.2 Alternatif Medya Tipolojisi

Tür	Format	Medya Biçimi
Alternatif Yazılı Basın	Gazete, Dergi, Kitap, Kitapçık, El İlanları, Broşürler, Mizah Dergileri	Basılı - Görsel
Alternatif Radyoculuk	Bağımsız Radyo, Topluluk Radyoları, Korsan Radyolar	İşitsel
Müzik	Alternatif Müzik, Protesto Şarkıları, Radikal Şarkılar	İşitsel
Tiyatro	Eleştirel Tiyatro, Sokak Tiyatrosu	İşitsel - Görsel
Sinema	Bağımsız Sinema, Amatör Kısa Filmler, Yeraltı Sineması	İşitsel - Görsel
Çevrimiçi Medya	Online Gazete ve Dergiler, Sosyal Medya Hesapları, Online TV Kanalları, Bloglar, Online TV ve Radyolar	İşitsel – Görsel, İnternet
Sanat ve Semboller	Görsel Sanatlar, Dans ve Vücut Performansları, Duvar Yazıları ve Resimleri, Graffiti, Giysiler, Çıkartmalar	Basılı - Görsel

3.3.2 Asimetrik Bağımlılık Kuramı ve Alternatif Medya

Gamson ve Wolfsfeld'in (1993) asimetrik bağımlılık (*asymmetrical dependency*) kavramıyla vurguladığı üzere, toplumsal hareketler medyaya medyanın onlara olduğundan daha fazla bağımlıdırlar. Toplumsal hareketler medyaya üç ana neden dolayısıyla ihtiyaç duyarlar: Mobilizasyon, onaylanma / tasdik edilme ihtiyacı (*validation*) ve faaliyet / etki alanını genişletme ihtiyacı (*scope enlargement*). Aktivist topluluklar kendi söylemlerini eylemler, örgüt yayınları ve toplantılar aracılığıyla inşa etseler de, toplumsal hareketlerin ulaşmaya çalıştığı ciddi bir kesim de haberlerini ana-akım medyadan alma eğilimindedir ve bu kitleye ulaşmak için genel bir “medya söylemi”nin oluşturulması kaçınılmaz olmaktadır. Ayrıca ana-akım medya, toplumsal hareketleri ve aktivist toplulukları haber yaparak varlıklarını tasdik etme ve toplumsal denkleme önemli bir aktör olarak mimleme kapasitesine de sahiptirler. Böylece hareketlerin etki alanı ve ulaştığı insan sayısı genişleyecek, ana-akım medyada yapılan haberler olumsuz bile olsa “mücadele alanını toplumun geneline yayma” imkânı elde edilecektir.

Toplumsal hareketler yarattıkları “dramatik”, kavgacı ve sürekli harekete dayalı politik atmosferle dikkatleri üzerine çekme potansiyeline sahiptir. Protesto grupları konjonktürel olarak yaratıcı pratiklerin ve duyguları harekete geçiren şaşırtıcı eylemlerin odağı olabilmektedir. Ana-akım medyanın da süregiden bu “gösteriye” uzun süre seyirci kalması oldukça zorlaşmaktadır (Gramson ve Wolfsfeld, 1993). Yine de bu kendiliğinden gelişen bir süreç değildir ve toplumsal hareket bileşenlerinin mücadelesine, kararlılığına ve yaratıcılık / eylem çeşitlilikleri ile doğru orantılı olarak, kamuoyu sahnesini ne ölçüde işgal edebildiğiyle ilintilidir. Ancak bu noktada da şirket / hükümet medyasının yapabileceği bilgi kirliliği, manipülasyon ve taraflı habercilik ile mücadele etmek, böylece kendi söylemini kamuoyunda baskın hale getirmek yine muhalif kişi, topluluk ve medya için yeni bir “mücadele cephesi” olarak kalmaktadır.

Kitle medyasının kültürel alanda merkezi bir konumda bulunduğu günümüzde, muhalif hareketler mesajlarını tabana yayabilmek için karakteristik ve özgün medya stratejileri ortaya koymaktadır. Toplumu kayda değer biçimde dönüştürme, adaletsizlikleri engelleme ve alternatif bir toplumsal düzene adım atma

hedefinde olan toplumsal hareket grupları, politik projeleri devamlı ve yaygın bir iletişim faaliyeti gerektirdiğinden, ana-akım medyanın haber yapma tercihlerine indirgenemeyecek bir medya stratejisine ihtiyaç duyarlar (Carroll ve Ratner, 1999, s. 28-29). 1960’larda yeni sol hareketler kapsamındaki toplulukların tüm enerjilerini ve eylemliliklerini ana-akım medyada haber olmak için harcamaları, hareketlerin başarısızlığını beraberinde getiren bir unsur olmuştur. Bu noktada toplumsal hareket gruplarının ve aktivistlerin yardımına, gün geçtikçe etkinliğini ve kapsama alanını arttıran, yüksek maliyet gerektirmeyen sayısal iletişim ağları, bloglar, sosyal medya ve İnternet’in diğer tüm olanakları yetişmektedir. Böylece ana-akım medya toplumsal hareket grupları tarafından *bypass* edilebilmekte, yerel ve ulusal kısıtların aşılması mümkün olmakta ve salt izleyici konumundaki kitleleri de üretimin içine sokarak politik süreçlerle daha fazla ilgili ve üretken hale getirme potansiyeli ortaya çıkmaktadır.

Carroll ve Hackett (2006) *asimetrik bağımlılık* kuramında, medyanın, toplumsal hareketlerin hedeflerine yönelik olarak araçsallaştırılmasını *geleneksel aktivizm* olarak adlandırır. Örneğin 1960’ların öğrenci hareketleri, yoğun medya ilgisi ile şekillenmiş, bunun kısa dönemli coşkusunun tadını çıkarsa da uzun dönemde hareketin hedefleri bağlamında darbe yemiştir (Calhoun, 1998). Geleneksel biçimlerden farklı olarak *medya aktivizminde* ise alternatif medya sadece politik bir araç değil, başlı başına, şirket kontrolündeki kamusal iletişimden kaçınarak demokratik iletişim kanallarını besleyen kolektif bir girişimdir. Buna göre alternatif medya ana-akım medyayı demokratikleştirme bağlamında etkileme, siyasi kararlara müdahale etme, karşı-hegemonya söylemleri üretme ve izleyicilerle – üreticiler arasındaki geleneksel ilişkiyi etkileşimsellik lehinde değiştirme potansiyeline sahiptir (Carroll ve Hackett, 2006, s. 88-89).

Kendi organizasyonlarını sağlayan ve vatandaş katılımını mümkün kılan küçük ölçekli topluluk medyası, çoğu zaman silik kalma ve hedeflediği politik dönüşümü sağlayamama tehlikesi ile de karşı karşıyadır. Kamuoyuna nüfuz edememe ve geniş bir karşı-kamuoyunun parçası olamama durumlarında, ezilen, dışlanan ve baskı altında tutulan toplulukların politik iletişim olanakları da kısıtla kalabilmektedir (Fuchs, 2010). Comedia (1984) medya çalışma grubuna göre, mali kaynakları yeterli olmayan küçük ölçekli alternatif medya girişimleri *marjinal* kalarak benzer görüşteki aktivistlerin “*alternatif getto*”larında sönümlenebilir, kar

amacı gütmeyen önemsiz bir aktör (*non-profit dogs*) konumuna düşebilir (Knoche, 2003, s. 10). Bu anlayışa göre alternatif medya Habermas'ın kamusal ve özel alan olarak adlandırdığı yerlerde üretilmemekte, benzer görüşlere sahip kişilerin ve toplulukların oluşturdukları *getto* 'larda dolaşıma girmektedir. Bu nedenle, örneğin e-dergileri çıkaran alternatif medya üreticileri, kaynakları yetersiz olduğu için “gelişmemiş” bir atmosferde çalışmakta, ekonomik yetersizlikler nedeniyle sermaye destekli ana-akım medya güçleriyle rekabet edememektedirler (Benzer yaklaşımlar için bkz. Fountain, 1988; Nelson, 1989; Atton, 2004).

Comedia'nın piyasacı ve mali kaynak odaklı görüşlerine en kapsamlı eleştiriyi Atton (2002, s. 37) getirmiş ve “acaba alternatif medyayı kullanan herkes ‘*getto*’sundan çıkıp piyasa ortamına girmek istiyor mu?” sorusunu dillendirmiştir. Ona göre özellikle toplumsal hareketlerden doğan alternatif medya girişimlerine katı bir mali ve “popülerite” perspektifinden bakılması, bu hareketlerin doğasında olan otorite ve piyasa karşıtlığı ile madunların mevcut düzene karşı itirazlarından kaynaklanan dönüştürücü enerji göz önüne alındığında tek başına açıklayıcı olmamaktadır. Bunun yanında alternatif e-dergileri çıkaran kişiler ana-akım medya ve egemen iktidar yapıları dışında radikal biçimde hareket edebildiklerini gösterdikleri için, durum kendileri açısından bulundukları çevrede bir “güvenilirlik” de yaratmaktadır. Ancak bu gibi pozitif etkenlerin varlığı, Downing'in (2007) de belirttiği üzere, günümüzde alternatif medyanın yüz yüze geldiği en önemli problemin *sürdürülebilirlik* olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

Comedia'nın (1984) yukarıda bahsettiğimiz karamsar yaklaşımının yanında, Downing (1988), Alman anti-nükleer hareketi üzerinde yaptığı araştırmada, küçük bir çevreden çıkan ve kısıtlı yayılma alanı bulunan aktivist grupların “alternatif toplumsal gerçeklik” yaratarak başka birçok alternatif harekete / medyaya kaynaklık yapabileceğini ifade etmiştir. Bu örnekte, nükleer gücün ve nükleer silahlanma yarışının tehlikeleri ifşa edilmiş, bununla yetinilmeyip alternatif yayın, gazete ve filmlerle saldırıyla geçilmiş ve alternatif bir karşı kamuoyu inşa edilmiştir. Kitapçılarda, kafelerde, restoranlarda, barlarda filizlenen tartışmaların radikal medya deneyimleri ile birleşmesiyle alternatif kamusal alandaki tartışma bu çevreyi aşarak somut politik etkiler yaratabilmiştir. Böylece ABD ve Sovyet hükümetleri üzerinde ciddi bir baskı kurulmuş, sadece *New York*'da bir milyon kişinin katıldığı bir protesto yürüyüşü gerçekleştirilmiştir. Tüm bu çabalar karşısında iki ülkenin lideri de geri

adım atmaya başlamış, silahlanma yarışı yavaşlamış ve 1987’de İzlanda’da yapılan “süper güçler” zirvesiyle diyalog kanalları açılmıştır. Radikal medyanın ortaya koyduğu kararlılık ve çaba, anti-nükleer kamuoyunu hareketlendirmiş ve cesaretlendirmiştir (Downing, 1988).

Yine Almanya’da 1980’li yılların başında Berlin merkezli olarak ortaya çıkan günlük “*Die Tageszeitung*” isimli gazete de, “yeni sol hareketler” özelinde toplumsal hareketlerin iletişimsel faaliyetlerinin yapılanması ve yarattığı etki bağlamında kayda değerdir. “Yeni sol” yurttaşların siyasal süreçlere seçimler haricinde de aktif olarak sürekli katılımını öngören bir “katılımcı sivil toplum” modelini ortaya atmıştır. Bu kapsamda sözü edilen gazete de aktivistler tarafından “yeni-alternatif sol hareketlerin” sözcüsü olarak, herhangi bir hiyerarşik yapılanma getirmeden siyasi süreçleri etkileme ve kolektif sahiplik anlayışıyla çıkartılmıştır. 1990’li yıllarla beraber kitlesini genişleten gazete 60.000 tiraja ulaşmış, ancak popülerliği arttıkça alternatif yayınların ve kültürlerin karşılaştığı “sisteme entegre olma” tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır (Rucht, 2004, s. 39). Gazetenin popülerleşmesi toplumsal hareketlerle arasına mesafe girmesine, profesyonelleşmesine ve organizasyonel açıdan alternatif niteliklerini kaybetmesine yol açmıştır.

3.3.3 Vatandaş Gazeteciliği

Vatandaşlık genel olarak belirli bir devletin parçası olan, toplumsal olarak bazı haklara ve ödevlere sahip kişiler olarak tanımlanmıştır. Vatandaş medyası ise 1990’lı yıllarda ABD’de medya sektöründe görülen tekelleşme, tecimsellşeme ve apolitikleşme eğilimlerine karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu yüzden vatandaş medyasının ilk çıkışı hegemonyaya meydan okumaktan çok onu reforme etme ağırlıklı olmuştur (Duran, 2003). Yine de bu akım ticari medyanın gözardı ettiği “kamu yararı” kavramını tekrar canlandırmış, bunun yanısıra çoğu zaman görmezden gelinen vatandaşların kendi / yerel sorun ve şikâyetlerini medya aracılığıyla dışavurmaları mümkün hale gelmeye başlamıştır. Böylece vatandaşlar meydanın pazarladığı ürünleri tüketen *nesneler* olmaktan çıkarak içerik üreten, kendi yaşamları hakkında söz sahibi olmaya başlayan özneler olma yolunda adım atmışlardır.

Rodriguez’e (2000) göre bağımsız medya “sıradan” vatandaşların politik bilinçlerini güçlendirmektedir. Buna göre, insanlar kendi medyasını ürettiğinde kendilerini ve topluluklarını daha iyi temsil etme şansı bulurlar ve ortaya çıkan

“vatandaş medyası” aynı zamanda bireysel / topluluk bazında bir eğitim projesine dönüşür. Burada vatandaş kavramıyla kendinin ve başkalarının kimliğini, bulunduğu sosyal çevreyi yeniden şekillendiren topluluk üyesi kastedilmektedir (Rodriguez, 2000, s. 19). Daha spesifik olarak ise vatandaş medyası terimiyle devletin sınırlarını çizdiği vatandaş kavramından öte, gündelik hayat pratikleriyle iç içe geçerek, vatandaşlığı ve politik kimliği kuran medya pratikleri ön plana çıkarılmaktadır (de Certeau, 1984; Lefebvre, 1991). Ana-akım medyaya bağımlı kalmanın alternatifi, bireylerin kendi üretip yönettikleri medya yoluyla politik süreçlere katılımı ve böylece medya çerçevesindeki üretim politik bir eğitime dönüşmektedir. Laclau ve Mouffe’nin “radikal demokrasi” kavramını devralan Rodriguez’e (2000, s. 19) göre yurttaşlar klasik liberal anlayışta olduğu gibi hakların pasif alıcısı değil, eylemlilikleriyle kendi kimliklerinin aktif birer kurucusudur. Bireyler iletişim süreçlerinde aktif görev, sorumluluk ve yetki alarak hem güç elde eder hem de iletişim süreçlerinin demokratikleşmesine katkı yaparlar.

Ancak, radikal medya kuramcılarının farklı olarak Rodriguez, ne üretildiğinden (içerik) çok bunun nasıl üretildiğiyle ilgilenmektedir. Şili’deki topluluk radyoları üzerine yaptığı araştırmada üretim süreçlerinin / biçiminin önemini de şöyle vurgular: “Medya üretimine katılacak beş kişi bulmak bin yeni dinleyici kazanmaktan daha önemlidir.” (Rodriguez, 2003, s. 191). Ona göre medya üretim ilişkilerinde ve biçimlerinde meydana gelen dönüşümler, içerikten daha fazlasını söylemekte, toplumsal değişim anlamında daha geniş bir etki yaratmaktadır.

Alternatif ve amatör olarak gerçekleştirilen medya pratikleri ile profesyonel medya pratikleri arasında “medya gücü” bağlamında da bir mücadele gerçekleşmektedir. Bu alternatif pratikler, yeni medyanın itici gücüyle de birlikte, geleneksel gazetecilik metotlarına alternatifler yaratma, yeni biçimler ve yollar inşa etme potansiyeline sahiptir. Yeni iletişim teknolojilerinin ve özellikle de İnternet’in vatandaşlar / topluluklar için kendini ifade bağlamında yeni ve maliyetsiz kanallar açması, büyük sermaye destekli medyanın egemenliğine karşı alternatif / bağımsız medya girişimi arayışları ve son olarak geleneksel gazeteciliğin İnternet ile tetiklenen yeni sürece adaptasyonu bağlamında yaşadıkları sorunlar, vatandaş gazeteciliğinin popülerleşmesine giden yolu açmıştır. Böylece vatandaş gazeteciliği ile toplulukları güçlendirme ve kişisel eğitime katkı yapmanın yanı sıra, alternatif medya pratikleri / girişimleri ile ana-akım medya düzenine meydan okunmuştur (Atton, 2009, s. 268).

Haber kaynaklarının çeşitlendirilmesi, araştırma ve bilgi teyidi sürecinin haber yayınlanıncaya dek devam ettirilmesi, resmi söylem dışında söylem üretilmesi ve vatandaşların özgün seslerine yer verilmesi vatandaş gazeteciliğinin ayırt edici özellikleri olarak sıralanabilir.

Geleneksel / profesyonel gazeteciliğin kısıtlarına bir cevap olarak ortaya çıktığı kabul edilen vatandaş gazeteciliği için, 1999'da Dünya Ticaret Örgütü'ne karşı Seattle'da gerçekleştirilen ve "Seattle Savaşı" olarak adlandırılan protestolar sırasında ortaya çıkan *Indymedia* deneyimi milad olarak kabul edilmektedir. Protestolar sırasında ana-akım medya eylemcileri "holiganlar" ve "yağmacılar" olarak lanse ettiğinden, protestocular kendi derdlerini kendi kurdukları *Indymedia* web siteleri üzerinden (metin, işitsel ve görsel malzeme aracılığıyla ve anlık olarak) dünyaya aktarmaya başlamışlardır. Bir başka örnek de, 11 Eylül 2001'de ABD'ye yönelik gerçekleştirilen terör saldırıların ardından George W. Bush yönetiminin savaş taraftarı politikaları ve onun söylemini yayarak meşrulaştıran ana-akım medyanın takındığı tavidir. Geleneksel medyanın yeterince "vatansever" görünmeme korkusuyla Bush'un politikalarına teşne yayınlar yaparken; sıradan vatandaşların, aktivistlerin ve muhalif gazetecilerin İnternet blogları, web siteleri ve *The Daily Show* gibi muhalif / mizahi televizyon programları ile savaş taraftarı medya ekolojisinde gedikler açılmış, alternatif kanallar vasıtasıyla savaş karşıtı farklı / alternatif bir kamusalılık tesis edilmiştir. Vatandaş gazeteciliğinin önünü açtığı tüm bu atılımların yanında, profesyonel gazetecilik metotları ile ilerleyen ana-akım medya da, amatör gazeteciliğin ortaya çıkardığı yaratıcı biçimlerin yansımasıyla kendi dönüşüme uğratmaya başlamış, alternatif metotları kendi kar mantığı içerisinde yeniden tedavüle sokma eğilimi göstermiştir.

3.3.4 Taktik Medya ve Taktik Direniş

Taktik direniş ve taktik medya kavramlarını De Certeau'nun (1984) "otoritenin çizdiği alanı bireysel gündelik hayat pratikleri ile bozma / yeniden şekillendirme" düşüncesine dayanan "gündelik hayat taktikleri" konseptine dayandırmak mümkündür. Birey ve topluluklar gündelik hayat içerisinde kurnazlıklarla örülü "taktik"leriyle egemenin (iktidarın) çizdiği çerçeveyi parçalar, yeniden şekillendirir ve pasif tüketicilik döngüsünü kırarak "tüketirken üretirler". Egemen kültürün kodlarını minik parçacıklar haline getirerek kendi çıkarlarına

çeviren bireyler bunları kendilerine özgü kurallara dönüştürüp “dümenler ve oyunlar çevirerek manevralar yaparlar”. Gündelik hayattaki mikro direnişlerden devşirilen “taktik medya” kavramı da toplumsal mücadelede muhalefete yeni bir karşı koyma aracı sunmaktadır. De Certeau’nun “taktikler”indeki pasif ve bireysel tını, taktik medya kuramı ile daha agresif, aktif ve üretime dönük bir anlayışa doğru geliştirilmiştir (Richardson, 2002). Protestocular sadece mevcut / geleneksel eylem repertuarı ile yetinmez, zaman zaman onların sınırlarını genişleterek yeni taktikler inşa eder, mevcut olanı dönüşüme uğratar ve farklı taktikleri farklı zamanlarda birleştirirler (Jasper, 2002, s. 348).

Taktik medyada, aktivizm, sanat, medya ve teknoloji muhalif güçlerce hegemonya arayışı bağlamında araçsallaştırılır (Garcia ve Lovink, 1997). Ancak burada belirli bir strateji değil dönemsel, tepkisel, kısa vadeli ve “göçebe” direnişler söz konusudur. Renzi’ye (2008) göre taktik medya muhalif güçlerin sanatsal / yaratıcı pratikler ve alternatif (*do it yourself*) medya girişimleri ile, İnternet gibi düşük maliyetli yeni teknolojiler aracılığıyla kendilerini dışavurma yollarından biridir. Mizah ve ironi de taktik medya girişimlerin egemenin kodları, gelenekleri ve dilindeki tutarsızlıkları açığa çıkarıp ona karşı silah olarak kullanma bağlamında kritik öneme sahiptir. Politize mizahın medya aktivizmi ve kültür bozgunculuğu (*cultural jamming*)¹⁴ bağlamındaki önemi de çeşitli araştırmacılar tarafından defaatle dile getirilmiştir (Warner, 2008; Lievrouw, 2011; Duncombe, 2007). Warner (2008) çevrimiçi yalan haber gazetesi *The Onion* ile ilgili araştırmasında, 11 Eylül 2001 saldırısından sonra Bush yönetiminin ortaya attığı savaş ve “*Good and Evil*” (iyi ve şeytan) söyleminin tutarsızlıklarına ironi ve *satirik* oyunlar vasıtasıyla kamuoyu dikkatinin hangi biçimlerde çekildiğinin izini sürmüştür. Kültürel bozgunculukla otoriteye / kapitalizme muhalefet eden *The Yes Men* adlı aktivist grupla ilgili bir çalışmada ise (Hynes ve diğ., 2007), mizahla yapılan karşı-kültürel saldırıların uzun soluklu politik bir stratejiye evrilip evrilemeyeceği hususu tartışılmıştır.

¹⁴ *Cultural jamming* (kültür bozgunculuğu) kavramı zaman zaman “gerilla iletişimi” olarak da adlandırılmaktadır. Radyo frekanslarını karıştırarak korsan ve bağımsız yayınlar yapma anlamına gelen *radio jamming* kavramından türetilmiştir. Çoğunlukla tüketim kültürü karşıtı toplumsal hareketler tarafından ana-akım ticari medya haberlerini, reklamlarını ve genel olarak egemen medya kültür kodlarını bozma, alay etme, dönüştürme yoluyla *çarpıcı* şekilde eleştirme yöntemi olarak tanımlanabilir. Mizah ve ironi kültürel bozgunculuk hareketinin temel enstrümanlarıdır. Bu yaklaşım zaman zaman vandalizme dönüşebildiği ve gerçek bir toplumsal değişim sağlama potansiyeli taşımadığı gerekçeleriyle eleştirilmektedir.

Yeni iletişim teknolojilerinin ve sosyal ağların devreye girmesiyle birlikte, politik mücadele aracı olarak mizah, ironi ve parodiyi kullanan kişi ve gruplar, toplumun daha geniş kesimlerine ulaşma ve mücadeleyi tabana yayma fırsatını bulmuşlardır (Reilly, 2013). Otoritenin ve onunla paralel hareket eden ana-akım medyanın söylemini mizahla tersine çeviren, toplumsal hareketlerle bütünleşen, gücünü yaratıcılık ve kurnazlıktan alan taktik medya girişimleri; *Twitter* ve *Facebook* gibi sosyal mecraların mesajı hızlıca yayma gücünü arkalarına alarak toplumsal etkilerini arttırmışlardır. Böylece otoritenin kurguladığı kamusal alan ve ana-akım medyadan dışlanan muhalif kesimler, yüksek bütçe gerektirmeyen İnternet yayınları / projeleri ile daha fazla görünür hale gelmişlerdir. Mizah ve ironi de bu anlamda retorik bir araç olarak kullanılmaktadır (Lievrouw, 2011).

Örneğin, *The Yes Men* isimli aktivist grup 12 Kasım 2008’de üzerine “4 Temmuz 2009” tarihini attıkları 80.000 adet “sahte” *New York Times* gazetesini New York ve Los Angeles’da dağıtmışlardır. “Irak Savaşı Bitti” ve “CEO’lar için Azami Maaş Kanunu” gibi sahte haberlerle farklı bir gelecek tahayyülü politik eleştiri ile birleştirilmiştir. *The Yes Men* ve hicvi (*satire*) politik bir araç olarak kullanan benzeri aktivisit topluluklar, böylece hem ana-akım medyanın defolarını ifşa etme hem de sıradan vatandaşları politize / mobilize etme imkânını bulmuşlardır. İhtilaf / tartışma yaratma, sosyal ve politik öneme haiz konulardaki kamusal söylemi yeniden çerçevelendirme ve sansasyonel sahte kurgularla farkındalık sağlama taktik medyaya özgü avantajlardır (Reilly, 2013). Ancak bazı araştırmacılar taktik medyaya belirli bir stratejisi olmadığı, egemen siyasi ve ekonomik çıkar grupları tarafından kolaylıkla asimile edilebileceği ve dağınık / parçalı haliyle köklü bir değişimi geciktirdiği, böylece de neo-liberalizmin hedeflerine hizmet ettiği gerekçeleriyle eleştirmektedir (Ray, 2006).

3.4 Yeni Toplumsal Hareketler Bağlamında Sayısal İletişim Ağlarının Kullanımı

20. Yüzyılın sonunda iletişim teknolojilerinin kayda değer gelişimi ile birlikte küresel anlamda politik, toplumsal ve kültürel dönüşümler yaşanmaya başlanmış, özellikle İnternet’in zaman-mekân kısıtlarını ortadan kaldıran, insanları sanal ağlar üzerinde belirli bir amaç dahilinde ya da rastlantısal olarak bir araya getiren, hıza ve anındalığa dayalı doğası toplumsal olay ve hareketleri de geri dönüşü olmayan

biçimde etkilemiştir. Geniş ölçekli iletişim, İnternet ve kablosuz iletişim çerçevesinde etkileşime dayalı, çok yönlü ve yatay iletişim ağları sayesinde derin bir teknolojik ve örgütsel dönüşüm geçirmiştir (Shirky, 2008). Böylece toplumsal hareketler ve medya ilişkisinde de yeni bir evreye girilmiştir. Papacharissi'ye (2002, s. 10) göre de yeni teknolojiler sağladıkları enformasyon ve araçlarla vatandaşların sosyo-politik alandaki katılımlarını arttırmış, çevrimiçi politik topluluklar ve aktivistler İnternet'i politik amaçlarla kullanmaya başlamışlardır. Yeni iletişim olanakları ve özellikle İnternet toplumsal hareketlerin örgütlenmesi, mobilize olması, muhalefeti dışa vurması ve marjinalize edilmiş toplulukların seslerini duyurması açısından önemli katkılar yapmış; mevcut sisteme alternatif ekonomik, politik, kültürel projeksiyonları görünür kılmıştır.

İnternet'in toplumsal denkleme girmesiyle birlikte mümkün hale gelen “çevrimiçi ağlar üzerinde örgütlenme” ile sadece geleneksel sokak hareketlerinin mobilizasyonu ve politik katılımın artırılması bağlamında fırsatlar doğmamıştır. Bunun yanı sıra, sözü edilen eylemlerin hedef, talep ve amaçlarını sayısal iletişim ortamı üzerinden büyük bir hızla tüm dünyaya yaymak, zaman zaman onlara uluslararası bir karakter vermek ve toplumsal hareketler bağlamındaki küresel dayanışma imkânlarını çeşitlendirmek de mümkün hale gelmiştir. Castells'in (2013, s. 18-19) İnternet çağındaki “*isyan ve umut ağları*” olarak adlandırdığı bu hareketler, kablosuz İnternetin ağ yapıları oluşturduğu, görüntü ve fikirlerin virüs gibi hızla yayılışının damgasını vurduğu bir dünyada bulaşıcı şekilde yayılmıştır. Sosyal ağlar *siberuzam* ile kent uzamı arasında bir etkileşim sağlayarak özerk bir uzamın inşasını mümkün kılmıştır. İnternet ve enformasyon akışı bir yandan sermaye için toplumu sosyal / ekonomik / kültürel açıdan dönüştürme imkânı sağlamış; ancak öte yandan küreselleşme karşıtı hareketlerde olduğu gibi toplumsal hareketlerin küresel çapta yayılmasına olanak sağlamıştır. Siyasi partileri ikinci plana atan, geleneksel medyaya güvenmeyen, hiçbir liderliğe biat etmeyen, bütün biçimsel örgütlenme şekillerini reddeden, toplu tartışmalarda ve karar alma süreçlerinde İnternete ve yerel topluluklara sırtını dayayan bu yeni hareketler, 2000'li yıllarla birlikte küresel çapta belirgin hale gelmiştir.

1990'ların sonu ve 2000'lerdeki küresel adalet hareketleri, aktivistlerin dijital medyayı kullanmaya başlamasıyla beraber, ağ iletişimin her yere yayılan kültürel

mantığı ile karakterize edilmiştir (Juris, 2012). Bu mantığın sosyal ve kültürel temayülleri, hareket aktörlerine yeni bir yön vermiştir:

- Otonomi ve çeşitlilik arz eden unsurlar arasında yatay bağ ve bağlantılar kurulması (toplumsal hareketler, örgütler, gruplar vb.),
- Bilginin açık ve özgürce dolaşımı,
- Merkezisizleşmiş koordinasyon aracılığıyla işbirliği ve doğrudan demokratik karar alma süreci,
- Bağımsız/özerk ağ iletişimi.

Dahlberg'e göre (2001) İnternet'in sivil toplum, aktivistler ve sosyal hareket örgütleri için önemini beş ana başlıkta toplamak mümkündür:

1. Hiyerarşik bir organizasyon yapısına gerek duymadan sosyal hareket ağları arasında sınır ötesi koordinasyon sağlar (*meso-mobilizasyon*).
2. Büyük kaynaklara gereksinim duymadan maksimum etki elde etmeyi kolaylaştırır.
3. Organizasyonların içerik ve dışarıyla iletişim bağlamında editoryal kontrolü ellerinde tutmalarını sağlar.
4. Organizasyonların devlet kontrolünü *bypass* ederek daha güvenli bir ortamda iletişim kurmalarına yardımcı olur.
5. Politik tartışma alanının genişlemesine aracılık ederek kamusal alanın güçlenmesine katkı yapar.

İnternet ve kamusal alan tartışması bağlamında Papacharissi (2002, s. 11) kamusal mekân - kamusal alan ayrımını getirerek bunların aynı anlama gelmediklerini ifade etmiştir. Buna göre İnternet bir kamusal mekân olarak siyasi müzakere için bir forum niteliğindedir ve tartışma kültürünü geliştirir. Sayısal ağlar vatandaşların (*netizen*¹⁵) iletişime geçerek politik, kültürel ve sosyal paylaşımlar yapabildikleri, belirli amaçlarla bir araya gelerek politik katılım mücadelesi verdikleri mekânlara bir yenisini eklemiştir. İnternet kamusal alan kavramı

¹⁵ İngilizce "İnternet" ve "Citizen" (vatandaş) kelimelerinin bir araya getirilip kısaltılmasıyla türetilen sözcük, "İnternet vatandaşları" anlamında kullanılmaktadır. Çevrimiçi topluluklar kapsamında ya da bireysel olarak, İnternet'te süregiden tartışmaya aktif olarak katılan kişileri betimlemek için kullanılmaktadır. İnternet kültürünün yaratıcılarından biri olarak kabul edilen yazar Michael F. Hauben terimi ilk kullanan kişidir. Zaman zaman aynı anlamda "digital citizen" (dijital vatandaş) kavramı da kullanılmaktadır.

çerçevesinde değerlendirildiğinde ise, farklı fikir ve görüşlerin alışveriş edilebildiği bir ortamın mümkün kılındığı ve bu alanın demokrasinin geliştirilmesi için fırsat yaratma potansiyeline sahip olduğu söylenebilir. Toplumsal hareketler de İnternet'in sağladığı kamusal alanda düşünce ve görüşlerin daha yoğun, etkileşimli ve hızlı şekilde dolaşıma girdiği anlara tekabül eder. Ancak İnternet'in kendiliğinden demokratik bir kamusal alan yaratacağını düşünmek yanıltıcıdır. Günümüzde İnternet gitgide daha fazla ticari amaçlarla ve toplumu kontrol altında tutma bağlamında kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum da bağımsızlık ve demokratikleşme söylemlerini tehlike altına sokmaktadır (Papacharissi, 2002, s. 22). Önemli olan İnternet'in sunduğu yatay iletişim ortamının (yeni kamusal mekânın) bireyler ve topluluklar tarafından ne ölçüde demokratikleşme bağlamında kullanılacağıdır.

Kitlesel etki yapan toplumsal hareketlerin başarısının ne kadarını yeni iletişim teknolojilerine borçlu olduğunu tespit etmek imkânsız olsa da, İnternet'in sivil topluma haklarını savunmak ve toplumsal – politik değişim sağlamak için yeni araçlar sağladığı, aynı zamanda toplumsal hareketlerin kolektif eylem repertuarının genişlediği muhakkaktır (Tilly, 1984; Van Laer ve Van Aelst, 2010, s. 231). Bu kolektif eylem repertuarı, protesto gruplarının tarih içerisinde geliştirdikleri direniş / protesto taktik ve stratejilerinin tamamını ifade eder. Yeni toplumsal hareketler bağlamında, eski kolektif eylem repertuarı (sokak pratikleri) İnternet'in desteğini arkasına almaya başlamış; bunun yanında sadece İnternet tabanlı olan, sosyal medyayı, blogları, web televizyonculuğunu içine alan yeni bir direniş repertuarı da gelişmiştir. Bu repertuara dâhil olan “sanal” eylemlilikler çevrimiçi dilekçe / isteklerden, protesto amaçlı elektronik posta bombardımanlarına; sanal oturma eylemlerinden bilgisayar korsanlığına çok geniş bir spekturumda ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3.3 Yeni Toplumsal Hareketlerin Dijital Repertuarı (Özet Tablo)

	İnternet Destekli	İnternet Temelli
Yüksek Etkili	Mekânın İşgaline Dayanan Eylemler Oturma Eylemleri Sokak Protestoları Eylem Toplantıları	Haktivizm Kültür Bozgunculuğu Protesto Web Siteleri Alternatif Medya
Düşük Etkili	Yasal Gösteriler Tüketici Davranışları (Boykot) Para Bağışları	E-posta Bombardımanları Sanal Oturma Eylemleri Çevrimiçi İmza Toplama

Yeni medya teknolojileri ile yeni toplumsal hareketler birbirleriyle doğrudan bağlantılı süreçleri işaret eder. Bu bağlamdaki toplumsal hareket grupları genellikle, katı hiyerarşinin geçerli olmadığı, karar verme süreçlerinin katılım temelinde gerçekleştiği ve yeterli maddi kaynağa sahip olunmadığı için aktivistlerin bireysel katkılarına değer verilen bir yapıya sahiptir (Mattoni ve Trere, 2014, s. 257). Fitzgerald ve Rodgers (2000, s. 589-590) da toplumsal hareket grupları ile radikal toplumsal hareket grupları arasında bir ayrıma giderek, ikincisinin karakteristik özelliklerini heterarşi, anti-bürokrasi, katılımcı demokrasiyi benimseme, mevcut politik / ekonomik yapı dışında hareket etmeye çalışma olarak özetler. Genelde marjinalize edildikleri ve geleneksel politik enstrümanlara erişimleri kısıtlı olduğu için, bu gruplar yenilikçi taktiklerle alternatif iletişim biçimleri icat etme yeteneğine sahiptirler. Bu yapı, ideoloji, taktik ve alternatif / yenilikçi iletişim yolları vasıtasıyla ve statükoya meydan okuyarak geniş bir kültürel alana etki etme potansiyeline sahiptir. Ana akım kültürün belirleyicisi olmasa bile, alternatifi “düşünülemez” olmaktan çıkarak, tartışılabilir ve konuşulabilir hale getirir.

Cammaerts’e (2015, s. 2) göre toplumsal hareketlerin üç ayırt edici özelliği bulunmaktadır: 1) Belirli bir ihtilaftan doğarlar ve karşılarında ideolojik olarak kesin şekilde tanımladıkları karşıtları vardır. 2) Yoğun enformasyon ağları ile örülmüşlerdir. 3) Kolektif kimlikler üreterek, bunları koruyarak ve paylaşarak büyürler. İnternet’in ve sosyal medyanın yaygınlaşması, toplumsal hareketlerin örgütlenme ve mobilizasyon yollarını da kökten değiştirmiştir. Yeni iletişim

teknolojileri tarafından “desteklenen” aktivist pratikleri şöyle sıralanabilir: Grup içi haberleşme, yeni taraftar kazanma ve ağlar (*network*) kurma, eylemlerin mobilize ve koordine edilmesi, hareketi ana-akım medyadan bağımsız olarak şekillendirme ve yayma, tartışma / müzakere etme / karar verme süreçlerini yürütme. Yeni iletişim teknolojileri “temelli” aktivist pratikleri ise: İdeolojik olarak karşı kamptakilere “saldırma”, İnternet’te kendini gözetleyenleri (devlet aygıtı) gözetleme, çevrimiçi protesto biçimlerini devreye sokma olarak belirginleşmiştir (Cammaerts, 2015, s. 5).

Madalyonun diğer yüzüne bakıldığında ise, yeni iletişim teknolojileri devletin aktivistler üzerindeki gözetim ve denetim imkânlarını arttırmakta, ancak toplumsal hareket grupları da buna karşı yine çevrimiçi dünyanın olanaklarıyla önlemler almaktadır. Örneğin Zygmunt Bauman (2013) sosyal medya alanının sürekli gözetlendiğini, sosyal medyanın varlığının kullanıcıların her hareketinin sürekli izlenmesine ve bunların bilahare satılmasına bağlı olduğunu ifade etmiştir. Yani, bu teknolojiler doğrudan özgürleştirici bir etki yapmamakta, diyalektik süreç ve mücadele sayısal iletişim ortamına da taşınmaktadır. Özellikle ABD’ye yönelik 11 Eylül 2001 terör saldırılarının ardından ikiz kulelerin yıkılma görüntüleri ana-akım televizyonlarda sürekli olarak yayınlanmış, tehdit algısı canlı tutulmuş ve sistematik gözetim medya yoluyla meşrulaştırılmıştır. McChesney’e (2015) göre de, geleneksel medyayı elinde bulunduran büyük şirketler İnternet ve bilgisayar teknolojileri alanında yaptıkları şirket ittifakları ile çevrimiçi ortamda büyük oranda söz sahibi olmakta ve kendi maddi çıkarları doğrultusunda bu mecralara yön verebilmektedirler. İnternet’in devrimsel nitelikte değişimlere yol açma potansiyeli bulunsa da, gücü elinde bulunanların çalışma prensibi ve kimliği değişmedikçe ilerlemeci ve somut değişimler görmek oldukça zorlaşmaktadır (McChesney, 2015, s. 182).

Twitter ve *Facebook* gibi sosyal ağların popülerleşmesi ile birlikte, İnternet’in çehresi de dönüşüme uğramaya başlamıştır. Özellikle 2010 sonrası bu yeni dönemde, sözü edilen mecraların etkileşimi ön plana çıkaran teknolojik alt yapısının da etkisiyle, yatay iletişim, etkileşim, sürekli yeni ağlar oluşturma ve diğerlerine eklemlenme, sürekli devinim ve tartışma imkânı / olanakları çeşitlenmiştir. Dijital medyanın 2000’li yıllarda kaydettiği aşama ile birlikte sayısı çoğalan çevrimiçi sosyal ağlar, vatandaşlık ve medya arasındaki ilişkileri dönüştürerek politik katılımın yeni formlarını mümkün kılmıştır. Siyasi partilerin yanı sıra sivil toplum örgütleri,

toplumsal değişim ölküsüyle hareket eden toplumsal hareket grupları, aktivistler ve vatandaşlar politik süreçlere sosyal ağlar üzerinden katılım göstermeye başlamıştır. Bazı araştırmacılar çevrimiçi sosyal ağların demoratik katılım ve kitlelerin işbirliği bağlamında yeni politik ve yaratıcı ihtimalleri ortaya çıkardığını savunurken; bazıları da sosyal ağların şirket kontrolü, devlet gözetimi ve tinsel emeğin sömürüsü yoluyla bireysel yaratıcılığı öldürdüğü ve kişisel bilgilerin güvenliğini tehlikeye attığını öne sürmektedirler (Fenton ve Barassi, 2001, s. 180). Bu çerçevede önümüzdeki alt başlıklarda, İnternet'in ve sosyal ağların toplumsal hareketlerle girdiği etkileşim küresel manada etkili olan örnek olaylar üzerinden serimlenecektir.

3.4.1 İnternet Üzerinden Mobilizasyonun Miladı: *Zapatista Hareketi*

Meksika'da 1990'lı yıllarda medyayı ideolojik olarak kontrol altında tutan “baskıcı” devlet aygıtına karşı literatüre “Zapatista Etkisi” olarak geçen, İnternet ağlarını kullanarak mobilize olan “Zapatista Hareketi”¹⁶ çığır açıcı bir etki yapmıştır. 1 Ocak 1994 tarihinde ABD, Kanada ve Meksika arasında yürürlüğe giren serbest ticaret anlaşması NAFTA¹⁷ sonrasında, bu anlaşmanın büyük şirketlere hizmet ettiğini belirten neo-liberalizm karşıtı 3.000 direnişçi Chiapas'taki dört büyük şehri ele geçirmiştir. *Zapatismo* adında bir ağ kuran aktivistler ilk defa İnternet üzerinden örgütlenerek uluslararası kamuoyuna seslerini duyurmuşlar ve Meksika hükümeti üzerinde uluslararası baskı kurulmasını sağlamışlardır. Bu ağ, Meksika'da 1993 yılında kurulan ve hem Meksika içerisinde hem de ABD'deki kadın hakları temelindeki sivil toplum örgütleri arasında bilgisayar dolayımı bir dayanışma ağı olarak gelişen *La Neta*¹⁸'dan esinlenmiştir (Castells, 2011).

Zapatista Hareketi kısa süren bir silahlı mücadeleden sonra savaşı İnternet ağlarına çekmiş ve Meksika sivil toplumuna çağrı yaparak kalıcı politik, toplumsal, ekonomik değişim sağlamak için aktivistlerin desteğini istemiştir. Meksika devleti harekete şiddetle karşılık vermiş, daha önce benzerine rastlanmayan boyutta bir uluslararası aktivist dayanışma ağı kurulmuş ve neticede Meksika hükümeti geri

¹⁶ Hareketi “Zapatista Ulusal Kurtuluş Ordusu” (*Ejercito Zapatista de Liberacion Nacional - EZLN*) NAFTA'nın kuruluşunun ardından devlete savaş ilan ederek başlatmıştır. Grup adını 1910 Meksika Devrimi'nin önemli figürlerinden olan ve topraklarını kaybeden köylülerle birlikte toprak sahiplerine karşı mücadele yürüten Emiliano Zapata'dan almaktadır. Zapatista Hareketi'nin sözcülüğünü ise Subcomandante Marcos yapmıştır.

¹⁷ Kuzey Atlantik Serbest Ticaret Antlaşması'nın (*The North American Free Trade Agreement*) kısaltması.

¹⁸ “*La Neta*” İspanyolca'da “feminen” bir kelime olan “ağ” anlamına gelmekte; aynı zamanda da Meksika argosunda “gerçek” anlamı taşımaktadır. *La Neta* dijital dayanışma ağı girişiminden onu takip eden Zapatista hareketine deneyim, teknoloji ve bilgi aktarımı olmuştur (Amoore, 2005, s. 367).

adım atmak durumunda kalmıştır (Rodriguez ve diğ., 2014; Cleaver, 1998). Zapatista Hareketi üzerine araştırma yapan Ronfeldt, (David ve diğ., 1999) bu dönemi “Netwar” çağının başlangıcı olarak ilan etmiş ve Zapatista’ların 21. yüzyılın militan-sosyal ağ savaşlarının enformasyon çağı prototipini oluşturduğunu iddia etmiştir. Ayrıca, artık aktivistlerin strateji, doktrin, organizasyon ve teknoloji boyutunda ağ üzerinde mücadele / savaş vereceklerini belirtmiştir.

Meksika hükümetine karşı savaş ilan edilmesinden iki yıl sonra, 1996 yılında, Zapatista Hareketi tarafından *Liberalizme Karşı İnsanlık Adına Uluslararası Buluşma* adı altında bir toplantı düzenlenmiştir (Wolfson, 2012, s. 150). Bu buluşmada, küresel toplumsal hareketlerle alternatif bir iletişim altyapısının yaratılması arasında bağlantılar kuran bir vizyon geliştirilmiştir:

“Bütün mücadelemiz ve direnişimiz için uluslararası bir iletişim ağı meydana getireceğiz. Neo-liberalizme karşı, insanlık adına bir uluslararası alternatif iletişim ağı. Bu alternatif iletişim ağı direnişe dair sözlerin yayılması için uygun kanalları arayacak. Böylece farklı direnişler birbiriyle iletişim kurabilecek. Bu ağı tepeden organize eden bir yapı olmayacak, son sözü söyleyen bir lider olmayacak, hiyerarşi olmayacak. Ağın kendisi biziz, konuşanlar ve dinleyenler.” (Ruggiero, 2002, s. 53-54).

Manifestovari söylemlerinden de anlaşılacağı üzere, Zapatista Hareketi birçok geleneksel iletişim yöntemini kullansa da İnternet hareketin iletişim ağının (*Zapatismo*) işlevselleştirilmesinde başat rol oynamıştır. İlk olarak, aktivistlerin politik / insani haklarına yönelik müdahalelere karşı iç kamuoyundaki rahatsızlık, uluslararası kamuoyuna taşınarak dünyanın pek çok yerinden activist / insan hakları kuruluşlarının desteği sağlanmıştır. Karşı kamusal mücadele ile önce devlet kontrollü Meksika medyasına, daha sonra da dünya kamuoyuna (akademisyenler, gazeteciler, insan hakları savunucuları...) etki edilerek, hareketin meşruiyeti arttırılmıştır. Zapatistalar ve harekete destek verenler tarafından kurulan alternatif İnternet siteleri vasıtasıyla sadece hareketin anlatısı uluslararası kamuoyuna aktarılmakla kalmamış, aynı zamanda hareket küresel iletişim ağına uyum sağlayarak insan hakları ve küresel adalet örgütlerine yakınlık elde etmiştir. İkinci olarak Marcos’un yaptığı iletişim savaşı çağrısından sonra, değişik haber kaynakları ortak *Zapatismo* ağında

bir araya getirilmiş ve ilke olarak iletişim ağları demokratik ve heterarşik olarak örgütlenmiştir. *Zapatismo* ağları katliamların ve yasadışı tutuklamaların deşifresini sağlamış; ayrıca uluslararası kamuoyu için direniş ve askeri saldırı konulu İngilizce haber akışını da gerçekleştirmiştir. Böylece bilginin küresel anlamda yatay şekilde dolaşımı mümkün kılınmıştır. Üçüncü olarak, *Zapatismo* ağı kapitalizm karşıtı ekonomik amaçlarla da kullanılmış ve aktivistlere yönelik gönüllülük kampanyaları ile hareketin finansmanına katkı yapılmıştır. Son olarak da, daha kapsayıcı bir kamusal alan oluşturmak ve entelektüel / politik elit ile üst – orta sınıfları da harekete dâhil edebilmek için dijital medyanın olanaklarından yararlanılmıştır (Johnston ve Laxer, s. 2003).

Zapatista Hareketi ile birlikte tarihte ilk kez, “çevrimdışı” (sokak) protestoları ile “çevrimiçi” karşı kamusal mücadele bir araya gelmiş ve uluslararası anlamdaki özgürlük / adalet mücadelelerinin bu birliktelikle nasıl güçlendiği / güçlenebileceği gözler önüne serilmiştir (Downey ve Fenton, 2003, s. 197). Bu hareketin, medya ve iletişimi toplumsal hareketlerin merkezine yerleştiren bakış açısı ve pratiği; demokrasi, otonomi ve alternatif bağımsız ağlar için verdiği mücadele ile, dünya çapında yeni medyayı kullanarak toplumsal mücadele yürüten birçok harekete ilham vermiştir. Wolfson’un (2014) Siber-Sol (*Cyber Left*) adlandırması da 20. yüzyılın sonlarında özellikle sol muhalif çevrelerde ortaya çıkan yeni teknolojilerle birleşmiş bu özgün direniş pratikleri setini işaret eder. Siber-Sol terimiyle toplumsal hareketleri salt İnternet etkisiyle açıklayan teknolojik belirlenimci bir yaklaşımdan çok, dijital medya kullanımı tabandan gelen demokrasi talepli toplumsal hareketlerle bütünleşik spesifik bir ideolojik söylem olarak kavranmıştır. Dijital medya aktivistleri toplumsal hareketleri daha efektif ve katılımcı hale getirmenin yollarını aramaktadırlar. Vegh (2003) de paralel şekilde, “*hacktivizm*” ya da “çevrimiçi aktivizm” olarak adlandırdığı bu eğilimin taktiksel değeri üzerinde durmuştur. Fikirlerle ve direnişle ilgili meselelere destek olma, protestolar için mobilizasyon ve sahte / zararlı İnternet siteleri aracılığıyla İnternet trafiğini gasp etme, çevrimiçi aktivizm türleri olarak ortaya çıkmıştır. Böylece, sıradan vatandaşlar toplumsal adalet aktivizmi ile ilişkilendirilen yeni sosyal sermaye türlerini öğrenebilmekte ve ağlar vasıtasıyla “sanal siyasi topluluklar”a erişebilmektedirler. Sanal topluluklarda öğrenilen bu sosyal sermaye fiziksel dünyaya da aktarılabilmekte, Dünya Ticaret Örgütü gibi organizasyonlara karşı olarak yönelen muhalif dünya görüşleri için temel teşkil edebilmektedir. Ayrıca bu aktivistlerin mekânın kısıtlarını aşarak kurdukları

bağımsız medya ağları fikri farklı direniş coğrafyalarında da dolaşıma girmiş, Seattle'da 1999 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne karşı ortaya çıkan anti-kapitalist muhalefeti de mobilize etmiştir.

3.4.2 Küresel Haber Ağları: *Indymedia*

Küreselleşmenin yarattığı toplumsal adaletsizlikler 1990'lı yıllarda karşı aktivist hareketleri tetiklemiş ve kapitalizm karşıtları, emek güçleri, sol eğilimli üniversite öğrencileri ve çevre hareketi mensupları 1999'da Seattle'da Dünya Ticaret Örgütü'ne karşı şiddetli protestolar gerçekleştirmiştir. Protestolar sırasında aktivistler İnternet üzerinden örgütlenerek medya dikkatini üzerlerinde toplamışlar, girdikleri “cafe”lerde diz üstü bilgisayarlarını ve İnternet erişimini kullanarak protestolardan anlık haber ve görüntüleri dünyaya duyurmuşlar, aynı zamanda polislerin değişen müdahale taktik ve zamanlamalarıyla ilgili bilgi paylaşımlarının yapıldığı siber ağlar (*cyberspace*) kurmuşlardır. Böylece protesto olaylarının kayıtları gerçek zamanlı olarak kamu yararına olacak şekilde ve resmi kayıtlara alternatif olarak tutulmaya (kaydedilmeye) başlanmıştır. Aynı günlerde, ana-akım şirket medyası tarafından söz konusu anti-kapitalist protestolara katılanlar şiddet ve vandalizmle yaftalanmış, bunun üzerine aktivistler daha sonra tüm dünyaya yayılacak Bağımsız Medya Merkezleri (*Indymedia - IMC*) fikriyle ortaya çıkmışlardır.

Tablo 3. 4 *Indymedia* Prensipleri

1- Merkezi bürokratik yapı yerine özerklik ve yetki paylaşımı
2- Enformasyona serbest erişimi
3- Aktivistlerin fotoğraflarının çekilip yayılmaması
4- Katılımcıların anonimliğinin garanti edilmesi
5- Kar amacı gütmeme
6- Kolektif ve demokratik karar alma süreçlerini işletme
7- Bireylerin yerel grup çalışmalarına emek vermesi
8- Indymedia ağları arasında dayanışma sağlanması
9- Açık kaynak yazılımlarının kullanılması
10- Ağ içinde ayrımcılık yapılmaması

Zapatista örneğinde de görüldüğü üzere, İnternet teknolojisinin toplumsal hayata girmeye başladığı bu yıllarda, birbirine bağlı web-siteleri ağı aracılığıyla,

taban örgütlenmesi ile sayısal iletişim ortamını bütünleştiren medya aktivistleri, anti-kapitalist / anti-küreselleşmecî sokak hareketlerinin şirket medyası tarafından dile getirilmeyen taleplerini haberleştirmişlerdir (Pickard, 2006). Dünyanın çok farklı bölgelerindeki bağımsız gazeteci, aktivist ve “direnişçileri” birbirine bağlayan paylaşımcı bir ağ yapısı (web-siteler ağı) olarak tanımlanabilecek Indymedia, 2006 yılında (kuruluşundan 6 yıl sonra) altı kıtada 150 yerel medya merkezi ile 30 farklı dilde haber üretir hale gelmiştir (Wolfson, 2012, s. 152). Indymedia haberciliğinin ayırt edici özellikleri, kurallar ve içerik üzerindeki ortak aktivist kontrolü, şeffaflık ilkesine güçlü bağlılık ve kullanıcılar arasındaki eşit, hiyerarşik olmayan ilişkidir. Ayrıca ana-akım medyadan farklı olarak, daha demokratik ve katılımcı bir perspektif sayesinde, kullanıcılar / okuyucular da haber üretim süreçlerine katılabilmektedir (Platon ve Deuze, 2003, s. 351). Indymedia’nın “*Medyadan korkma. Medyanın kendisi ol*” sloganı da bu tabandan gelen katılımcı haberciliğe işaret etmektedir.

Stengrim (2005) de Indymedia’yı katılımcı aktivistliğin bir örneği olarak kabul etmiş, bu iletişim ağının üyelerini “vatandaş gazeteci” olarak adlandırmış ve şöyle bir tanımlamaya gitmiştir:

“Bir vatandaş gazeteciler kolektifi olan Indymedia, online gönderilecek ya da yerel olarak yayınlanacak radyo, gazete ve İnternet içeriği üretmektedir. Karşı geldikleri kurumların [Dünya Ticaret Örgütü] karşıtı gösterilerin üzerini kapatmasına izin vermek adil ticaret aktivistleri ve kurum karşıtı aktivistler için etiği aykırı olurdu; bu nedenle protesto olaylarına dair her şehrin ayrı ayrı bakış açılarının ele alınması için Seattle ve Washington, DC’de Bağımsız Medya Merkezleri (IMC) ortaya çıkmıştır.” (Stengrim, 2005, s. 281-282).

Büyük maddi yatırım gerektirmeyen yeni iletişim teknolojilerinin kullanımının yoğunlaşması da Indymedia benzeri alternatif medya mecralarının etki kabiliyetini arttırmıştır. 24 Kasım 1999’da Seattle protestolarına ithafen Indymedia’nın web sitesinde yayınlanan ilk haberlerin birinde şöyle denmektedir:

“Direniş küreselleşti... Web uluslararası (şirket) ve aktivist medya arasındaki dengeyi dramatik bir şekilde dönüştürüyor. Biraz kod

bilgisi ve ucuz ekipmanlarla şirket medyasına kafa tutacak güncel yayınlar yapan bir web sitesi kurabiliyoruz. Seattle'da Dünya Ticaret Anlaşması'nın gerçek hikâyesini anlatan aktivist medya yapımcıları tarafından süpürülmeye hazır olun.” (Stones, 2004).

Indymedia ile sokak hareketlerinden gelen aktivistler İnterneti alternatif iletişim için araçsallaştırmış, yerel direniş merkezleri ve küresel ağların organizesi kolaylaşmış, politik eylem fikri sayısal ağlarla diğer aktivistlere de yayılmış ve tüm küresel taban hareketleri için yeni örgütlenme imkânları belirmiştir. Bunun yanında İnternet, dünyanın çok farklı bölgelerindeki gönüllüler / aktivistler arasındaki iletişimi kolaylaştırmış (Mamadouh, 2003), sokak hareketi ile sırt sırta giden aktivist medya girişimlerini ivmelendirmiştir. Toplumsal hareketlerin mobilizasyonunda ve direnişin örgütlenmesinde, yeni iletişim teknolojileri ve medya pratikleri merkezi rol oynamaya başlamıştır.

Indymedia'yı karakterize eden en önemli noktalardan biri de, neo-liberalizmin dünyada yarattığı küresel hegemonyaya karşı dijital medya ağları aracılığıyla giriştiği “aşağıdan yukarıya” karşı-hegemonyacı mücadeledir (Sullivan ve diğ., 2010, s. 9). Bağımsız medya merkezleri ve çevrecilerin, insan hakları savunucularının, emek hareketlerinin, feminist grupların oluşturduğu çoklu ağlar, bu karşı-hegemonya sürecinde birincil öneme sahiptir (Downing, 2002). Egemenin dikte ettiği sivil toplumun parçası olmayı reddeden ağın içindeki aktivist topluluklar, hegemonya bloğunca itaatsiz olarak kodlanıp şiddet ve yıkıcılıkla suçlanmakta¹⁹, barışçıl gösteriler sırasında bile devletin ölçsüz tepkisiyle karşı karşıya gelebilmektedirler. Bu çerçevede egemenin verdiği şiddetli tepkiler, medya dolayımıyla girilen hegemonya arayışının yarattığı rahatsızlık ve endişe olarak olarak da okunabilir.

3.4.3 Sosyal Medya: Arap Baharı

Toplumsal hareketlerle yeni iletişim teknolojileri ilişkisinin izinin sürülebileceği bir diğer örnek de *Arap Baharı* olarak adlandırılan toplumsal hareket sürecidir. *Arap Baharı*, Mısır ve Tunus'taki “baskıcı” yönetimlere karşı yapılan

¹⁹ 7 Ekim 2004'te FBI tarafından Birleşik Krallık polisiyle birlikte dünyanın çeşitli ülkelerindeki Indymedia organizasyonları / web-siteleri için hosting hizmeti veren firmaya operasyon yapılmış ve bazı donanımlara el koyulmuştur. Ulusal ve uluslararası güvenlik endişeleri ile yapılan bu operasyon ile Indymedia yayınları bir süre sekteye uğramıştır.

protestolarla başlamış, bu gösteriler Suriye, Libya, Yemen ve Irak'taki yönetim değişikliği, askeri darbe ve iç savaş gibi olayları da tetiklemiştir. Olayların kıvılcımı, Tunuslu pazarcı *Mohamed Bouazizi'nin* belediye zabıtalrı tarafından küçük düşürölmesi ve mallarına el koyulması sonrasında kendini yakması ile çakılmış; ölkedeki yüksek işsizlik oranı, enflasyon, yolsuzluk ve özgürlük kısıtlamalarına tepki olarak yükselen sokak hareketleri neticesinde çok uzun süredir görevde olan devlet başkanı *Zine El Abidine Ben Ali* görevden uzaklaştırılmıştır. 1967 yılından beri neredeyse sürekli olağanüstü hal yasalarının geçerli olduğu Mısır'da ise, ölkayı 30 yıldır sıkı bir diktatörlük altında yöneten Hüsnu Mübarek'e karşı 25 Ocak 2011 tarihinde başlayan ve 18 gün süren, sosyal medya destekli sokak eylemleri gerçekleştirilmiştir.²⁰ Kahire'nin sembolik öneme haiz *Tahrir Meydanı*'nda gerçekleştirilen gösteriler sırasında güvenlik kuvvetleri tarafından şiddet de uygulanmış, eylemcilerin geri adım atmaması, askerlerin protestoculara ateş açmayı reddetmesi ve eylemlerin kitleselliğinin giderek artması neticesinde 11 Şubat 2011 tarihinde Hüsnu Mübarek görevden çekildiğini açıklamıştır. Ancak bu süreç etkilediğı ölkelerin farklı politik gelenek, kültür ve toplumsal formasyonlarına bağılı olarak birbirinden çok farklı sonuçlar vermiş, örneğın *Arap Baharı* ertesinde Suriye kanlı bir iç savaşa sürüklenmiştir.

Arap Baharı olarak adlandırılan toplumsal hareketler dalgasının Orta Doğı ve Kuzey Afrika'ya yayılarak büyük toplumsal / politik dönüşümlere neden olurken, İnternet, mobil telefonlar ve sosyal ağılar bu süreçte hareket mobilizasyonu, haberleşme ve kitleyi büyütme bağlamında pozitif katkı yapmıştır (Howard ve Hussain, 2012, s. 4). Sosyal medya enformasyonun üretimi ve dağıtımında önemli dönüşümler yaratmış; sosyal medya aktivistler arasındaki bağıları kuvvetlendirmiş, eylemciler arasındaki etkileşimi arttırmış ve onlarla “dünya kamuoyu” arasında bir köprü işlevi görmüştür. Protestolarla ilgili bilgilerin anlık şekilde tüm dünyaya dağılması, eylemcileri izole bir halde kalmaktan kurtarmış, hareketlerin kısmi olarak başarıya ulaşmasının tek ve ana nedeni olmasa da, sosyal değişime giden süreci hızlandırmıştır (Eltantawy ve Wiest, 2011, s. 1218-1219). Gazetecilerin yanı sıra, bloggerlar ve aktivistler özellikle Twitter'a yeni bir anlam yükleyerek ve her biri birer muhabir gibi çalışarak, sayısal iletişim ortamında muhalif ağılar yaratmışlar ve sosyal medya (çevrimiçi) ile sokak hareketlerini (çevrimdışı) beslemişlerdir. Ayrıca

²⁰ Mısır'da 2008 yılında da binlerce genç Mısırlı Facebook üzerinden örgütlenerek, *Mahala* kentinde düşük ücretler nedeniyle grevde olan tekstil işçileriyle dayanışma göstermişlerdi. Bu eylemler uluslararası kamuoyunun da dikkatini çekmesine rağmen somut bir sonuç alınamamıştı.

sosyal medya üzerinden gerçekleşen beğenme, yeniden paylaşma, destek bildirme gibi etkileşimler de, sokakta olanlarla bir dayanışma hissi yaratarak hareket içerisindeki duyguların güçlenmesine katkı yapmıştır. Sosyal medya bir yandan bireyselliği sivriltilip kolektif eylemi zayıflattığı için eleştirilse de, sayısal ağlar sokak hareketleri ile etkileşime girerek onları büyütebilme potansiyeline de sahiptirler. *Arap Baharı*na olumlu yaklaşan sosyal hareket araştırmacılarından Castells de (2013, s. 101), *Facebook* ve *Twitter* gibi sosyal ağların kendiliğinden devrime yol açmasa da, bölge halklar arasında ağlar oluşturma, uluslararası destek ağlarına ulaşabilme ve sivil liderler vasıtasıyla çok fazla sayıda insanı protesto için harekete geçirme açılarından kritik öneme sahip olduğunu vurgulamıştır.

Ancak, yeni iletişim teknolojilerinin toplumsal hareketlere olan etkisine şüpheyle bakan, teknolojik determinizm²¹ “tuzağı”na dikkat çeken araştırmacılar da bulunmaktadır. Örneğin “*Arap Baharının Kutsiyetini Ortadan Kaldırma*” isimli makalesinde Lisa Anderson (2011), hareketlerin farklı coğrafyalara sıçrayıp yayılmasının yeni bir durum olmadığını ve bunu sosyal medyaya borçlu olmadığını ifade etmiştir. ABD Başkanı Woodrow Wilson’un 1919 yılında yayınladığı “ulusların kendi kaderini tayin hakkı” ilkesini takiben, Arap coğrafyasında milliyetçilik akımları yükselişe geçmiş ve yayılmıştır. Bu haber tüm dünyayı herhangi bir etkileşim olanağının bulunmadığı “telgraf” teknolojisi sayesinde dolaşmıştır. Bu görüşe göre, Mısır’da Facebook üzerinden örgütlenen ve sosyal ağlarda kampanya yapan eylemciler, I. Dünya Savaşından sonra Orta Doğu’da sivil itaatsizliği topluma yayan milliyetçi Arapların toplumsal ağlarının bir benzerinden ibaretti (Anderson, 2011).

Wolfsfeld ve diğ. de (2013, s. 119-120) Arap Baharı süresince aktivistlerin sosyal medya kullanımı üzerine yaptıkları araştırmada, bu ağlardaki trafiği anlamak için politik atmosferi iyi analiz etmenin gerekliliğini ve sosyal medya kullanımındaki artışların genelde sokaktaki politik / sosyal gelişmeler sonrası ivmelendiği sonucuna varmışlardır. Bunun yanında, sosyal medya kullanımının insanları sokağa çıkmaktan alıkoyduğunu, pasifize ettiğini ve kişiyi kendi güvenli ortamına hapsettiğini ifade eden; sadece sosyal ağlar üzerinden yapılan muhalefetin toplumsal değişim sağlamaya yönelik başkaldırı enerjisini emdiğini iddia eden araştırmacılar da bulunmaktadır (Morozov, 2011). Tüfekçi’nin (2014, s. 16) *Arap Baharı* sürecinde

²¹ Belirli teknolojik ilerlemelerin kendiliğinden sosyal, kültürel ve politik dönüşümler yaratacağına dair inanç.

yeni iletişim teknolojileri ve sosyal medyanın etkisi üzerine yaptığı araştırmada ise, hareketlerin başlangıcında ortaya çıkan sosyal medyanın katalizör etkisinin devletin bu “oyun sahası”na girmesiyle birlikte azaldığı tespit edilmiştir. Toplumsal hareketler zamana yayıldıkça otorite sosyal medyadan kendisine yönelen tehlikelere karşılık vermeyi, bu ağa kendisi de katılarak “manipülasyon” yapmayı ve vatandaş kontrolü için eskisinden de kapsamlı metotları keşfetmeyi başaramamaktadır. Ancak yine de, sayısal iletişim ortamının devletlerin mutlak kontrolü altında olduğu yönündeki karamsar bakış açısının yanında, kamusal alandaki otorite – madun mücadelesinin çevrimiçi ortamda devam ettiği de gerçektir.

Genel olarak “*Arap Baharı*” üzerine yapılan, iletişim disiplini içerisinde de devam eden tartışma, İnternet ve sosyal medyanın toplumsal hareketlerin katalizörü olmaya başladığı görüşü ile bu etkinin fazlasıyla abartıldığı, toplumsal hareketlerin teknolojik yeniliklerle açıklanamayacağı yönündeki görüş arasındadır. İnternet teknolojisi ile ilgili bir ütopya ya da distopya yaratmadan, onu özne olarak değil de içinde bulunduğu topluma gömülü bir araç olarak değerlendirmek bu kapsamda daha doğru olacaktır.

3.4.4 Siber Uzam: *İndignados*²² (Öfkeliiler) Hareketi

15 Mayıs 2011 tarihindeki yerel seçimler öncesinde İspanya’nın 50 farklı şehrinde 130 bine yakın insan herhangi bir siyasi partinin ya da sendikanın desteği olmadan sokak protestolarını başlatmıştır. 19 Haziran 2011 tarihinde ise Avrupa Birliği’nin para politikalarını ve kapitalist ekonomi anlayışını protesto eden 250 bin civarında protestocu tekrar İspanya sokaklarına çıkmıştır. İspanyol kamu kanalı RTVE’ye göre protestolara toplamda 7-8 milyon arasında kişi katılmıştır. Mısır’da Tahrir Meydanı’nda yaşandığı gibi İspanya’nın da kent meydanları “işgal” edilmiş, böylece kamusal mekânlar toplumsal değişim taleplerinin görünür hale geldiği alanlara dönüşmüştür. Eylemlerin mobilizasyonu temel olarak sosyal medya üzerinden, “şimdi gerçek demokrasi” mottosuyla oluşturulan ve 400 farklı küçük grubun katılım sağladığı dijital platform vasıtasıyla sağlanmıştır.

Eylemlerin taşıyıcı kitlesi “işsizlik sıkıntısı yaşayan” eğitim seviyesi yüksek (*büyük oranda daha önceden politik aktivizm geçmişi olmayan*) gençler olmuş, neo-

²² İspanyolca’da “öfkeliiler” anlamına gelen “indignados” isminin yanısıra protestolar, başladığı 15 Mayıs tarihine referansla “15-M Hareketi” ve “Take the square” (Meydanı al) isimleriyle de anılmaktadır.

liberal politikalarının yarattığı ekonomik krizler ve geçim sıkıntısı protestoların temel nedenleri olarak vurgulanmıştır. Global kapitalist ekonomik krizin Avrupa’ya ve özel olarak da İspanya’ya dramatik ekonomik / sosyal etkileri olmuştur. 2011 yılında İspanya’da işsizlik oranı %20, genç işsizliği ise %44 olarak kayda geçmiştir. Avrupa Birliği ortalaması ise %9,3’tür (Anduiza ve diğ., 2012; Eurostat, 2011). Ekonomik kriz İspanya’daki politik elitlerin ayrıcalıklı konumları ve yolsuzluk skandallarına karşı toplumda oluşan öfkeyle birleşmiş, ülke genelindeki huzursuzluk hem çevrimiçi hem de çevrimdışı ortamda görünür hale gelmiştir.

Postill’e (2014, s. 59) göre de İspanya’daki protestolar sırasında bir “çevrimiçi medya patlaması” yaşanmış ve sosyal hareketle organik bağlantı içinde çok çeşitli / yaratıcı medya pratikleri sergilenmiştir:

Tablo 3.5 *İndignados* Hareketinin Medya Repertuarı

Çevrimiçi forumlar (Burbuja.info)
Manifesto ve basın açıklamaları
İspanya seçim sistemine ilişkin eğitici dokümanlar
Dijital medyada yapılan paylaşımların (<i>Tweetler</i>) çıktılarının sokaklara yapıştırılması
Dijital ortamda paylaşılan muhalif karikatürler
Alternatif çevrimiçi radyo yayıncılığı
<i>Flickr</i> üzerinden başlatılan “vatandaş fotoğrafçılığı” inisiyatifi
Dijital ortamda dolaşıma sokulan kısa video klipler
Çevrimiçi “canlı” (gerçek zamanlı) yayıncılık
<i>Facebook</i> grupları
<i>Twitter</i> hesapları ve etiketler üzerinden sokak eylemleriyle koordineli yapılan paylaşımlar

Anduiza ve diğ. (2012) *İndignados* hareketi üzerinde yaptıkları araştırmada dijital medyada (spesifik olarak sosyal ağlarda) gerçekleşen yoğun mobilizasyonun, çok az kaynağa ve örgütlenme tecrübesine sahip olan küçük toplulukların / organizasyonların biriken öfkelerini ve değişim isteklerini dışavurmalarını kolaylaştırdığını iddia etmişlerdir. Monterde ve Postill de (2013) *İndignados* hareketi

ve dijital teknolojilerin kullanımı üzerine yaptıkları araştırmada, maliyetsiz ve yaygınlıklarıyla cep telefonlarının aktivistler için iletişim süreçleri bağlamında zaman-mekân kısıtlarını ortadan kaldırdığı, işgal edilmiş alanlardan İnternet vasıtasıyla gerçekleştirilen mobilizasyonun temel olarak cep telefonları aracılığıyla yapıldığı sonucuna varmışlardır. Bu çerçevede İndignados hareketi “*gerçek*” toplumsal taleplerin dillendirilmesinde dijital medyanın “*sanal*” olanaklarının da kullanıldığı, toplumsal hareketler repertuarının *siber uzam* lehinde genişlemesinin örneklerinden biri olarak literatüre eklenmiştir.

Böylece araştırmacılar tarafından “yeni toplumsal hareketler” paradigmasına oturtulan protestolar, çevrimiçi gevşek / konjonktürel ağlara dayanan yapısı, bireysel performansların etkisi ve hiyerarşik olmayan örgütlenme biçimiyle sivrirmiştir. Geleneksel politik parti ve organizasyonların, ana akım medyanın, işçi sendikalarının ve sivil toplum örgütlerinin toplumsal değişim için yetersiz kaldığı, halihazırdaki hegemonya ile uyuşma emareleri gösterdiği bir konjonktürde; İnternet mobilizasyonunu da kullanan siyasi tecrübeye sahip olmayan genç kitleler, bireyselliklerini de bir kenara bırakmadan “daha fazla demokrasi” sloganıyla toplumsal anlamda görünür olma mücadelesi vermişlerdir. Orta Doğu’daki toplumsal hareketler ve özel olarak önceki bölümde bahsedilen *Arap Baharı*’ndan farklı olarak, Avrupa’daki İnternet / iletişim özgürlüklerinin bu coğrafya özelinde görece daha geniş olması İnternet mobilizasyonunun uzun soluklu olmasına, kısıtlamalarla boğuşulmamasına ve hareketin toplumsal kazanımlarının daha sürdürülebilir olmasına yol açmıştır.

3.5 İnternet Temelli Toplumsal Hareket Repertuarının Limitleri

Öncelikle, “dijital bölünme” olarak da adlandırılan, gelir düzeyi ve endüstriyel teknolojik gelişmişlikle paralel olarak dünyanın farklı coğrafyalarında dramatik farklılıklar gösteren İnternet erişimindeki eşitsizlik, dijital medya temelli toplumsal hareketlerin toplumun “madun” kesimlerine ulaşmalarını güçleştirebildiği ifade edilmelidir. Burada İnternet erişiminin yokluğunun yanısıra dijital evrimi deneyimleme bağlamında yeni medya teknolojilerini kullanma becerilerindeki farklılıklar kayda değer katılım sorunları yaratabilmektedir. Toplumsal hareketlerin uluslararası nitelik kazandığı ve “küresel sivil toplumun” oluşumundan bahsedilmeye başlandığı 21. Yüzyılda, dijital teknolojilere erişim bağlamındaki söz konusu

eşitsizlikler hareketlerin demokratik potansiyellerine de zarar vermektedir (Van Laer ve Van Aelst, 2010, s. 1160-1161). İnternet'in temel insan ve yurttaşlık haklarından biri olduğunun sıklıkla dillendirildiği bir dönemde az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaşayan insanların bu teknolojiye ulaşamamaları temel yurttaşlık haklarından mahrum kalmaları anlamına gelmektedir. Castells (1997) İnternet'in toplumsal hayata yeni girmeye başladığı yıllarda “dijital eşitsizlik” ve enformasyon bolluğunun derinleştirdiği “sosyal eşitsizlik” ile ilgili şunları yazmıştır:

“Enformasyon çağında, İnternet'in yükselişi ve iletişim alanlarının artması ile beraber dijital, birbirine bağlı ve kamusal enformasyon bolluğu ortaya çıkmıştır. Bunun öngörülemeyen bir sonucu ise, sosyo-ekonomik gruplar arasındaki enformasyon farkının açılması, dijital eşitsizliğin ve sosyal dışlanmışlığın artışı olmuştur.”

Ayrıca, dijital düzlemde de İnternet'i politik amaçlarla kullanan kesimlerle böyle motivasyonları bulunmayan kitleler arasındaki farklılıklar toplumsal hareketlerin etki gücünü azaltabilmektedir. Yazılı ve görsel basında yaşandığı gibi, İnternet'i sadece eğlence ve tüketim amacıyla kullanan, kişisel gelişim, öğrenme ve toplumsal değişim sağlama gibi motivasyonlara sahip olmayan geniş kitleler de mevcuttur. Böyle olunca, İnternet'in sağladığı yeni toplumsal hareket repertuarının İnternet'in yokluğunda da politik olarak aktif olan aktivistler ve gruplar tarafından sıklıkla kullanılması, politik katılımın bu “*alternatif gettolarda*” kalması gibi tehlikeler söz konusu olabilmektedir. Field'in (akt. Mutlu ve Bayraktutan Sütçü 2007, s. 162) yaptığı araştırmada aynı fikirleri ve ilgi alanlarını paylaşan kişilerin siber uzamda da birlikte hareket ederek toplumsal ağlar kurma eğiliminde olduklarını sonucuna varılmıştır. Ayrıca geleneksel medyadaki tekelleşme, sermaye yoğunlaşması ve salt kar amacı gütmeye gibi eğilimlerin büyük küresel şirketler aracılığıyla yeni medyaya da yoneltildiği bilinmektedir. Bu sebeplerle İnternet'in doğrudan “demokratikleştirici” etkisi olduğuna ilişkin görüşlere daha şüpheci ve karamsar yaklaşımlar artmaya başlamıştır (Scheufele ve Nisbet, 2002).

Bunun yanında, her ne kadar İnternet dolayısıyla toplumsal hareketlerin küresel bir nitelik almaya başladığından söz edilse de, protesto gösterileri ve sokak hareketleri fiziksel kısıtlılıklar nedeniyle yerel kalmaya devam etmektedir. Örneğin ABD'deki herhangi bir Dünya Ticaret Örgütü protestosuna dünyanın farklı

yerlerinden aktivistlerin katılımı vize ya da maddi sorunlar nedeniyle zorlaşabilmektedir. Bu konularda aktivistler arasında çevrimiçi dayanışma ağları kurulsa bile, fiziksel ve coğrafi engeller sorun teşkil etmeye devam etmektedir. Böyle durumlarda da İnternet'in mobilizasyon etkisinden çok yerel grupların sağladığı “ücretsiz ulaşım ve konaklama” gibi olanaklar katılımın arttırılması hususunda daha fazla etkili olabilmektedir.

Ayrıca, İnternet ve sosyal medya üzerinden yürütülen imza kampanyaları ve benzeri sosyal farkındalık girişimleri vatandaşları belirli bir amaç uğruna mobilize etmeye yardımcı olsa bile, karar verici siyasi iktidarın önüne gelen uzun bir isim listesini her zaman ciddiye almadığı söylenmelidir. Zaman zaman “klavye aktivizmi” ya da “*slacktivism*”²³ gibi isimlerle küçümsenen bu tip girişimler, aktivistleri çoğu zaman riskli olan gerçek mücadeleden uzaklaştırdığı, onlar arasında sadece kolayca vazgeçilebilir zayıf bağlar yarattığı ve İnternet üzerinden bir takma isimle imza atmanın kolaycılığına alıştırarak konfor alanlarına hapsettiği gerekçesiyle eleştirilmektedir (Meikle, 2002, s. 25; Gladwell, 2010). Diani'ye (2000) göre de İnternet ortamı sürdürülebilir bir aktivist ağı / yapılanması için gereken güven ve güçlü bağları oluşturmaya yetmemekte, çevrimiçi aktivistler toplumsal hareketlere uzun süreli angaje olmayı tercih etmemektedirler. Özellikle hegemonyanın muhalif kesimler üzerinde sıkı gözetim ve baskı kurduğu durumlarda aktivistler arasında sözü edilen türde bir güven elzem hale gelmektedir. Özetle, sadece çevrimiçi ortamda imza toplayarak ya da görüş bildirerek yapılan aktivizm, sivil toplumun siyasi karar alma mekanizmaları üzerindeki etkisini ve toplumsal değişim hedefini zayıflatma tehlikesini de taşımaktadır. Finansal ya da kişisel herhangi bir risk / fedakârlık barındırmayan, sosyal olarak inşa edilmiş yerleşik norm ve pratiklere karşı koymayan bu türdeki aktivizmin toplumsal değişim sağlama potansiyelinin kısıtlılığı sıklıkla eleştirilmektedir. Buna göre çevrimiçi aktivizm kişilerin kendilerin ifade etmelerini kolaylaştırmakta, ancak bu ifade ve söylemlerin herhangi bir toplumsal etki yapmasını zorlaştırmaktadır.

Gillan'ın (2009) Birleşik Krallık'taki savaş karşıtı harekete dâhil olan aktivistlerin çevrimiçi faaliyetlerine ilişkin yaptığı araştırma, yeni iletişim

²³ İngilizce *slacker* kelimesi “tembel” anlamında kullanılmaktadır. Bu kelime *activism* (eylemcilik) ile birleştirilerek, bilgisayar başında oturarak ve herhangi bir risk almadan toplumsal hareketlere “katılan” kişiler kelime oyunuyla ve olumsuz bir tınıyla betimlenmiştir. Bu minvalde zaman zaman *clicktivism* kelimesi de kullanılmaktadır. İngilizce *click* kelimesi de bilgisayara *mouse*'u ile yapılan tıklama hareketi anlamına gelmektedir.

teknolojilerinin hareket örgütlenmesi bağlamındaki limitlerine ilişkin birinci elden veriler sunmaktadır. Öncelikle, topluluk üyeleri arasında “İnternet’ten dışarı çıkın, gerçek iş sokakta” türünde yaklaşımların yoğunlukta olduğu görülmüş ve İnternet ortamı sadece sokak eylemlerine destek bağlamında, web sitesine yerleştirilen basılabilir afiş ve broşürler vasıtasıyla araçsallaştırılmıştır. Bunun yanında, herkesin istediğini yazabildiği İnternet ortamında grubun mesajını belirgin şekilde topluma aktarmanın zorluğu aktivistler arasında gündeme getirilmiştir. Harekete ve eylem tarzına ilişkin kararların alınması, toplantılara ve eylemlere düzenli katılımın sağlanması, uzun ideolojik tartışmaların yapılması gibi konularda yüz yüze iletişimin elektronik posta yazışmaları ve sosyal medyaya oranla daha efektif olduğu görülmüştür. Organizasyona ilişkin uzun vadeli ve ciddi kararların alınması için yüz yüze yapılan toplantıların daha etkili olduğu, dijital ortamda sadece kısa vadeli ve nispeten daha basit kararların (toplantı yeri belirleme, propaganda materyallerini çoğaltacak gönüllülerin belirlenmesi vb.) alınabildiği tespit edilmiştir. Harekete ilişkin uzun vadeli ve ciddi kararların dijital ortamda alınamamasının bir nedeni de, elektronik posta ya da benzeri medya üzerinden karar alınırken yüz yüze yapılan toplantıların aksine tüm üyelerin tartışmaya aktif katılımından emin olunamamasıdır. Bunun yanında, aktivistlerden her birinin teknoloji konusunda aynı farkındalığa ve bilgi düzeyine sahip olamayabileceği de göz önüne alınmalıdır.

3.5.1 Yeni İletişim Teknolojileri, Kontrol ve Gözetim: Karanlık Taraf

Dünyada, özellikle 9/11 saldırılarından sonra George W. Bush’un “Teröre Karşı Savaş” doktrini ile Irak ve Afganistan’ı işgal etmesi, beraberinde medyayı ve kamuoyunu kısıtlayıcı önlemleri getirmiştir. Greenwald’e (2014) göre uluslararası alanda hegemonya tesis etme mücadelesi veren ABD yönetimi bu dönemde, enformasyon ve iletişim kanalları üzerinde baskı kurmuş, hükümetin dijital haberleşme üzerindeki sıkı federal denetim / gözetimini meşrulaştırmış ve temel hak ve hürriyetler bağlamında gerilemeler gerçekleşmiştir. Obama döneminde de İnternet üzerindeki sıkı gözetim devam etmiş, eski NSA²⁴ çalışanı Edward Snowden’in *Guardian* muhabirine sızdırdığı bilgiler aracılığıyla, ABD’nin neredeyse tüm dünyadaki sıradan vatandaşların telefon görüşme ve yazışmalarını, ayrıca tüm İnternet trafiklerini çeşitli yazılımlar vasıtasıyla depoladığı ortaya çıkmıştır. Bu

²⁴ National Security Agency (Ulusal Güvenlik Teşkilatı) ABD Savunma Bakanlığı’na bağlı ulusal düzeydeki bir istihbarat teşkilatı.

durum, İnternet teknolojilerine şüpheci / karamsar yaklaşanların tezlerini destekler niteliktedir.

Evgeny Morozov (2011), “*İnternet Özgürlüğünün Karanlık Yüzü*” isimli kitabında, İnternet’in madunlara baskıcı yönetimlerden daha fazla enstrüman sağlayacağını iddia eden *siber-ütopyacıların* bu görüşlerini fazlasıyla naif ve gerçeklikten uzak bulduğunu ifade etmiş, teknolojinin sosyal denklemde sadece bir değişken olduğunu belirterek *siber-realist* yaklaşımı öne çıkarmıştır. Örneğin 2009 ilkbaharında Moldova’da komünist iktidara karşı gerçekleştirilen gösteriler *Twitter Devrimi* olarak adlandırılmıştır. Ancak gerçekte o tarihlerde Moldova’da *Twitter* hesabı bulunan kullanıcılar azınlıktadır. Ya da İran’da yine 2009 yılında başkanlık seçimleri sırasında gerçekleştirilen protestolarda “*insanların Twitter sayesinde özgürlük ve demokrasi için savaşılmaya başladıkları*” iddia edilmiş, ancak daha sonra yapılan araştırmalarda protestolar sırasında *tweet* atan kişilerin çoğunun Batı ülkelerinde yaşadığı tespit edilmiştir. Dolaşıma giren çoğu *tweet*’in Farsça değil İngilizce olması, o tarihte İran’da *Twitter* kullanımının yaygın olmaması ve bölgeye gitmeye “zahmet” etmeyen Batılı gazetecilerin *#iranelection* isimli *Twitter* etiketi dolayısıyla “dayanışma” göstermeleri de bu duruma kanıt olarak gösterilmiştir (Gladwell, 2010).

Ayrıca Morozov’a göre, bu *tekno-iyimserler* devletlerin İnternet’i propaganda amacıyla ne kadar efektif kullanabilecekleri, toplum (sıradan vatandaş) üzerinde dijital denetimin / takibin kolaylaşacağı ve İnternet sansürcülüğünün ne kadar inovatif ve sofistike hale gelebileceğini öngörememişlerdi. Bu minvaldeki pratikler;

- *Blogger*’lara maaş vererek propaganda yaptırmak,
- Muhalif figürlerin bilgisayarlarına casus yazılımlar yüklemek,
- Sosyal medya yazışmalarını belirli anahtar kelimeler vasıtasıyla sürekli takip altında tutmak,
- Devlet gözetimine yeni ve sofistike olanaklar sağlamak, büyük İnternet şirketlerinin depoladığı kişisel bilgileri “güvenlik” amacıyla izinsiz kullanmak,
- İnternet ortamında yanlış bilgiler yayarak hegemonya karşıtı toplumsal hareketlere ilişkin toplumsal algıyı manipüle etmek,

- Sayısal iletişim ortamındaki eğlence kültürünü destekleyip teşvik ederek politik örgütlenmeleri dolaylı olarak engellemek; olarak sıralanabilir.

Morozov gibi teknolojik ilerlemeye şüpheyile yaklaşan sosyal bilimciler, İnternet ortamının devletler ve sermaye tarafından kolayca manipüle edilebileceğini, vatandaşları sıkı bir gözetim altında tutulurken onlara sınırları çizilmiş, kontrollü dijital muhalefet alanları bırakılacağı yönünde karamsar bir bakış açısına sahiptirler. Burada özellikle sıradan vatandaşların özel hayatlarının gizliliği aleyhine yapılan uluslararası küresel sermaye devlet işbirliği parantezini açmak faydalı olacaktır. Teknolojik ilerlemeye şüpheyile bakan sosyal bilimcilerin tezlerini destekler nitelikte, 2011 yılında Edward Snowden tarafından sızdırılan NSA dokümanları, *Facebook*, *Skype*, *Microsoft* ve *Yahoo* gibi İnternet ve sosyal medya ortamına hakim küresel şirketlerin, yaptıkları gizli anlaşmalarla kullanıcıların kişisel bilgilerini istihbarat servisleriyle paylaştıklarını ortaya çıkarmıştır (Greenwald, 2014).

Örneğin, *Arap Baharı* döneminde eylemcilerin ağlar halinde örgütlenmesine aracı olan *Facebook*'un, sıradan kişilerin İnternet trafiğini istihbarat servisleriyle paylaştığı bilgisi, bu ağların ve genel olarak İnternet'in "özgürleştirici, madunu güçlendirici" bir *doğası* olduğu tezlerine daha temkinli yaklaşılması gerektiğini göstermektedir. Özellikle kapalı Orta Doğu rejimlerinde, İnternet'in ve sosyal medyanın politik denkleme girmesiyle beraber önceden mümkün olmayan yatay bilgi akışı gerçekleşebilmekte, muhalif eylemler daha kolay organize edilebilmekte ve dış dünyaya açılan genç jenerasyonların demokratik söylemleri görünür hale gelerek bu arzular kitlelere sirayet edebilmektedir. Ancak bu dijital ağların da sıkı bir kontrol altına alındığı, propagandaya alet edildiği ve / veya manipüle edildiği anlarda, karamsarlar tarafından 21. Yüzyıl devletlerinin elinde toplumu zapturapt altında tutabilmek için daha efektif araçlar (teknolojik ilerleme sayesinde) olduğu ifade edilmekte, hatta bu durum sıklıkla George Orwell'in 1984²⁵ adlı romanı metafor olarak kullanılarak daha vurucu hale getirilmektedir. Jeremy Bentham'ın gözleyenlerin en tepede olduğu ve gözetim altında tutulanların görüş açısından

²⁵ George Orwell'in, Oceania isimli kurgusal bir devlette geçen 1984 isimli romanı, tüm vatandaşların *Büyük Birader (Big Brother)* tarafından gözetlendiği, bireysel özgürlüklerin olmadığı, gücün bir kişi ve parti etrafında toplandığı totaliter bir yapıyı tasvir etmektedir. Düşünce polisi tarafından vatandaşların düşünceleri bile otorite tarafından denetime tabii tutulmaktadır. Bu roman çoğunlukla Batılı demokrasilerin vatandaşlarının günlük hayatlarını yakından kontrolü ve yeni iletişim teknolojilerinin devreye girmesiyle artan totaliter eğilimlerine karşı İkinci Dünya Savaşı sonrasında karşı alegorik tarzda bir uyarı olarak kabul edilmektedir.

uzakta bulundukları hapisane sistemini anlatan “*Panoptikon*”²⁶ metaforu da, devletin İnternet ortamında iz bırakmadan ve vatandaşlara hissettirmeden tesis ettikleri hiyerarşik gözetim sistemini çarpıcı şekilde ortaya koymak için kullanılmaktadır. Burada vatandaşların işleri içine sıkıştıkları gözetim toplumunda zorlaşırken, devletin hareket alanı “yukarıdaki gözetleyen” konumuyla genişlemektedir (Gross ve diğ. 2003, s. 98). Foucault da panoptikon metaforunu kullanarak modern iktidarın kapsayıcılığını betimlemiştir.

Zygmunt Bauman’a (2013) göre iktidar artık panoptikon metaforunu aşmış, yeni iletişim teknolojileri sayesinde elektronik sinyal hızında hareket etmeye başlamıştır. Bauman’ın kullandığı “*akışkan gözetim*” kavramı da, günümüzün değişken ve sarsıcı modernitesinde tüketimcilik / pazarlama odaklı gözetimin çok geniş bir alana yayıldığı, belirli bir amaçla toplanan kişisel bilgilerin çok farklı amaçlarla da kullanılabileceğini işaret eder. Bu doğrultuda İnternet ve sosyal medya üzerinden toplanan kullanıcı bilgileri güvenlik, pazarlama, izleme, sınıflandırma gibi çok çeşitli amaçlarla sistemli olarak sermaye, devletler ve istihbarat kuruluşları tarafından izlenmektedir. Fuchs da (2011) gözetimle ilgili araştırmalarında bunun ne kadar derinden ve gizli yapıldığına ilişkin şunları yazmıştır:

“Dijital teknolojiler insanlara bilgiye kolay ve hızlı ulaşmaları, böylece özgürleşmeleri için yeni fırsatlar sağlıyor. Ancak her gün kredi kartı kullandığınızda, Google araması yaptığınızda ya da bankacılık işlemi yaptığınızda arkanızda takip edilebilir dijital izler bırakıyorsunuz. Böylece geniş bir kişisel bilgi toplama, insanları ekonomik / sosyal / politik özelliklerine göre sınıflandırma imkânı doğuyor.”

Bu sistematik gözetimi sadece gözetleyenin “kötücül” pratiklerine bağlamak kolaycılıktır. Gözetlemeyi kabul eden, onunla başa çıkamayacağını düşünen ve hegemonyanın izleyen / kontrol eden pratiklerine rıza gösteren kitleler de mevcuttur. Bireyler her gün İnternet’te dolaşırken, sayısal iletişim ortamında alışveriş yaparken, kredi kartlarını kullanırken kişisel bilgilerini kendi isteğiyle vermektedir. Burada

²⁶ Kelime anlamı: -pan (bütünü), -opticon (gözlemlemek). Her yeri gören anlamında Yunanca birleşik bir kelime. Metaforun özü, ne zaman izlendiğini bilememe, bu yüzden sürekli bir şüpheyile gözetim altında yaşadığına inanma, böylece gözetlenmese bile otorite tarafından kontrol altında tutulma pratiğine dayalıdır. Mahremiyetin yitirilişi ve hiçbir zaman yalnız kaldığını hissedememe duygusu panoptik gözetimin sonuçlarındandır.

anonimliğin kaybı, mahremiyet hakkının ihlali söz konusuysen daha da önemlisi gözetleme / kontrol etme eliyle yapılan toplumsal sınıflandırma ile özgürlüklerin, tarafsızlığın ve temel insan haklarının tehlikeye sokulmasıdır.

Örneğin Rusya’da da politik muhalefet ve bu muhalefetin örgütlendiği İnternet ağları sıkı bir devlet gözetimi altında tutulmakta, devlet destekli İnternet projeleriyle politikadan arındırılmış salt eğlence içerikleri ön plana çıkartılmaktadır. Bunun yanında, Rusya’da devletin *troll*²⁷ ekipleri oluşturduğu, bu ekiplerle sosyal medyada muhalefeti baskı altında tuttuğu ve hatta devlete çalışan *hacker* ve *troll*’lerin 2016 yılındaki ABD başkanlık seçimleri öncesi ABD kamuoyunu kazanan aday Donald Trump lehine manipüle ettikleri yönünde ciddi iddialar mevcuttur (Osnos ve diğ., 2017). Türkiye’de ise özellikle Gezi Parkı Protestolarından sonra İnternet üzerindeki kontrol ve gözetimin dozu arttırılmış, İnternet kesme, yavaşlatma, web sitelerine erişimi engelleme gibi tasarruflar rutin hale gelmiştir. Bunun haricinde, İran ve Burma gibi otoriter rejimlere sahip ülkelerde toplumsal hareketlilik ve seçim zamanlarında muhaliflerin örgütlendiği çevrimiçi ağların sıkı kontrole alındığı ve zaman zaman İnternet erişiminin ulusal çapta engellendiği bilinmektedir (Van Laer ve Van Aelst, 2010, s. 1162).

Tüm bunlarla mücadele etmek adına çıkan ve kendilerini “*hacktivist*” olarak adlandıran İnternet aktivistleri, ürettikleri ücretsiz güvenlik yazılımlarını İnternet üzerinden ücretsiz şekilde dolaşıma sokarak, kişisel iletişim ve gizlilik hakkı üzerindeki devlet / sermaye gözetimini bypass etme mücadelesine girişmiştir. Enformasyon temelli ağ toplumunun egemen kültürel mantığına meydan okuma ve telif haklarına karşı yürütülen açık kaynak hareketi zaman zaman *bilgisayar korsanı* olarak da adlandırılan *hacker*ların alametifarikalarındandır. Hardt ve Negri’nin ağ halinde örgütlenen kapitalizme karşı mücadeleyi betimlerken kullandığı tinsel emeğe dayanan yeni kültürel özneler kategorisine *hacker*ları da dâhil etmek mümkündür. Ağın ticarileşmesine ve enformasyonun kontrolüne karşı mücadele eden bu özneler yine ağ halinde ve çoklu bir yapıya sahip olduğundan egemen tarafından kontrol edilmeleri güçtür ve tahrip edildikleri noktalarda “*rhizome*”²⁸ özelliği gösteren bu ağ

²⁷ İnternet ortamında çoğunlukla rahatsız edici ve alışılmadık (*unorthodox*) söylemlerle tartışma / polemik yaratan, yalan haber yayan ve zaman zaman belirli kişilere yönelik olumsuz / küçültücü içerik üreten, anonim kimlikleriyle sosyal medya ağlarına abone olan kullanıcılar.

²⁸ Gilles Deleuze ve Felix Guattari tarafından yeni toplumsal ilişki biçimlerini anlamak için metafor olarak kullanılan *rhizome* (köksap) kavramı aslında biyolojiden devralınmıştır. Ağaç ile kökleri arasındaki hiyerarşik ilişkinin aksine *rhizome*, kökleri farklı yönlerde ilerleyen, yatay hareket eden,

yeni filizler verebilir. Bu çerçevede sermayenin / devletin dijital ortamdaki gözetleme, denetleme ve erişim kısıtlama faaliyetleri devam ederken; *hacker*'lar WikiLeaks²⁹ örneğinde olduğu gibi devletlerden sızan belgeleri İnternet üzerinden yayınlamaya dijital ortamda farklı karşı mücadele cepheleri açmaktadırlar. Bununla birlikte, *hacktivist*'ler tarafından hedef alınan şirketler ve devlet kurumları da pasif şekilde gelecekteki saldırıları beklememekte ve bu muhtemel çevrimiçi saldırıları engelleyici yazılımlara büyük yatırımlar yapmaktadır. Süregiden söz konusu mücadele, aktivistlerin yeterli kamuoyu ilgisi çekmek ya da karar alma mekanizmaları üzerinde politik baskı yaratabilmek için toplumsal hareket repertuarlarını sürekli olarak yenilemelerini zorunlu kılmaktadır.

Bunun yanında, aşırı sağ, aşırı sol, ırkçı, gerici ve terörist grupların da İnternet'i ve sosyal ağları hedeflerini yaymak, taraftar kazanmak ve organize olmak amacıyla kullandıkları bilinmektedir. Örneğin Nazi soykırımını kamusal alanda reddetmenin suç olarak kabul edildiği Almanya'da, ırkçıların artan biçimde web siteleri ve sosyal medya üzerinden faaliyette bulundukları bilinmektedir. Almanya'da 1996 yılında 32 aşırı sağcı web sitesi bulunmaktayken, bu rakam 2009 (Statista, 2017) yılında 1.872'ye kadar tırmanmıştır. Böylece, ilerlemeci grupların olduğu gibi radikal sağ fikirlere sahip gruplar da İnternet sayesinde fikirlerini "*radikal gettolarının*" dışarısına yayma ve taraftar kazanma imkanı bulabilmektedirler. Batı Avrupa'da devletler ırkçılığa varan sağ söylemlerle hukuki yollardan ve İnternet sağlayıcıları üzerinden mücadele etmektedirler (Downey ve Fenton 2003: 198).

3.5.2 Yeni Medya ve Çarpılan Gerçeklik: Hakikat Ötesi (*Post-Truth*)

Post-Truth (Hakikat Ötesi) kavramı *Oxford Sözlüğü* tarafından 2016 yılında yılın sözlüğü seçilmiş ve "objektif gerçekliğin belirli bir konuyla ilgili kamuoyu

kurduğu noktalarda yeni filizler de verebilen, öngörülemez şekilde yayılan bir organizmaya işaret eder. İşte bu metafor felsefe ve yeni medya çalışmalarında yatay ilerleyen düşünme süreçlerini ve ağ yapılanmalarını kavramak için kullanılmaktadır. Konu hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz: (Deleuze ve Guattari, 1987)

²⁹ Avustralyalı İnternet aktivisti Julian Assange tarafından 2006 yılında faaliyete geçirilen, devletlere ve sermaye gruplarına ilişkin gizli haberleri İnternet üzerinden sızdıran oluşum. 2011 yılında ABD'nin "terör şüphelisi" olarak *Guantanamo Kampına* gönderilen tutuklularla ilgili olarak sızdırdıkları belgeler uluslararası bir kamuoyu oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca Irak ve Afganistan savaşlarına ilişkin yayınladıkları işkence görüntüleri ABD'yi uluslararası arenada güç bir duruma sokmuştur. Ancak 2016 yılındaki ABD Başkanlık seçim kampanyası sırasında Julian Assange'ın Rusya'nın seçimleri manipüle etmesine yardım ettiği iddiası, WikiLeaks ve Assange'a aktivist topluluk içerisinde de itibar kaybettirmiştir. Julian Assange hakkında hâlihazırda açılmış birçok dava olup kendisi hala tutuklanmamak amacıyla sığınma hakkı aldığı Londra'daki Ekvador Büyükelçiliğinde zorunlu ikametine devam etmektedir.

belirlenirken duygulardan ve kişisel inanışlardan daha az etkisi olması durumu” olarak tanımlanmıştır (Oxford Sözlüğü, 2016). Kavramla ilgili ilk kapsamlı akademik çalışmaları yapan Keyes (2004, s. 110), Amerikan kültüründen hareketle aldatmaca ve yanıltmanın modern hayatın akışında artık sıradan hale geldiğini, yalan söylemenin “eksik ifade etme”, “abartma” ve “hata yapma” bahaneleriyle normalleştirildiğini, gerçekliğin sosyopolitik açıdan değerini kaybetmeye başladığını; yalanların hızla yayılabildiği dijital medyanın toplumsal denkleme girmesi ve çevrimiçinde harcanan zamanın artmasıyla beraber de sürecinin geri döndürülemez bir hâl aldığını ifade etmiştir. Böyle bir ortamda kamuoyunun duygusal olarak yönlendirilmesi ön plana çıkmakta ve haberi oluşturan öğelerin doğruluğunun teyidi ise önemsiz addedilmektedir. Medyaya biçilen devleti kontrol edip halkı doğru bilgilendirme (*dördüncü kuvvet*) ideal misyonunun aksine, belirli bir politik / toplumsal ajanda dahilinde spekülatif bilgilerin yayılımı tercih edilebilmektedir.

Sayısal iletişim ağlarının birincil haber alma kaynağına dönüşmeye başladığı 21. Yüzyılda, söz konusu ortamlar bir iktidar alanına dönüşmüş ve devletlerin, örgütlerin, grupların ve bireylerin manipölasyonlarına da açık hale gelmiştir. Özellikle 2016 ABD Başkanlık Seçimleri ve Birleşik Krallık’ın Avrupa Birliği referandumu (*Brexit*) döneminde, bir takım ülke ve çıkar gruplarının sosyal medya üzerinden yanlış bilgileri dolaşıma sokarak seçim / referandum sonuçları üzerinde etkili olmaya çalıştıkları hususu tartışılmaya başlanmıştır (Kucharski, 2016). Haberlerin gerçekliğinin ikinci plana atıldığı bir ortamda, seçmenler tehlikeli boyutlardaki aşırı milliyetçi, popülist ve diğer *radikal / gerici* söylemlerden daha kolay şekilde etkilenebilir duruma gelebilmektedir (Suiter, 2016).

Yalan haberler sosyal medyanın çarpan etkisiyle birlikte hızlı bir şekilde dolaşıma girmekte, proje dâhilindeki hesaplar (*bot / troll*) vasıtasıyla sürekli yeniden paylaşılarak geniş bir kitle tarafından görüntülenmekte, bu durum kamuoyunun oluşumuna olumsuz etki yapmaktadır. Söz konusu çarpıtma / yanlış bilgi içeren haberler daha sonra tekzip edilse bile, dezenformasyon içeren haberlere göre şekillenen kamuoyunu değiştirmek, yanlış bilgiye göre kuvvetlenen tutumları değiştirmek / düzeltmek zorlaşmaktadır. Ayrıca düzeltme / tekzip yazıları yalan haberler gibi öne çıkarılmadığı, ya da profesyonellerce dolaşım katsayısı arttırılmadığı için etki alanı da sınırlı olabilmektedir. Böylece ideal olarak

demokratik biçimde ve doğru bilgiler ışığında şekillenmesi gereken kamuoyu manipüle edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır.

Bu noktada, çarpıtılmış, bağlamından koparılmış haberlere ve manipülasyonlara karşı kitleyi tüm enformasyonu doğrudan / eleştirmeden alan pasif bir nesne olarak görmek doğru olmayacaktır. Dijital medya okuryazarlığı bağlamında kişilerin önlerine gelen haber metinlerini ve sosyal medya iletilerini eleştirel bir süzgeçten geçirmeleri, şüpheyle yaklaşımları, araştırmaları ve bu haberleri teyide uğraşmaları onları manipülasyonlara karşı daha korunaklı hale getirebilecektir. Hızın egemen olduğu yeni medyada sürekli haber doğrulaması yapmak her zaman gerçekçi / pratik olmasa bile, örneğin *Teyit.org*³⁰ gibi sivil toplum girişimleri sosyal medyada dolaşıma giren haberlerin doğruluğunu kitle adına araştırarak sonuçları kamuoyuyla paylaşmaktadır. Dijital medya okuryazarlığı çerçevesindeki bireysel girişimler ve sivil toplum inisiyatifleri, yeni medyada *çarpıtılan gerçekliğin* nesnesi olmama hedefiyle ön plana çıkmaya başlamaktadır.

³⁰ “Şüpheli haberleri inceleyen doğrulama platformu” olarak, gazeteci ve akademisyenler tarafından başlatılan sivil toplum girişimi. www.teyit.org web sitesi ve sosyal medya hesapları üzerinden hizmet vermektedir.

4. YÖNTEMSEL YAKLAŞIM

Bu tez çalışmasının araştırma tasarımı, araştırmacıyı özne topluluk üyelerini ise nesne olarak gören klasik antropolojik yaklaşımın yerine, topluluk üyelerini de araştırma kapsamında birer özne olarak gören, deneysel değil deneyimsel, etkileşime dayanan, onların seslerine daha çok yer veren diyalojik yaklaşımla birleşen özdüşünümsel bir etnografi pratiği tercih edilmiştir. Özdüşünümsellik ile araştırmacının saha çalışması sırasında kendini ve deneyimini de gözlemlemesi, katılarak gözlem ve görüşmeler sırasında edindiği kendi tecrübesini eldeki verilerle konuşturması, pasif bir gözlemciden çok aktif bir katılımcı olarak öne çıkması kastedilmektedir (Hastrup, 1992, s. 116; Harmanşah ve Nahya, 2016, s. 27; Marshall, 2001). Böylece araştırmanın kısıtları, saha çalışması sırasında yaşanan zorluklar, topluluk üyeleri ile girilen etkileşimler, sahada deneyimlenen tüm durumlar araştırmanın doğrudan parçası haline gelmekte ve karşılıklı özneler arası bir bilgi üretimi söz konusu olmaktadır.

Araştırmaya konu Birleşik Haziran Hareketi topluluğunun Türkiye'nin hemen hemen her ilinde, bazı ilçelerinde ve büyük yurtdışı şehirlerinde meclisleri bulunduğu, alan çalışması “çok-sahalı” bir nitelikte gerçekleştirilmiştir. İstanbul, Berlin, Edirne, Kırklareli, Trabzon ve Ankara'da faaliyet gösteren Haziran meclisleri, topluluk üyeleriyle bu ülkelerde / illerde görüşmelerin yapıldığı mekânlar, gözlem sonucu saha notlarının alındığı, eylemsel performansların gerçekleştirdiği tüm alanlar araştırmanın çok sahalı yapısal bütünlüğünün birer parçasını oluşturmaktadır. Sahanın böylesine geniş bir alana yayılmış olması da araştırmanın kısa bir süre dilimi içerisinde gerçekleşmesini zorlaştırmış ve uzun bir zaman dilimine yayılması sonucunu doğurmuştur. Bu çerçevede 2015-2017 yılları arası dönemde farklı coğrafyalarda yapılan gözlemler, derinlemesine görüşmeler ve saha notları araştırmanın bulgularının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Etnografi bir topluluğu kendi gündelik akışı içinde ve ona katılarak gözlemlemeyi saha çalışmasının temel koşulu kabul ettiğinden, topluluğa dâhil olup

onu içerden gözlemlene olanağı yoksa etnografi de yoktur (Denzin ve Lincoln, 2008; Ergül, 2013, s. 5). Bu sebeple katılarak gözlem yöntemi kapsamında, topluluğun meclis toplantıları ve yürütme kurulu toplantılarına, panel, sempozyum, söyleşi ve sokak eylemleri / çalışmalarına, içeriden bir bakış geliştirebilme ve topluluğun bulunduğu yerde olma hedefi çerçevesinde zaman – mekân kısıtlarının izin verdiği ölçüde katılım sağlanmıştır. Alan bilgisinin elde edilmesi sürecinde topluluğun planlı toplantı, etkinlik ve eylemleri dışında sosyal anlamda da topluluk üyeleriyle mümkün olduğunca fazla vakit geçirilmiş ve kurulan samimiyet / güven ilişkisi bağlamında doğal gelişen çeşitli sohbetler yoluyla bulguların derinleştirilmesi yoluna gidilmiştir. Bu çerçevede görüşmelerin topluluk üyelerinin müdavimi olduğu kafeler, sıklıkla uğradıkları kültür merkezleri, topluluğun kolektif hafızasında yer etmiş simgesel öneme sahip çeşitli mekânlarda (park, meydan, üniversite vb.) yapılması, görüşülen topluluk üyelerinin daha rahat ve samimi bir ortamda, zaman zaman geçmişi de hatırlayarak kendilerini araştırmacıya daha fazla açmalarına olanak sağlamıştır. Jasper'ın (2002, s. 152-153) da ifade ettiği gibi, topluluk üyeleri için mekânların kişisel ve kolektif anlamları bulunmakta, bunların duygusal yoğunluğu ve çağrıştırdıkları değişebilmekte, kolektif kimliğin oluşumu ile mekân arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bu çerçevede bireylerin ve topluluğun pratiklerine / ritüellerine daha derinden nüfuz edebilmek için, araştırma süresi zarfında topluluk üyelerinin gündelik yaşamları paylaşılmış, ritüellerine katılım sağlanmış, birlikte yemek yenilip kahve içilmiş ve zaman zaman arkadaşlıklar kurulmuştur. “Orada” yani alanda olma gerekliliği, hem topluluk üyelerinin yanında olma hem de onlar için önemli olan ve sık vakit geçirdikleri mekânlarda bulunma yoluyla hayata geçirilmiştir.

Yapılan tüm derinlemesine görüşmelerin öncesinde görüşülen kişiye araştırmanın amacı ve elde edilen bilgilerin nerede kullanılacağı açıklanmıştır. Yapılan bu açıklama sonrasında görüşmeye onay veren kişilerle en kısıası 1 saat olmak üzere 4 saate kadar uzayabilen derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sırasında katı bir soru listesine bağlı kalınmamış, topluluk üyelerinin kavramsal bakışlarının anlaşılmasını yanı sıra, aktivistlerin kişisel hikâyelerini ve topluluk içindeki kültürel – iletişimsel pratiklerini de sorgulayan açık uçlu sorular kullanılmıştır. “Yarı yapılandırılmış görüşme” (Brinkmann, 2014) olarak adlandırılan teknik takip edilerek, sorulacak sorularla ilgili olarak belirli bir çerçeve hazırlanmakla birlikte, görüşmenin akışına göre farklı sorular da yöneltilerek

görüşülen kişilerin yanıtlarını açmaları ve detaylandırmaları hedeflenmiştir. Bu görüşme tasarımıyla görüşmeciyi belirli bir soru setiyle dar bir çerçeve içine hapsetmeme amacı güdülürken bir yandan da kişilerin kendilerini daha rahat hissederek kendiliğinden farklı detayları aktarmaları arzulanmıştır. Böylece görüşülen kişilerin kişisel deneyimlerini anlatabilmeleri, zaman zaman konudan konuya atlamaları, böylece yeni şeyler hatırlamaları ve kavramsal bakışlarıyla kişisel hayat hikâyelerini ve deneyim / pratiklerini harmanlayarak elde edilen bilgilerin derinleştirilmesi hedeflenmiştir. Zaman zaman görüşmeler topluluk üyeleri için sembolik önemi bulunan mekânlarda bulunarak ya da *yürüyerek* gerçekleştirilmiştir. Literatürde *yürürken konuşma* (walk & talk) olarak bilinen tekniğe göre, yürürken geçilen çevrenin yaptığı çağrışımlar ve hatırlamalar görüşmeden elde edilen bilgilerin zenginleşmesini sağlayabilmektedir. Özellikle belirli bir topluluk üzerinde yapılan araştırmalarda o topluluğun gündelik hayatını geçirdiği çevrede *dolaşarak* yapılan görüşmelerin, kapalı bir mekânda ve sabit olarak gerçekleştirilenlere göre daha verimli olduğu sonucuna varılmıştır (Evans ve Jones, 2011, s. 856-857). Araştırma sırasında yapılan görüşmelerin bir kısmında da, *yürüyerek konuşma* tekniğinden faydalanılarak, görüşmecilerin mekânla bağlantılı olan, kişisel tarihlerinde (*otobiyografilerinde*) önemli yer tutan ve topluluk açısından sembolik değeri bulunan deneyimlerini / bilgilerini hatırlamaları, düşüncelerini daha *samimi* bir şekilde açmaları amaçlanmıştır.

Görüşülecek kişilerle irtibat kurulması aşamasında da farklı sahaların özgül özelliklerine göre farklı stratejiler belirlenmiştir. Örneğin, araştırmacının kişisel olarak geniş bir sosyal ağının bulunmadığı Berlin’de, ilk temas Berlin Haziran Hareketi’nin e-posta adresine atılan bir maille sağlanmıştır. Bu e-posta’da yapılan tez çalışması ve görüşme talebinin içeriği kısaca özetlenmiş, gelen olumlu cevap sonrasında Berlin Haziran Hareketi’nin meclis çalışma toplantısına iştirak edilerek katılımcı gözlem için uygun bir alan yaratılmıştır. Burada sağlanan tanışıklıklar ve ilişkiler neticesinde de, toplantı aralarında yapılan ayaküstü görüşmeler, kahvaltı organizasyonlarındaki sosyal paylaşımlar, meclis çalışmalarının ötesine geçen sosyal alışverişler ve istekli olan kişilerle yapılan derinlemesine görüşmeler vasıtasıyla veri toplamaya devam edilmiştir. Bu noktada, diasporada bulunan ve Türkiye’nin politik gündemine yakın ilgi gösteren Türkiye asıllı vatandaşların “ana vatanla” bağlarını sürekli olarak sıcak tutma isteklerinin, Türkiye’den gelen bir araştırmacının sıcak ve

samimiyetle karşılanmasına ve topluluğun çalışma ve ritüellerine kısa sürede dâhil edilmesine sebebiyet verdiği söylenebilir.

Özellikle İstanbul’da yapılan görüşmelerde zaman zaman görüşülecek kişiyle ortak bir tanıdığın çıkması gibi durumlar samimiyet kurulmasını ve güven ilişkisinin tesisini kolaylaştırmıştır. Yöntem literatüründe “kartopu metodu” olarak bilinen yaklaşım takip edilerek, her görüşmeden sonra tez çalışması için görüşmeye sıcak bakabilecek birkaç kişinin ismi rica edilmiş ve yeni görüşmeciyile ilk temas kurulurken de bu referansın sağladığı güven etkili olmuştur. Böylece hem görüşmecilerin grup içerisindeki kişisel serüvenlerine hem de “Hazıranlı” kimliği dâhilindeki pratiklerine ilişkin detaylı bilgiler elde edilebilmiştir. Ayrıca görüşme yapılacak kişilerin yaş grupları, cinsiyet, politik kimlik, yaşadığı coğrafya, topluluktaki faaliyet süresi ve rolü gibi çeşitli özellikleri dikkate alınarak çeşitli temsil nitelikleri olan kişilerin seçilmesine özen gösterilmiştir.

“Güven”, etnografik bir araştırmada tüm görüşmelerin gidişatını, içeriğini ve verimliliğini doğrudan etkileyen ana etken olarak öne çıkmaktadır. Bu araştırmaya bağlamında, Birleşik Hazıran Hareketi üyelerinin ülkenin politik gündemi ve iktidarın ajandasıyla bağlantılı olarak çoğu zaman soruşturma, gözaltı ya da “uzaktan kontrol altında tutma” gibi çeşitli biçimlerde tezahür eden, hegemonya ile içinde bulundukları çatışmacı ilişki “güven” faktörünü daha da kritik hale getirmiştir. Bu kapsamda zaman zaman görüşülecek kişi bulmakta zorluklar yaşanmış ya da görüşmeyi gerçekleştirmeye söz veren kişilere daha sonra ulaşılamamıştır. Bu durumda kişisel bazı gerekçelerin payı olmakla birlikte, “mesafe koymanın” çoğu zaman hareket içerisinde olmayan bir “yabancıya” kişisel ve harekete ilişkin mahrem olarak addedilebilecek bilgilerin verilmesi hususunda gösterilen çekinceyle ilişkili olabileceği ihmal edilmemelidir. Görüşmeden vazgeçme genellikle “bana e-posta ile sorularını atarsan yanıtlarım” şeklinde ifade edilmiş, ancak bir etnografik araştırmanın karakterine uymamakla birlikte, çekince mesafesini ölçebilmek amacıyla daha sonra e-posta ile soruların gönderildiği hiçbir topluluk üyesinden cevap alınamamıştır.

Buradaki temel kaygının, zaman zaman ses kayıt cihazına ve tezde isim kullanılmasına sıcak bakılmamasıyla paralel şekilde, yazılı olarak verilen cevapların gündemin, politik etiketlenmelerin ve konumlanmaların çok hızlı değiştiği Türkiye gibi bir ülkede, ilerleyen süreçte yazılı bir görüş bildirimi ile hukuki anlamda bir

sorun yaşama endişesi olabileceği tahmin edilmektedir. Birleşik Haziran Hareketi'nin basılı ve elektronik dergilerinde yayınlanan görüş yazılarının hiçbir zaman şahıs ismiyle yer almaması, bu yazıların altında “Haziran Yürütme Kurulu” ve benzeri anonim imzaların bulunması da topluluk üyelerinin bireysel e-posta adresleri yoluyla yazılı görüş bildirmekten imtina etmeleri tutumu ile benzerlik göstermektedir. Mesafe nedeniyle yüz yüze buluşmanın zor olduğu durumlarda e-posta ya da diz üstü bilgisayar / mobil telefon vasıtasıyla görüntülü görüşme yapma pratik bir çözüm olsa da, topluluk üyelerinin bahsedilen kaygılarla buna yanaşmamaları nedeniyle tüm görüşmelerin görüşülen kişilerin kendini rahat ve güvende hissettikleri mekânlarda yapılmasına özen gösterilmiştir. Bu sebeple zaman zaman araştırma için farklı il ve ilçelere yolculuk edilmiştir. Söz konusu durum da saha araştırmasının iki yıl gibi geniş bir zaman dilimine yayılmasına neden olmuştur.

Tüm etnografik araştırmalar için belli ölçüde geçerli olmakla birlikte, bir topluluğun hayatına nüfuz etmenin topluluk üyelerinin çoğunun sol / sosyalist örgütlenme pratiğinden geldikleri ve tarihsel olarak hegemonya ile çatışma içinde olan Türkiye'deki sosyalist birikimin güven ve gizliliğe dayanan refleksleri düşünüldüğünde, araştırmacı için saha koşullarının daha da güçleşmesi gibi bir durumun ortaya çıktığı söylenebilir. Görüşmeler sırasında bir topluluk üyesinin sarf ettiği “Biz birbirimizi gözünden tanırız” sözü aslında çoğu şeyi özetlemektedir. Her ne kadar doğrudan bir itham ya da tepkiyle karşılaşılmasa da, sol – sosyalist çevreden kaynaklanan ve geçmişe dayanan bir tanışıklığın olmaması, örtük bir kuşku ve güven sorununu da birlikte getirmiştir. Bu güçlüğü genellikle sosyal hayattan bir ortak tanıdığın varlığı, topluluğun doktora araştırma konusu yapılmasının verdiği memnuniyet, görüşü sorulan bir “bilirkişi” olarak kabul edilmenin sağladığı motivasyon ve topluluğun yaptıklarını / hedeflerini üçüncü kişilere aktarma arzusu gibi faktörler dengelemiştir. Bunun yanı sıra araştırmacının, araştırmacının konusunu oluşturan topluluğun ideolojik yaklaşımına ve topluluk üyelerin siyasi eğilimlerine doğrudan angaje olmaması bilimsel bir çalışmanın vazgeçilmez ögesi olan nesnel yaklaşımın korunmasına yardımcı olmuştur. Söz konusu durum topluluğa nüfuz etmeyi güç bir süreç haline getirirse de “topluluğun sözcüsü” olma ya da objektif bakışı kaybederek “tarafdarlığa” kayma gibi tehlikelere karşı daha soğukkanlı bir bakış ve analizi mümkün kılmıştır.

Görüşmeler öncesinde kişilerden bazıları tezde isimlerinin kullanılamaması ve görüşme sırasında ses kaydı alınmaması hususunu özellikle belirtmiştir. Yukarıda bahsedildiği gibi, hegemonya ile uyumlu bir topluluğa üye olmadıkları için bazı görüşmeciler hukuki ya da işleriyle ilgili (özellikle kamu sektöründe çalışanlar) herhangi bir sorun yaşamak istememektedir. Ses kaydının alınmadığı görüşmeler sırasında bazı kısa notlar alınmış, görüşmenin hemen ardından bu notlar sıcaklığına detaylandırılmış ve önemli görülen yerlerin daha sonra kullanılmak üzere altı çizilmiştir. Görüşmecilerin hemen hemen yarısı tezde isminin kullanılmamasını istediğinden, hiçbir görüşmecinin ismine tezde yer verilmemiştir ve Görüşmeci 1, Görüşmeci 2 şeklinde bir adlandırmaya gidilmiştir.

Araştırma tasarımı, bahsedilen yöntemsel yol haritasıyla elde edilen kalitatif bulguların, çoklu yöntem anlayışına paralel şekilde, çevrimiçi etnografi, ağ haritalama ve içerik analizi gibi metotlarla ve eldeki kantitatif bulgularla harmanlanarak karşılaştırılması ve bu bulguların birbiriyle konuşturulması yoluna gidilmiştir. Topluluk ve üyelerinin çevrimiçi ortamda farklı toplumsal grup ve hareketlerle girdikleri ilişkileri görselleştirme adına, “ağ haritalama” yöntemi kullanılmıştır. Burak Arıkan tarafından geliştirilen *Graph Commons* programı kullanılarak Türkiye gündemini etkileyen BHH eylem ve etkinlikleri sırasında Twitter etiketleri (*hashtag*) ve hesapları üzerinden elde edilen gönderi / etkileşim verileri, ilişkisellikleri ortaya koymak için harita formuna sokulmuştur. Böylece toplumsal hareket grubu üyeleri, siyasi partiler, sivil toplum örgütleri, medya organizasyonları, alternatif medya girişimleri ve sendikalar arasındaki karmaşık ilişkiler / bağlar, toplumsal hareket ağlarının nasıl örüldüğünü ve aktörlerin birbiriyle girdikleri etkileşimi anlamak amacıyla görselleştirilmiştir.

Çevrimiçi etnografi bağlamında topluluk üyelerinin İnternet üzerinden gerçekleştirdikleri iletişim, bilgi paylaşımı, yardımlaşma ve organizasyon edimleri incelenirken, içerik analizi ve ağ haritalamanın yanında *lurking* (pusuya yatma) olarak da adlandırılan yöntemden istifade edilmiştir. Bu kapsamda topluluğun izni alınarak Berlin meclisinin e-posta haberleşme grubuna dâhil olunmuş ve 2015-2017 yılları arasındaki süreçte bu mecra üzerinden gerçekleştirilen iletişim etkinlikleri kayıt altına alınarak analiz edilmiştir. Böylece topluluğun kültürü ve ortak pratiklerini anlamak maksadıyla, katılarak gözlem ve derinlemesine görüşmelerden çıkan bilgilere ilave olarak, çevrimiçinde gerçekleştirilen iletişim ve etkileşimin de

izi sürülmüştür. Çevrimiçi gözlem sırasında araştırmacı süregiden tartışmalara müdahil olmamış, pasif bir gözlemci konumunda kalmıştır. Olaylar ve tartışmalar anında gözlemlenmiş, daha sonra çözümleme ve analiz yapmak üzere kayıt altına alınmıştır. Gönderileri yapanların kişilik hakları, gizliliği ve anonimliği korunmuştur.

Bunun yanında, topluluğun medya stratejilerini anlamak, etkinliğinin arttığı ve azaldığı dönemleri tespit etmek, medya çıktılarını değerlendirmek ve üretim süreçlerini anlayabilmek amacıyla, çevrimiçi içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu amaçla 2015-2017 yılları arasında topluluğun web sitesi, sosyal medya hesapları ve e-posta grupları üzerinden yaptıkları paylaşımlar, söylemler, görseller, afişler ve diğer dokümanlar ekran görüntüsü almak suretiyle kaydedilmiştir. Bu kapsamda hem topluluk hesaplarından hem de topluluk üyelerinin kişisel hesaplarından yaptıkları paylaşımlar incelenmiştir. Bilahare kayıt altına alınan gönderi, paylaşım ve çevrimiçi tüm hareketlilikler sayısal veri tablolarına ve grafiklere işlenerek topluluğun medya çıktıları ve kültürel üretimleri bağlamındaki gündeme paralel dalgalanmaların izleri sürülmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak sahadan elde edilen kalitatif veriler ile çevrimiçi ortamdan elde edilen kantitatif veriler topluluğun medya stratejilerini ve kültürel üretimlerini anlamak adına kültürel hegemonya ve radikal medya kavramsal çerçevesi dahilinde birlikte değerlendirilerek analiz edilmiştir.

5. BİR SİYASAL TOPLULUĞUN ANATOMİSİ: HAREKET, DAYANIŞMA VE KÜLTÜREL MÜCADELE

5.1 Topluluğun³¹ Kuruluşu: Vişnelik Toplantıları ve Sonrası

Birleşik Haziran Hareketi, Mayıs - Ağustos 2013 arası dönemde gerçekleştirilen ve Türkiye'nin geneline yayılan Gezi Parkı Protestolarının toplumsal değişim taleplerinin savunucusu olmak, protestolara katılan bileşenleri bir arada tutmaya devam etmek ve geleneksel siyasi partilerin ötesinde bir alternatif aramak amacıyla kurulmuştur. Gezi Parkı Protestoları sırasında “hiyerarşik”, “statükocu”, “yerleşik” siyasete karşı üretildiği söylenen “yatay”, “tabandan gelen” ve “demokratik katılımcı” toplumsal pratiklerin doğası gereği, bu toplumsal hareket geleneksel anlamda bir siyasi partiye evril(e)memiştir.³² Dolayısıyla madun kesimlerin toplumsal hareketin sönümlenmesinin ardından ortaya çıkan boşluğu doldurma çabaları, aktivist / muhalif bir topluluk olarak örgütlenen ve hiyerarşik siyasi parti formuna girmeyen BHH tarafından ikame edilmek istenmiştir. Tabandan örgütlenme mantığıyla ve il, ilçe, mahalle ve halk meclisleri yoluyla 2014 yılı içerisinde faaliyetlerine başlayan BHH bu anlamda; Gezi Parkı Protestoları sırasında ve sonrasında mahallelerde kurulan, toplumsal hareketin geleceğiyle ilgili, doğrudan demokrasi (tabandan karar alma) mekanizmaları ile herhangi bir otorite / liderliğe

³¹ Öncelikle BHH siyasi alanda da bir aktör olarak öne çıktığı ve hegemonya arayışı içerisinde bulunduğu için “sivil toplum örgütü” tanımlaması eksik ve yetersiz olacaktır. Literatürde toplumsal hareketler içinde oluşan grupları adlandırmak için kullanılan tanımlamalardan biri “toplumsal hareket grubu / organizasyonu”dur (Zald ve Ash, 1996; Cress ve Snow, 1996). BHH özelindeki fark ise içinden çıkılan toplumsal hareketin bağlamının dışına çıkılması, hem sanal hem de çevrimdışı ortamlarda çok yönlü bir faaliyet alanı içinde hareket edilmesidir. Seçim ve referandum zamanlarında siyasi bir baskı grubu niteliği ön plana çıkmakta, sivil toplum alanında kamu yararına hareket edilmesi ise BHH’yi “sivil toplum örgütü” tanımına yakınlaştırmaktadır. Ancak asıl ve daha kapsayıcı olarak, siyasi ve kültürel alan dışında sosyal hayatta da birbiriyle etkileşim halinde olan, farklı coğrafyalarda ancak aynı çatı altında faaliyet gösteren sanal ve çevrimdışı gruplardan oluşan ve kolektif hafızaya sahip bir “topluluk”tan bahsetmek daha doğru olacaktır. Metnin geri kalanında BHH, Fernandez ve McAdam’ın (1988) bu çerçevedeki aktivist gruplar için kullandıkları “topluluk” terimiyle ifade edilecektir.

³² Reşit Cem Köksal isimli bir müzisyen arkadaşları ile birlikte 1 Ekim 2013’te İç İşleri Bakanlığı’na “Gezi Partisi”nin (GZP) kuruluşunu tescil ettirmek için dilekçe vermişler, bu dilekçe de 9 Ekim 2013 tarihinde kabul edilerek parti tescil edilmiştir. Parti logosunda da protestoların gerçekleştirildiği Gezi Parkına atıfla ağaç formunda bir insan figürü ve yeşil renk kullanılmıştır. Ancak bu tarihten sonra parti siyaset arenasında ve/veya muhalif çevrelerde herhangi bir varlık gösterememiştir.

tabi olmaksızın karar üretilen “forum”lardan ilham almıştır. Bu forumlar çoğunlukla sokaklarda gerçekleştirilen, katılan herkesin söz alabildiği, kararların ortaklaşa alındığı, genelde açık alanlarda yapılan ve isteyen herkesin katılabildiği toplantılar şeklinde organize edilmiştir.

Sözü edilen forumların yanı sıra Birleşik Haziran Hareketi’nin kuruluş sürecindeki diğer bir önemli adım ise ODTÜ Vişnelik Tesisleri’nde düzenlenen ve sosyalistleri, sosyal demokratları, CHP’li bazı milletvekillerini ve akademisyenleri bir araya getiren, solun ortak mücadele olanaklarının değerlendirildiği toplantılardır. İlki 30 Ağustos 2014, ikincisi ise 21 Eylül 2014 tarihinde yapılan bu toplantılarda, iktidara karşı mücadele veren, Gezi Parkı Protestoları sırasında büyük oranda ortak hareket eden ancak daha sonra parçalanmış bir görüntü sergileyen sol / sosyalist muhalefetin aynı çatı altında toplumsal muhalefeti sürdürebilmesinin yolları tartışılmıştır. Toplantıların ilkinin sonuç bildirisinde;

“Türkiye sağa kaydıkça bir karabasana dönüşen gelişmeler hakkında düşüncelerimizi paylaşmak, üzerimize düşen sorumlulukları yerine getirmek, olanaklarımızı birleştirmek ve fikir birliği sağladığımız zeminlerde; aklımızı, gücümüzü ve enerjimizi bir araya getirmek için toplantıların sürdürülmesi konusunda eğilim birliği sağlandı” (Birgün Gazetesi, 31.08.2014)

ifadeleri yer almış ve toplantıların sürdürülebilmesi için bir Koordinasyon Kurulu oluşturulmuştur. Gerçekleştirilen ikinci “Vişnelik” toplantısı sonrasında ise *"Direnmeye ve Birlikte Mücadele Etmeye Çağırıyoruz. Gericiliği ve Faşizmi Yeneceğiz"* başlıklı bir açıklama yapılmış, üçüncü toplantıda ortak hareketin işleyiş, amaç ve isminin belirleneceği yönünde bir karar verilmiştir. Açıklamada Gezi Parkı Protestolarının itici / birleştirici gücü ile beraber *gericiliğe, iktidara ve neo-liberalizme* karşı mücadele vurgusu öne çıkarılmıştır:

“...siyasi parti, hareket, grup ve bireyler olarak toplumun tüm eşitlikçi, özgürlükçü, ilerici, devrimci ve barış yanlısı dinamiklerini direnme hareketlerini ve muhalefet güçlerini bir araya getirerek birlikte mücadele etme ve geleceği birlikte kurma kararı aldık. ... Neoliberal yağma politikaları emekçi sınıfların hayatında büyük bir yıkım yaratıyor. Baskı ve zora dayalı yöntemlerle dinci gericilik temelinde bir toplumsal yaşam

kurulmaya çalışıyor. ...Bugün aynı kararlılığı sürdürerek, Gezi ve Haziran günlerinde kurduğumuz eşitliğin, özgürlüğün, kardeşliğin, bağımsızlığın ve laikliğin barikatını birlikte daha ileriye taşımak hepimizin ortak sorumluluğudur.” (Sol Gazetesi, 23 Eylül 2014)

Son “Vişnelik” toplantısı ise 19 Ekim 2014 tarihinde gerçekleştirilmiş ve topluluk Haziran ayında vuku bulan Gezi Parkı Protestolarına atıfla “Birleşik Haziran Hareketi” adını almıştır.³³ BHH kuruluş belgelerinde Gezi Parkı Protestolarının örgütlenme biçimi ve talepleriyle olan devamlılık hedefi bağlamında taban hareketi olma özelliği ön plana çıkartılmıştır. Sokak muhalefetinin özellikleriyle paralel olarak da, protestolar sonrasında gerçekleştirilen halk forumlarının yatay karar alma süreçlerini model alarak bu çerçevede kurulan yerel halk meclisleri ile örgütlenme yoluna gidilmiştir. Kendinden önceki toplumsal hareketin “daha fazla özgürlük”, “çevre hassasiyeti”, “farklı yaşam tarzlarına saygı” ve “bu çerçevede bir toplumsal değişim” talepleri aynen korunmuş; buna ek olarak “neo-liberal politikalara karşı mücadele”, “işçi haklarının savunulması”, “siyasal / toplumsal hayatta laikliğin korunması” ve “laik ve bilimsel eğitimin gerçekleştirilmesi” konuları spesifik hedefler olarak topluluğun ajandasına eklenmiştir.

Birleşik Haziran Hareketi’nin kuruluş haberi muhalif, ana-akım ve muhafazakâr basında farklı ağırlık ve yaklaşımlarla kendisine yer bulmuştur. Çeşitli muhalif gazete ve web sitelerinde; “*Gezi ruhu solu birleştirdi: Birleşik Haziran Hareketi yola çıktı*” (Cumhuriyet Gazetesi, 20 Ekim 2014), “*Haziran’ın izinden yürüyüş*” (Birgün Gazetesi, 20.10.2014) “*Birleşik Haziran Hareketi kuruldu*” (Sözcü Gazetesi, 20 Ekim 2014), “*Birleşik Haziran Hareketi Yürüyüşü Başlıyor...*” (Muhalefet.org, 20 Ekim 2014), “*Birleşik Haziran Hareketi Yola Çıktı*” (İleri Haber, 20 Ekim 2014), “*Türkiye Solu Birleşik Haziran Hareketi’nde birleşiyor*” (Toplum Gazetesi, 19 Ekim 2014), “*Gezi sola devrimci müdahalede bulundu*” (Yönerhaber.org, 22 Ekim 2014), “*Ve Nihayet Türk Solu’nda Birleşme Umudu*” (Farklibirbakis.com, 21 Ekim 2014) başlıklarıyla çeşitli haberler yayınlanmıştır. BHH’nin kuruluş süreci ana-akım medya tarafından büyük oranda görmezden gelinmiş, ancak topluluğun organize ettiği 13 Şubat 2015 “Eğitim Boykotu” eyleminden sonra bu durumda geçici bir değişim yaşanmıştır. Hürriyet Gazetesi’nde

³³ Söz konusu isim üzerinden uzlaşılmasından önce bir süre “Birleşik Muhalefet” ismi kullanılmıştır.

yayınlanan “*Birleşik Haziran Hareketi Nedir?*” (13 Şubat 2015) haberi örneğinde olduğu gibi, ana-akım medya topluluğun eylemlerinin toplumsal etkisini de göz önüne alarak, BHH’nin kuruluşu, amacı ve örgütlenme yapısını açıklayıcı tanıtım haberleri yapmaya başlamıştır.

Hareketin kuruluş çalışmalarının yapıldığı üç farklı toplantıda KP, ÖDP, EHP, TKP 1920, HTKP gibi siyasi partiler; Devrimci Hareket, Halkevleri ve Red Dergisi çevresi; emek ve meslek örgütlerinden temsilciler, herhangi bir siyasi angajmanı olmayan vatandaşlar, TTB Başkanı Beyazıt İlhan, TMMOB Başkanı Mehmet Soğancı, DİSK Sosyal İş Başkanı Metin Ebetürk ile CHP Milletvekilleri İlhan Cihaner, Hüseyin Aygün ve Gökhan Günaydın yer almıştır. Sol, sosyalist ve sosyal demokrat çevrelerden destek gören ittifak kuruluşunu laiklik vurgulu ve neo-liberalizm karşıtı bir manifesto ile duyurmuştur.

Birleşik Haziran Hareketi Kuruluş çağrısında şu ifadeler yer verilmiştir:

“Eşitlikçi, özgürlükçü, demokratik, kamucu, dayanışmacı, laik, bağımsız, toplumcu bir cumhuriyet ve ülke için; gericiliğe, faşizme, emperyalizme, piyasacı yağma düzenine ... Karşı birlikte yola çıkıyoruz... Bu toprakların ortaya çıkarttığı ilerici ve devrimci birikimi sahipleniyoruz. Özgür bir geleceği bu birikimle Gezi-Haziran direnişini buluşturarak kurabileceğimize inanıyoruz.” (BHH Kuruluş Çağrısı, 04 Aralık 2015)

Bu çağrıya paralel olarak, BHH’nin kurucularından olan ÖDP Başkanlar Kurulu Üyesi Alper Taş (Toplumsol, 26.10.2014) da hareket için: *“Halkın sahip çıktığı antikapitalist, antiemperyalist, kamucu, ekolojik, feminist; halkların özgürlük isteği ve eşitlik temelinde Kürt sorununda bir arada yaşamayı savunan siyasi yapıların, hareketlerin, örgütlerin ama özellikle bireylerin yan yana, yeni bir tarzda geleceklerini belirleme çabası ortaya çıkıyor.”* ifadelerini kullanmıştır. Bu söylemde dikkat çeken, geleneksel Marksist - sol çizgiden farklı olarak yapılan ve Gezi Parkı Protestolarının kitleleşmesinde önemli rol oynadığı düşünülen örgütsüz “birey” vurgusudur. Alper Taş’ın yaptığı birey vurgusu sözü edilen toplumsal hareketlilik döneminde örneğini gördüğümüz, özgürlük talebiyle ortaya çıkarak aktivist, vatandaş gazeteci, eylemci gibi farklı rolleri bir arada taşıyan ve sayısal iletişim ağları vasıtasıyla birbirine eklemlenen tüm muhalif kesimleri kapsayıcı niteliktedir. Bu

çerçevede topluluk tarafından yatay, demokratik ve değişime açık bir muhalefet biçiminin benimsenmeye çalışıldığı görülmektedir.

BHH içerisinde temel olarak sol eğilimli grupları barındıran bir hareket olmakla birlikte, kuruluşunu müteakip yine sol kesimlerden birçok eleştiri de almıştır. Örneğin Devrimci İşçi Partisi'nin yayın organı olan Gerçek Gazetesi'nde Sait Almış (2014) tarafından kaleme alınan yazıda topluluğa yönelik olarak, *"herhangi bir ortak ideolojiye sahip olmadığı için hareket vasfını taşımadığı, karşıt görüşte grupları içerisinde barındırdığı için birleşmiş sayılamayacağı, sosyal demokratları da içinde barındırdığı ve asıl olarak burjuva demokrasisine hizmet edeceği"* eleştirileri yer almıştır. Radikal Blog'da yer alan yazısında ise Fırat Bayram (2014) tam tersine hareketin yaptığı ideolojik vurguyu fazla bularak; *"BHH'nin anti-empyralist ve anti-kapitalist vurgularının Gezi'ye katılan ve neo-liberalizm karşıtı hareketin parçası olmayan, dini-gerici kararlara tepki koyan bir kesimi dışarıda bıraktığını, doğrudan ideolojik vurgular yapmadan Gezi'deki kitleyi zamanla ikna ederek hareketin gücünün artırılması gerektiğini"* ifade etmiştir.

İlk Vişnelik toplantısına katılmasına rağmen ikinci toplantıya katılmayan Halkevleri Genel Başkanı Oya Ersoy (2014) ise; *"hareketin Gezi'nin ortaya çıkardığı neo-liberalizm karşıtı yeni mücadele yönetmelerini barındırmadığı, sandık siyasetine yakın durarak sandık ittifakı görüntüsü verdiği"* eleştirisinde bulunmuştur. Kemalizm karşıtı vurgusuyla ön plana çıkan Yeni Dünya için Çağrı isimli sosyalist yayın organında "admin" imzasıyla çıkan yazıda ise; *"BHH'nin reformist, sosyal şoven, Kemalist ve ulusalcıları bir araya getirdiği, mücadelenin sadece AKP karşıtlığı üzerinden yürüdüğü oysaki burjuvazi karşıtlığının esas alınması gerektiği, devrimci hareketin işçi sınıfı önderliğinde yürümesi gerektiği"* yönünde bir eleştiri yer almıştır (Ydicagri, 17.08.2015). Samut Karabulut da (2014) Sendika.org'da yayınlanan eleştirel yazısında BHH'ye *"CHP ile nasıl bir ilişkilerinin olduğu, kendilerini halk hareketi olarak adlandırmakta acele edip etmedikleri, BHH'nin ne tür bir birliktelik olduğunun net şekilde tanımlanıp tanımlanmayacağı, işçi sorunları ve taşeronlaşma konularında söyleyecek sözlerinin olup olmadığı"* sorularını yöneltmiştir.

Kendisini radikal / alternatif medya mecrası olarak adlandıran ve Kürt hareketine yakın pozisyon alan Jiyan Blog'da isimsiz çıkan bir yazıda ise; *"Hareketin sadece gericilik karşıtı bir eksene oturtularak sığlaştırıldığı ve popülist"*

bir söyleme hapsedildiği, laiklik temelli bir söylemin adalet, emek ve eşitliği geri planda bıraktığı, gerici eğitim sorunu dillendirilirken ana dilde eğitim sorununun es geçildiği, saf AKP karşıtlığının mücadeleyi sığlaştırdığı ve hareketin tüm ezilen kesimleri kapsayamadığı, halka yeterince nüfuz edemediği” eleştirileri yer almıştır (Jiyan.us, 10.02.2015). Evrensel Gazetesi’nden İmran Kurt (2014) ise hareketi; “Kürt sorununa ve işçi problemlerine yeterince ağırlık vermeme, halkları dahil etmeden tepeden inme bir birliktelik çağrısı yapma, Gezi’yi AK Parti karşıtlığına indirgeme” ile eleştirmiş ve hareketin “yenilikçi olmadığı, yıllardır süren Türkiye solunun içindeki kavga ve tartışmalar arasında eriyeceğini” iddia etmiştir.

Sol çevrelerden gelen bu eleştiriler topluluk çevrelerinde yankı bulmuş ve hareketi destekleyen kesimlerden cevap mahiyetinde yazılar da gelmiştir. Örneğin Devrimci Hareket tarafından yayınlanan bir yazıda: *“Eleştirilerin yapıcılıktan uzak ve öznel değerlendirmelere dayandığı, ittifaktaki grupların her konuda ortak düşünmek zorunda olmadıkları, sadece Gezi Parkı Protestolarının eylem pratiğini devam ettirebilmek için ortaklaşılabilen bir program dâhilinde bir araya geldikleri, BHH’nin salon hareketi değil sokak hareketi olduğu”* hususları yer almıştır (Devrimci Hareket, 3 Ocak 2015). Yeni Dünya’da yayınlanan yazısında ise Murat Nergiz (2014): *“Haziran Hareketi’nin ÖDP ya da herhangi başka bir partinin malı olmadığını, kuruculardan çok birlik fikrine odaklanılması gerektiğini, BHH’nin Kürtlere ya da HDP’ye karşı kurulmuş bir sol birlik olmadığını, BHH’nin sadece Gezi olmadığını ve işçi kesimini de arkasına alarak ileriye dönük dönüştürücü politikalara uygulama potansiyeline sahip olduğunu”* belirtmiştir. BHH’nin “laiklik ve gericilik karşıtlığı” vurgusuna karşı çıkan ve bunun toplumu kamplaştıracağını iddia eden kesimlere ise İleri Haber’de yazdığı yazısında cevap veren Deniz Yıldırım (2015) bir hegemonya çözümlemesi yaparak; *“AKP’nin taktiksel olarak değil strateji bağlamında toplumu dinselileştirmeye çalıştığını, hegemonyasını bu yolla tesis ettiğini, karşı-hegemonya mücadelesi veren BHH’nin de hodri meydan diyerek karşıt dünya görüşünü ve kavram setini ön plana çıkarmasının doğal olduğunu”* ifade etmiştir.

Muhafazakar eğilimli basın-yayın organlarının topluluğun kurulmasını izleyen ilk dönemlerde BHH’ye bakışı genel olarak olumsuz ve ötekileştirici olmuş; 2016 yılının ikinci yarısıyla birlikte ise toplulukla ilgili muhafazakar basında hemen hemen hiç haber çıkmamaya başlamıştır. Bu çerçevede BHH “marjinal bir grup”

olarak addedilerek görmezden gelinmiştir. Toplulukla ilgili olumsuz haberlerin ortak teması ve suçlamalar; “Gezi Parkı Protestolarını yeniden hortlatmak” (Akşam Gazetesi, 3 Mart 2015) ve “Laiklik eylemleri ile muhafazakâr değerleri yıpratmak” (Akit Gazetesi, 26 Nisan 2016) ana başlıkları altında şekillenmiştir. Bazı haberlerde topluluk üyeleri için “bitli sosyalistler” (Akşam Gazetesi, 3 Mart 2015) ve “öğrencileri sokağa döken marjinaler” (Star Gazetesi, 5 Mart 2015) gibi ifadeler de yer almıştır.

BHH’nin kuruluş açıklamasının ardından örgütlenme safhasına geçilmiş ve Türkiye genelinde “forum” adı altında il ve ilçelerde örgütlenen topluluk üyeleri yerel meclisleri kurmuşlardır. Bilahare, 50 ilde kurulan 137 yerel meclisten gelen 1500 delegenin katılımıyla 27-28 Aralık 2014 tarihlerinde Birleşik Haziran Hareketi Türkiye Meclisi toplantısı gerçekleştirilmiştir. Toplantı sonrasında Geçici Yürütme Kurulu görevi yeni seçilen Yürütme Kurulu’na devretmiştir. Toplantıda okunan sonuç bildirisinde yine laiklik, sokak hareketi ve gençlik vurguları belirgindir: *“...Çocuklarımızın için ayaktayız! İlk barikatı kuruyoruz! Dindar ve kindar bir nesil yaratmak için dayatılan eğitimde gericiliğe izin vermeyeceğiz! Gericiliğe karşı laiklik için ayaktayız! Sokaksa sokak, boykotsa boykot! Bizi kavgaya davet ediyorlar, davetleri kabulümüzdür!”* (BHH web sitesi, 8 Aralık 2015)

Birleşik Haziran Hareketinin kurulması ve meclis çalışmalarına başlamasının ardından, çeşitli siyasi gündemlere paralel olarak topluluk içerisinde ideolojik görüş ayrılıkları da belirmiş, grup içerisinde bazı kopmalar da yaşanmıştır. 7 Haziran 2015 günü yapılan 25. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri öncesinde hareketin resmi olarak herhangi bir partiyi destekleyip desteklemeyeceği konusu hem topluluk içinde hem de muhalif çevrelerde tartışılmıştır. Bu süreçte BHH’nin CHP ya da HDP’yi destekleyerek seçime girmesi ya da tarafsız kalması yönünde çeşitli görüşler dillendirilmiştir (Görüşmecı 2, 08.01.2015). Sonuçta merkez yürütme kurulu tarafsız kalarak harekete bağlı kişilerin bireysel olarak hareket etmeleri kararına varsa da, bu süreçte BHH’nin siyasetini tatmin edici bulmayan Komünist Parti, TKP 1920 ve Türkiye Komünist Hareketi bileşenleri hareket dahilindeki çalışmalarına son vermiştir (Görüşmecı 5, Görüşmecı 7, 21.12.2016 ve 17.01.2017). Bu sürecin hemen ardından, 10 Ekim 2015 tarihinde Ankara’da “Emek, Barış ve Demokrasi Mitingi” sırasında gerçekleştirilen terör saldırısı neticesinde BHH faaliyetlerine katılan bazı isimler de hayatını kaybetmiştir. Söz konusu olay sonrasında hareket içinde bağımsız

varlık gösteren birtakım kişiler "güvenlik gerekçeleri" nedeniyle topluluk kapsamındaki çalışmalarını noktalamıştır (Görüşmeci 14, 14.05.2017). Özet olarak ifade edilecek olursa, hegemonyanın muhalif çevreler üzerinde denetim ve kontrolünü arttırması, tutuklanma korkusu, bazı topluluk üyelerinin hareketin hegemonyaya karşı mücadele verebileceğine olan inancını kaybetmesi (Görüşmeci 30, 12.04.2017), çeşitli güvenlik gerekçeleri, ideolojik ayrılıklar, seçim ve referandum dönemlerinde baş gösteren farklı siyasal tutumlar topluluğun özellikle 2015-2017 arası dönemde ciddi bazı kopmalar yaşamasına sebep olmuştur.

Ancak bu kopmalarla birlikte, organize edilen ya da destek verilen kısa vadeli toplumsal hareket gündemleri bağlamında topluluğa katılan yeni aktörler de olmuştur. Özellikle "Laik Eğitim Boykotu" ve "Hayır ve Ötesi" kampanyalarının organizasyonu, duyurulması ve örgütlenmesi sırasında kısa vadeli de olsa çoğunluğu 18-28 yaş arası öğrencilerden oluşan birçok yeni kişi BHH saflarına katılmıştır (Görüşmeci 15, 20.12.2017). Bunun haricinde çevre hassasiyeti temelli yerel eylemlerde (nükleer – termik santral karşıtı eylemler vb. Cerratepe, Sinop, İğneada) topluluğun bölge halkından dönemsel destek alabildiği tespit edilmiştir. Genel olarak katı ideolojik tutuma sahip topluluk üyelerinin siyasi gündemlerde topluluğun konumlanmasına bağlı olarak gruptan ayrılma eğiliminde oldukları; ancak özellikle siyasi / toplumsal gidişattan memnun olmayan genç kesimin boykot ve seçim / referandum çalışmaları sırasında kısa periyodlarla da olsa topluluk çalışmalarına katıldıkları gözlemlenmiştir.

Topluluk Gezi Parkı Protestolarının örgütlenme / eylem biçimlerinin ve toplumsal değişim taleplerinin yanında bu dönemde sayısal iletişim ağlarının yoğun olarak kullanılmasına dayanan "yeni" ve "yaratıcı" medya pratiklerinden de beslenmiştir. Politik mizaha dayanan ve sosyal medya vasıtasıyla yayılan sloganlar, *hashtag*'ler üzerinden yapılan eylem mobilizasyonu, İnternet üzerinden anlık mesajlaşmaya yarayan *Whatsapp* türü uygulamaların kullanımı ve sanal gruplar oluşturma mantığı topluluk tarafından devralınmıştır. Sosyal medya (özellikle *Facebook*, *Twitter* ve *Periscope*) üzerinden çevrimdışı eylemlerin mobilizasyonu, e-dergi ve bülten yayınlanması, özellikle sosyal medya üzerinden ve şehirdeki duvarlara yazılan "mizahi" ifadeler, eylem / etkinlik alanlarından yapılan canlı İnternet yayınları ve çeşitli vatandaş gazeteciliği pratikleri buna örnek olarak verilebilir (Örs 2014: 495). Böylece sansasyon yaratarak ana-akım medyanın

gündemine gelme tercihi yerine, her topluluk üyesinin medya çıktılarının üretimi sürecini katılabildiği alternatif medya pratikleri benimsenmiştir.

5.2 Topluluk: Sosyal ve Kültürel Sermaye

Birleşik Haziran Hareketi, ismindeki “hareket” sözcüğünün de ele verdiği gibi, geleneksel anlamda bir siyasi partiden ya da sivil toplum örgütünden farklı örgütlenme özellikleri göstermektedir. Topluluğa herhangi bir resmi / gayri-resmi üyelik mekanizması bulunmamakta, yapılan toplantı, eylem ve etkinliklere katılmaya başlayan kişiler herhangi bir mercinin onayına ihtiyaç duymadan, hareketin bir parçası olarak kabul edilmektedir. Bu hareketin parçası kabul edilme durumu da değişmez ve katı bir üyeliği çağrıştırmamalıdır. Örneğin sadece belirli bir eyleme katılıp sonra kendi gündelik hayatına dönen, ya da belirli bir inisiyatif dâhilinde (çevre, kültürel, politik, kent savunması vb.) gruba eklemlenen, söz konusu çalışma sonuçlanınca grup çalışmalarını bırakan kişiler de mevcuttur.

“Öyle katı bir Haziran üyeliği filan yok. Bazıları tüm mücadelede burda oluyor, bazıları geliyor söyleyeceklerini söyleyip, kendilerini rahatsız eden konulardaki çalışma veya eylemlere katılıp sonra da gidiyorlar. Bunun haricinde, Haziran’a destek veren bazıları başka direniş, çalışma ve gruplar için de faaliyette bulunabiliyorlar. Böyle gevşek, yatay bir örgütlenme var. Katı bir örgütlenme ve hiyerarşi yok burada.” (Görüşmeci 17, 17.05.2017)

Söz konusu esnek ve gevşek yapılanma tarzı topluluk üyelerine dair bir profil çıkarmayı zorlaştırsa da, il ve / veya ilçe meclis çalışmalarına sıklıkla katılan kişiler baz alındığında, ana hatlarıyla bir profil haritası (sınıflandırma) çıkarmak mümkün hale gelmektedir. Öncelikle söylenmesi gereken, hareketin çekim alanına giren kitlenin Gezi Parkı Protestolarından sonra geleneksel siyasetin, yerleşik siyasi partilerin ve parlamenter demokrasinin sınırlarını görerek sivil toplumu harekete geçirmek için inisiyatif aldıklarıdır. Bu çerçevede muhalefet partilerinin bile mevcut hegemonyanın birer parçası olduğu, sistemi yeniden ürettiği ve geleneksel siyaset işleyişinin gerçek alternatiflerin önünü kapadığı inancı hâkimdir. Özetle hareketi oluşturan kitle geleneksel siyasi partilerin siyaset yapış tarzıyla ve sosyo-kültürel bakışıyla bir kopuş yaşamakta, demokrasi ve sivil toplum içerisinde yeni bir

alternatif oluşturmak için, parti çatısı altına girmeden, kolektif olarak, bir sivil toplum örgütüne benzer şekilde örgütlenmektedir.

“Aramızda CHP’li muhalif arkadaşlar da vardı. Ama CHP’nin sola dönmeyi reddettiğini anladılar. Sonuç olarak genç kitlenin büyük kısmı mevcut parti sisteminde bir çıkış göremiyor. Bu yüzden sistem dışında bir alternatif arıyorlar. İşte BHH olarak biz bunu temsil ediyoruz. Etkinlik ve eylemler organize ediyor, kolektif ve sosyal ağlar kuruyoruz. Amacımız bu ülkedeki sivil toplumu daha güçlü bir hale getirmek.” (Önder İşleyen’den aktaran; Bergan Draege ve diğ., 2017)

Bu kişilerin ortak özelliği, mevcut sistemin “adaletsizlikler”, “eşitsizlikler” ve “siyasi baskılar” yarattığı kabulüyle yaşadıkları politik ve sosyo-kültürel “memnuniyetsizliği”, toplumu alternatif bir bakış açısıyla dönüştürme ülküsüne kanalize etmeleridir. Siyasi parti olarak örgütlenmedikleri için “iktidar” mücadelesi değil “hegemonya” mücadelesi vermekte ve bunu özellikle eğitim / kültür alanında yapmaktadırlar. Bu anlamda politik görüşlerinin iktidarda olmamasından dolayı memnuniyetsizlik duyan, özgürlüklerinin kısıtlandığını düşünen; ancak hala eğitim ve kültür alanında sermayesi yüksek ve bu alanlarda kendini güçlü veya iktidarda hisseden eğitilmiş bir kitleden bahsetmek mümkündür. Bu kitle bilgi birikimleri ve yaşam tarzlarıyla kültürel iktidarı ellerinde tuttuğunu düşünürken söz konusu iktidarı sosyo-politik alana da taşıma mücadelesi vermektedir.

5.2.1 Metropol: Eğitilmiş Orta Sınıfın Katılımı

İstanbul’un Beşiktaş ve Kadıköy gibi, orta-üst gelir sınıfından gelen yüksek eğitilmiş kişilerin ve üniversite öğrencilerinin yoğun olarak yaşadığı semtler, topluluğun en çok destek gördüğü ve en fazla eylem / aktivite tertip ettiği bölgeler olarak göze çarpmaktadır. Söz konusu semtlerde ülkenin genelinden farklı olarak muhalif görüşleri savunan kişilerin çokluğu, buradaki topluluk üyelerinin daha dayanışmaya dönük, korunaklı ve belirli bir özgürlük hissiyle hareket edebilmelerini sağlamaktadır. Çevreden, iş arkadaşlarından, esnaftan, komşularından ve semt sakinlerinin bir kısmından, çoğu zaman örtülü ve fikri düzeyde olsa da gelen destek, bu semtleri topluluğun en rahat hareket edebildiği yerler haline getirmiştir:

“Özellikle Kadıköy ve Beşiktaş’ta insan kendini daha rahat özgür hissediyor. Müdavimi olduğumuz sürekli girip çıktığımız yerler var,

oralarda buluşuyoruz. Çoğu insanı tanıyoruz, selam alıp veriyoruz. Tehlike gelecek olsa bile nereden geleceğini kestirebiliyoruz. Ama tabii bu buralara, bu kendimizi iyi hissettiğimiz semtlere takılıp kalma, içimize kapanma riskini de taşıyor. Aslında topluma kendimizi anlatmak istiyorsak buralarla sınırlı kalmamalı, Türkiye'nin her yerine bir şekilde ulaşabilmeliyiz.” (Görüşmeci 20, 14.03.2017)

Topluluk üyelerinin büyük çoğunluğu üniversite öğrencisi ya da yükseköğrenim görmüş kişilerden oluşmaktadır. Çevrimiçi ve çevrimdışı ortamda topluluğun iletişim / medya faaliyetlerini üstlenen kişiler arasında iletişim fakültesi mezunu gazetecilerin yoğunluğu göze çarpmaktadır. Kadıköy, Beşiktaş ve Üsküdar'ın belirli kısımlarında topluluk üyelerinin kültürel birikim ve eğitim düzeylerinin grubun diğer faaliyet alanlarındaki kişilere göre yüksek olduğu tespit edilmiştir. Adı geçen semtlerde, topluluk üyeleri genelde üniversite öğrencisidir ya da avukatlık, mühendislik, akademisyenlik ve gazetecilik gibi mesleklerle istigal etmektedir. Söz konusu durumun “kapalı bir entelektüel çevre” ve “kültürel getto” oluşturabileceği endişesi topluluk üyeleri tarafından defaatle dillendirilmiştir. Bu kişilere göre, sadece kültürel birikim ve eğitim düzeyi açısından “benzer” olanla toplumsal ilişki kurmaya kanalize olma ve giderek toplumdan yalıtılmış, homojenleşmiş, ötekine kapalı hayatların ortaya çıkması tehlikesi mevcuttur. Bunun farkında olan topluluk üyeleri farklı bölgelerdeki üyelerle ve farklı toplumsal sınıflardan gelen insanların sorunlarıyla da hemhal olmaya özen göstermektedir. İşçi sınıfının yoğunlukla yaşadığı yoksul semtlerde yerel meclislerle örgütlenme çabaları, buralarda organize edilen kültür-sanat faaliyetleri ve çeşitli eğitim / kurslar ve farklı siyasi görüşten vatandaşlarla ortak hassasiyetler çerçevesinde (çevre, işsizlik, yoksulluk vb.) yaklaşma çabaları bu toplumun geneline nüfuz etme isteğinin birer tezahürü olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 5.1 Görüşülen Topluluk Üyelerinin Eğitim Durumları

Lise Mezunu	Üniversite Mezunu	Yüksek Lisans Mezunu	Doktora Mezunu
6 kişi	17 kişi	5	4

Tablo 5.2 Görüşülen Topluluk Üyelerinin Meslekleri

Görüşme Yapılan Kişilerin Meslek Grupları	Meslekler
Öğrenci	Üniversite Öğrencisi, Yüksek Lisans ve Doktora Öğrencisi
Akademisyen	Doç. Dr., Öğretim Görevlisi
İşçi	Matbaa İşçisi, Temizlik Görevlisi, Sendikacı
Gazeteci	İnternet Sayfa Sorumlusu, Muhabir, Fotoğrafçı, Kültür-Sanat Muhabiri, Editör, Yazı İşleri Müdürü, Dergi Sahibi, Grafiker
Öğretmen	Lise Öğretmeni, Ortaokul Öğretmeni, Rehberlik Öğretmeni
Esnaf	Bar-Kafe Sahibi, Büfe Sahibi, Berber
Kamu Görevlisi	Öğretmen, Memur, Emekli, Taşeron Çalışan
Mühendis	Çevre Mühendisi, Makine Mühendisi
İşsiz	-
Garson	Bar Çalışanı, Kafe-Restaurant Çalışanı
Emekli	Kamu Emeklisi, Özel Sektör Emeklisi
Müzisyen	Akademisyen
Tiyatrocu	Sözleşmeli Oyuncu
Yazar	Çocuk Kitabı Yazarı

Bir yandan da söz konusu orta sınıftan gelen eğitimli genç kitle arasında, eğitimleri ile orantılı bir iş bulamama, siyasi görüşleri nedeniyle devlet görevlerinde tercih edilmeme, özel sektörde ise sürekliliği olan bir iş bulamama gibi sorunlar baş göstermektedir. Guy Standing'in (2016) yeni tehlikeli sınıf “*prekarya*” olarak adlandırdığı, sürekli olarak düzensiz işlerde çalışan, yeterli sosyal güvenceye sahip olmayan, aldığı eğitime oranla doyurucu bir kazancı olmayan bu yeni kesim Türkiye’de de neo-liberal politikaların baskın hale gelmesiyle daha görünür hale gelmiştir. BHH faaliyetlerine katılan eğitim düzeyi yüksek olan “genç kuşağın” bir kısmı da benzer sorunlarla boğuşmakta, özellikle reklam ajansları ve gazetelerde güvencesi olmayan geçici işlerde çalışmakta ve eğitimleriyle doğru orantılı düzenli bir gelir elde etme noktasında sıkıntılar yaşamaktadır. Bu durum bazen neo-liberal politikalara karşı olan söylemi şiddetlendirmekte; bazen de üniversite mezunu olmalarına rağmen kayda değer bir iş bulamayan, toplumsal / siyasi olarak da kendilerini baskı altında hisseden gençlerin yurtdışına giderek daha “özgür” ve “refah içinde” yaşama hedefi belirlemelerine sebep olmaktadır.

Bazı durumlarda da, eğitim seviyesi yüksek kişilerin yoğun olarak yaşadığı semt / mahalle ortamı, buraya yeni dâhil olan kişiler üzerinde “olumlu” etkiler yapabilmekte, kültürel çevre ve dayanışmacı yapı bir “eğitim merkezi” niteliğine bürünebilmektedir. Herhangi bir liderlik anlayışının bulunmaması, topluluk içerisinde ekonomik / kültürel farklılıkların bir baskı ve otorite unsuru olarak devreye girmesini önlemektedir.

“Muhafazakâr aileden geliyorum. Kadıköy’e taşınmak, çevrenin değişmesi çok önemli etken oldu. Kadıköy merkezde berberlik yapıyorum şu an. Okumaz etmezdim, okuyan insanlarla solcularla tanıştım 30-40 kitap okudum. Okuyunca düşünmeye sorgulamaya başladım. Kendimi çok geliştirdim. Gruba katılmadan önce ne imla bilirdim ne bir şey. Herhangi bir gazetecilik yazı çizi geçmişim yok. Ben bu işi başarıyorum dedim, uğraştım, takıldığım yerlerde abilere gazeteci, öğretmen arkadaşlara sordum. Mükemmel olsun istedim yazılar, sosyal medya paylaşımları. Şimdi haber giriyorum, fotoğraf çekiyorum, bunların hepsini haber şeklinde paylaşıyorum.”
(Görüşmecisi 12, 26.04.2017)

Topluluğun üyeleri kültürel ve politik geçmişleri itibarıyla ikiye ayrılacak olursa, ilk grubu sosyalist parti ve hareketlerin içinden gelen, uzun yıllardır politik mücadelenin içinde bulunan, örgütlenme geleneğinden gelen kişiler oluşturmaktadır. Bu kişiler parti üyesi olmanın yanı sıra, gazetecilik, akademisyenlik, öğretmenlik, sendika üyeliği gibi işlerle iştigal etmektedirler. Bunun yanında, Gezi Parkı Protestoları sırasında politikleşen, örgütlü mücadele tecrübesi bulunmayan, muhalif kimlik arayışında olan çoğunluğunu üniversite öğrencileri ve beyaz yakalı çalışanların oluşturduğu bir başka grup bulunmaktadır. Aralarında muhafazakâr çevrelerden gelen kişilerin de bulunduğu bu son grup ile sol / sosyalist mücadeleden gelen topluluk arasında sürekli bir etkileşim ve sosyal / kültürel / politik alışveriş gerçekleşmektedir.

İlk grup örgütlenme tecrübesini, toplumsal hareketlere ilişkin teorik yaklaşımlarını, sol muhalefet kültürün birikimini diğerine aktarırken; ikinci grup özellikle sayısal iletişim ortamındaki (sosyal medya) becerilerini ve teknolojik anlamdaki yeterliliklerini (grafik tasarım, çevrimiçi yayıncılık vb.) ortaya koymaktadır. Özellikle 20-30 yaş aralığındaki topluluk üyelerinin İnternet'in, *Twitter* ve *Facebook*'un olmadığı bir dünyayla ilgili tecrübeleri kısıtlıdır ve bu onların toplumsal hareketler içindeki iletişim pratiklerine bakışlarını da etkilemektedir. Bu anlamda topluluk üyeleri arasındaki *dijital göçmenler* ile *dijital yerliler*³⁴ arasında sürekli bir etkileşimin varlığı göze çarpmakta, böylece *dijital melezliğin*³⁵ ortaya çıktığı görülmektedir. Geleneksel sosyal mücadele ve yüz yüze iletişim kültüründen gelen topluluk üyeleri, İnternet öncesi toplumsal örgütlenme ve iletişim yollarıyla ilgili olarak, daha yakın, kuvvetli ve yüksek riskli aktivizme uygulanabilecek bir dayanışma ağını oluşturmayı teminen, topluluğun genç üyelerine bilgi ve deneyim aktarımı yapmaktadırlar. Bu aktarım genellikle meclis toplantıları, sokak çalışmaları ve eylemleri sırasında gerçekleşmektedir.

³⁴ Prensky (2001) tarafından ortaya atılan bu kavramların ilki olan “dijital yerli”, yaş itibarıyla İnternet dünyasının içine doğmuş, İnterneti, oyunları, akıllı telefonları ve sosyal medyayı dijital bir dile çevirerek iletişim kuran nesil ifade etmektedir. Bu nesil *millennials*, *siber çocuklar* ve *oyun nesli* olarak da anılmaktadır. “Dijital göçmen” ifadesi ile ise 1980 yılı öncesi dünyaya gelmiş, dijital teknolojilerin egemen olduğu günümüz bilgi toplumuna kendini daha yabancı hisseden ve adaptasyon sorunu yaşayan “eski kuşak” kastedilmektedir.

³⁵ Yeni iletişim teknolojilerine “dijital göçmenler” kadar direnç göstermeyen, dijital imkânlardan belli ölçüde istifade eden, kendilerini değişen toplum yapısına adapte etmeye çalışan ancak geleneksel sosyalleşme / iletişim yöntemlerini de hayatlarından çıkarmayan kişiler için kullanılan terim.

Topluluğu oluşturan bireylerin yaşantıları ve geçmişleri daha yakından tahlil edildiğinde, hemen hemen hepsinin kişisel tarihçesinde BHH'den önce de; siyasi parti örgütlenmesi dâhilinde ya da farklı platformlarda toplumsal rahatsızlıklarını ve değişim arzularını ortaya koydukları “protesto” eylemleri ve / veya aktivist girişimler görülmektedir. Bunlar “İnternetime Dokunma” sloganlı İnternet özgürlüğü eylemi, Kent Dayanışması, 1 Mayıs Eylemleri, Kentsel Dönüşüm karşıtı eylemler, Öğrenci Fikir Kulüpleri, Gezi Parkı Protestoları, çevre ile ilgili farkındalık eylemleri, öğrenci eylemleri gibi çok farklı şekil ve zamanlarda ortaya çıkmıştır:

“Herhangi örgütlü sol bir parti geçmişim yok ama sol mücadelenin içindeydim ve kendimi devrimci olarak kabul ediyorum. Devrimci sözcüğü benim için biraz farklı, bulunduğu dönemde bir şekilde değişim sağlayan, o an elindeki araçları kullanarak toplumsal dönüşüm yaratan kişiler. Elbette Gezi öncesinde de toplumsal muhalefetin içindeydim, tabii sonra daha keskinleşti. Mesela “İnternetime dokunma” eylemlerine katılmıştık ve İnternet ortamındaki özgürlük için mücadele etmiştik.” (Görüşmeci 14, 14.05.2017)

Farklı hedef ve motivasyonlarla da olsa toplumsal hareket geçmişi / deneyimi olan kişiler topluluk içinde çoğunluktadır. Her bir kişinin bu geçmiş tecrübelerinden getirdikleri deneyim ve pratikler topluluğun salt “iktidar karşıtı” bir çerçeveye sıkışmasını önlemekte, işçi grevlerinden İnternet özgürlüğü eylemlerine; nükleer karşıtı protestolardan kentsel dönüşüme karşı mücadeleye kadar çok geniş bir yelpazede muhalif toplumsal ağlarla gerçekleştirilen dayanışma topluluğun kültürel üretiminin de çeşitlenmesi sonucunu doğurmaktadır.

Geziden çok önce ben zaten mücadelenin içindeydim. Bu kent dayanışmaları ile başladı, Taksim Dayanışması ile devam etti. Kentsel dönüşüm projelerine karşı durduk. Akademisyen kıyımlarına karşı mücadele ettik. Özellikle Sulukule’de, Romanlar arasında çok vakit geçirdim, onların mücadelelerine destek verdim. Aslında hiçbir zaman, bir akademisyen olarak, onlarla gerçek iletişim kurabildiğimi düşünememiştim. Frekanslar farklı gibi geliyordu. Belki ben gidiyorum arkamdan hoca iyi söylüyor hoş söylüyor da... diyorlar. Ama sonra, Gezi zamanı, Sulukule’den gelen o kadınları Gezi’de

ellerinde pankartlarla gördüm. O zaman anladım bir şekilde etkili olabildiğimizi, yaptıklarımızın boşa gitmediğini. (Görüşmeci 8, 11.05.2017)

5.2.2 Taşra: *Politik Kimlikler*

Birleşik Haziran Hareketi İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük iller ve bu illerin orta sınıfı barındıran ilçelerinden öte daha küçük ve muhafazakâr il / ilçelerde ve taşrada da örgütlenmektedir. Türkiye'nin hemen hemen bütün illerinde çalışma yürüten en az bir BHH meclisi bulunmaktadır. Taşrada faaliyet gösteren aktivistlerin profilleri de sosyo-ekonomik ve kültürel bağlamda farklılıklar göstermektedir. Örneğin Karadeniz Bölgesinde (Rize, Ordu, Artvin, Trabzon, Giresun) sol hareket içerisinde daha önce bulunmuş 50 yaş ve üzeri kişilerin ağırlığı hissedilmektedir. Bunlar arasında eğitim seviyesi yüksek emekli öğretmenler, sendika temsilcileri, çiftçi ve esnaflar bulunmaktadır. Özellikle çevrelerinde “eski solcu” olarak bilinen ve 1980 öncesi dönemde Türkiye’de sosyalist mücadelenin içerisinde bulunmuş, çoğunluğunu emekli öğretmenlerin oluşturduğu kitle Karadeniz’de Haziran Hareketinin çekirdeğini ve itici gücünü oluşturmaktadır. Bölgede, kırsal toplumu “kültürel / sosyal anlamda geliştirme” amacı taşıyan bir Cumhuriyet projesi olan Köy Enstitüleri’nin yetiştirdiği eğitilmiş insan kaynağının önemli bir bölümü, sosyal demokrat ve toplumcu hassasiyetlerini Haziran Hareketi çatısı altında devam ettirme eğilimindedir.

Bu coğrafi bölgede topluluklar özellikle “çevre hassasiyetleri” üzerinden bir araya gelmektedirler. Rize ve Trabzon’daki HES (hidro-elektrik santral) projelerinin ve Sinop’taki nükleer santral girişimin çevrede yaratması muhtemel tahribatlara karşı mücadele etme amacıyla örgütlenen yerel halk, Birleşik Haziran Hareketi meclisleri çatısı altına girerek düzenli eylem ve protestolar gerçekleştirmektedir. BHH çatısı altına girmek başka bölgelerdeki meclislerin desteğini, katılımını ve kamuoyu gücünü paylaşmak anlamına geldiğinden eylemlerin etki alanını arttırıcı bir etki yapmaktadır. Topluluğun ideolojik tercihleri ikinci plana alarak çevre hassasiyeti üzerinden örgütlenmesi farklı toplumsal kesimlerle olan diyalogun da önünü açmaktadır.

“Artvin’deki çevre savunması eylemlerinde, MHP’liler, ülkücüler de vardı Hazirancılarının yanında. Çok sık olmasa da, daha bölgesel

konularda böyle işbirlikleri olabiliyor. Kimseye hayır bize katılamazsın demiyoruz. Zaten böyle küçük yerlerde herkes birbirini tanıyor, bir araya gelmek daha kolay o açıdan.” (Görüşmeci 17, 17.05.2017)

Özellikle İç Anadolu Bölgesinde sol siyaset geçmişine sahip topluluklar görece az olduğundan, buralarda BHH meclis çalışmaları çoğunlukla bölgeye eğitim alma amacıyla giden sol / sosyal demokrat görüşlü üniversite öğrencileri tarafından sürdürülmektedir. Kırşehir, Çorum gibi İç Anadolu illerinde 20-30 kişilik gençlerden oluşan (çoğunlukla üniversite öğrencisi) topluluklar BHH’nin merkez politikaları doğrultusunda, toplumsal karşılığın görece az olduğu muhafazakâr bölgelerde “varlık göstermeye” çalışmaktadırlar. Sayısal azlık ve imkânların kısıtlılığı nedenleriyle örgütlenme ve eylemsellik sıkıntısı çeken söz konusu topluluklar genelde basın açıklaması, bildiri dağıtımı, duvar yazıları ve afiş asma yoluyla yerel halka ulaşmaya çalışmaktadır. Ancak topluluğa dönük toplumsal destek / kabullenme düşük düzeyde olduğundan buradaki gruplar hem yerel halktan hem de güvenlik güçlerinden daha yoğun baskı görmektedirler. Topluluk profilinin yerel halktan değil de şehre sonradan yerleşen üniversite öğrencilerinden oluşması da söz konusu toplumsal çevrelenmişlikle ilintilidir. Bu yüzden muhafazakâr bölgelerde ve taşrada meclis çalışmalarını yürüten aktivistler sokak eylemlerinden çok sosyal medya etkinliğine ağırlık vermektedir.

Ancak yine de, özellikle İç Anadolu ve Karadeniz bölgesinde, otoritenin ve muhafazakâr toplum yapısının bütün karşı duruşlarına rağmen, çoğunlukla sol / sosyalist bir çerçevede ve BHH çatısı altında muhalif faaliyetlerini sürdüren kişiler de bulunmaktadır.

“İstanbul’la, Trabzon gibi daha muhafazakâr yapılı yerlerin karşılaştırılması yapılacaksa, birincisi koşullar farklı. Örneğin Trabzon inanılmaz zor bir yer. Doğrudan hayati riskiniz var, linç riski var. Toplumsal dışlanma ve devlet diliyle terörist ilan edilme söz konusu. Sonra birine ulaşırsanız bile, bu kişiyi o risklere rağmen mücadele etmesi konusunda ikna etmek durumundasınız. Kat kat zor. Baskılar inanılmaz farklı yerlerden geliyor. Buna rağmen, Trabzon’da örgütlü insanlar, kendilerini solcu ya da yurtsever olarak gören insanlar katıldılar. Gençler katıldı. Daha önce hiç politik faaliyette

bulunmamış. Gezi direnişinde politize olmuş ve hem iktidardan nefret eden insanlar. Orada mesela enteresan, genç kadınların daha korkusuz, daha rasyonel daha cesaretli olduğunu gördüm. CHP’li ama kendi partisine statükocu olarak bakan siz daha iyisiniz galiba diyenler de vardı.” (Görüşmeci 15, 23.12.2017)

5.2.3 Batı: Seküler Gelenek

Edirne ve Kırklareli il ve ilçeleri özelinde Trakya bölgesine baktığımızda, CHP ve ÖDP gibi muhalefet partilerinin güçlü olduğu bu bölgelerde BHH’ye desteğin yine bu kesimlerden geldiği görülmektedir. Siyasi parti tercihlerini ve oy kullanma alışkanlıklarını koruyan bu grup, kimi zaman partili arkadaşlarının da yönlendirmesiyle gündeme bağlı olarak topluluğun faaliyetlerine katılmaktadır. Bu bölgedeki topluluk üyeleri arasında Atatürk sevgisi ve laiklik birleştirici bir unsur olarak göze çarpmaktadır. Ülke gündemi paralelindeki kısa vadeli eylemlerin yanı sıra yerel sorunlarla ilgili olarak da BHH’nin dayanışma ve örgütlenme açısından istifade edilmektedir. Örneğin İğneada’ya nükleer santral yapılması projesi karşısında yükselen toplumsal hareketlilik sırasında topluluk üyeleri diğer aktivist gruplarla yoğun bir işbirliği içine girerek etki alanlarını genişletmeye çalışmışlardır.

Bu bölgedeki topluluk üyelerinin profillerine baktığımızda, büyük bir bölümünün 50 yaş üzerinde, emekli (öğretmen ve devlet memurları ağırlıklı olmak üzere), örgütlü siyasi parti geçmişi olan ve sol / sosyal demokrat görüşe sahip kişilerden oluştuğu göze çarpmaktadır. Söz konusu kişiler topluluk faaliyetleri çerçevesindeki politik etkinliklerinin yanı sıra gündelik hayatlarında ve sosyal ilişkilerinde de muhalif kimliklerini korumakta, birbiriyle dayanışma göstermektedirler. Birlikte gerçekleştirilen çevre gezileri, kahvaltı ve yemek organizasyonları, Atatürk anmaları bunun örnekleridir. Bölgedeki topluluk faaliyetlerine katılan bir diğer grup da, 20-35 yaş arasında üniversite öğrencileri ve çalışma hayatındaki genç kesimdir. Bunların bir bölümü İstanbul gibi büyük şehirlerde yaşamakta, Trakya bölgesindeki kendi memleketlerini ziyarette geldiklerinde ya da yerel bir toplumsal hareketlilik anında bu bölgedeki topluluk çalışma ve eylemlerine katılmaktadırlar.

5.2.4 Diaspora: Göçmenlik ve Küresel Ağlar

Birleşik Haziran Hareketi Türkiye dışında belli başlı Avrupa şehirlerinde de (Berlin, Paris, Köln vb.) göçmen Türkiyelilerin bir araya gelmesiyle meclisler kurmuştur. Berlin özelinde katılımcı grup, 1970li yıllar ve sonrasında Almanya'ya işçi olarak göç edenler ve ikinci nesil göçmen aileler ile Berlin'e öğrenci değişimi, lisans ve lisansüstü eğitimi için Türkiye'den gelen öğrencilerin bir bileşimi şeklindedir. İlk grup katılımcı ortalama 40 yaş üzerindeki kişilerden oluşmaktayken, ikinci grup öğrenciler 20-30 yaş aralığındadır. Göçmen ailelerin büyük çoğunluğu geçmişte ya Türkiye'de ya da Almanya'da sol hareket / partiler çerçevesinde çalışmalarda bulunmuştur. Aralarında Türkiye'deki 12 Eylül 1980 darbesinden sonra siyasal nedenlerle ülkeyi terk etmek durumunda kalan kişiler de bulunmaktadır. Toplantılarda kullanılan sol tartışma jargonu (*yoldaş* ifadesinin sıklıkla kullanımı), 1970-80'li yıllarda Türkiye'deki sosyalist harekete dair kolektif hafıza, toplulukça saygı duyulan sembol isimler (Deniz Gezmiş, Erdal Eren...) ve bu kapsamdaki sosyal / kültürel pratikler söz konusu tarihselliğin bir tezahürüdür.

BHH Berlin Meclisi faaliyetlerine katılan Türkiyeli öğrencilerde göze çarpan nokta ise, 'Türkiye'deki hegemonya ile barışık olmamaları', 'karşı kültürel pratikleri benimsemeleri' ve 'kendilerini yurtdışında daha özgür hissettiklerini' dillendirmeleridir. Yapılan görüşmelerde söz konusu genç öğrenci grubunun daha "özgür" buldukları Avrupa'da hayatlarının geri kalan bölümünü geçirmek istedikleri; Türkiye'de eğitimlerine uygun statüde iş bulma ve kendilerini kültürel / politik olarak istedikleri gibi ifade etme konularında tereddüt yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu gençler için Berlin kendi kişisel özelliklerine uygun iş bulabilecekleri, daha iyi eğitim görecekleri, ileride ekonomik olarak refah elde edebilecekleri, sosyal / kültürel / politik anlamda kendilerini daha iyi ve "özgürce" ifade edebilecekleri bir atmosfer anlamına gelmektedir. Ancak bu kesim yine de Türkiye'nin sosyo-politik gündemine olan ilgisini canlı tutmakta, Türkiye gündemini yakından takip etmekte ve topluluk çalışmaları haricinde sosyal medya aracılığıyla da Türkiye'deki muhalif kesimlerle olan ilişkilerini canlı tutmaktadır.

BHH Berlin meclisinin faaliyetleri politik anlamlarının yanı sıra, grup içerisindeki iki ana kesim için farklı sosyal / kültürel anlamlar da içermektedir. Almanya'ya yeni gelen genç / öğrenci kesim için BHH sosyalleşmek, yeni arkadaşlar edinmek, politik anlamda kendini daha rahat ifade etmek ve ortak protestolar

bağlamında Alman aktivist gruplarla ilişki geliştirmek anlamlarına gelmektedir. 1 Mayıs gösterileri örneğinde olduğu gibi BHH Berlin özellikle aşırı-sağ / ırkçılık karşıtı aktivist grupların evrensel söylemli (özgürlük, adalet, eşitlik vb.) eylemlerine eklenilerek daha geniş bir dayanışma / protesto ağının parçası olabilmektedir. Yani topluluk kendini Türkiye iç siyaseti ile sınırlı tutmamakta, evrensel birtakım ilkeler bağlamında farklı aktivist gruplarla işbirliği yapabilmekte ve yaşadıkları yerin (Berlin) politik / sosyal sorunlarıyla ilgili de farkındalık geliştirmeye gayret göstermektedir. Türkiye'deki siyasi partilerin Almanya'daki takipçilerinin çoğunlukla Türk siyasal hayatına angaje oldukları düşünüldüğünde, BHH Berlin faaliyetlerine katılan Türkiyeli göçmenlerin farklı bir tutum takındığı, evrensel ilkeleri doğrultusunda yaşadıkları ülkenin sorunları ve aşırı-sağ hareketlerin yükselişi ve yabancı karşıtlığı ile mücadele ettikleri söylenebilir.

Grubun Türkiye'den Almanya'nın işçi alımı sürecinde, 1970li yıllar ve sonrasında göçen 40 yaş üzeri üyeleri ise, BHH Berlin meclisini Türkiyeli kimliklerini devam ettirebilecekleri, “ana vatan” gündeminin parçası olabilecekleri bir ortam, Türkiye'de aynı değer / görüşleri paylaştıkları kişilerle aralarında bir köprü olarak görmektedirler. Topluluk Berlin'de bir azınlık olarak gözükse de aslında topluluk üyeleri kendilerini ortak kültüre, mücadele diline ve sembollerine sahip oldukları *hayal edilmiş* daha büyük bir topluluğun parçası hissetmektedirler. Türkiye'deki sorunlarla ilgili uluslararası kamuoyunda farkındalık yaratma topluluğun kendine yüklediği temel bir misyon olarak öne çıkmaktadır. Türkiye'deki Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Referandumu için Berlin'de “Hayır” teması bağlamında Türkiye BHH yapılanması ile koordineli olarak gerçekleştirilen kampanyalar bunun bir örneğidir. Referandum çalışmaları çerçevesinde Berlin'in en merkezi tarihi alanı *Brandenburg Tor*'da broşür dağıtma ve basın açıklaması pratiklerini de içeren bir sokak etkinliği düzenlenmiştir. Topluluğun hedeflediği gibi Alman ve uluslararası basın kuruluşları eyleme ilgi göstermiş, topluluk üyeleri ile çeşitli röportajlar gerçekleştirilmiş, konu Alman basınında yer almış ve böylece anayasa referandumu ile ilgili uluslararası bir farkındalık yaratılmıştır.

Berlin BHH topluluğu üyeleri için bir diğer sorumluluk da, “ana vatan”daki muhaliflerle dayanışma gösterme gerekliliğidir. Bu kapsamda Türkiye'den gazeteci, akademisyen ve politikacılar davet edilmekte ve söyleşi / paneller, okuma akşamları düzenlenmektedir. Örneğin muhalif BirGün gazetesinin yaşadığı mali sıkıntılar

sonrasında grup üyeleri tarafından bir abonelik kampanyası düzenlenmiş ve gazeteye maddi destekte bulunulmuştur.

“Aramızda birbirini yirmi otuz senedir tanıyanlar var. Aynı mahallede yaşayan var komşu olanlar var. Esnaf, emekli, işçi. Zaten bir araya geliyorduk sosyal hayatta eylemlerde. Gezi’den sonra ayrı bir hareketlenme oldu, biz de burada ne yapabiliriz dedik. Bir araya gelmemiz için vesile oldu. Türkiye’nin gündemi bizim de gündemimiz.” (Görüşmecı 22, 13.02. 2016)

Bunun yanında meclis çalışmaları, Türkiyeli göçmenler için sosyal / kültürel bir dayanışma ortamı vazifesi görmekte, sosyal bir ağ olarak gündelik hayattaki birlikteliği ve dayanışmayı düzenli / sürekli hale getirmektedir. Bu amaçla meclis tarafından iki haftada bir kez kahvaltı toplantıları düzenlenmektedir. Birlikte hazırlanan ve yapılan kahvaltılar ortaklık / dayanışma hissini pekiştirmekte, Türkiyeli göçmenlerin Almanya’daki gündelik hayat sorunlarına yanıt vermeye dönük bir yardımlaşma ağını kuvvetlendirmekte ve genç üyelerle kaynaşmayı sağlamaktadır. Kahvaltı, toplantı ve benzeri etkinlikler çoğunlukla Türkiyeli göçmenlerin yoğun olduğu kafe, kültür merkezi ve mahalle evlerinde gerçekleştirilmektedir. Zaman zaman Alman aktivist ve siyasetçiler de bu etkinliklerde konuk olarak ağırlanmakta, böylece izole bir cemaat yapısından çok kültürlerarası alışverişin gerçekleşebileceği ortamların tesisine özen gösterilmektedir.

5.3 Kimlik, Duygusal Donanım ve Mekânsal Örüntüler

5.3.1 Demokratik Kültür ve Çoklu Kimlikler

Serbest tartışmaların gerçekleştiği, herkesin söz alabildiği ve kararların ortaklaşa alındığı “forum” fikrinden filizlenen topluluk; hiyerarşik olmayan yatay örgütlenme yapısıyla “demokratik bir kültürü” inşa etme çabası içindedir. Gündelik siyasal hayatın en çok dillendirilen ancak geleneksel siyasi düzende sağlıklı bir uygulama alanı bulamayan “demokratik kültür ve tartışma ortamı” grubun ayırt edici özelliği ve alametifarikası olarak öne çıkartılmaya çalışılmaktadır.

“Bizim amacımız doğrudan demokrasi, mümkün olduğu kadar doğrudan demokrasiye yaklaşmak. Ve bunu sadece teoride

bırakmak değil, bir kültür olarak inşa etmek, gündelik hayatlarımızın, iş ortamlarımızın, kişisel-örgütsel ilişkilerimizin içine de yedirmek.” (Görüşmecı 4, 17.02.2017)

Merkez yürütmenin altında yer alan il ve ilçe meclislerinden mürekkep olan topluluğun her kademesinde, meclis toplantıları vasıtasıyla gündeme dair konular değerlendirilmekte, tartışılmakta ve eylem planları üzerinde fikir alışverişı yapılmaktadır. Kararlar herkesin üzerinde birleşmesinin ardından alınmakta, farklı görüşler olması durumunda konu tekrar görüşülmekte ve ancak ihtilaf yaratan hususların bertaraf edilmesinin ardından nihai karara varılmaktadır. Ardından, en küçük ilçe biriminde alınan tavsiye kararları ve görüşler dâhil olmak üzere raporlar halinde Türkiye yürütme yapısına kadar ulaşmakta, böylece grubun genel eylem ve hareket planı belirlenirken pratik olarak konuya müdahil olmak isteyen tüm aktivistlerin görüşleri kayda geçmektedir.

İlk defa gerçek demokratik mücadeleyi, demokrasinin işlediğini hissettim. Tabanda, halkla fikir teatisi yapmak, tartışmak, burada alınan kararların merkeze yükselmesi.. Bence doğrusu bu ve yolumuz da bu olmalı. Uzun süredir bir şekilde sol mücadelenin içinde olsak da aslında biz de demokrasiyi öğreniyoruz. Burası bir demokrasi okulu gibi. Belirli bir örgütsellik, bir yapı var ama katı hiyerarşi ve liderlik anlayışı yok. Lider gibi hareket eden, işleyişi hızlandıran yürütme başındaki kişiler olabiliyor ama bunlar değişmez değil. Tabandan böyle bir istek olursa değişiyor. (Görüşmecı 5, 17.01.2017)

Görüşmeler sırasında “temsili demokratik sistemin krize girdiği, geleneksel politik düzende tabandan yukarı giden kanalların kapalı olduğu, demokratik olarak addedilen sistemlerde bile siyasi süreçlere taban katılımının oldukça düşük olduğu” yönündeki görüşler sıklıkla ifade edilmiştir. Bu bağlamda BHH toplantıları katılımcılara, bütün fikirleri doğrudan uygulamaya konulmasa bile, görüş ve önerilerinin dikkate alındığı, tavsiyelerinin değerlendirildiği ve grubun en üst organına kadar ulaştırıldığı hissini yaşatmaktadır. Bu çerçevede görüşmeciler, topluluğun sunduğu bu “demokratik karar alma” ortamı ile birlikte aidiyetlerinin pekiştğini, BHH’yi aynı zamanda demokrasiyi yeniden öğrendikleri bir okul gibi gördüklerini ifade etmişlerdir. Böylece, forumlarda oluşan tartışma kültürü,

katılımcılık ve ortak karar alma gibi uygulamalar, alternatif bir siyasal projenin görüngüleri olmakla birlikte ortaya çıkan gündelik / kültürel pratikler ile “Hazırancı olma” üst kimliği inşa edilmeye çalışılmaktadır. Ortaya atılan tabandan yukarı eylemsellik düşüncesi, kültürel aktivitelerden medya pratiklerine, siyasi karar alma süreçlerinden topluluk içerisindeki bireysel ilişkilere kadar çok farklı veçhelerde etkisini göstermektedir. Topluluk üyeleri için hegemonya ve iktidar sadece karşı olunan değil; gündelik hayat pratikleriyle de alaşağı edilmesi gereken bir hedef olarak görülmektedir.

“Başından beri Haziran’ın içerisindeydim. Gevşek bir yapımız var, gevşek bir birlik. Her yerde meclislerimiz var, bu meclisler sürekli toplanıyorlar ortaklaşa karar alıyorlar. Tüm yerel meclislerimizin aldığı kararlar, önerileri ve tavırları önce il meclisler sonra Türkiye Yürütmesi tarafından değerlendiriliyor. Aşağıdan yukarı bir akış var. Haziran mücadelesine eklenen başka mücadeleler de var. Haziran bir çekim noktası, bir merkez gibi sadece. Çok farklı bölgelerde çok farklı mücadeleler var.” (Görüşmeci 32, 18.05.2017)

Tek bir ideolojiye dayanmayan, farklı toplumsal kesimleri ve kimlikleri uzlaştırarak bir “çatı kimlik” (*Hazırancı kimliği*) oluşturmak topluluğun nihai hedefi olarak öne çıkmaktadır. Bu çatı kimlik ise, tabandan politika üretme, ortaklaşa ve demokratik karar alma, hiçbir toplumsal kesimi dışlamama, toplumun tabanına yayılabilecek kapsayıcı bir dil / söylem tutturma öğeleri üzerine inşa edilmek istenmektedir. Ancak yine de laiklik ve laik – bilimsel eğitim savunusu, neo-liberalizm ve emperyalizm karşıtlığı ve madun kesimlerin özgürlük alanını genişletme mücadelesi topluluğun kırmızı çizgileri olarak belirlenmiştir.

“Buna karşı çıkışlar hep politik düzlemde, laisizm üzerinden ya da ekonomi yönetiminden zarar gören insanların, özelleştirme sonrası, köyde bundan etkilenenler, ekolojik direnişler filan, bu anlamdaydı. Örgütlü olmayan ya da bir şekilde mücadelenin içinde olan, kendisini devrimci olarak addeden insanları da kattı. Daha önce hiç böyle bir şey yapmamış insanları da kattı. Çeşitli farklı toplumsal hareketleri de kendine kattı. Kentsel mücadele veren insanlar da Haziran meclislerine geldi mesela Sol gelenekten gelenler bu farklı dertleri olan kesimlerin ortaya çıkardığı

toplumsal tepkiyi örgütleyebildi. Bir çatı bir kimlik verdi. Toplumsal dönüşümden olumsuz etkilenen kesimler buna bir set çekme çabasına giriştiler.” (Görüşmeci 15, 23.12.2017)

Ancak BHH bileşenleri ele alındığında tek ve statik bir kimlikten çok, politik, toplumsal ve kültürel kimliklerin birbiriyle olan etkileşimine dayanan çoklu kimliklerden bahsetmek daha doğru olacaktır. Topluluğun profil, tercih ve manifestonlarına bakıldığında, politik olarak laiklik vurgulu sosyalist, anti-kapitalist ve anti-empyralist bir kimliğin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu çerçevede “sosyalizm” farklı toplumsal kesimlere de hitap ederek daha “kucaklayıcı” olma kaygısıyla sürekli olarak vurgulanmasa da; özellikle anti-empyralist tutum, topluluğun kuruluş metinlerinde bir kırmızı çizgi olarak ifade bulunmaktadır. Kültürel olarak ise kentli, Batılı değerlerle beslenen ve “çağdaş” bir kimlik belirgindir. Özellikle eğitimle ilgili stratejilerdeki laiklik ve bilimsellik vurgusu da bu Batılı / çağdaş kimliğin bir uzantısıdır. Demokratik ve seküler bir toplumsal yapıyı ön plana çıkaran “toplumsal kimlik” ise “Hazırcı olma” çatı kimliğiyle paralel şekilde, kültürel ve politik kimliklerle etkileşim halinde ortaklıkların altının çizilmesini sağlamaktadır.

Belirtilmesi gereken bir diğer nokta, BHH örneğinde olduğu gibi “yüksek riskli” aktivizm faaliyeti içerisinde olan toplulukların, McAdam’ın (1986: 87-89) da belirttiği gibi güçlü bağlar oluşturmaya daha yatkın olduklarıdır. Topluluğun çalışmalarına düzenli olarak katılanların profillerine bakıldığında, birçoğunun geçmişte de yüksek riskli aktivizm faaliyeti içerisinde bulundukları ve topluluğa “daha önceden tanıdıkları ve güvendikleri bir arkadaşlarının güveniyle / referansıya” katıldıkları gözlemlenmiştir.

“Bir şeyler yapmak istiyordum ama ne yapacağımı bilemiyordum. O sıralar herhangi bir parti ya da gruba üye değildim. Atladım tek başıma 1 Mayıs eylemlerine gittim. Orada ilkokul arkadaşım ile karşılaştım, Hazırcıymış. Konuştuk, onun arkadaşlarıyla da tanıştım. Benimle benzer düşünen bir şeyleri değiştirmeye çalışan insanları gördüm. Korkmuyorlardı. Birlikte zaman geçirmeye faaliyetlerinde bulunmaya başladım. Öyle aralarına katıldım.” (Görüşmeci 12, 26.04.2017)

Topluluk içerisinde hâlihazırda faaliyet gösteren muhalif görüşlü arkadaşları olan kişiler, topluluğa katılma noktasında daha istekli ve güvenli hareket edebilmektedirler. Topluluk üyelerinin zaman zaman tutuklanma riskiyle karşı karşıya kalmaları, sokak çalışmaları sırasında maruz kalabildikleri vatandaş tepkisi ve bazı saldırılara muhatap oldukları hesaba katıldığında, bu riskli durumun kişilerin birbiriyle olan dayanışma düzeyini arttırdığı, “olumsuz ve zor şartlar” topluluk üyelerini birbirine yakınlaştırarak arada sağlam bir bağ kurulmasına sebebiyet verdiği söylenebilir. Söz konusu bağın sayısal iletişim ortamlarındaki gevşek dayanışma ağlarında sağlanması oldukça zordur. Gündelik hayatta sevinçlerin ve üzüntülerin birlikte yaşanması, yeri geldiğinde topluluğa yönelik tehditlerin savuşturulması ve / veya tehlikelere karşı birlikte tavır konulması topluluk kimliğinin güçlenmesine ve grup içi bağların kuvvetlenmesine katkı yapmaktadır.

5.3.2 Ortak Anlatı ve Hikâyeler

BHH’nin topluluk kimliğinin oluşmasında ve aktivistler arasında gruba aidiyet hissiyatının pekişmesinde rol alan bir diğer etken de topluluk içerisinde sürekli dolaşım halinde olan ortak anlatılardır. Toplumsal hareketlilik sırasında ya da bu hareketler hakkında yapılan konuşmalar, yayınlanan manifestolar, saha raporları, yazılı ifadeler; topluluk üyelerinin yaptıkları müzakereler, hareket sonrası politik tartışmalar, eğitim materyalleri ve hareket için önemli olan günlerin anmaları, hep birlikte hareketin toplumun tüm kesimlerince tam anlaşılamayan oluşumuna, gidişatına ve önemine dair aydınlatıcı bir anlatı oluştururlar. Bu anlatılar toplumsal hareket grubu daha oluşmadan gereken gönüllüleri / taraftarları bulma, stratejik / konjonktürel gerilemelerden en az zararla çıkma ve toplumsal alana dair siyasi kararları etkileme çerçevesinde işlevsel olmaktadır (Polletta 1998: 419).

Birleşik Haziran Hareketi aktivistleri arasında sürekli konuşma konusu olan, manifestolarında yer alan, topluluk karşısındaki konuşmalarına sirayet eden en temel anlatılardan biri Gezi Parkı Protestoları sırasında protestolara katılan kişiler arasındaki dayanışma ve Gezi Parkı’nın yıkılmasını önleme anlatısıdır. Bu zaman diliminde yaşananlar topluluk üyelerinin gündelik konuşmalarında, kahve toplantılarında, arkadaş buluşmalarında sık sık gündeme gelmekte, herkes kendi kişisel deneyimini etrafındaki insanlara aktarmakta ve bu vasıta ile grup üyeleri arasındaki ortaklıklar pekiştirilerek sürekli yeniden üretilmektedir. Kolektif

hafızadaki olayların ve güncel gelişmelerin “ortak yorumlanması”, çoğunluk tarafından paylaşılan anlatıların baskın veya yerleşik hale gelmesini sağlamaktadır.

“Gezi bizim için milattı. Herkesin iyi kötü bir anısı var o dönemle ilgili. Mahallesine protesto için çıkandan yaralanana kadar. Üzerinden zaman geçti ama hala bir şekilde anılıyor biri tarafından. Zaten Haziran olarak da biz o hatırayı yaşatmak istiyoruz. Tabi üstüne yeni bir şeyler koyarak, sadece geçmişte yaşananlarla avunarak değil.” (Görüşmeci 5, 11.12.2016)

Protestoların yıl dönümleri, hayatını kaybeden kişiler için yapılan anmalar BHH tarafından ayrı bir buluşma / eylem vesilesi olarak organize edilmekte, söz konusu protestolar grup üyeleri için bir “nirengi noktası”, sürdürülen ortak mücadele için sürekli başvurulmuş ve paylaşılan birer sembol olarak iş görmektedir.

“Ülkemizin bugününe ve geleceğine sahip çıkmanın direnmekten ve halkın birleşik örgütlü mücadelesinden geçtiğini biliyoruz. 2013 Haziran’ındaki büyük direnişin izinde şimdi de birleşik bir mücadeleyi birlikte yaratıp, Haziran barikatlarını ileri taşıyacağız. Özgür bir geleceği bu birikimle Gezi-Haziran direnişini buluşturarak kurabileceğimize inanıyoruz.” (BHH Kuruluş Çağrısı)

Grubun kamuoyuna yönelik yayınladığı ve bir manifesto niteliği de taşıyan Kuruluş Çağrısında da Gezi Parkı Protestoları ile ilgili referanslar göze çarpmaktadır. Bu anlatı sürekli olarak slogan, manifesto, broşür, duvar yazısı, söylev gibi metinler aracılığıyla tekrarlanmakta, kişisel deneyim ve hikâyelerle de harmanlanarak dinamik bir şekilde topluluk üyeleri arasında bağlar yaratmaya devam etmektedir. Anma yürüyüşü, konuşması ve toplantısı gibi etkinliklerle ortak anlatılar sürekli hatırlanmakta, böylece “ideolojik farklılıkları bir yana bırakma” söylemiyle yola çıkan BHH ortaklıklarını hikâyeleştirerek canlı tutabilmeye gayret etmektedir.

5.3.3 Eylem ve Etkinliklerin Devinimi: Ritüeller ve Topluluk Gelişimi

Sürekli olarak tekrarlanan eylem, etkinlik ve pratiklere baktığımızda; bunların bazılarının ritüelleşerek topluluğun kolektif hafızasına kazındığı, bazı pratiklerin ise kişilerin kendilerini geliştirmelerini ve “daha önce yapmadıkları bir işi

öğrenmelerini” ya da “bu işi daha iyi yapar hale” gelmelerini sağladığı görülmektedir. İlk olarak, eylemlerde atılan sloganlar, kullanılan sosyalist temayüllü dil / jargon, geçmiş toplumsal hareketlerle ilintili kolektif hafızaya kazınan film ve şarkıların izlenmesi / dinlenmesi, sürekli aynı kafelere gidilerek buralarda yakın bir çevre oluşturulması ve belirli politik figürlerin ölüm yıl dönümlerinde düzenli olarak anılması gibi olguların sürekli olarak paylaşılması ve tekrarlanması durumu söz konusudur. Böylece sıralanan pratikler birer ritüel halini almakta ve topluluk üyeleri arasında ortak referanslar yaratarak uzun vadede topluluk içi bağların kuvvetlenmesi sonucunu doğurmaktadır. Ritüeller tekrarlandıkça hafızalara kazınmakta, aynı eylemi düzenli olarak gerçekleştiren insanlar arasındaki “aynı topluluğa / çevreye” ait olma hissini pekiştirmektedir.

İkincisi, topluluk hedefleri kapsamında faaliyet gösteren bireyler protesto pratiklerini zaman içinde tekrar ve tekrar ortaya koyduklarında, sosyal / kültürel sermayelerini arttırmakta, yaptıkları işi daha iyi yapmaya ve öğrenmeye / gelişmeye başlamaktadırlar. Örneğin sürekli konuşma yapan bir topluluk üyesinde hitabet yeteneği gelişebilir ya da bir diğerrinin bulduğu sloganlar popülerleşip hem topluluk içinde hem de toplumun genelinde yayılabilir (Jasper 2002: 69). Paralel biçimde görüşme yapılan kişiler de, topluluk faaliyetlerine düzenli olarak katılmalarının kişisel gelişimlerine olumlu etki yaptığını, sosyal çevrelerini / sermayelerinin genişlemesiyle de beraber sürekli bir öğrenme sürecine girdiklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 5.3 Görüşülen Topluluk Üyelerinin Kişisel Gelişimleriyle İlgili İfadeleri

“Eylem, etkinlikler sırasında fotoğraf çektikçe bu alana ilgi duymaya başladım.” (Görüşmeci 26, 05.08.2016)
“Meclis toplantılarına katıldıkça kendimi daha rahat ifade etmeye başladım.” (Görüşmeci 10, 14.11.2017)
“Genel il-ilçe meclisi toplantılarında her isteyen kürsüye çıkıp topluluğa hitap edebiliyor. Yaptıklarını, düşündüklerini, planladıklarını söyleyebiliyor. Bunu yaptıkça topluluğa daha iyi hitap etmeye başladığımı fark ettim.” (Görüşmeci 20, 03.05.2017)
“Meclis çalışmalarında herkes söz alabiliyor, kararlar ortak alınıyor, tek kişinin görüşü bile değerli. Hayatımda ilk defa gerçekten ve doğrudan demokrasiyi tecrübe etme şansım oldu.” (Görüşmeci 5, 17.01.2017)

Tablo 5.3 Görüşülen Topluluk Üyelerinin Kişisel Gelişimleriyle İlgili İfadeleri (Devam)

“Sosyal medya hesaplarını yönetmeye başladıktan sonra haber nasıl yapılır, ona uygun fotoğraf nasıl seçilir, sosyal medya üzerinden paylaşım nasıl yapılır bu alanlarda kendimi geliştirdim.” (Görüşmeci 13, 11.03.2017)
“Topluluk e-bültenleri için yazılar yazmaya başladım. Hitap ettiğimiz kitle çok eğitilmiş olduğu için yazdıklarım imlata inanılmaz dikkat etmeye başladım. Bir kelime hatasında bile hemen eleştiri geliyor, etkileşim azalıyor. Günden güne yazı işinde kendimi geliştiriyorum.” (Görüşmeci 12, 26.04.2017)
“Aramızda birçok gazeteci, eski gazeteci, akademisyen arkadaş var. Onlarla tartışmak, tavsiye almak, onların çevrelerine girmek insana çok şey katıyor.” (Görüşmeci 12, 26.04.2017)
“Eylemleri canlı çekip Periscope üzerinden yayınlamaya başladım. Bu işlerde epey geliştirdim kendimi. Çekim yapmak, onları İnternet ortamına aktarmak...” (Görüşmeci 19, 10.05.2017)

Bu çerçevede topluluk üyelerinin düzenli olarak gerçekleştirdikleri pratikler bir yandan topluluk kültürünün oluşmasına, topluluk içi yoğun bir iletişimin gerçekleşmesine, farklı kimliklerin birbirleriyle etkileşime girmesine ve dayanışma ağının büyümesine katkı yaparken; diğer yandan topluluk üyeleri pratikleri, performansları, içerik üretimleri, yönettikleri iletişim süreçleri, katıldıkları kültürel etkinlikler ve bu çerçevede gerçekleştirdikleri bilgi / deneyim paylaşımları ile topluluğu kendi kişisel gelişimlerine katkı yapan bir “okul” gibi de değerlendirmektedirler.

5.3.4 Duygudaşlık

BHH çatısı altında gerçekleştirilen aktivist faaliyetlerin kısa sürede sönümlenmemesi ve 2014 yılından bugüne (2018) çeşitli konjonktürel iniş çıkışlarla birlikte örgütlü eylemselliğin belli bir çerçevede de olsa devam ettirilmesinin bir nedeni de kolektiviteyi sağlayan *duygudaşlık* olarak öne çıkmaktadır. Topluluğun temellerinin atıldığı zamanlarda en belirgin olan duygular ise topluluk üyelerinin kültürel bagajlarında tuttukları “hegemonyaya karşı yıllar süren birlikte mücadelenin

yarattığı duygudaşlığın” yanında özellikle Gezi Parkı Protestoları sırasında biriken ve toplumsal değişim ülküsüne kanalize edilen “öfke” ve kızgınlık” duygularıdır.

Tablo 5.4 Görüşülen Topluluk Üyelerinin Geçmişte Katıldıkları Toplumsal Hareketler

Gezi Parkı Protestoları, Kentsel Dönüşüm Karşısı Eylemler (Sulukule, Tarlabası vb.), Nükleer Karşısı Eylemler, Hidroelektrik Santral Karşısı Eylemler, Üniversite – Öğrenci Hareketleri, Kadın Hareketleri ve Feminizm, İşçi Eylemleri (1 Mayıs, Grevler, Soma Eylemleri), Akademisyenlerle Dayanışma Eylemleri (50-D Kadrolara Karşı), Cumhuriyet ve Laiklik Eylemleri

“Eylemler sırasında bir yakını kaybetme”, “yaralanma”, “siyasi sebeplerle okuldan atılma”, “şiddete maruz kalma” gibi bazı geçmişe ait travmalar “öfke” duygularını tetiklemekte, bu duygular ideolojik yönelimlerle birleşerek BHH’nin gerçekleştirdiği “yüksek riskli aktivizm” için gereken dayanışma, duygudaşlık ve kolektif bağlılığın zeminini hazırlamaktadır. Geçmişteki protestolar sırasında birlikte kamp kurma, gözaltına alınma, riskli bölgelerde sokak çalışmaları yürütme ve benzeri ortak deneyimler; bu deneyimler esnasında alınan ortak kararlar ve yaşanan ortak sıkıntılar gelecekteki topluluk pratiklerinin kolektif niteliğini güçlendirmektedir. Çeşitli duyguların sürüklediği bu dayanışma topluluğun “konforlu” sosyal medya eylemlerine sıkışıp kalmamasını sağlamak ve çevrimdışı ortamda karşı-kamusallıkların oluşturulabilmesi için gereken devamlılığı ve “yakıt”ı (motivasyonu) sağlamaktadır.

“Hazirana olan duygusal bağlılığımı arttıran olaylardan biri de arkadaşımın eylemler sırasında hayatını kaybetmesiydi. Çok yakın arkadaşım. Onun öldürülmesinden sonra, Haziran benim için daha önemli oldu. Ne olursa olsun, görevim değişse bile, ölene kadar Hazirancı olarak kalacağım.” (Görüşmeci 8, 20.12.2017)

Jasper’in (2002: 156) de ifade ettiği gibi, ölümle sonuçlanan bir olay dikkatleri üzerine çekerek kişilerde ve topluluklarda öfke, kızgınlık gibi duyguları uyandırabilir. Ölüm retoriği topluluk içerisindeki bağların güçlenmesine, adanmışlık düzeyinin artmasına neden olarak anlatılar yoluyla topluluğun yaşam omurgasının bir parçası haline gelir. Bu durum BHH topluluğu üyelerinden bazılarının ifadelerinde

açıkça görülmüştür. Toplumsal mücadele sırasında hayatını kaybeden bir yakın arkadaş, topluluk üyesi ya da politik bir figürün varlığının yarattığı duygusal yoğunluk, “topluluk için resmi bir görev almasam da sonsuza kadar bağlılığım devam edecek ve bu topluluğun bir üyesi olarak kalacağım” gibi söylemlerle ifade edilmiştir. Örneğin, söz konusu ifadeleri kullanan topluluk üyeleri düzenli olarak anma etkinliklerine katılmakta, ölüme sebebiyet verdiği iddia edilen kişilerin davalarını yakından takip etmekte ve sosyal medya paylaşımları yoluyla söz konusu ölümleri sosyal ağdaki çevrelerine sürekli olarak hatırlatarak bu retoriği canlı tutmaktadırlar.

“Gerekirse işimden izin alarak Gezi eylemleri sırasında hayatını kaybedenlerle ilgili devam eden davalara gidiyorum. Türkiye’nin neresinde olursa olsun. Orada hep tanıdık simalar oluyor zaten, Haziran’dan ya da başka platformlardan tanıdığımız insanlar. Hem orada olarak unutmadığımızı gösteriyoruz hem de hayatını kaybeden arkadaşların ailelerine destek olmaya çalışıyoruz.” (Görüşmeci 13, 11.03.2017)

5.3.5 Sosyal Ağ ve Gündelik Hayatta Yardımlaşma

Birleşik Haziran Hareketi politik bir grup olarak öne çıksa da, yatay ve ağ şeklindeki yapılanmasıyla bünyesinde faaliyet gösteren kişilerin sosyal sermayelerini arttırabildikleri, dayanışma ruhunu ön plana çıkaran bir “sosyal kulüp” özelliği de göstermektedir. BHH öncesi sosyal ilişkiler topluluk faaliyetleri sırasında daha yakın ve doğrudan bir ilişkiye dönüşebilirken; topluluk aracılığıyla politik mücadele sırasında tanışan kişiler de genelde bu tanışıklıklarını gündelik / sosyal hayatlarına taşıma eğilimindedirler. Örneğin boş zamanları sinema ya da kafeye giderek birlikte değerlendirme, kahve buluşmaları gerçekleştirme, birlikte yaz tatili yapma ve iş hayatında yardımlaşma gibi çok farklı gündelik konularda birlikte hareket etme tercihleri, etkileşimin yoğun olduğu bir sosyal ağın gelişimine katkı yapmaktadır.

“Haziran aynı zamanda bir sosyalleşme aracı, sosyal bir kulüp gibi. Örneğin Datça’ya tatile gidiyorum, gitmeden önce Haziran Datça sayfasına bir mesaj atıyorum. Yardımcı oluyorlar, tanışıyoruz. Böyle her ilde her ilçede tanıdık oldu. Her yerde bir Hazirancı var. Bunu bilmek çok güzel bir duygu veriyor.

Mücadelenin dışında insan tanıyorsun, sosyalleşıyorsun, kahvaltılar yapıyorsun. Tabii bunun mücadeleyi biraz yumuşatma riski de var. Böyle biraz aile ortamı olunca, ya şu işe de girmeyelim diye düşünebiliyorsun. Biraz rahat, güvende bir ortam sağlıyor.”
(Görüşmeci 8, 20.12.2017)

Sosyal hayatta yakın ilişkilerin geliştirilmesi için her zaman eski tanışıklıklara, aynı semtte oturmaya ya da aynı mecliste birlikte mücadele etmeye de gerek bulunmamaktadır. Farklı bölgelere seyahat eden topluluk üyeleri, topluluk kimliğinin inşasında hayati olan “Hazirancı” olma etiketini kullanarak sosyal sermayelerini arttırma ve dayanışma ağını somutlaştırma imkânı bulmaktadırlar. “Hazirancı” olma etkileşime geçen iki taraf için de bir güven duygusu tesis etmektedir. Bu referans sayesinde ve ortak arkadaşlıklar yoluyla topluluk içerisindeki sosyal ilişkiler dinamik bir hal alabilmekte, ilişkiler ağı sürekli olarak genişlemektedir.

“... Hem bir dayanışma ağıımız var, hem de kültür-sanat işlerine önem vermeye çalışıyoruz. Örneğin, okuma yazma bilmeyen arkadaşlar oluyor, onlara ders veriyor bazı arkadaşlarımız. Referandum öncesinde, oy vermek için memleketine gitmek isteyen ama durumu olmayan arkadaşlar için bir organizasyon yaptık. Belirli bir havuzda onlar için para toplandı. Kültür merkezimiz var Beykoz’da.. Burada çeşitli eğitimler oluyor. Bilen arkadaşlarımız İngilizce, Almanca, İspanyolca kursu veriyorlar. Sinema gösterimleri oluyor. Her şey gönüllülüğü dayalı ve dayanışma usulüyle yapılıyor. Bazen paraya ihtiyacı olan arkadaşlar için yardım da toplanıyor.” (Görüşmeci 12, 26.04.2017,)

Topluluk kapsamındaki sosyal ilişkiler ağı, gündelik hayattaki paylaşımların bir adım ötesine geçerek dayanışma ruhunu pekiştirici pratikleri de kapsamaktadır. Yardımlaşma amacıyla para toplanması, okuma yazma bilmeyenlere verilen kurslar, kişisel gelişim ve dil eğitimleri bunların örnekleridir. Kültür merkezleri, halk evleri, meslek odaları, kafeler ve kitapevleri bu çerçevede mekân olarak kullanılmaktadır. Söz konusu girişimler tamamen gönüllülük esasına dayanarak ve genellikle bireysel inisiyatiflerle başlatılmaktadır. Yardımlaşma özellikle politik ve ekonomik olarak kendini dışlanmış hisseden, hegemonyanın rızalarını üretmediği toplumsal

kesimlerle yapılmaktadır. Sivil toplum alanında gerçekleştirilen bu dayanışmayla, politik kimlikleriyle de paralel şekilde devletten doğrudan yardım beklemeyen sayıca az, yatay örgütlenen, hiyerarşik olmayan gruplar yerel / ulusal kampanya ve yardımlaşma girişimlerinde bulunmaktadır. Demokratik karar alma ve örgütlenme modeli, yardımlaşma ve eğitim / kişisel gelişim konularında da takip edilmektedir.

“Sadece etkin olduğumuz Kadıköy, Beşiktaş gibi yerlerde değil, Sultanbeyli gibi muhafazakâr bölgelerde de bir şeyler yapmamız lazım. Arada gidip gelmek değil, buralarda uzun süre kalmak. İnsanlarla iletişim kurmak, örneğin onları tiyatroya götürmek, boğaz turuna çıkarmak gibi. İlla ki politik şeyler değil. Etkileşimi arttırmak uzun vadede onların bakış açısına da etki eder.”
(Görüşmeci 17, 17.05.2017)

Sosyal ve kültürel etkinlikler, buluşmalar ve toplantılar, farklı toplumsal kesimlere ulaşma, hareketi genişletme ve ilgi uyandırma amacıyla da kullanılmaktadır. BHH için çalışan akademisyen, tiyatrocu, sinemacı, öğrenci, gazeteci ve buna benzer meslek sahipleri, kültürel birikimlerini kullanarak topluluğun etki alanını genişletmek ve sol / sosyal demokrat kesim dışında kalan muhafazakâr vatandaşlara sosyal / kültürel etkinlikler yoluyla ulaşmak için çaba sarf etmektedirler. Kültür alanı, BHH’nin hegemonya arayışının temel öğelerinden biridir ve kültürel iktidar mücadelesi topluluğun pratiklerine yansımaktadır.

Tablo 5.5 Topluluk Çatısı Altında Gerçekleştirilen Sosyal ve Kültürel Etkinlikler

Festivaller, Şiir Dinletileri, Konserler, Dayanışma Geceleri, Yardımlaşma Kampanyaları, Piknikler, Kahvaltı Organizasyonları, Yemekli Toplantılar, Meslek Kazandırma ve Eğitim Kursları, Yaz Tatilleri – Kamplar, Film Gösterimleri, Tiyatro Eğitimleri ve Performans Günleri.

“Berlin Haziran olarak düzenli meclis toplantılarımız var, panellerimiz var, gündemle alakalı söyleşiler de oluyor. Bir de sosyal işler var. Mesela her sene bir yaz festivali yapıyoruz. Buradaki 1 Mayıs gösterilerine katılıyoruz, o da festival gibi geçiyor çoğu zaman. İki haftada bir hep birlikte kahvaltı organize ediyoruz. Güzel oluyor, daha sık görüşüyoruz, politika dışında

şeyler konuşuyoruz. Tabii o kadar gündemle alakalı insan olunca konu bir yerde politikaya geliyor ama. Çoğumuz yakın arkadaşız zaten.” (Görüşmeci 21, 12.02.2016)

Mobilizasyon ve eylemlilikte olduğu gibi sosyal etkinliklerin örgütlenmesinde de yeni iletişim teknolojilerinden yoğun olarak yararlanılmaktadır. Bu çerçevedeki haberleşme *Whatsapp* gibi mobil haberleşme uygulamalarında kurulan gruplar üzerinden ya da *Facebook* gibi sosyal ağlardaki etkinlik oluşturma / duyurma özelliği vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir. Bunun yanında *Facebook* profilleri vasıtasıyla kendini “*Hazıran*” olarak tanımlayan kişiler birbirleriyle iletişime geçebilmekte, bölgeler arası toplantılar ve ortak etkinlikler düzenlenebilmektedir. Kendisini “*Hazıran*” olarak tanımlayan kişiler genellikle profil fotoğraflarına BHH logosunu iliştiirmekte, BHH’nin *Facebook*’taki grup hesaplarını takip etmektedirler. Yapılan paylaşımların yanı sıra söz konusu sembol, tercih ve eğilimler topluluk üyelerinin birbirini bularak iletişime geçmesini kolaylaştırmaktadır.

Ayrıca herhangi bir il ya da ilçe meclisiyle iletişime geçmek için sosyal hayattan tanınan birinin aracılığı kullanılabilirken, o il ya da ilçe meclisinin sosyal medya hesabına mesaj yazmak çoğu zaman daha pratik bir yol olarak tercih edilmektedir. Ancak Van Dijk’ın (1999) da ifade ettiği gibi, sanal düzlemdeki ilişkiler çoğunlukla yüz yüze iletişim sırasında kurulan ilişki ve kimliklerin birer uzantısı olarak işlemektedir. Ancak zaman zaman çevrimiçinde kurulan ilişkiler de çevrimdışı ortama yansımakta, böylece iki ortam arasındaki etkileşim topluluğun genişlemesinde ve aktivistler arasındaki bağların güçlenmesinde başat rolü oynamaktadır. Özetle topluluk, sadece politik hedefler doğrultusunda ilerleyen katı bir örgüt olarak değil, gündelik hayata sızan arkadaşlıkların kurulduğu bir “sosyal ağ” olarak da varlık göstermektedir.

5.3.6 Mekân Kullanımı

Birleşik Haziran Hareketi’nin çalışmalarına katılan kişilerin mekân ile girdiği ilişkiler üç ana başlık altında ele alınabilir. Bunlardan ilki, belirli bir program dâhilinde düzenli olarak yapılan meclis çalışmaları ve buna bağlı olarak gelişen sosyal / politik / kültürel etkinliklerdir. Meclis toplantıları için genellikle kültür merkezleri, dernek / meslek odası büroları ve / veya kitap kafe türü mekânlar

kullanılmaktadır. Bu mekânların ortak özelliği alanı sağlayan kişilerin ya hareketin bir parçası olması, ya harekete sempati duymaları ya da topluluğun üyeleriyle sosyal ilişkiler içinde olmalarıdır. Buna ek olarak, söz konusu mekânlar kültürel, sanatsal ve politik tartışmaların yapıldığı karşı-kamusal alanlar olarak değerlendirilebilir. Bu karşı-kamusal alanlar entelektüel çevreleri bir araya getirmekte, fikirlerin tartışılmasını ve dolaşıma sokulmasını mümkün kılmakta, zihinsel üretim ve etkileşim için uygun ortamı sağlamaktadır. Gramsci'nin terimleriyle, toplumsal hareketlerin ve yeni fikirlerin taşıyıcısı / yayıcısı olan “organik entelektüel”ler için bu mekânlar buluşma, karşılaşma ve etkileşime girme şansı yaratmaktadır.

“Daha önceden ülkede olanların %60’ına filan hâkimdim, şimdi %100’üne. Burada olunca (Haziran ve toplantılarını kastediyor) sürekli her olaya kafa yoruyorsun, sürekli bu fikir dünyasının içindesin, üretmek bir şeyleri değiştirmek istiyorsun. Mesela Fidel Castro’nun ölümüne çok üzülüyüştü arkadaşlar, benim de kafama takıldı. Sonra birden töre cinayetlerinde ölenleri düşünmeye başladım. Yani bunun sınırı yok. Bir araya geldiğimiz yerlerde ister istemez entelektüel bir etkileşim de oluyor.” (Görüşmeci 8, 11.05.2017)

Topluluk tarafından organize edilen panel, sempozyum ve söyleşi türü etkinlikler de, muhalif belediyelere ait salonlarda ya da yine kültür merkezlerinde ve sol / sosyal demokrat çevreler için buluşma noktası niteliği olan salon ve kafelerde yapılmaktadır. Hareket için çalışan kişiler bu tür mekânlarda kendilerini daha “güvenli” hissederken, toplumun farklı kesimleriyle temasa geçmek için genelde sokağa çıkarak mahallelerde bildiri / bülten dağıtma çalışmaları yapmaktadırlar.

Ayrıca, özellikle meclis çalışmalarında, panel ve sempozyumlarda, kullanılan mekânlar da BHH'nin “eşitlikçi ve demokratik olma” iddiasına paralel olarak bilinçli şekilde yeniden inşa edilmektedir. Kadın ve erkeklerin karışık şekilde oturması, genelde izleyenlerden fiziksel olarak yukarıda bir kürsünün salona koyulmaması ve böylece katılımcılar arasında hiyerarşik bir ilişki kurulmaması gibi bilinçli pratikler, mekânın söylemsel ve ideolojik kullanımına ve politik aksiyonun sahnelenme biçimine örnek teşkil etmektedir. Böylece söylemsel düzeydeki “demokratik ve yatay örgütlenme” ve “hiyerarşik yapılanmama” hali mekân aracılığıyla

somutlaştırılmakta, hem topluluk içinde hem de dışarıya karşı temsili bir niteliğe bürünmektedir.

“Bir kez Haziran ağının parçası olduğunuzda onun en eski parçası kadar inisiyatif sahibisiniz ve çalışmaların içinde yer alıyorsunuz. Mümkün olduğunca toplantıdaki oturum düzenimizi bile demokratik şekilde düzenlemeye çalıştık. Bir kürsü ve dinleyicilerden öte, herkesin mekânsal anlamda da eşit olduğu bir pratik vardı.” (Görüşmecı 15, 23.12.2017)

İkinci olarak, kamusal alan ve sokak bir mekân olarak, Birleşik Haziran Hareketi tarafından topluma ulaşmanın bir aracı olarak sıklıkla kullanılmaktadır. Protesto eylemleri, yürüyüşler ve boykotlar sırasındaki aktivist performansları birer “direniş gösterisi” olarak gündelik hayat ve “sokak” aracılığıyla icra edilmektedir. Geleneksel bir iletişim pratiği olarak sıklıkla kullanılan duvar yazıları da, otoritenin düzenlediği kent mekânının karşıt söylemle “işaretlenmesi” ve topluluğun mesajlarının / söylemlerinin kent sokaklarının bir mecra olarak değerlendirilerek aktarılmasını sağlamaktadır. Bunun dışında performansa dayalı hitabet, şarkı söyleme, jestler, oyun ve şakalar gibi farklı eylem çeşitleri de topluluğun eylem repertuarına dâhildir. Söz konusu iletişimsel direniş kategorisiyle, aktivistlerin sorunlu olarak algıladıkları egemen iktidar yapılarına karşı (eğitim kurumları, diyanet işleri vb.) kamusal tepkilerini gösterdikleri strateji (boykot eylemleri, mitingler, yürüyüşler) ve taktikler (kitapçık dağıtma, posta kutularına bildiri bırakma) kastedilmektedir.

“Sokakta olmak orada fiziken bulunmak hem iyi hissettiriyor hem de biz buradayız diyorsun. Ana-akım medya ne kadar vermese de sen farklı insanlarla karşılaşıyorsun temas kuruyorsun. Destek görmek umudunu tazeliyor. Tabii karşı görüş, tartışma, münakaşalar da oluyor. Mesela referandum öncesi bir sürü halk pazarı dolaştık, esnafla sohbet ettik, ilan dağıttık. Mümkün olduğu kadar farklı yerlerde bulunmaya, toplumun farklı kesimleriyle ilişki kurmaya çalışıyoruz.” (Görüşmecı 24, 27.08.2017)

Görüldüğü üzere BHH’nin iletişim etkinlikleri gazete, duvar yazısı, bülten gibi geleneksel medyayla sınırlı değildir. “Sokak” bir sahne olarak kabul edildiğinde,

aktivistlerin buradaki “direniş” ve “hitabet” performansları topluluğun hegemonya arayışı bağlamındaki eğilimlerinin topluma aktarılmasına mekân kullanımı üzerinden aracılık etmektedir. Performans sırasında jest, mimik ve söylemlerin aktarıldığı kişilerin bedenleri mecra haline gelmekte, “sokak” ise mekân aracılığıyla farklı toplumsal kesimlerle temas kurmayı mümkün hale getirmektedir. Yani toplumsal hareket içerisinde performans gösteren aktivistler izleyici olmaktan çıkıp iletişim sürecine aktif olarak katılan birer “özne” haline gelmektedir. 2016 Anayasa Referandumu sırasındaki “Hayır” kampanyasında olduğu gibi, aktivistlerin oluşturduğu gezici gruplar park, pazar, çarşı gibi kamusal alanlarda çalışmalar yaparak toplumun eğitim seviyesi düşük ve yoksul kesimlerinde de “ilgi uyandırma” ve “tarafkar kazanma” yolunda çaba sarf etmektedirler.

Performanslar sırasında kullanılan semboller vasıtasıyla da aktivistler ile izleyiciler arasında bir iletişim gerçekleşmektedir. Birleşik Haziran Hareketi’nin bu konudaki yaklaşımı, topluluğun “kapsayıcı” felsefesiyle paralel olarak, sosyalist bileşenlere ait logo ve afişlerin ikinci plana atılarak “Haziran”ın logo, afiş ve sembollerinin ön plana çıkartılması yönündedir. Birleştirici ve bütünleştirici sembollerin kullanılması topluluk kültürünün oluşmasına, ortak kimliğin inşasına ve katılımı / ilgiyi artırma bağlamında siyasi farklılıkların görsellik düzeyinde gizlenmesine yaramaktadır. Ancak bunun yanında, aktivistler bireysel olarak kendi kimliklerini ve kültürel farklılıklarını yansıtırıcı semboller de kullanabilmektedir. Birleşik Haziran Hareketi eylemlerinde bunların en göze çarpanları barış simgeleri, Alevilik kültürüyle ilgili simge ve semboller ve ideolojik / etnik göstergelerdir.

İş, ev, okul gibi mekânlar sosyal ilişkilerin inşa edildiği ve kişilerin kimliklerini özdeşleştirdikleri, gündelik hayatın aktığı izlekler olarak okunabilir. Toplumsal hareket örgütleri için de mekân kullanımı ortak anlatı, referanslar, tarihsellik ve kimlik inşası bağlamında birleştirici ve sembolik bir unsur olarak devreye girmektedir. Birleşik Haziran Hareketi özelinde mekân ve toplumsal hareket gurubu ilişkisi ele alındığında dört özellik ön plana çıkmaktadır:

- 1) Ortak mekânlar, sınıfsal yakınlıkların (eğitimli orta sınıf) anlamlı politik değer, çıkar ve eğilimlere dönüşmesini kolaylaştırmaktadır.
- 2) Mekân benzer eğilimleri olan farklı / çeşitli aktörlerin de karşılaşması ve ilişki kurması için fırsatlar yaratmaktadır. (Örnek olarak kültür merkezlerinde gerçekleşen toplantılar ve laik eğitim etkinlikleri sırasında

sosyalistlerin ve sosyal demokratların sürekli bir araya gelmeleri verilebilir. Buralarda düzenli olarak gerçekleşen karşılaşma, etkileşim ve fikir alışverişleri “yerel bir aktivist çevresi / topluluğu”nun formasyonuna katkı yapmaktadır.)

- 3) Mekân temelli ilişkiler yarattığı ilişkisellik ve zihinsel birliktelik sayesinde kolektif aktörler arasındaki bağlılığı arttırmaktadır.
- 4) Mekâna bağlı ilişkilerden devşirilen dayanışma kolektif hareket etmeyi kolaylaştırırken zaman zaman hareketin genişlemesi ve yayılması üzerinde engelleyici bir etki de yapabilmektedir.

Kullanılan mekân kategorilerine son olarak, aktivistlerin BHH meclis çalışmaları dışında bir araya geldikleri ve sosyal ilişkilerini tazeledikleri mekânlar eklenebilir. Topluluk üyelerinin “müdavimi” oldukları, meclis çalışmalarının yoğun olduğu Beşiktaş, Kadıköy gibi semtlerdeki kafe ve barlar, harekete destek veren alternatif medya platformlarının yazı işleri odaları ve festival alanları, meclis çalışmaları haricinde sürekli bir karşılaşma ve paylaşımda bulunma şansını doğurmaktadır. Toplantı salonlarının resmiliğini taşımayan bu türdeki sosyal mekânlarda gündelik hayata dair paylaşımlar yoğunlaşmakta (geçim sıkıntısı, üniversite anıları, spor vb.) ve kişiler arasındaki bağlar güçlenmekte, aidiyet hissi pekişmektedir. Gündeme dair politik konular da bu tür mekânlarda daha rahat ve doğaçlama şekilde konuşulabilmekte, kişilerin gündelik hayatlarıyla politik kimlikleri iç içe geçmektedir. Bu iç içe geçme durumu da, topluluk üyelerinin hem özel hayatlarında hem de politize oldukları alanlarda kendilerini “Hazirancı” olarak tanıtmaları sonucunu doğurmaktadır.

Bunun haricinde aktivistlerin “Hazirancı” kimliği dışında ve kişisel tarihlerinde mekânla girdikleri etkileşimler, geçmişten bugüne hegemonya karşıtı mücadelelerini onlara sürekli olarak hatırlatmakta ve toplumsal değişim mücadelesi sürecine duygusal bağlılıklarını pekiştirmektedir.

“İstanbul Üniversitesi’ne girmemin sebebi, eğitim öğretim gibi rasyonel sebeplerden çok, Deniz Gezmiş’in yürüdüğü İletişim Fakültesi bahçesinde olmak, Hergele meydanında olmaktı. Üniversitedeki öğrenci hareketlerinin içindeydim. O yüzden İstanbul

Üniversitesi ve Beyazıt benim için mücadeleyi anlatan özel yerler.”
(Görüşmeci 27, 19.01.2017)

“...oralardan Taksim Dayanışması fikri doğuyor, kenti ve Taksim’i savunma konusu. Taksim çok önemli sembolik bir yerdi. Solun mabedi, bizim için kutsal bir mekândı. Savunulması gereken bir yer. Hem geçmişten gelen tarafı (Kanlı 1 Mayıs gibi) hem de kültürel anlamda, buluştuğumuz, konuştuğumuz, sinemaya tiyatroya gittiğimiz, eğlendiğimiz yerler. Buraları savunmak gerekti.” (Görüşmeci 5, 21.12.2016)

Türkiye’nin toplumsal / politik tarihindeki sol mücadele kültürü, liderleri, simgeleri ve mekânları günümüzdeki aktivistler için ortak bir tarihsel anlatı yaratırken; Gezi Parkı Protestoları sırasında olayların merkezinde bulunan Gezi Parkı mekân olarak ve sokak hareketleri de yeni ortak anlatılar biçiminde ve sosyalist hareketle sınırlı kalmayacak şekilde hegemonyaya muhalif çevreler arasında dolaşıma girmiştir. Toplumsal hareketler için simgeselleşen mekânlar aktivistler tarafından “korunması gereken” özel alanlar olarak algılanmakta ve bu mekânlara karşı olan duygusal bağlılıklar topluluk kimliğinin oluşmasında önemli rol oynamaktadır.

5.4 İletişim Ağları, Etkileşim ve Medya Kullanımı

5.4.1 Topluluk İçi İletişim

Meclis çalışmaları ve etkinlik, eylem, boykot organizasyonlarında yüz yüze iletişimin yanında yeni iletişim teknolojilerinin olanaklarından da sıklıkla faydalanılmaktadır. Meclis toplantıları, eylemler, festivaller, söyleşiler, kültür-sanat etkinlikleri, park buluşmaları, yemek organizasyonları ve sosyal hayattaki çeşitli karşılaşmalar yüz yüze iletişimi mümkün kılmaktadır. Yüz yüze karşılaşmalar politik konuları derinlemesine görüşme, tanışma, tartışma, strateji belirleme, planlama yapma ve topluluk üyeleri arasındaki birebir ilişkilerin kuvvetlendirilmesi için elverişli bir ortam sunmaktadır. Bu görüşmeler ayda bir ya da iki kez yapılan ilçe / mahalle meclis toplantıları vasıtasıyla düzenli bir hale gelmekte, toplantılar haricinde de görev dağılımında benzer sorumlulukları alan kişilerin oluşturduğu gruplar

tarafından yürütülen meclis çalışmalarında bu ilişki daha da sıklaşmaktadır. Meclis toplantıları ve oluşturulan alt grupların (medya, organizasyon, eğitim vb.) çalışmalarında katılımcılar arasında doğrudan bilgi alışverişi gerçekleşmekte ve ileriye matuf planlamalar yapılmaktadır.

Bunun yanında mobil telefonlar vasıtasıyla sağlanan iletişim başat konumdadır. Grup içerisinde özellikle *Whatsapp* ve *Telegram* gibi mobil telefon mesajlaşma uygulamaları sıklıkla kullanılmaktadır. Ayrıca meclisler ve alt gruplar tarafından e-mail grupları da oluşturulmakta, bu listeler bilgilendirme, duyuru ve haberleşme amacıyla kullanılmaktadır. E-posta grupları meclis çalışmaları sırasında dağıtılan listelere faaliyetlere katılan kişilerin e-posta adreslerini ve isimlerini yazmaları yoluyla oluşturulmaktadır. Meclis çalışmalarına ve topluluk faaliyetlerine katılmayan kişiler e-posta grubuna katılamamaktadır. Örneğin BHH Berlin Meclisi tarafından kurulan mail listesine / grubuna 2016-2017 yılları arasında 109 adet mail gönderilmiştir. Gönderilen maillerin 79 adeti yürütme kurulu tarafından katılımcıları eylem, etkinlik, panel, sempozyum vb. konularda bilgilendirmek amaçlı yapılan duyurulardır. Kalan 30 adet mail ise meclis çalışmalarına katılan farklı kişiler tarafından gönderilmiş, bu yazışmalarda etkinlik önerileri, iletişim stratejileri ve broşür taslakları üzerinden topluluk tartışmaları yürütülmüştür.

Mail grubu vasıtasıyla yürütülen tartışmalara katılımı çeşitlilik ön plana çıkmış, pratik ve yoğun etkileşimle ortak karar alma süreçleri devreye sokulmuştur. Bununla birlikte e-mail grupları bilgilendirme ve duyuru amacıyla daha sık kullanılmaktadır. Genel bir eğilim olarak çevrimiçi ortamda planlama ve tartışma yapılması konusunda e-mail gruplarının gitgide daha az kullanıldığı, bu amaçla daha hızlı ve etkileşimli bir iletişime izin veren İnternet tabanlı anlık mesajlaşma uygulamalarının tercih edildiği söylenmelidir. Böylece her gün aynı mekânda fiziksel olarak bulunarak karar almanın güçlüğü ve bunun topluluk üyelerine maliyeti (toplantı salonu kirası, buluşma organizasyonu, yol masrafları vb.) ortadan kaldırılmıştır. Söz konusu uygulamalar aracılığıyla kurulan çalışma ve haberleşme gruplarında genel olarak;

- Gündeme dair haberlerin paylaşımı ve tartışılması,
- Söz konusu haberlerin teyidi,
- İş bölümü,

- Planlama (medya planlaması, organizasyon planlaması vb.)
- Toplantı ve etkinliklerin duyurulması,
- Sosyal aktivitelerin organizasyonu (kahvaltı, buluşma vb.) yapılmaktadır.

“Biz aramızdaki iletişimi -sosyal medya koordinasyon dâhil- esas olarak Whatsapp grupları aracılığıyla, bir de mail grupları vasıtasıyla sağlıyoruz. Hem işleri organize ediyoruz, hem de gündemi ilgilendiren bir olay olduğunda mesajlar susmuyor, orada tartışıp haberleşiyoruz. Orada da kolektif bir yapı var. Örneğin “x” konuyla ilgili afiş yapılacak bunu kim yapar diye gruba atıyoruz, aramızda çok var gazeteci grafik tasarımcı. Hemen biri gönüllü oluyor ve ben yaparım diyor. Doğaçlama bir iş bölümü gerçekleşiyor. Biri metni yazıyor, diğeri grafiği tasarlıyor, bir diğeri de ortaya çıkan işi sosyal medya hesabı üzerinden paylaşıyor.” (Görüşmeci 27, 19.01.2017)

Mobil telefon mesajlaşma uygulamalarının öncelikli olarak tercih edilmesinin temel nedenleri, hızlı ve pratik haberleşmeyi mümkün kılmaları ve çeşitli sebeplerle (iş, toplantı vb.) telefon görüşmesi gerçekleştirmeye müsait olmayan kişilerin de mesajlaşma yoluyla sürekli haberleşme ağında tutulabilmesidir. Görüşülen kişiler, e-mail listeleri ve mobil mesajlaşma uygulamaları gibi dijital iletişim platformlarının yüz yüze iletişime oranla etki alanının daha geniş olduğunu, normalde ulaşılması mümkün olmayan gönüllülerin de topluluk çalışmalarına katkı sunabildiğini ve böylece daha fazla insanın çalışmalardan haberdar olarak farklı bakış açılarını karar alma süreçlerine yansıtabildiklerini ifade etmişlerdir. Özellikle medya ile ilgili planlamalar ve iş bölümü (afiş tasarımı, metin yazarlığı, broşür basılması / dağıtılması vb.) mobil telefon mesajlaşma uygulamaları vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir. Böylece BHH’nin yatay örgütlenmesiyle uyumlu şekilde kararlar kolektif ve hızlı bir şekilde alınabilmekte, yoğun gündeme anında karşılık verilebilmekte ve iş bölümü bireysel istek / kapasiteye uygun ve şeffaf bir biçimde yapılabilmektedir. Ayrıca söz konusu iletişim ağları, topluluk anlatılarının grup içinde yayılmasını ve aktivistlerin ana-akım medyada yer alan gelişme ve haberlere karşı anında bilgilenip refleks gösterebilmesini sağlamaktadır. BHH çalışmalarına katılan profesyonel gazeteciler de haberleşme konusunda söz konusu uygulamaların sağladığı pratik haberleşme imkânlarından istifade etmektedirler:

“Kendi aramızdaki iletişimi genelde Whatsapp grupları ve Telegram üzerinden sağlıyoruz. Böyle bir kolaylığa sırt çevirmek mümkün değil. Enteresandır, bazen gazetede fiziki olarak birlikte olduğumuz anlarda bile, Whatsapp grubu üzerinden haberleşiyoruz. Çünkü böyle yapmak pratik. Aynı gazetede bile bir anda 30 kişiyi bir araya toplamak kolay ve pratik değil. Biz de bu hıza ayak uyduruyoruz.” (Görüşmeci 4, 17.02.2017)

Bunun yanında, hızlı değişen politik gündeme ayak uydurabilmek ve hareketin bu gündeme refleks / tepki verme süresini kısaltabilmek adına topluluk içerisinde yeni iletişim teknolojilerini daha efektif kullanma yolunda sürekli bir fikir jimnastiği yapılmaktadır.

Türkiye’nin 81 ilinin 53’ünde, Türkiyeli göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı 10 yabancı ülkede, il, ilçe ve mahalle olmak üzere toplamda 200’ü aşkın BHH meclisi bulunmaktadır.³⁶ Böyle geniş bir coğrafyaya yayılmış ve tabandan yukarı demokratik karar alma süreçlerini işletmeye çalışan bir yapının bu doğrultuda tüm bileşenlerini devreye sokarak hızlı karar alması zorlaşabilmektedir. Yeni medya ile gündelik hayatlarında da sürekli olarak iç içe bulunan aktivistler özellikle eylem sürecinde “hız” ve “pratiklik” kazanmak adına yeni iletişim teknolojilerinin sunduğu araç setini tabandan ve hızlı karar alma düsturlarıyla uyumlu hale getirmeye çalışmaktadırlar.

“Sadece Hazirancılara özel bir web sitesi ya da forum oluşturma fikrimiz vardı. Çünkü Türkiye’de gündem çok hızlı değişiyor. Tek tek meclislerde kararlar alınıyor, sonra bunlar Türkiye yürütmesine gidiyor. Ama tabii o da bürokratik bir süreç. Bazen aynı gün iki önemli gündem maddesi oluyor. Haziran öncelikle hangisine tepki verecek? Şimdi genelde Whatsapp ve Telegram üzerinden konuşuluyor. Böyle bir forum olsa konuların tartışıldığı ya da belki her Hazirancıya ulaştırılacak pratik bir anket şeklinde, herkesin nabzını tutmak mümkün olacak. Herkesin anlık olarak herhangi bir konuyla ilgili görüş bildirebildiği dijital bir sistem

³⁶ BHH’de herhangi bir resmi üyelik prosedürü bulunmadığı, bazı vatandaşların kısa vadeli toplumsal hareketlilikler bağlamında toplulukla birlikte çalışıp daha sonra ilişkilerini kestikleri ve böylece topluluk içerisinde sürekli bir aktivist sirkülasyonun olduğu düşünüldüğünde; BHH çalışmalarına aktif olarak katılan kişilerin sayısı ile ilgili sağlıklı bir veri elde etmek mümkün olmamaktadır.

gibi. Ona göre öncelikler belirlenebilir. Bu henüz uygulamaya geçmedi fikir aşamasında.” (Görüşmeci 15, 23.12.2017)

Topluluğun günlük aldığı kısa vadeli kararların tartışılması, eylem yeri ve saati gibi hususların belirlenmesi, çok sayıda insana aynı anda ulaşılmasını gereken duyuruların yapılması gibi konularda yeni iletişim teknolojileri tercih edilirken; topluluğun geleceğini ilgilendiren daha ciddi konuların tartışıldığı ve topluluğun gelecek planlamalarına ilişkin uzun vadeli kararların alındığı toplantıların yüz yüze yapıldığı görülmektedir. Mahalle, il, ilçe ve Türkiye toplantıları olarak adlandırılan bu görüşmelerde topluluk üyeleri fiziken bir arada bulunarak, söz alarak, konuları yüz yüze tartışarak ve doğrudan bir ilişki kurmak suretiyle daha “samimi” bir birliktelik sağlayabildikleri fikrindedirler. Söz konusu yüz yüze toplantıların organize edilmesi aşamasında da yine yeni iletişim teknolojilerinin imkânlarından faydalanılmaktadır.

“İnternet üzerinden çok sık haberleşiyoruz, ama yüz yüze görüşmek gibi olmuyor hiçbir zaman. Arkadaşların yaratıcılıkları daha çok ortaya çıkabiliyor, kritik kararlar alacağımız zaman. Beyin fırtınası gibi. Farklı fikirler ortaya atılıyor, bir fikir diğerini tetikliyor. Onun haricinde aynı odada birlikte bulunup bir şeyler tartışırken topluluk olma hissi daha kuvvetli geliyor. Telefonla yazışmak çok pratik ama hep bir uzaklık hissi var. Meclis çalışmaları filan bitince bir yere gidip hep beraber oturuyorsun, paylaşımlar daha sürekli hale geliyor.” (Görüşmeci 19, 22.10.2017)

Topluluk içi haberleşmede etkin olarak kullanılan mecralardan biri de sosyal medya olarak öne çıkmaktadır. Özellikle Facebook, getirdiği arkadaşlık ve gruplar oluşturma özellikleriyle, BHH meclislerinde görev alan kişilerin haberleşmesi ve sosyal ağ üzerinde ilişkilennemeleri için uygun bir ortam sağlamaktadır. İl ve ilçe meclislerinin Facebook sayfaları mesajlaşma, yorumda bulunma, duyuru yapma, kampanya yürütme ve etkinlik organizasyonu amaçlarıyla kullanılmaktadır. Örneğin herhangi bir etkinlik / eylem duyurusuna kişiler katılıp katılmayacakları şeklinde bir bildirim yapabilmekte, bu sayede topluluk üyeleri etkinliğe kimlerin katılacağı konusunda bilgi sahibi olabilmektedirler. Söz konusu duyurular meclis çalışmalarına katılanların kendi içlerinde haberleşmelerini sağlarken, BHH çalışmalarına

katılmayan ancak ilgi duyan kişilerin de topluluk etkinliklerini takip edip iletişime geçmelerini kolaylaştırmaktadır.

Bunun yanında il ve ilçe topluluk sosyal medya hesapları üzerinden yapılan çeşitli bilgilendirme ve paylaşımlar (etkinlik duyuruları, hashtag eylem / çalışmaları vb.) ortak enformasyonun birbirine gevşek şekilde bağlı olan aktörler arasında semboller, simgeler, politik enformasyon ve etkinlikler aracılığıyla dolaşıma girmesini sağlamaktadır. Bu biçimde sosyal medya vasıtasıyla gerçekleşen topluluk içi iletişim, topluluğun kodlarının, değer ve eğilimlerinin sürekli tekrarlanarak aktörler tarafından benimsenmesinin kolaylaşması ve bireysel pratikler üzerinde topluluk değerlerinin etkisinin artması sonucunu doğurmaktadır. Topluluk içinde sürekli enformasyon dolaşımı yoluyla gerçekleşen iletişim belirli bir koordinasyonu mümkün kılmakla birlikte; daha yüksek politik riskli girişimler noktasında duygular, normlar, ortak tarihsellik ve güven üzerine kurulan güçlü bağlar etkili olmaktadır.

Ayrıca, yüz yüze ilişkiler vasıtasıyla bir topluluk oluşturma, belirli bazı kısıtları beraberinde getirir de topluluk üyelerine dijital ortamda bir ağa bağlı olmaktan çok daha güvenli ve emniyetli gelmektedir. Yan yana olmak “iyi günde kötü günde dayanışma içinde olma” anlamına gelirken, sosyal medyaya mobilizasyon ve tanıtım yapma bağlamında daha pratik ve *uçucu* anlamlar yüklenmektedir. Buna ek olarak, görüşülen topluluk üyelerinin büyük bir kısmı İnternet üzerinden gerçekleştirilen yazışmaların / görüşmelerin iktidar tarafından takip altında tutulduğunu düşünmektedir. Sosyal medyadaki tüketimi arttırmaya dönük sermaye gözetimi neo-liberal anlayışa karşıtlık bağlamında; yapıldığını düşündükleri “devlet gözetimi” ise güvenlik gerekçeleriyle gündeme getirilmektedir. Topluluk üyeleri her ne kadar sayısal iletişim teknolojilerinden pratik / kısa vadeli amaçlarla istifade etseler de; güven ve dayanışma gerektiren hayati / uzun vadeli kararların alınması ve hamlelerin yapılması için yüz yüze iletişime öncelik vermektedirler.

5.4.2 Bireysel Medya Tercihleri

Araştırmaya konu topluluk üyeleri grup çalışmaları dâhilindeki iletişim ve medya faaliyetleri dışında, gündelik hayatlarında kişisel olarak da medya tüketicisi / üreticisi pozisyonundadırlar. Görüşme ve gözlemler sonucunda topluluk üyelerinin kişisel medya kullanım tercihleriyle topluluğun medya faaliyetleri için yapılan

seçimlerin paralel olduğu, haber alma ve gündem takibi konularında sayısal iletişim ağlarının ve bu çerçevedeki alternatif / radikal medya mecralarının tercih edildiği görülmektedir.

Tablo 5.6 Topluluk yelerinin Haber / Gündem Takibi Yaptığı Mecralar

Medya	Kişi Sayısı
Twitter	31
Alternatif evrimii Gazeteler	24
Çevrimiçi Anlık Mesajlaşma Grupları	12
Facebook	9
Ana-Akım Medya	4
Reddit ³⁷	4

Yukarıdaki tabloda da grldğu gibi, görüşülen kişiler haberleri genellikle sosyal medya aracılığıyla ve / veya alternatif evrimii gazeteler üzerinden almayı, ana-akıma medyaya tercih etmektedirler. Topluluk içerisinde ana-akım medyaya karşı yoğun bir güvensizlik mevcut olup, bu mecralarda “yanlı” bir habercilik yapıldığı görüşü hâkimdir. Ana-akım medya hegemonyanın söylemlerini yeniden üreten bir sacayağı olarak görülmektedir. Ancak, gazetecilik yapan topluluk yeleri, meslekleri gereği ana-akım medyayı, hkmete yakın yayınları ve aşırı sağ yayın organlarını da takip etmektedirler. Karşı görüşteki medyayı takip etmelerinin temel nedeni olarak, burada tespit ettikleri “adaletsizlikleri”, “yanlış haberleri” ve “hegemonyanın ayrımcı söylemlerini” ifşa etme pratiğini vurgulamaktadırlar. Özellikle BirGün, ABC Gazetesi, İleri Haber gibi gazetelerde çalışan topluluk yeleri bu yolu izlemekte, ana-akım ve hükümet medyasının haberlerini eleştirel bir dille haberleştirmektedirler. Burada manipülasyonları nleme, muhalif kitleyi

³⁷ 2005 yılında kurulan ABD menşeili bir İnternet haber sitesi. Kullanıcıların çeşitli linkler, haberler, görseller, videolar ve yorumlar paylaşmasına olanak sağlayan uygulama, gönderilen materyallerin yine kullanıcılar tarafından “olumlu” ya da “olumsuz” biçimde oylanmasıyla kendi içinde bir derecelendirme mekanizmasını devreye sokmuştur. Böylece en çok olumlu oyu alan içerikler kullanıcının önüne daha st sıralarda çıkmaktadır. Kullanıcıların sanal topluluklar oluşturmasına da olanak sağlayan Reddit, genelde ana-akım medyada yayınlanmayan içerik ve haberlerin yer aldığı alternatif bir mecra olarak dikkat çekmiştir.

bilgilendirme ve kamuoyu oluşturma gibi kaygılar devreye girmektedir. Ancak görüşülen aktivistlerin bir kısmı, bunun pasif bir tutuma da yol açabildiğini, zaman ve enerjilerinin çoğunu ana-akım medyanın yanlışlarını düzeltme ve manipülasyonlarını engellemeye harcadıklarını ifade etmişlerdir.

Topluluk üyelerinin kişilerin medya tercihlerini aşağıdaki maddelerle özetlemek mümkündür:

- Gündem takibi hususunda sosyal medyanın geleneksel medyaya tercih edilmesi,
- Facebook üzerinden daha sık ve yoğun olarak siyasi paylaşımların gerçekleştirilmesi, Twitter üzerinden haber alma ve gündem takibinin tercih edilmesi,
- Kültürel birikim düzeyiyle doğru orantılı olan yüksek medya okuryazarlığı,
- Ana-akım medyanın ideolojik olarak reddi,
- Hükümeti destekleyen medyanın hatalarını ifşa isteği,
- En az düzeyde televizyon takibi,
- Destek amaçlı muhalif gazeteleri alma, abone olma.

Ayrıca, görüşülen topluluk üyeleri kişisel sosyal medya hesaplarında anonim olmayı (rumuz kullanmayı) tercih etmemekte, gerçek isim ve soy isimleriyle hesap açmaktadırlar. Özellikle muhalif ve mevcut hegemonyaya karşı siyasi paylaşım yapan kişiler, “fikirlerini daha özgürce ifade edebilmek”, “hukuki yaptırımlardan kaçınabilmek” ve “korunaklı sanal bir kimlikle paylaşımlar yapmak” gibi amaçlarla sosyal medyada anonim hesaplar kullanabilmektedirler. Ancak, görüşme yapılan tüm topluluk üyelerinin Twitter ve Facebook gibi sosyal ağlar üzerinden kendi isim ve soy isimleriyle politik duruşlarını ortaya koyan paylaşımlar yaptıkları görülmüştür.

“Dediğim gibi ben şahsi olarak Twitter ve Facebook üzerinden paylaşımlar yapıyorum. Duruşumu da belli ediyorum. Facebook profilimde hayır logosu var mesela. Devlet memuru olduğum için özellikle kendimi bastırılmış hissetmiyorum. Zaten ben normalde söyleyemeyeceğim şeyi sosyal medya da söylemem. Durduğum yer çok

belli. Kimseye hakaret etmiyorum, sadece görüşümü ifade ediyorum. E sadece hayır dediğim için de içeri alacaksa alsınlar. Öyle yaşanmaz zaten. Ama bu sosyal medyadaki anonim paylaşımlar konusunda, destekçi değilim. Altında psikolojik sorunların yattığını düşünüyorum. Olumlu bir şey de bunun size getirisi olur, hakaret ettiğinizde de bunun bir sonucu olur. Bu sonuçtan tamamen kaçmak sağlıklı değil bence.” (Görüşmeci 13, 11.03.2017)

Çevrimdışı ortamda mevcut hegemonyayla çatışmalı faaliyetler (meclis çalışmaları, forumlar, muhalif sokak protestoları vb.) sergileyen kişiler, açık kimlikleriyle belirli bir risk almakta, böyle olunca çevrimiçi ortamda kimliklerini gizleyerek anonim paylaşımlar yapma gereği duymamaktadırlar. Yani topluluk üyeleri çevrimdışı ortamda zaten “yüksek riskli” bir aktivizm pratiği içerisinde olduklarından, sayısal iletişim ağları üzerinden de çoğunlukla kendi açık kimlikleriyle politik (*muhalif*) paylaşımlar yapmaktadırlar. Bu çerçevede, İnternet üzerinden gerçekleştirilen muhalefetin repertuarında bulunan, “sanal” ve “anonim” kimliklerle daha korunaklı biçimde politik eleştiri yöneltme eğiliminin topluluk üyeleri nezdinde geçerliliği olmadığı görülmüştür.

Sözü edilen politik paylaşımlar toplumsal hareketlilik gündemlerinde yoğunlaşmakta, daha geniş vadede ise büyük oranda çevrimiçi ortamda varlık gösteren alternatif medya mecralarının paylaşımlarının yeniden paylaşılması biçiminde tezahür etmektedir. Topluluk üyelerinin bir bölümünün sözü edilen alternatif medya mecralarında aktif olarak çalıştıkları düşünüldüğünde, topluluk ile muhalif alternatif medya mecraları arasında yakın bir bağın oluşması doğal bir gelişme olarak görülmektedir. Böylece alternatif kamusalılıkta üretilen haberler topluluk üyeleri arasında hızlı bir biçimde dolaşıma girmekte, aktivistlerin kişisel sosyal medya hesapları üzerinden de yoğun bir biçimde paylaşılmaktadır.

Burada bir parantez açarak, topluluk içerisinde aktif gazetecilerin, geçmişte gazetecilik yapmış kişilerin, akademisyenlerin ve yüksek lisans / doktora öğrencilerinin fazlalığına dikkat çekmek gerekir. Kültürel birikim düzeyi yüksek, Türkiye’deki medya atmosferini iyi tanıyan, medya okuryazarlığı konusunda donanımlı, haber analiz etmeyi bilen ve analizleri nesnel bazı sonuçlara ulaştırabilecek yöntem bilgisi olan kişilerin topluluk içindeki varlığı, bilinçli, eleştirel ve sorgulayıcı bir medya tüketimini de beraberinde getirmektedir. Örneğin görüşülen

topluluk üyesi gazetecilerin hepsi alternatif medya mecralarında çalışmaktadırlar. Aralarında sadece geçmişte bazı ana-akım medya kuruluşlarında çalışan kişiler olmuştur. Onlar da 1980'lerden itibaren ana-akım medyanın sermaye ve devlet kontrolünde olduğunu, ancak özellikle 2010'dan sonra ana-akım medya üzerindeki iktidar kontrolünün arttığını ifade etmişlerdir (Görüşmeci 7, 21.12.2016).

Topluluk içerisindeki medya hassasiyeti ve ana-akım medyaya karşı eleştirel tutum üyelerin profesyonel ilgi alanlarına da indirgenemez. Görüşme yapılan topluluk üyelerinin hemen hemen hepsi Türkiye'deki mevcut medya yapısına eleştirel yaklaşarak “artık ana-akım medyaya güvenmediklerini” (Görüşmeci 9, 13.11.2017), haber almak için ana-akım medyayı artık hiç kullanmadıklarını”, “ana-akım medyanın siyasi iktidarın elinde olduğunu” (Görüşmeci 11, 14.11.2017), “medyanın neo-liberal politikaların taşıyıcısı haline geldiğini” (Görüşmeci 3, 19.05.2017), “ana-akım medyanın artık alternatif seslere yer vermediğini” (Görüşmeci 1, 11.02.2017) ve “medyanın birçok konuda olduğu gibi eğitim konusunda da kamuoyunu manipüle ettiğini” (Görüşmeci 28, 16.03.2016) ifade etmişlerdir. Ayrıca görüşülen topluluk üyelerinden biri de “sosyal medyaya da güvenilmeyeceğini, post-truth ortamında sosyal medyanın manipülasyonlara çok açık olduğunu” ifade etmiştir (Görüşmeci 8, 20.12.2017). Bu çerçevede topluluğun medya sektöründe aktif olarak çalışmayan üyelerinin de geleneksel ve yeni medya üzerinden yayılan mesajları eleştirel bir süzgeçten geçirdikleri, medya / dijital okuryazarlık farkındalığı geliştirdikleri söylenmelidir.

5.4.3 Geleneksel Medya Repertuarı

Downing (2008) toplumsal değişim hedefi güden geleneksel toplumsal hareketlerin, radikal medya girişimleri ile birlikte çok geniş bir yelpazedeki iletişim araçlarından yararlanarak “alternatif bir politik vizyon” üretme potansiyellerinden bahsetmiştir. Özellikle İnternet öncesi dönemin kitle iletişim araçları ve yüz yüze iletişim biçimlerine vurgu yapan Downing, toplumsal hareket iletişimde devreye girebilecek mecraların da bir dökümünü yapmıştır. Buna göre, geleneksel “radikal” medya yazılı basın, radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarıyla kısıtlanamaz. Duvar yazıları, el ilanları, dergiler, fanzinler, afişler, bültenler, manifestolar, sokak tiyatrosu / gösterileri, sinema, kısa filmler, sloganlar, dans, popüler müzik, *graffiti*, giyim kuşam ve sokak hareketleri ile bütünleşen bireysel performanslar da radikal medya şemsiyesi altında kendine yer bulur (Downing 2008: 44).

Birleşik Haziran Hareketi, yeni toplumsal hareketlerin kavramsal çerçevesiyle paralel şekilde, yeni medyanın olanaklarını kullanmakla beraber, organizasyon, mobilizasyon, tanıtım ve bilgilendirme amacıyla geleneksel medyadan da sıklıkla istifade etmektedir. Bu durumda BHH kapsamında faaliyet gösteren aktivistlerin büyük çoğunluğunun sol / sosyalist mücadele geçmişinden gelmelerinin önemli payı vardır. 20. Yüzyılın ortalarından başlayarak günümüze kadar hızlı bir gelişim gösteren yeni iletişim teknolojileri öncesinde, kültürel ve politik olarak marjinalize edilen sol hareketler temel olarak protesto gösterilerini, duvar yazılarını (*graffiti*) ve afişleri kamusal ifadelerinin mecrası olarak kullanmaktaydı. Paralel şekilde Downing de (1984) sol / sosyalist hareketlerin radikal (alternatif) medya kullanımlarını kavramsallaştırırken tanımın içine birçok farklı bileşeni katmıştır. Daha önce de ifade edildiği gibi, alternatif radikal medya tanımının içine giren duvar yazıları, şarkılar, sloganlar, fıkralar, giyilen semboller, sokak tiyatrosu, dans, gazete ve filmler hepsi birlikte geleneksel toplumsal hareketlerin iletişim repertuarını oluşturmaktadır.

İçinde sol / sosyalist bileşenleri ve bu partilere mensup kişileri de barındıran BHH, hem bu bireysel tercihler hem de topluluk olarak sol protesto biçimlerine bağlılığıyla, geleneksel medyayı iletişim stratejisinin önemli bir bileşeni olarak kullanmaktadır.

“Tabii bir yandan geleneksel medya araçlarını da kullanıyoruz. 70lerden daha eskiden beri kullanılan araçlar. Onların önemi çok büyük. Duvar yazıları, el ilanları. Pazarlarda bildiri dağıtıyoruz. Bunların da etkisi büyük. Bazen sosyal medyada insanlar görüyor ve hemen başka yere atlıyor. Geleneksel araçlar daha kalıcı etkili de olabiliyor. Ama özetle ana-akım medya bize tamamen kapalı olduğundan, maliyetsiz olduğu için, kolaylığı sebebiyle de, birincil iletişim aracımız sosyal medya oluyor.” (Görüşmeci 14, 14.05.2017)

Geleneksel medyayı kullanma, kitleyle yüz yüze, daha yakın ve samimi bir ilişkiyi beraberinde getirdiğinden, sosyal medya ile beraber sıklıkla kullanılmaktadır. Gazete, broşür ve ilan türü materyallerin hala kullanımda olmasının bir nedeni de, yazının ve basılı olanın daha kalıcı olduğu, sosyal medyada yazılanların gündeme bağlı olarak gelip geçici olduğu yönündeki inanıştır. Sosyal medyaya şüpheyile yaklaşan ve sol gelenekten gelen kimi Birleşik Haziran Hareketi üyeleri, hareketin

uzun vadeli ve toplumu dönüştürücü hedefleriyle paralel olarak daha kalıcı ve “ciddi” buldukları gazete çıkarma, manifesto / el ilanı dağıtma gibi iletişim faaliyetlerine ağırlık vermektedirler. Ancak genel olarak topluluğun medya faaliyetleri ile ilgilenen kesiminde, topluma ulaşılmasında ve taraftar kazanılmasında etkili olduğu sürece, sosyal medya ve geleneksel medyanın birer araç olarak birlikte kullanılabileceği, birinin diğerinin alternatifi olarak görülmesinin doğru olmadığı ve bu teknolojilerin sadece araç oldukları görüşü hâkimdir.

Alternatif yayıncılıkta ortaya çıkan en önemli sorun materyallerin basılması ve bunun ardından geniş toplumsal kesimlere dağıtımının yapılmasıdır. Alternatif yayınların ana-akım medya gibi sermayeleri ya da reklam gelirleri bulunmadığından, hem basım hem de dağıtım süreçlerinde gönüllülük esas olmaktadır. BHH topluluk üyeleri de çoğu zaman elektronik ortamda hazırlanan broşür ve dergileri kendi imkânlarıyla bastırmakta, sayıca daha fazla broşür / el ilanı / dergi dağıtılması gereken kitlesel eylemlerden önce ise topluluk üyelerinin sosyal sermaye ağı devreye girmektedir. Böyle bir durumda matbaası olan ya da matbaacı bir tanıdığı olan topluluk üyelerinin bu konuları kullanılmakta, maliyetler ise para toplama gibi pratik çözümlerle topluluk içinde paylaştırılmaktadır. Ayrıca, zaman zaman basılan topluluk dergilerinin üzerinde herhangi bir fiyat etiketi bulunmasa da, bu dergileri alan kişiler genellikle finansman sürecine katkı sağlamak için cüzi miktarlarda katkı yapabilmektedir.

Tablo 5.7 Topluluğun Geleneksel Medya Repertuarı

Basılı Gazeteler, Bültenler, Broşürler, El İlanları, Basılı Manifestolar, Afişler, Etkinlik Duyuruları, Duvar Yazıları

Basılan materyallerin dağıtımı ise sokak eylemleri sırasında, toplumun tüm kesimlerine ulaşmak amacıyla gündeme paralel şekilde yapılan pazar ve esnaf ziyaretlerinde, özellikle İstanbul’da Kadıköy, Beşiktaş ve Taksim gibi büyük meydanlarda topluluk üyesi gönüllüler tarafından yapılmaktadır. Birleşik Haziran Hareketi imzasıyla çıkan basılı materyaller herhangi bir dergi / kitap bayiine servis edilmemekte, çoğunlukla toplantı, panel, festival ve sokak etkinlikleri sırasında katılımcılara dağıtılmaktadır. Ayrıca özellikle seçim ve referandum zamanlarında BHH üyeleri “apartmanların posta kutularına broşür bırakma” gibi çok çeşitli dağıtım metotları denemektedirler. Özetle, basılı materyallerin sadece topluluk içinde

dolaşımda olması arzulanmamakta, topluluğa sempati besleyen / beslemeyen herkese ulaşabilmek adına sokaktaki dağıtım çalışmalarına ağırlık verilmektedir. Bu kapsamda, ekonomik olarak güçlü olmayan ve sosyal medya erişimi düşük olan mahallelerde sokak çalışmalarına, kapı kapı dolaşarak broşür dağıtmaya ve esnaf – ziyaretlerine özel bir önem verilmektedir.

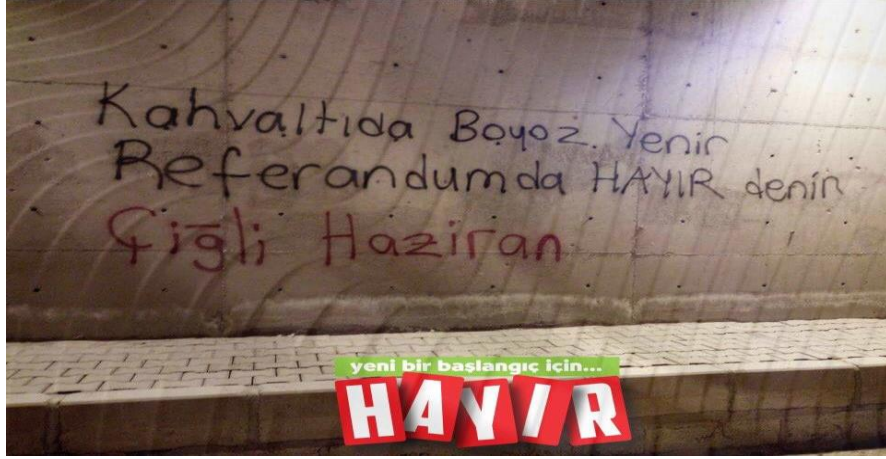
5.4.4 Taktik Medya ve Mizahın Araçsallaştırılması

Birleşik Haziran Hareketi çalışmalarına katılan aktivistler, politik mizahı ve kelime / dil oyunlarını iktidar pratiklerine karşı koymanın bir aracı olarak kullanmaktadırlar. Mizah kullanımı hareketin üzerinde uzlaştığı bir strateji olarak değil, bireysel inisiyatif ve taktiksel pratikler olarak tezahür etmektedir. Buradaki temel motivasyonlar, kelime oyunları ile iktidarın kullandığı dili “alay ederek” karşı bir silah olarak kullanma, mizahın ilgi / dikkat çekici gücünden faydalanma ve yaratıcılığı bir direniş biçimi olarak ortaya koyma olarak özetlenebilir. Mizah ve ironi ana-akım medya ve iktidar söylemlerine karşı söylem geliştirme, bunu dolaşıma sokma işlevi görmektedir.

Politik mizah genel olarak mizah dergilerinde ve sosyal medya hesaplarında karşımıza çıksa da, BHH aktivistlerinin pratikleri bu noktada farklılık göstermektedir. Sol protesto kültüründen beslenen ve geleneksel medyayı yoğun olarak kullanan hareket bu bağlamda *yazılama* ya da *graffiti* formlarına bürünen “duvar yazıları” aracılığıyla gündeme ve geleceğe dair mizahi (ironi içeren) slogan, söylem ve düşünceleri kendi çevrelerine / mahallelilerine aktarmaktadırlar. Topluluk tarafından bir iletişim aracı olarak kullanılan duvar yazılarını (*yazılama*), özellikle sol / sosyalist örgütlülük kültürüyle beslenen genç topluluk üyelerinin tercih ettikleri görülmektedir. Phillips’e (1999) göre topluluklara ait duvar yazıları politiktir, içselleştirilmiş belirli ideoloji ve kimlikleri temsil ederler. Duvar yazılarının yerleşik düşünce kalıplarına aykırı karşı-hegemonik bir boyutu bulunmaktadır ve gelecekteki alternatife bir atıf niteliğindedir. Ayrıca duvar yazılarında olduğu gibi afiş ve posterlerde de mesaj kısa, öz ve vurucu şekilde verilmekte; Downing’in “zihin bombaları” olarak adlandırdığı şekilde zihinlerde kolayca yer etme ve böylece sloganların dolaşıma sokulması hedeflenmektedir. Mizah da dikkat çekmenin, sloganlaşmanın ve fikirlerin kamusal alanda kolayca dolaşıma girmesinin (kalıplaşmasının) hızlandırıcı bir ögesi olarak öne çıkmaktadır.

Bunun yanında, duvar yazıları ana-akım medyada yer almayan konuların çarpıcı şekilde yer aldığı bir “açık hava gazetesi” işlevi görebilmektedir. Böylece belirli bir protesto anı mekân üzerinde işaretlenmekte, toplumsal hareket sönümlendikten sonra bile mesajın “orada” ve “görünür” olması sağlanmaktadır. Marjinalleştirilen protestocuların şehirdeki (mekândaki) bir nokta üzerinde tasarruf kullanmaları, burayı mizahi biçimde dönüştürmeleri, onların “buradayız” mesajıyla seslerini duyurmalarına ve kendilerine güvenlerini kazanmalarına yardımcı olmaktadır (Taş 2017: 14).

Bir sonraki aşamada ise sayısal iletişim ortamı (sosyal medya) devreye girmekte, topluluğun / kişilerin yerel inisiyatifleriyle ortaya çıkan bu pratikleri Türkiye genelinde dolaşıma sokulabilmektedir. Bauman ve Lyon (2013) *Akışkan Gözetim* isimli kitaplarında, İnternet teknolojilerinden sonra, bir zamanlar sadece eğitilmiş ve macerayı seven graffiti sanatçıların gece yaptıkları kaçamaklarla hayata geçirdikleri; görünmez olanı görünür yapmak, ihmal edileni karşıtlık, zıtlık ve *oyunculluk* üzerinden ortaya koyma şeklinde tezahür eden pratiklerin kolaylaştığını ifade eder. Dikkat çekici olan nokta, BHH aktivistlerinin hem geleneksel ve *maceraperest* duvar yazılarını kullanmaları, ancak bununla kalmayıp kendini ifade etme yollarını genişletmek amacıyla dijital teknolojileri de işin içine sokarak *melez* bir direniş pratiği ortaya koymalarıdır. Daha somut şekilde ifade edilecek olursa, genelde gece yapılan duvar yazıları / *graffitiler* aracılığıyla ifade edilen mizah içerikli söylemin fotoğrafı aktivistler tarafından çekilmekte, BHH sosyal medya hesapları tarafından dolaşıma sokulmakta ve böylece söylemin etki alanı genişletilmektedir. Bu çerçevede sadece sayısal iletişim ortamının “konforlu” alanına hapsolünmemakta, geleneksel toplumsal hareketler bağlamında duvar yazılarıyla sokakta yüksek riskli bir aktivizm pratiği gerçekleştirilmekte; sosyal medya kullanımı ise sadece çarpan etkisi yaratma ve daha fazla insana ulaşma amacıyla sınırlı tutulmaktadır.

Şekil 5.1 İzmir Çiğli’de Bir Duvar Yazısı: “Hayır Kampanyası”

Entelektüel ve yaratıcı bir kültürel üretim biçimi olarak mizah, Birleşik Haziran Hareketi özelinde politik bir niteliğe bürünmüştür ve meclislerin konumlarına / eğilimlerine bağlı olarak yerel ve ulusal ortak kültürel referanslarla politik muhalefetin ironi (kelime oyunu vb.) yoluyla birleştirilmesine dayanmaktadır. Politik bir eylemsellik içindeyken, konunun tüm ciddiyetine ve risklerine rağmen, söz konusu olaylar topluluk üyelerinin ortak kültürel hafızalarına referansla, eski bir Türk komedi filmi sahnesi ya da belirli bir bölgenin “eğlenceli” bulunan şivesiyle birlikte aktarılabilmektedir. Burada mizah kullanımı ile özellikle sosyal medyayı yoğun olarak kullanan genç kitlenin ilgisini canlı tutabilmek ve katı ideolojik disiplinden gelmeyen, toplumda görece “apolitik” olarak adlandırılan ancak hegemonya ile barışık olmayan kişileri de muhalefet saflarına çekebilmeyi hedeflenmektedir.

Şekil 5.2 Mizah Filmleri Göndermeli Eylem Afişleri

Mizah ve ortak kültürel referansların topluluğun mesajlarına ve etkinliklerine olan ilgiyi artırma ve topluluk üyeleri arasındaki ortaklıkları pekiştirme bağlamındaki kullanımı “*Hababam Sınıfı*” isimli komedi filmine yapılan atıflar üzerinden izlenebilir. Güncel ve ağır sonuçları olan eğitim meselesine ilişkin gündem ve etkinlikler, BHH tarafından özellikle 30 yaş üzeri kişilerin hafızalarında iz bırakmış popüler bir komedi filminin karakterleri ve replikleri kullanılarak duyurulmuştur. Böylece hem dikkat çekmek ve eylemlere olan ilgiyi canlı tutmak hedeflenirken, bir yandan da ortak kültürel bir referansa yapılan atıf topluluk arasındaki bağların sürekli yinelenmesi ve hatırlatılması işlevi görmektedir. Bireysel yaratıcılıklarla şekillenen mizahi söylemler ve renkli afiş / tasarımlar meclis çalışmalarına katılan kişilerin entelektüel sermayeleriyle doğru orantılı olarak çeşitlilik göstermektedir.

Şekil 5.3 “Hayır Kampanyası”: Duvar Yazısı ve Bireysel Performans

Özellikle Gezi Parkı Protestoları ile birlikte, sosyal ağlar üzerinde bireysel olarak kullanılan mizahi ve yaratıcı dil, hegemonyanın söylemini alaşağı ederek yeni bir toplumsal inşa için farklı bir toplumsal söylemi beraberinde getirme özelliği taşımaktaydı. BHH’nin bu toplumsal hareket kültüründen beslendiği bilindiğinden, BHH faaliyetlerine katılan kişiler de özellikle sosyal medyada mizahı bir politik direniş aracı olarak kullanmaya devam etmektedirler. Nisan 2017 Anayasa Referandumu öncesinde yürütülen “hayır kampanyası” süresince de, duvar yazıları, mizah ve aktivist bedeninin birlikte kullanıldığı yaratıcı medya / iletişim pratiği

örnekleri görülmüştür. Yukarıdaki fotoğrafta görüldüğü üzere, aktivist kendi bedenini duvardaki “hayır” yazısının “r” harfi olarak kullanmış ve bunu sosyal medya üzerinden dolaşıma sokmuştur. Bu türdeki yaratıcı medya pratiklerinin mizahı kullanarak dikkat çekme, yeni ve özgün bir dili dolaşıma sokma ve topluluğun motivasyonunu arttırma gibi işlevleri de bulunmaktadır.

“Sosyal medya demek yeni bir dil demek. Mizahla harmanlanmış bir dil. Kalıpları sorgulayan, soldan argüman üreten bir dil. Sosyal medya sayesinde sermaye alanının, geleneksel kalıpların dışına çıkarak argüman üretebiliyorsunuz.” (Görüşmeci 4, 17.02.2017)

Şekil 5.4 "Hayır Kampanyası" Futbol Göndermeli Mizahi Eylem Afişi

Mizahın kullanımı özellikle genç kesim üzerinde olumlu bir etki yapmakta, daha kapsayıcı bir dil / söylem kurulmasına yardım etmekte ve geleneksel sosyalist jargonu yumuşatarak toplumun geniş kesimlerine ulaşma yolunda işlevsel bir rol oynamaktadır. Bu çerçevede popüler kültür figürleri, futbolcular, genç kesim arasında dolaşımda olan “moda söylemler” mizahi bir dille politik söylemlerin içine yedirilmekte, böylece mesajların daha ilgi çekici hale getirilerek özellikle “apolitik” olarak etiketlenen genç kesim olmak üzere daha geniş bir kitleye ulaştırılması amaçlanmaktadır.

5.4.5 Kolektif İçerik Üretimi

BHH’nin medya çalışmaları kapsamındaki tüm içerik üretimi, toplumsal hareket grubunun yatay örgütlenmesine paralel şekilde, gönüllülük esasına göre ve iş bölümü dâhilinde yapılmaktadır. Gazetecilik tecrübesi bulunmayan, “vatandaş

gazeteciliği” kapsamında gönüllü olarak haber üretimine katılan kişilerin yanı sıra, BHH çalışmalarına katılan profesyonel gazeteciler ve grafik tasarımcıları da profesyonel işlerinden arta kalan zamanlarında topluluğun medya çalışmalarına destek vermektedirler. Sosyal medya hesaplarının yönetimi ve paylaşımları dâhil olmak üzere içerik üretiminin organizasyonu anti-hiyerarşik ve kolektif ilkeler doğrultusunda yapılmaktadır.

“Biz ekip olarak Şişli meclisinin sosyal medya hesaplarını yönetiyoruz. Ama öyle katı ayrımlar yok, İstanbul’un, genel BHH sayfasına da içerik sağlayabiliyoruz. Giriş yapabiliyoruz. Tüm kararları konsensusla alıyoruz, sosyal medyadan ne paylaşılacağıyla ilgili.. Eğer bir kişi bile buna itiraz ediyorsa vazgeçiyoruz. Bazen karar almak zor oluyor ama bundan taviz vermiyoruz.” (Görüşmeci 13, 11.03.2017)

BHH’nin genel (merkezi) sosyal medya hesaplarının haricinde, hemen hemen tüm il ve ilçe meclislerine ait en az bir *Facebook* ya da *Twitter* hesabı bulunmaktadır. Meclis toplantılarının başlangıcında, medyadan ve özel olarak sosyal medyadan sorumlu alt komiteler oluşturulmaktadır. Söz konusu komiteler topluluk üyeleri arasında “*propaganda ekibi*” olarak da adlandırılmaktadır. İl ve ilçe meclislerinin medya ekipleri, el broşürü dışındaki basılı malzemeler için gereken finansman çoğu zaman mevcut olmadığından, maliyetsiz ve pratik kullanımı nedeniyle aslında “sosyal medya ekibi” olarak iş görmektedirler. Söz konusu ekipler tarafından meclis toplantıları haricinde çalışma toplantıları gerçekleştirilmekte ve bir sosyal medya stratejisi belirlenmektedir. Sosyal medya ekipleri tarafından yapılan planlamalarda şu hususlar yer almaktadır:

- Hangi gündem üzerinde yoğunlaşılacağı,
- Hangi paylaşımların yapılacağı, hangilerinden uzak durulacağı,
- Mevcut yürütülen kampanya ve eylemlere verilebilecek destekler,
- Sosyal medya ekibi arasında iş bölümünün nasıl yapılacağı,
- Sosyal medya hesaplarına gelen yorum ve eleştirilerin nasıl dikkate alınacağı,
- Takipçi ve taraftar kazanmak, eylemlere katılımı arttırmak için yapılacak duyurular.

Bu planlamalar ve toplantılarda gündeme gelen hususlar rapor halinde yazıya dökülmektedir. Yapılan planlamalar doğrultusunda ortaya çıkan iş yükü, kişilerin gönüllülüğü ve uygunluk durumları göz önüne alınarak sosyal medya ekibi arasında paylaştırılmaktadır. Paylaşımlara ilişkin kararlar tartışma neticesinde ortaklaşa bir şekilde alınmakta, liderlik anlayışı bulunmamakta ve herkesin görüşü eşit derecede önemli kabul edilmektedir.

“Bizim BHH’nin sosyal medya kullanımı konusuna gelince, nerde meclis varsa (il, ilçe, mahalle), onların bir Twitter ve Facebook hesabı olacak parolasıyla yola çıktık. Başta bunlar daha kendi başına buyruk yönetiliyordu, sonra belirli bir koordinasyon sağlama, bir araya getirme fikri ağır bastı. Elbette yürütmede alınan kararlar doğrultusunda belirli bildiriler, afişler, ortak şekilde yayınlanıyor. Ama bunun dışında yerel olaylar, eylemler, kampanyalar da var. Kadıköy’deki yerel bir girişim, bir protesto olabiliyor, onların hesabı bunu kendince anlatıyor. Ayrıca toplumsal dokuya göre de hesaplar olayları farklı bir üslupla aktarabiliyor. Kadıköy ile Gaziosmanpaşa arasında fark olabilir, hem yerel hassasiyetler, hem de hitap edilen grup açısından.” (Görüşmeci 27, 19.01.2017)

Merkezden gelen genel eylem çağrıları, merkez programları ve temel manifestolar dışında tüm içerikler il ve ilçe meclislerinde çalışan kişiler tarafından yerel inisiyatiflerle üretilmektedir. Bu kapsamda, haber paylaşımlarında kullanılan dil de, hitap edilen bölgenin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısına göre farklılık gösterebilmektedir. Yani meclislerin sosyal medya hesaplarını yürüten kişiler merkezden bağımsız ve özgür bir şekilde kararlar verip uygulayabilmektedir. Bunun bir sonucu olarak da yerel hassasiyetler, topluluğun sorunları ve öncelikleri ön plana çıkartılabilmektedir. Topluluk içerik ve söylem üretiminde belirli kurallara dayalı katı bir dil benimsememekte, genel ilkeler doğrultusunda içeriği üreten kişinin ve hitap edilen topluluğun özelliklerine göre dil kullanımı / sözcük seçimi bölgeler arasında farklılık gösterebilmektedir.

Herhangi bir maddi karşılığı olmayan ve gönüllüğü esas alan medya içeriği üretim sürecinde, maddi tatminin yerini manevi tatminin aldığı gözlemlenmektedir. Topluluk içinde alınan övgüler, izleyicilerden gelen destek mailleri ve sosyal medyadaki etkileşim (yeniden paylaşımlar, beğeniler) içerik üreticilerinin yazmaya /

üretmeye devam etmeleri için gereken motivasyonu sağlamaktadır. Teşvik edici yorum ve bildirimler yerel üreticiler üzerinde cesaretlendirici bir etki yapmaktadır.

“Ben kendi Twitter hesabımdan 50-60 tweet atıyorum bazen, hashtag çalışması sırasında. Bazen yatıyorum uyuyorum, sabah kalkıp bakıyorum hala TT’deyiz. İyi bir his veriyor. İyi eksiksiz yazılmış bir Facebook paylaşımı 200 beğeni alıyor İyi bir iş çıkarmak, çok beğenilen bir gönderi paylaşmak, fotoğraf paylaşmak, bunlar manevi tatmin sağlıyor ve kendini işe yarar hissediyorsun. Tabii hata yaparsan eleştiri alıyorsun, kötü yazarsan, imla hatası yaparsan. Beğeni sayıları düşüyor. Hitap ettiğimiz kitle eğitilmiş bir kitle. Kendini düzeltmeye daha iyisini yapmaya çalışıyorsun” (Görüşmeci 12, 26.04.2017)

İzleyicilerinden gelen olumsuz geri bildirimler ise, olumlu bildirimlerin sağladığı motivasyonun yanında, üretilen içeriğin kalitesini yükseltme ve zenginleştirme anlamında geliştirici bir etki yapmaktadır. Özellikle sosyal medya ve e-mail yoluyla gelen eleştiriler içerik üreticileri arasında tartışılmakta, bu yolla sağlanan etkileşim izleyicileri de üretim sürecine dâhil ederken ileriye dönük medya planlamalarına da etki edebilmektedir. Herhangi bir sosyal medya gönderisinin beğenilme sayıları da içerik üreticileri tarafından yakından takip edilmekte, beğeni sayılarının düşmesi izleyicilerden gelen bir uyarı olarak algılanmaktadır. Geleneksel medyada olduğu gibi toplumsal etki ve popülerlik “tırar” yoluyla belirlenemediğinden, sosyal medya takipçileri, mesajların yayılma sayıları (yeniden paylaşım, beğeni) ve kullanıcılardan gelen geri bildirimler bu “tırar” aritmatikini ikame etmektedir.

5.4.6 Vatandaş Gazeteciliği Pratikleri

Radikal alternatif medyanın kültürel karakteristiği gazetecilik pratiklerinin yerelleşmesi ve hareketliliğin içindeki yerel muhabirlerin “şahit olduklarını” alternatif kanallarla topluma aktarma niyetine / çabasına dayanmaktadır. Toplumsal hareketler sırasında aktivistler tarafından yeni iletişim teknolojilerinin imkânları da kullanarak yapılan gazetecilik pratikleri, geleneksel gazetecilik kalıplarını da dönüşüme uğratmıştır. Vatandaş gazeteciliğindeki temel motivasyon, ana-akımda ses bulamayan madun kesimlerin sesi olabilmek ve sıradan insanlarla aktivistlerin

deneyim ve mücadelelerinin açılan medya kanalları yoluyla toplumun geri kalanına aktarılabilmesidir. Duruma Birleşik Haziran Hareketi özelinde baktığımızda, il / ilçe meclis faaliyetlerine katılan kişilerin yaptığı ve sosyal medya hesapları aracılığıyla dolaşıma soktuğu yerel topluluk haberleri haricinde, daha büyük ölçekli ve ulusal çapta ses getirecek haber dosyalarının da hazırlandığı görülmektedir.

Örneğin hareketin “eğitimde gericileşmeye karşı mücadele” başlıklı gündemi bağlamında Ensar Vakfı’na karşı yürüttüğü negatif kampanya ve hazırladığı haber dosyası bireysel inisiyatiflerle gelişmesi bağlamında vatandaş / topluluk gazeteciliği kapsamında değerlendirilebilmekle birlikte, ana-akım medyanın hegemonyayı sorgulayamadığı düşünülen bir konjonktürde geleneksel araştırmacı gazeteciliğin rolünü üstlenme işlevini de taşımaktadır.

“Bu Ensar Vakfı ve ilişkileri olayı da enteresandı. Daha skandal patlamadan önce benim gerici vakıfların ilişki ağını görselleştirme fikrim vardı. Mülksüzleştirme girişimden görmüştük. Sonra olay patlayınca bırakın diğerlerini, bu vakfa yoğunlaşalım dedim. Arkadaşlarla toplandık. Grafik vs hiçbir şey bilmiyoruz. Sadece düz çizgi çekebilen insanlarız. Günlerce uğraştık. Önümüze büyük kağıtlar açtık. Araştırmaya ilişki ağını ortaya çıkarmaya başladık. İnternet araştırmaları, teyit etmek için açılan sayısız telefon. Gece gündüz bağlantıları, ilişkileri ortaya çıkarmak için çalıştık. Sonra olayı Birgün Gazetesine pasladık. Başta bundan bir şey çıkmaz dediler ama sonra çok ses getirdi manşetten verilince. Beklemediğimiz bir etkisi oldu, görsel, harita olmasının etkisi oldu mu bilmiyorum. Sonra zaten erişim engeli filan geldi. Epey kamuoyu oluşturduk, etkisi büyük oldu.” (Görüşmeci 8, 11.05.2017)

Görüşmecinin aktardığı örnek olaya baktığımızda, kişinin hem bireysel olarak geleneksel gazetecilik rollerini üstlendiğini, ana-akım medyada tartışılmayan konuları kamuoyunun bilgisine sunarak basının ideal “dördüncü kuvvet” olma işlevini yerine getirdiğini, toplumda tartışma başlamasına aracılık ettiğini; hem de “başarıya ulaşma” hissiyle birlikte topluluk faaliyetleri bağlamında kişisel tatmin yaşadığını söylemek mümkündür. Haberle ilgili bilgi toplama, daha sonra bunları teyit etme, görselleştirme ve ağ haritası yardımıyla ilişkileri gösterme, burada aktivistlerin geleneksel gazeteci rollerini nasıl üstlendiğini göstermektedir. Herhangi

bir kar kaygısı güdülmemesi, hareketin iletişim faaliyetlerinde herhangi bir hiyerarşinin bulunmayışı ve hegemonya ile barışık olma ihtiyacı duyulmaması, ana-akım medyanın sessiz kaldığı konularda boşluğu topluluk medya girişimlerinin doldurması sonucunu doğurmuştur. Aktivistlerin vatandaş gazeteciliği bağlamındaki pratikleri şöyle özetlenebilir:

- Haber toplama, yazma ve teyit etme.
- Fotoğraf çekme.
- Ropörtaj ve söyleşiler yapma, farklı görüşleri alma.
- Haberleri görselleştirme ve grafiklerle ifade etme.
- Habere dair ilişkiler ağını deşifre etme.
- Web sitesi, sosyal medya hesapları, dergi, bülten ve diğer alternatif medya mecraları aracılığıyla yapılan haberleri yayımlama.

“Evet, o çektiğim fotoğraftan bahsedeyim. Kartal’daki Laiklik eylemiydi. 20 bin kişilik kitle var. Fotoğraf çeken arkadaşlar basın filan var ama uygun açı bulunamıyor. Ben alana hâkim bir apartman buldum. Oraya girdim, kapıyı açan bir teyzeyle muhabbet ettim. Beni evine kabul etti onun balkonuna çıktım ve alanın epey iyi fotoğraflarını çektim. Önce bizim sosyal medyadan paylaştık. Kimse o kadar iyi kare yakalayamamıştı. Sosyal medyada milyona yakın tık aldı. Basın mensupları kullandı. Yabancı basın mensupları bile alıp kullandı fotoğrafı. Tabi bu insanın hoşuna gidiyor. İnsan kendini iyi ve işe yarar hissediyor.” (Görüşmeci 12, 26.04.2017)

Topluluk üyesi tarafından da aktarıldığı üzere, eylemler ana-akım medya tarafından haberleştirilmediğinden, haberi yazan da, düzenleyen de, fotoğrafı çeken de, editör de çoğu zaman profesyonel bir gazetecilik geçmişi olmayan kişiler olmaktadır. Daha önce gazetecilik tecrübesi olmayan kişiler bile, sadece sosyal medya üzerinden yapılan paylaşımlarla sınırlı kalmayarak, geleneksel gazetecilik pratiklerini üstlenmekte, bu pratikleri sürekli tekrarladıkça da “başarılı” olarak addettikleri habercilik eylemlerini gerçekleştirmektedirler. Yani topluluk üyeleri bir yandan sayısal iletişim ağlarında salt tüketici değil medya üreticisi haline gelirken; diğer yandan da çevrimdışı ortamda haber peşinde koşma, fotoğraf çekme, haber

yazma ve haber kaynaklarını teyit etme gibi geleneksel gazetecilik pratiklerini hayata geçirmektedirler.

5.4.7 Çevrimiçi – Çevrimdışı Medya Etkileşimi: E-Dergiler

Alternatif medya başlıklarından biri de, kişisel bilgisayarlarla hazırlanan, blog ve web sitelerine yüklenen ve yazıcılar / fotokopi yoluyla çoğaltılarak grup içerisinde dağıtımı sağlanan e-dergi ve e-bültenlerdir. Bunlar genellikle maliyetsiz oldukları için tercih edilmektedir ve fotokopi yoluyla çoğaltılmaları yakın çevredeki belirli topluluklarda dolaşıma girmeleri sonucunu doğurmaktadır. Bu mecra Atton (2002) tarafından hegemonyaya alternatif söylem üreten ve toplum tarafından “marjinal” olarak görülen “getto sınıfı” ile ilişkilendirilmiştir. E-dergiler vasıtasıyla üretilen haber, söylem ve manifestolar aktivist topluluk içerisinde dolaşımda olduğundan alternatif kamusal alandaki fikir tartışmalarını içerir ve bu sebeple “alternatif getto” içinde kalarak toplumun geneline yayılamama sorunuyla karşı karşıya kalmaktadır. Toplumsal değişimi hedefleyen Birleşik Haziran Hareketi için bu “alternatif getto”dan çıkarak toplumun tabanına ulaşmanın yolları ise, aktivistler tarafından çoğaltılan e-dergi ve e-bültenlerin sokak çalışmaları ile dağıtılması ve materyallerin çevrimiçi ortamlarda sosyal medya hesapları vasıtasıyla yayılması olarak öne çıkmaktadır.

E-dergiler vatandaş ve aktivistler için hegemonyanın anlatıları dışında kalan, toplumda “marjinal” olarak görülen anlatıların üretim ve dağıtım aracı olarak kullanılmaktadır. E-dergiler reklamların yer almadığı, ticari dergilere göre daha “basit” ve “sönük” gözükse, üretimi merkezsizleştiren, telif hakkı karşıtı politikalar güden ve “hareketin entelektüelleri” tarafından hazırlanan yayınlardır. E-dergilerin düzenli olarak yayınlanır hale gelmesi, içeriğinin zenginleştirilmesi ve karşı-kamusal alanda dağıtılması entelektüel ve aktivistlerin özverilerine bağlıdır.

“Aslında dergiye kimlerin yazı göndereceğine dair bir iş bölümü yapmıştık. Başta herkes istekliydi, ama daha sonra kimse düzenli olarak yazı göndermedi. Bu yüzden e-bültendeki bütün yazıları kendim yazdım bir süre. Ama zaten Haziran dışında çıkardığımız başka dergimiz var ona da yazıyorum. Meclis çalışmaları var. Tek başına olmuyor. Sonuçta da bültene düzenli yazı katkısı olmadığı için bu girişim uzun soluklu olmadı.” (Görüşmecisi 7, 21.12.2016)

E-dergiler hareketin değerlerinin, hedeflerinin ve çalışmalarının kayda geçirilerek topluma ulaştırılabilmesi için önem arz etse de; hem hareket çevresi dışına dağıtım yapılmasının zorluğu hem de profesyonel işlerinden zaman ayırarak düzenli içerik üretebilecek kişilerin azlığı, yayınların düzensiz ve kısa ömürlü olmasına yol açmıştır. Birleşik Haziran Hareketi'nin ilk e-dergisi 23 Ocak 2015 tarihinde, topluluğun çalışmalarının ve görünürlüğüne en yüksek seviyede olduğu “Laik Eğitim Boykotu” döneminde iki sayfa olarak çıkartılmıştır. Harekete karşı kamuoyu ilgisinin artmasına paralel olarak topluluğun medyaya duyduğu ihtiyaç da artarak üretime dönük sonuçlar vermiştir. E-derginin çıkarılmasının bir diğer nedeni de topluluk eylemlerinin merkezi bir yayınını oluşturma ve etkileşimi arttırmaktır. Söz konusu e-dergi 30 Ocak 2015 ve 7 Şubat 2015 tarihlerinde de birer sayı yayınlanmış, ancak üçüncü sayıdan sonra, haftalık olarak çıkarılması planlanan e-dergi bir daha bu formatta yayınlanmamıştır.

Söz konusu e-dergilerin içeriğinde yer alan konu başlıkları şöyle sıralanabilir:

- Laik ve bilimsel eğitim haberi,
- Bilimsel eğitim manifestosu ve eylem çağrısı,
- İşçi grevleriyle dayanışma çağrısı,
- Siyasi gündeme dair haberler.

Dergilerin uzun ömürlü olamaması, finansman eksikliği, içerik, yazar, editör yetersizliği ve istikrarlı çoğaltma / dağıtım yapılamaması olarak özetlenebilir. Gönüllük temelinde işleyen ve organizasyonunda herhangi bir hiyerarşi bulunmayan örgütlenmelerdeki önemli sorunlardan biri, çoğu katılımcının haber yazma / dergi çıkarma işine boş zamanlarda yapılabilecek hobi niteliğinde bir uğraş olarak yaklaşmasıdır. Bunun yanında, düzenli ve uzun ömürlü gazete disiplinde bir e-dergi çıkarılmasını mantıklı bulmayan topluluk üyeleri de mevcuttur:

“BHH ile ilgili gelişme ve tartışmalar, BirGün’de kendine yer bulabiliyor, laiklik mücadelesi vs. Bu noktada, BHH’nin kendine ait düzenli bir gazete çıkarması, ekonomik koşullar da düşünüldüğünde, gereksiz ve mantıksız geliyor. Zaten BirGün kendini zor döndüren bir gazete, herhangi bir sermaye yok, gelir üzerinden dönmeye çalışıyor.

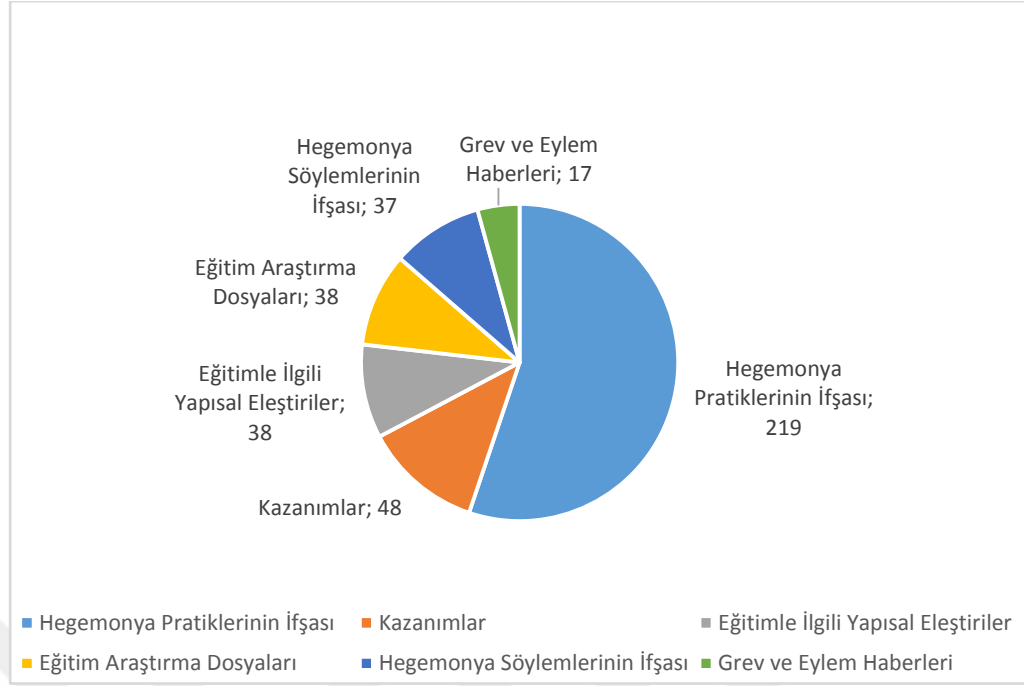
Bu yüzden güçleri bir gazete için birleştirmek, onu daha güçlü hale getirmek çok daha önemli” (Görüşmecı 1, 11.02.2017)

Bir diğer neden de, yoğun gündemler sırasında harekete karşı yükselen ilginin medya çıktılarına da yansması, ancak bu dönemler sona erdikten sonra ilgiyi tekrar toplama ve dergi çıkarma motivasyonunu düzenli hale getirmenin zorluğudur. Örneğin yukarıda sözü edilen e-dergi hareket çalışmalarının ülke gündemini meşgul ettiği “Laik Eğitim Boykotu” döneminde haftalık olarak çıkartılamaya başlanmış, ancak boykot bitip eğitimle ilgili seferberlik sönümlenince e-dergi de çıkartılmamaya başlanmıştır. Bu tarihten sonra nadiren çıkartılan e-dergiler ise bir seferliğine ve sıcak gündemle doğrudan ilişkili şekilde tasarlanmıştır. Bunun örneklerinden biri, 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Referandumu öncesinde BHH tarafından “Hayır” kampanyasını topluma duyurmak adına çıkartılan e-gazetedir. “Hayır Gazete” ismiyle referandum kampanya sürecinde çıkartılan bu yayın, hem çevrimiçi hem de çevrimdışı ortamda dağılmıştır. Alternatif yayıncılık esaslarına paralel olarak içerik oluşturma ve basım / dağıtım süreçleri tamamen gönüllülük esasına göre gerçekleştirilmiştir. Ücretsiz olarak dağıtılan gazete hayirgazete@gmail.com adresine yollanan istekler akabinde isteyenlere dağıtılmıştır. Böylece çevrimiçi ortamda e-mail yoluyla dolaşıma giren gazete, gönüllülerin kendi imkanlarıyla aldıkları çıktı / kopyalama yoluyla sokak çalışmaları sırasında da dağıtılmıştır.

Şekil 5.5 "Hayır" E-Gazete 2. Sayı

Birleşik Haziran Hareketi hegemonya arayışı bağlamında öncelik verdiği “alternatif eğitim sistemi” çerçevesinde itiraz ve önerilerini dile getirmek amacıyla da Ekim 2017’de “Eğitim Kronikleri” adı altında haftalık bir e-dergi çıkartmaya başlamıştır. Söz konusu dergi Ağustos 2017’de tek sayı olarak çıkartılan ve laik eğitim vurgusu taşıyan “Eğitim Bülteni”nin devamı niteliğindedir. “Eğitim Kronikleri” şimdiye kadar 1-10 Ekim ve 19-25 Mart 2018 tarihlerini kapsayacak şekilde 25 sayı olarak yayınlanmıştır ve yayın hayatını sürdürmektedir. Bu tarih aralıklarında iktidarın eğitim sistemini dönüştürme adına gerçekleştirdiği eylemler özetlenmiş, buna karşı yapılan mücadeleler ve kazanımlar üzerinde durulmuştur. Söz konusu e-dergilerin tasarımında kullanılan grafik, tablo ve görseller ile konunun ilgi çekici ve çarpıcı şekilde özetlenmesi sağlanmıştır. E-dergilerin görselliğinde ve içeriğinde yaşanan bu değişim, doğrudan eğitim konularıyla ilgilenen komisyon üyelerinin sağladığı içerik ve BHH faaliyetlerine katılan profesyonel grafik tasarımcıların boş zamanlarında hareketin e-dergilerine verdiği teknik destektir. “Eğitim Kronikleri” başlıklı e-dergi kuruluşundan bu yana topluluğun çıkardığı en uzun soluklu ve düzenli yayındır. Bunun sebepleri topluluğun eğitim mücadelesine atfettiği özel önem, eğitim komisyonlarının düzenli çalışmaları ve gönüllü içerik üretimi, e-dergilerin çok düşük maliyetlerle çıkartılabilmesidir. Son olarak da, topluluk eğitim konusundaki mücadeleye, hegemonya arayışı bağlamındaki toplumsal değişim sağlama hedefinin önemli sacayaklarından biri olarak bakmakta ve bu uzun vadeli stratejiyi kalıcı bir yayın / e-dergi ile güçlendirmek istemektedir.

Şekil 5.6 BHH Tarafından Çıkarılan "Eğitim Kronikleri" İsimli E-Dergi'de Yer Alan Haberlerin Konularına Göre Tasnifi

Topluluğun 25 sayı olarak çıkardığı, “Eğitimde Neler Oluyor?” ismiyle yayınlanan Eğitim Kronikleri e-dergisindeki toplam 397 haber içerik analizine tabi tutulmuş ve yukarıda tabloda gösterildiği şekilde haberler konularına göre tasnif edilmiştir. İlk göze çarpan nokta, e-dergide en büyük ağırlığın hegemonyayı oluşturan kurum ve kişilerin (iktidar, sivil toplum örgütü, düşünce kuruluşu, bürokrat, eğitim bürokratları vb.) söylem ve pratiklerinin “ifşa” edilmesine verilmesidir (Toplam 256 haber). Söz konusu “ifşa” haberleri topluluğun “laiklik” kırmızı çizgisiyle çelişen söylem ve pratiklerin derlenmesi ile ortaya çıkmıştır. Ders kitaplarındaki laik eğitime aykırı olduğu iddia edilen ifadeler, bürokrat ve siyasetçilerin “eğitimin dini kodlara göre yapılandırılması” lehinde olduğu iddia edilen ifadeleri ve okullarda yaşanan dayak / istismar / baskı gibi olaylar bu başlık altında yer almaktadır. Bu eğilim topluluğun eğitim komisyonlarında olan ve eğitimle ilgili haberlerin hazırlanması süreçlerine katılan görüşmeciler tarafından da “eğitimin dini kurallara göre dizayn edilmesine karşı farkındalık yaratmak, kamuoyu oluşturmak ve direnç göstermek hedefindeyiz” (Görüşmeci 13, 11.03.2017) şeklinde ifade edilmiştir.

Ancak bu noktada farklı düşünen topluluk üyeleri de bulunmakta, “topluluğun tüm enerjisinin iktidarda olanların söylediklerini ve yaptıklarını ifşa

etmeye harcandığı, sürekli olarak savunmada kalındığı” yönünde görüşler de bildirilmektedir. Ancak eğitimde yaşanan “olumsuzlukların” ve hegemonya pratiklerinin ortaya dökülmesi, zaman zaman özellikle sosyal medya üzerinden belirli bir kamuoyunun yaratılmasını sağlayabilmektedir. Söz konusu mücadele akabinde iktidar tarafından getirilen düzenlemeler, topluluk görüşleri lehindeki hukuki kararlar ve başarıya ulaşan kampanyalar yine e-dergide “eğitimdeki kazanımlar” ve “iyi şeyler de oluyor” başlıkları altında okuyucularla paylaşılmaktadır.

Söz konusu “ifşa” nitelikli haberlerin yanı sıra, Türkiye’deki eğitim sisteminde yaşanan yapısal sorunlar, eğitimdeki başarı ile ilgili istatistikler (BHH komisyon raporları, PISA eğitim skorları vb.), ilköğretim ve liselerdeki eğitimin gidişatı / kalitesi ile ilgili mini araştırma haberleri “Eğitim Kronikleri”nin diğer bir temel sorunsalı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede eğitimle ilgili istatistikler derlenmekte, ulusal ve uluslararası raporlar incelenmekte, ana-akım medyadan devralınan “medyanın dördüncü kuvvet olma” hedefi araştırmacı gazetecilik pratikleriyle uygulamaya dökülmektedir. Son olarak da, topluluğun eğitim mücadelesi bağlamındaki sokak eylemleri, boykotlar, grevler ve öğrenci eylemleri haberleştirilmektedir. Söz konusu eylemler ana-akım medyada yer bulamadığından, alternatif bir kamuoyunun oluşturulması hedefiyle e-dergiler araçsallaştırılmakta, bu e-dergiler sosyal ağlar üzerinden yayılarak ve sokaklarda dağıtılarak / duvarlara yapıştırılarak etki alanı genişletilmeye çalışılmaktadır. Böylece topluluğun ürettiği haberlerin aynı düşüncedeki kişilerin oluşturduğu “*alternatif getto*”ların dışına çıkarılması ve toplumun farklı kesimlerine ulaştırılması hedeflenmektedir.

E-dergilerdeki tüm haber, araştırma ve yorumlar isimsiz olarak yayınlanmaktadır. Manifesto ve çağrılar ise “Haziran Yürütme Kurulu” adıyla imzalanmaktadır. Bunun nedenleri geleneksel gazeteciliğin telif hakkı usulünü benimsememe, bireyselliği kolektiviteye tercüme etme ve haberlere ilişkin yürütülebilecek herhangi bir adli süreçte sorumluluğu paylaşma olarak özetlenebilir. Ayrıca, ana-akım medya ve profesyonel gazetecilik yöntemlerinden farklı olarak, içerik üretimi hiyerarşik olmayan, yatay örgütlenmeye dayanan, katılımcı ve kolektif bir biçimde gerçekleştirilmektedir. Dergilerde yayınlanan haberlerin hazırlanmasında, karşılıklı görüş alışverişini müteakip iş bölümü gündeme gelmekte, sadece belirli bir konuda uzman / yetkin olarak görülen bir kişi varsa o spesifik

konuyu söz konusu kişi üstlenebilmektedir. İş bölümü yüz yüze ya da İnternet ortamında gerçekleştirilen toplantılar vasıtasıyla yapılmakta, herhangi bir “editör” ya da “yayın yönetmeni”nin astlarından haber istemesi gibi bir durum söz konusu olmamaktadır. Bu işleyiş, pratikler ve iş bölümü ana-akım medyaya karşı bir tavır olarak gelişmemekte, yatay örgütlenen demokratik bir topluluğun iş yapma biçimi olarak, topluluk üyeleri tarafından “doğal bir süreç” olarak kabul edilmekte ve uygulanmaktadır.

E-dergilerin içeriklerini üretenler için bunlar analiz, haber ya da hikâye anlatımı aracılığıyla iktidar yapılarının kendilerine özgü eleştirilerini yaptıkları bir manifesto niteliğine bürünmektedir. İzleyiciler / okuyucular için ise yapılan eleştiriler daha ileri taşıyabilecekleri bir etkileşim şansını ortaya çıkarmakta ve izleyicilerin üreticilerle ilgili bilgisini arttırmasını sağlamaktadır. Bu dergilere sahip olmak çevrede ilgi uyandırabilmekte, toplumsal etkileşim olanağı sunmakta ve topluluk oluşturmaya yardımcı olabilmektedir. Ayrıca böyle bir mecraya sahip olmak üreticinin radikal ve eleştirel dünya görüşünü ortaya koyabilmesini sağlar. Atton (2002) ve Castells’in (2011) “*direnış kimliğı*” kavramına paralel şekilde, hegemonyaya meydan okuyarak ayakta duran bu dergiler ötekileştirme ve fişleme gibi yöntemlere karşı mücadele etmektedirler. Dergiyi çıkaran topluluk ana-akım ve mevcut hegemonya yapılarının dışında olduğunu söylem düzeyinde de gösterebildiğı için kendisi ve olası taraftarları açısından bir güvenilirlik de yaratmaktadır.

E-dergiler vasıtasıyla karşı-kamusal alanlarda dolaşıma giren politik yazı ve manifestolar, hareketin mesajlarının yayılması ve topluluğa yeni taraftarların katılmasını da sağlayabilmektedir.

“Politik anlamda arayışım vardı. Böyle gitmez diyorsun bir şeyleri değiştirmek lazım. Ama ne yapmalı? Bu dönemde BHH’li birinin yazdığı bir yazıyı okudum. “Uçurumdan Önce Son Çıkış” gibi bir başlığı vardı. Bundan sonra ne yapabilirim diye ona mail attım. BHH serüveni böyle başladı benim için.” (Görüşmeci 5, 21.12.2016)

Herhangi bir maddi çıkar ya da geleneksel politik hiyerarşide yükselme gibi getirileri olmayan bu tip topluluklara katılımda siyasi idealler ve duygular etkili olmaktadır. Görüşmecinin aktardıklarında görüldüğü gibi, dolaşıma giren herhangi bir yazıdaki ifade, söylem, toplumsal değişim iradesi gibi olgular politik ve kültürel

olarak merkezde yer almayan ve arayış içerisinde olan kimseler için bir çekim merkezi yaratabilmektedir. “Etkili” bulunan bir yazı sonrası ortaya çıkan izleyicilerin toplulukla iletişim kurma ihtiyacı, topluluğun genişlemesi ve benzer sosyo-politik çevrelerden gelip benzer görüşleri / hedefleri olan kişilerin birbirlerini bulması sonucunu doğurabilmektedir.

Şekil 5.7 E-Dergilerin Çevrimdışı Ortamda Dolaşımına Bir Örnek

E-dergilerin dağıtımı konusunda da geleneksel yöntemlerle İnternet’in sağladığı olanaklardan birlikte yararlanılmaktadır. Hazırlanan e-dergiler öncelikle topluluğun web sitesi, Facebook ve Twitter gibi sosyal medya hesapları aracılığıyla çevrimiçi olarak yayınlanmaktadır. E-dergilerin çevrimiçi ortamda dolaşıma girmesini müteakip, bazı gönüllü topluluk üyeleri kendi imkânlarıyla bu dergilerin çıktılarını almakta ve yakın çevrelerinde dağıtmaktadır. Herhangi bir maddi külfet getirmeyen bu alternatif yayıncılık ve dağıtım modelinde, üretilen içeriklerin sadece belirli bir topluluk içinde, zaten BHH’yi destekleyen ve bilen kitle içerisinde sıkışıp kalma tehlikesi de mevcuttur. İşte bu noktada, sayısal iletişim ağları üzerinden e-dergileri toplumun değişik kesimlerine yayma stratejisinin yanı sıra, geleneksel toplumsal hareketlerin sıklıkla başvurduğu sokak çalışmaları devreye sokulmaktadır. Somut şekilde ifade edilecek olursa, çevrimiçi ortamdaki e-dergilerin renkli çıktıları alınmakta, bu çıktılar sokakta halka dağıtılmakta, farklı semtlerdeki otobüs duraklarına, elektrik direklerine yapıştırılmakta ve böylece maliyetsiz şekilde toplumun daha geniş kesimlerine ulaşmanın mücadelesi verilmektedir.

5.4.8 Alternatif Medya: Madalyonun Öteki Yüzü

Yapılan katılımcı gözlem ve derinlemesine görüşmeler neticesinde, BHH'nin sesini duyurmak ve taraftar toplamak adına gerçekleştirdiği medya faaliyetleri bağlamında ortaya çıkan sorunlar ve kısıtlar şöyle özetlenebilir:

- Medya planlaması / faaliyetlerine ayrılacak herhangi bir gelir kaynağının bulunmaması ve bu nedenle basın-yayın faaliyetlerinin finansmanında yaşanan sıkıntılar,
- Sosyal medya dışında etkili bir dağıtım ve dolaşım ağının bulunmayışı,
- Medya çıktılarının dolaşımın toplumsal hareketlerin ivme yaptığı dönemler dışında “*alternatif getto*” içinde kalması,
- Gruba ait teknik imkânların kısıtlı olması, bireysel imkân, çaba ve ekipmana bağlılık,
- Gönüllülük esasına dayanan ve grup üyelerinin profesyonel işlerinden ayırdıkları boş zamanlarına dayanan faaliyetlerin planlanması ve sürekliliği ile ilgili sıkıntılar,
- Grup içi ideolojik / politik bazı farklılıkların editoryal tercihler konusunda yarattığı gerilimler,
- Özellikle sosyal medyada toplumsal hareketliliğin fazla olduğu zamanlar dışında taraftar toplama ve ilgili uyandırmanın zorluğu,
- Hegemonyaya alternatif söylemleri sebebiyle ana-akım medyadan dışlanmışlık,
- Sürekli bir medya stratejisi yerine toplumsal hareketlilikler bağlamında iniş çıkışlar gösteren medya faaliyetleri,
- Topluluk çerçevesinde faaliyet gösteren medya profesyonellerinin kendi gazete ve alternatif yayınlarına öncelik / ağırlık vermeleri.

5.5 Sayısal İletişim Ağlarında Hareket

5.5.1 İnternet Üzerinden Mobilizasyon: *Hashtag Eylemleri*

Yirminci yüzyılda İnternet'in ve onu takiben sosyal medyanın ortaya çıkıp serpilmesi, toplumsal hareket gruplarının eylem repertuarlarının dönüşme uğraması ve çeşitlenmesi sonucunu doğurmuştur. Öncelikle İnternet, toplumsal hareket gruplarının daha fazla vatandaşa ulaşip taraftar kazanmasını sağlayarak İnternet öncesi protesto biçimlerinin daha etkin bir şekilde kullanılmasına yardımcı olmuştur. İkinci olarak ise tamamen İnternet tabanlı yeni aktivizm biçimleri yaratarak toplumsal hareketlerin çehresini değiştirmiştir. McCaughey ve Ayers'in (2003: 1-2) ifade ettikleri gibi: *“Aktivistler sadece İnternet'i eylem repertuarlarının içine katmakla kalmamış, aktivizmin tanımını, topluluk oluşturma kavramını, kolektif kimliği, demokratik alan ve politik strateji kavramlarını da değişime uğratmıştır.”*

Sosyal medya, sivil toplum örgütleri ve toplumsal hareketlilik grupları tarafından da seslerini duyurma, taraftar kazanma ve gündem yaratma amaçlarıyla sıklıkla kullanılmakta; özellikle *Arap Baharı* döneminde görüldüğü üzere toplumsal değişim sürecinin katalizörü olabilmektedir. Özellikle toplumsal hareket grupları dijital ortamın sunduğu yeni olanaklara geleneksel siyasi partilere göre daha uyumlu ve açık gözükmetedirler. Bayraktutan Sütçü (2007) Türkiye'deki siyasi partilerin İnternet'teki görünürlüklerine dair yaptığı araştırmada, siyasi partilerin İnternet'teki varoluşlarının elektronik tanıtım kataloğu olmaktan öteye gidemediğini tespit etmiştir. Ancak bu durum sivil toplum örgütleri ve aktivistler için geçerli değildir. Siyasi partilerin ortaya koydukları standart tanıtım içerikleri ile “siber uzamın normalleştirilmesi”ne karşı toplumsal hareket grupları bu ortamı yaratıcı biçimde mobilizasyon için kullanarak siber uzamı “radikal”leştirmek istemektedirler. Toplumsal hareket grubu olan Birleşik Haziran Hareketi de, birçok farklı hesap aracılığıyla (ana hesap, il-ilçe meclis hesapları vb.) mobilizasyon, topluma ulaşma ve taraftar kazanma amaçlarıyla ağırlıklı olarak Twitter ve Facebook sosyal ağlarının etkileşime dayanan olanaklarını kullanmaktadır. Bu kullanım alanlarından en öne çıkanı ise “*hashtag eylemleri*”dir. Birleşik Haziran Hareketi'nin gerçekleştirdiği hashtag eylemleri, çoğunlukla sokak eylemlerinden bir gün önce gerçekleştirilmekte ve sosyal medya eylemlerinin başlayacağı saat Twitter üzerinden daha önceden paylaşılmaktadır. İlgi çekme, daha geniş toplum kesimlerine mücadeleyi anlatma, ikna etme ve yeni taraftarlar kazanma hedefleri doğrultusunda sosyal medya ve

hashtag eylemleri hem pratik hem de maliyetsiz çözümler üretmektedir. BHH'ye dâhil kesimlerin gönüllülük esasına göre çalıştıkları, topluluğun küçük bireysel katkılar dışında herhangi bir mali destek görmediği düşünüldüğünde, geniş kitlelere seslerini duyurmak için sosyal ağlara büyük önem vermeleri kaçınılmaz görünmektedir.

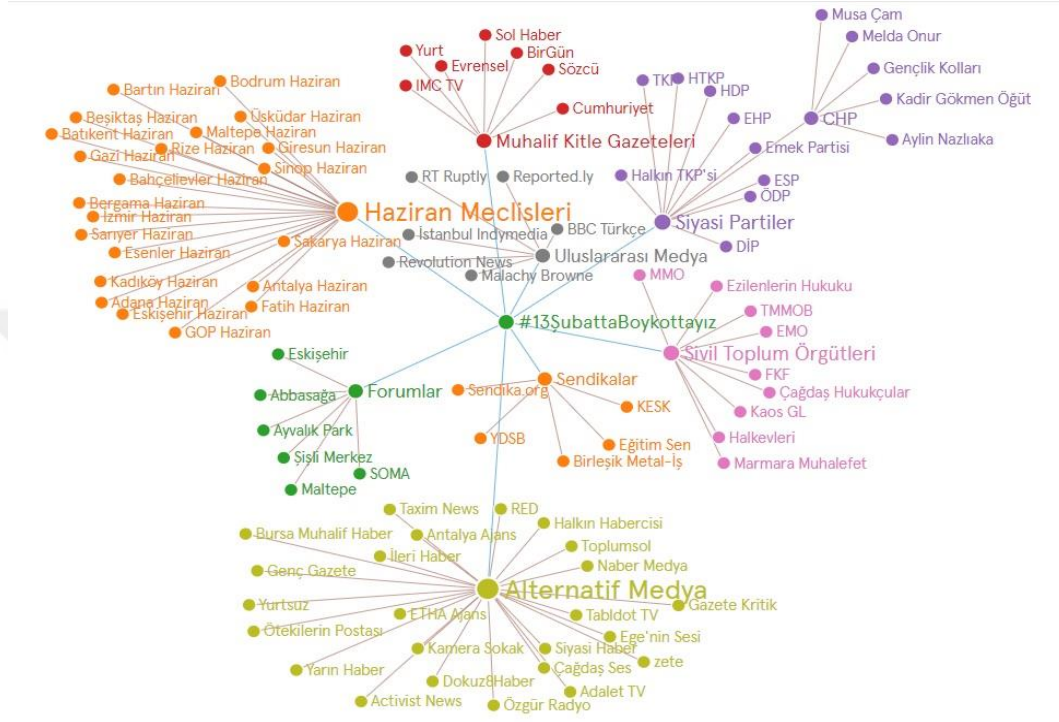
Çevrimiçi bir platform olan ve kişisel “mikro-bloglar”dan oluşan Twitter, 140 karakterden oluşan³⁸ kısa mesajları gönderme, alma ve yeniden paylaşmaya dayanmaktadır. Twitter 2017 yılının ilk çeyreği itibarıyla 328 milyon aktif kullanıcıya sahiptir (Statista, 2017). Türkiye’de 2017 rakamlarına göre aktif olarak sosyal medya kullanan 48 milyon kişi bulunmakta olup, İnternet penetrasyonu nüfusa oranla %60 civarındadır. Twitter Türkiye’de Youtube, Facebook ve Instagram’dan sonra aktif olarak en çok kullanılan sosyal medya ağı konumundadır (We Are Social, 2017). Twitter ve Facebook gibi sosyal medya uygulamaları, kişiler arası ilişkilerin uzaktan etkileşimli bir biçimde gerçekleşmesine olanak sağlayan, ancak çoğu zaman da gerçek bağlarla dayanan bir ilişki kurulması zorunluluğunu ortadan kaldırarak bireyselleşmeyi arttıran mecralar olarak değerlendirilmektedir. Gerbaudo’ya (2018) göre de sosyal medyanın insanların dağınık haldeki ilgisini belirli olaylar çerçevesinde ve paylaşılan semboller vasıtasıyla spesifik hedeflere istinaden toplayabilme gücü bulunmaktadır. “Çevrimiçi kamuoyu” (Papacharissi 2008) ve “sanal iktidar mücadelesi” (Lester ve Hutchins 2009) kavramları ekseninde düşünüldüğünde Twitter ve benzeri sosyal medya uygulamaları toplumsal hareketler bağlamında önemli bir değişken olarak öne çıkmaktadır.

Twitter’daki *Hashtagler*³⁹ ile dağınık halde varlığını sürdüren ve gevşek bir örgütlenmeye sahip topluluklar, varlığını gösterme, organize olma ve kolektif olarak enformasyon akışına müdahil olma şansı bulabilmektedir. Böylece hedeflenen kitleye ulaşma ve geleneksel yöntemlerle büyük maliyet gerektiren mesajı geniş kesimlere ulaştırma imkânı doğmaktadır (Meraz ve Papacharissi 2013). Örneğin BHH meclislerinin 8 Şubat 2015 tarihli “Laik Eğitim Yürüyüşü” ve 13 Şubat 2015 tarihli “Laik Eğitim Boykotu” öncesinde, #8ŞubattaKadikoydeyiz ve #Ayaktayız hashtagleri oluşturulmuş ve bu hashtagler ile birlikte eylemin saati, içeriği, toplanma

³⁸ Ekim 2017 ayı itibarıyla bazı Twitter kullanıcıları için iletilerde kullanılabilecek karakter sayısı 280’e çıkartılmıştır.

³⁹ Başında # işareti olan, belirli sözcük ya da sözcük gruplarını içeren, başta Twitter olmak üzere çeşitli sosyal medya uygulamalarında kullanılan ve belirli bir konu hakkında yazılanları aynı başlık altında toplamaya / etiketlemeye yarayan özellik.

noktaları, amacı gibi çeşitli bilgiler afiş, fotoğraf vb. görseller ile birlikte paylaşılmaya başlamıştır. *Hashtagler* vasıtasıyla hem boykot etkinliğinin duyurusu yapılmış, hem de sayısal iletişim ağlarında varlık gösteren çok farklı muhalif toplumsal kesimlerle etkileşim sağlanarak sokak eylemlerinin ve boykotun etki alanı arttırılmıştır.

Şekil 5.8 #13ŞubattaBoykottayız Twitter Hashtag Eylemi Ağ – Etkileşim Haritası

Yukarıdaki ağ haritasında görüldüğü üzere, *#13ŞubattaBoykottayız* etiketi üzerinden aktivistler Birleşik Haziran Hareketi ile uzun vadeli işbirliği içerisinde olmayan çeşitli toplumsal kesimlerle de “Laik Eğitim Boykotu” ortak hedefi doğrultusunda etkileşime girmiştir. İlk olarak BHH gönüllüleri çok farklı meclis hesapları üzerinden etiket ve çeşitli görseller kullanılarak gönderiler dolaşıma sokulmuştur. Bunu, eyleme destek veren sosyal medya kullanıcıları, muhalif kitle gazeteleri (*Cumhuriyet*, *Sözcü*, *BirGün* vb.), alternatif medya organizasyonlarının (*İleri Haber*, *Ötekilerin Postası*, *Zete* vb.) verdiği etkileşim takip etmiştir. Eylemin dijital ortamdaki kitleselliği ve görünürlüğünün artması uluslararası medyanın ilgisini de çekmiş, *BBC Türkçe*, RT (*Russia Today*), *Indymedia* gibi yayın organları eylemliliğin uluslararası kamuoyuna taşınmasına ve eylemcilerin taleplerinin küresel çapta yayılmasını sağlamıştır. Ana-akım medya tarafından görülmeyen ulusal çaptaki

söz konusu eylem / boykot, dijital medya sayesinde küresel ağlarla etkileşime girme ve etki alanını artırma şansını bulmuştur.

Etiketin bireysel kullanıcılar ve medya organizasyonları ile sağladığı etkileşimin yanında, siyasi partiler, milletvekilleri, gençlik kolları, üniversite hareketleri, sivil toplum örgütleri, sendikalar ve forumlar da toplumsal hareketin mobilizasyonu bağlamında boykota eklenmiştir. Söz konusu durum hem boykotun farklı toplumsal kesimlerin desteğini alarak kitleselliğini arttırmasını sağlamış, hem de farklı toplumsal hareket ve grupların bu kitlesel eylemlilik fırsatını kullanarak kendi taleplerini kamuoyuna aktarmasını mümkün kılmıştır. Örnek vermek gerekirse, eyleme eklenen Kürt Hareketi ana dilde eğitim taleplerini, Alevi topluluklar resmi din eğitimi ile ilgili çekincelerini, LGBTİ hareketi cinsiyetçilikle ilgili sorunlarını, sendikalar öğretmenlerin sosyal hakları ile ilgili problemlerini ve hukukçuların oluşturdukları dernekler de eğitimde adalet konusundaki endişelerini ifade etme fırsatını bulmuşlardır.

13 Şubat Eğitim Boykotu ve öncesinde sosyal ağlar üzerinden etkileşime giren söz konusu farklı kimlik / grup / parti ve vatandaşlar sokak eylemi sırasında da farklı kortejlerde de olsa aynı çatı altında taleplerini dile getirmişlerdir. Milletvekili, siyasetçi ve sanatçılar da eylemsellik ağına eklenmiş, bir yandan siyasi pozisyonlarını dillendirirken diğer yandan da eylemin kitleselliğini kullanarak kendi görünürlüklerini arttırmışlardır. Özetle, çok farklı toplumsal kesimlerin çevrimiçi ve çevrimdışı ortamda eylemlilik ağına eklenmesiyle karşı-hegemonyacı bir çekim merkezi oluşmuş, bu çekim ve görünürlük normalde hegemonya karşıtı mücadeleye aktif olarak katılmayan ya da toplumsal eylemlerde yan yana durmak istemeyen topluluk / kişileri ortak bir amaç uğrunda bir araya getirmiştir.

Tablo 5.8 BHH Tarafından Oluşturulan Hashtag'ler

Eylemin Konusu	Hashtag	Tarihi
Özelleştirme Karşıtı Eylem	#DirenYatağan	5 Aralık 2014
Eğitim Politikaları	#EgitimEmekcileriOnurumuzdur	24 Kasım 2015
Eğitim Protestoları	#Ayaktayız	2015, 2016, 2017
Eğitim Protestoları	#8ŞubattaKadikoydeyiz	7 Şubat 2015
Eğitim Boykotu	#13ŞubattaBoykottayız	12 Şubat 2015
Gezi Parkı Protestoları	#heryerdeyiz	27 Mayıs 2015
Laiklik Protestoları	#LaikliğiKazanacağız	2016, 2017
Laiklik Protestoları	#LaikEğitimeSahipÇık	2016, 2017
Referandum	#HayırveÖtesi	17 Şubat Cuma
Referandum	#MemleketiniSevenDefansaGelsin	Nisan 2017
Referandum	#SandıkSanaEmanet	Nisan 2017
Nükleer Karşıtı Protestolar	#Sinopnükleeristemiyor	22 Nisan 2017
Eğitim Protestoları	#LaikEğitimeSahipÇık	16 Eylül 2017
Çevre Eylemi	#KıyılarıımızaSahipÇıkıyoruz	23 Aralık 2017
Siyasi Muhalefet	#ÖzgürlükİçinMeydana	13 Ocak 2018
Çevre Eylemi	#TrakyaÖlmekİstemiyor	30 Ocak 2018
Zam Protestosu	#İzbanEliniCebimdenÇek	16 Şubat 2018

Örneğin, eylemi daha dikkat çekici hale getirmek için dijital medyanın olanakları kullanılarak, Twitter'ın simgesi olan kuş imgesini de barındıran bir afiş (Şekil 5.9) sosyal medyada dolaşıma sokulmuştur. Burada dikkat çekici olan nokta, BHH'nin içinde geleneksel sol / sosyalist siyaset yapan ve bildiri, manifesto ve sokak

duyuruları gibi geleneksel yöntemleri tercih eden geniş bir kitle olmasına rağmen; özellikle 20-35 yaş arası üyelerin ve onlara eklenerek sosyal medyayı öğrenme konusunda hevesli olan daha üst yaş grubundan kişilerin dijital ve sosyal medya olanaklarını kullanarak dikkat çekme, ilgi uyandırma, harekete sol taban dışında sosyal medyayı aktif kullanan genç nesli de dahil etme çabalarıdır.

Şekil 5.9 BHH'nin Twitter Hashtag Eylem Görseli

Twitter “hashtag”leri görünürlüğü ve toplumsal hareketlerle ilgili bilgilerin sembolik gücünü arttırmak için bir strateji dahilinde kullanılmaktadır.

“Gündem yaratmak için hashtag ve TT eylemleri de yapıyoruz sürekli. Twitter sanal iktidar alanı bence. İktidar da bu sebeple bu alana tüm gücüyle yükleniyor. Orada sürekli bir mücadele var. Twitter, insanların "olan bitene baktıkları" yani gündemi takip ettikleri, daha önemlisi kendi gündemlerini yarattıkları bir alandır. Yani Twitter, anlık gelişen ve kontrol edilemeyen bir mecradır. Bu nedenle Twitter kesinlikle terk edilebilir bir alan değildir. Twitter; iktidarın, muhalefetin ve kendi halinde halkın gündemlerini ve eğilimlerini takip etmek ve pozisyon almak için bulunmaz bir nimettir. Etiketler, örgütlenmenin bir sonucu olarak "güç gösterisi" amacıyla kullanılmaktadır.” (Görüşmeci 27, 19.01.2017)

Yapılan görüşmelerde ortaya çıkan noktalardan biri, özellikle 20-35 yaş aralığındaki kişilerin, sosyal medya ve özel olarak da Twitter’a hareketin mesajının iletilmesi ve kitlenin mobilize edilmesi bağlamında kritik bir önem atfettikleridir. Gündelik hayatlarında da sosyal medya platformları ile kişisel amaçlarla sıklıkla haşırneşir olan kişiler, bu alandaki sosyal ve kültürel sermayelerini grubun iletişim

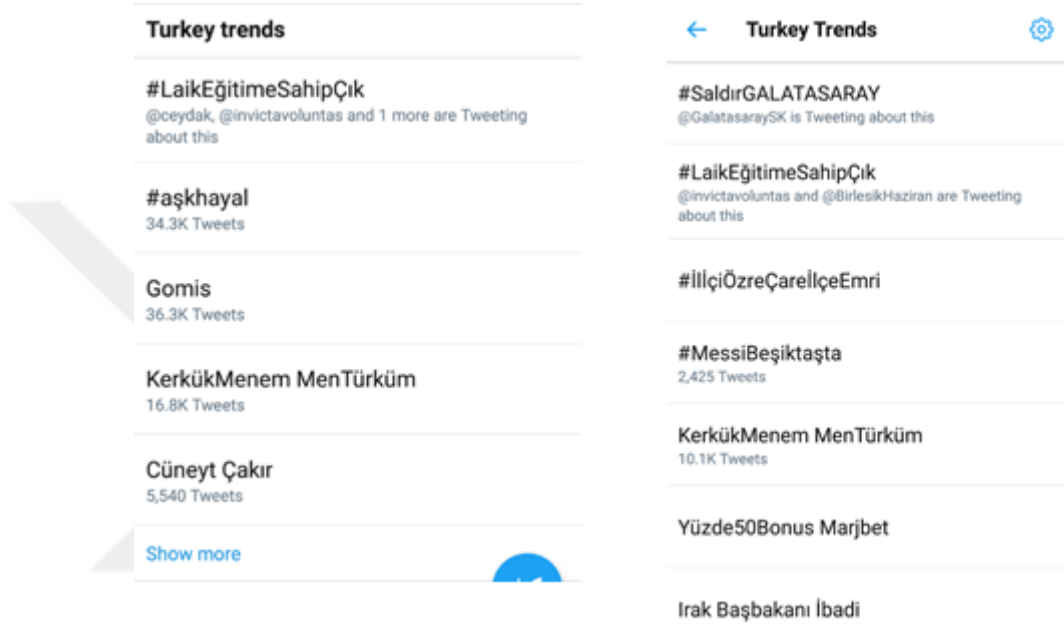
faaliyetleri çerçevesinde kullanılmaktadırlar. Sosyal medya platformlarının gündemin belirlenmesinde etkili olduğu görüşünde olan görüşmeciler, bu bağlamda kendi gündemlerini sayısal iletişim ağları vasıtasıyla görünür kılmak istemektedirler. Toplumsal hareketler gibi sayısal iletişim ortamı da bir “iktidar alanı” olarak kavranmakta, bu alandaki tüm faaliyetler görünür ve baskın olma, alternatif söylemleri topluma yayarak söylemsel üstünlük sağlama aracı olarak görülmektedir.

“Haziranla birlikte ben sosyal medyayı da öğrendim. Benim gibi bir çok insan var böyle Haziranla sosyal medyanın her şeyini öğrenen.... Herkes yaparken öğreniyor, okul gibi. TT eylemleri çok etkili oluyor, uğraşıyoruz sesimiz duyulsun diye. Ama insanlar buna da alışıyor bir süre, politize olmayanlar da var kitlede. Örneğin bir arkadaş hashtag eylemi sırasında kendi kafasına göre evlenme teklif etti, hashtage ekleyerek. İnanılmaz ilgi çekti, çok takipçi geldi. Galiba insanlar diğer türüsüne alışıyor bir süre sonra ve politize olmayanlar hashtagleri görmezden geliyor. Böyle magazinsel bir şey uyarıcı etki yapıyor.” (Görüşmeci 8, 11.05.2017)

Wang ve diğ. (2016, 852) *hashtag*’ler ve toplumsal hareketler ilişkisi üzerine yaptıkları araştırmada, sosyal medya üzerinden yürütülen kampanyaların ağlar üzerinden “ilgiliyi mobilize” etme ve hareketin mesajını hızlıca dağıtma işlevi gördüklerini ifade etmişlerdir. *Hashtag*’ler sayesinde mesaj düz bir metine göre daha görünür hale gelmekte ve aramalar vasıtasıyla mesaja daha kolay ulaşılabilir. Ayrıca, *Hashtag*’ler vasıtasıyla merkezi olmayan bir konuşma / paylaşım mekanizması ortaya çıkmakta, kullanıcıların kendilerinin de rol alarak tartışmaya müdahil olmaları kolaylaşmaktadır.

BHH’nin *hashtag* eylemlerine bir diğer örnek de, 17 Eylül 2017 günü İstanbul – Kartal’da gerçekleştirilen “Laik Eğitim Mitingi” öncesi Twitter üzerinden yapılan çağrı ve oluşturulan *#LaikEğitimeSahipÇık* *hashtag*’idir. Etkinliğe dair tüm afiş, görsel, duyuru, çağrı ve logolar, etkinliğin düzenlenmesinden bir gün önce (16 Eylül 2017) BHH merkezi Twitter hesabı ve çeşitli meclis hesapları tarafından iletilere söz konusu *hashtag* eklenerek paylaşılmıştır. BHH’nin merkezi Twitter hesabı gün boyunca farklı meclislerin ve eyleme destek veren çok takipçili hesapların iletilerini yeniden paylaşarak (*Retweet*) mesajın dolaşımını ve görünürlüğünü

arttırmıştır. Bu sayede, *hashtag* eyleminin yapıldığı 16 Eylül 2017 günü akşam saatlerinde *#LaikEğitimeSahipÇık* hashtag'i Türkiye trendler (*Turkey trends*) sıralamasında ilk sıraya kadar çıkmıştır. Böylece belirli bir saat aralığında söz konusu protesto etkinliği Türkiye'nin sosyal medya (Twitter) gündeminin en yoğun olarak konuşulan konusu haline gelmiş, BHH eylemlerini takip etmeyen sıradan sosyal medya kullanıcılarına da ulaşma şansı bulabilmiştir.

Şekil 5.10 16 Eylül 2017 Twitter "Trending Topics" Listesi (Türkiye)

Yapılan görüşmelerde, Twitter'da yapılan "hashtag eylemleri"nin bir sonraki gün yapılan sokak etkinliğine (*çevrimdışı*) katılımı arttırdığı yönünde ifadeler sıklıkla kullanılmıştır.

Hatta bu hashtag eylemlerini ilk ben ortaya attım. Büyük başarılar yakaladık, büyük etki yaratabiliyoruz. Özellikle sokak eylemlerinden önce sokağı desteklemek için hashtag eylemleri yapıyoruz. Birçok BHH bileşeni (gazeteci, milletvekili, akademisyen, sanatçı vb.) destek veriyor ve TT oluyoruz. İnsanlar orada görünce, eyleme gelmeyeceği varsa bile geliyor bazen. Ya da muhalif milletvekilleri, partiler, kendilerini katılmak zorunda gibi görüyorlar. Ses getirecek bir eylem olacağını anlıyorlar ve orada olmak istiyorlar. Görünür hale geliyoruz. Zaten sosyal medyadaki hareketlilikten eyleme yoğun katılıp olup

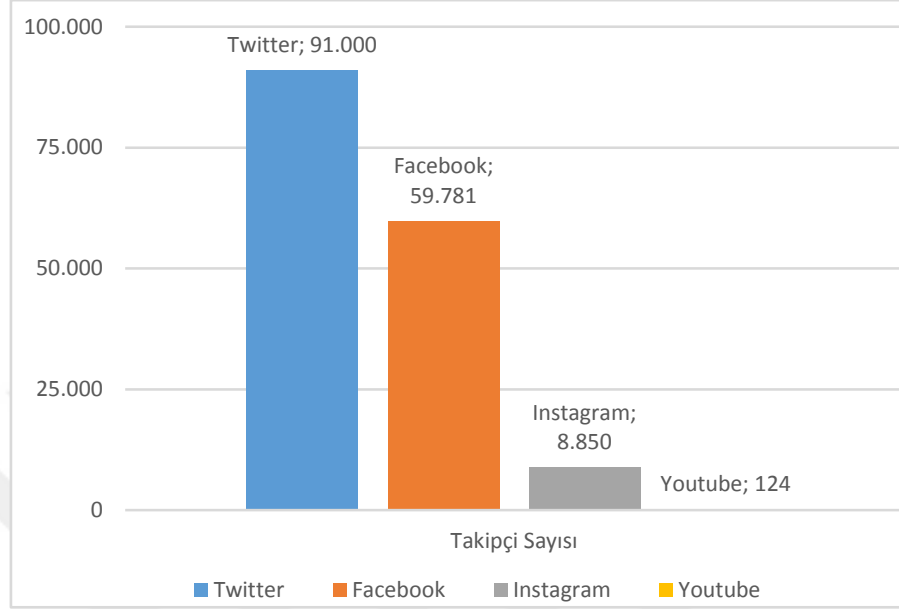
olmayacağını önceden tahmin edebiliyoruz. Görmüşsündür, birçok Facebook, Twitter hesabımız var. İl, ilçe, az takipçili çok takipçili. Tabii hiçbirinin inanılmaz çok takipçisi yok. Çünkü o da para yatırım demek. O işlerin de nasıl yapıldığını biliyoruz görüyoruz. Ama bizim böyle bir durumumuz yok, gönüllülük, fedakârlık usulü. (Görüşmeci 14, 14.05.2017)

BHH'nin eylem planlamaları ile ilgili yaptığı sosyal medya çalışmaları / kampanyalarının başarıya ulaşması, oluşturulan *hashtag* 'lerin gündem listesine girerek görünürlüğün artması ile birlikte ortak çıkarları olan sosyal gruplar ve bireyler de eylemlerde bir araya gelebilmektedir. Sosyal medyada görünür olarak etki yaratma, eylemin ses getireceği yönündeki inancı güçlendirmekte ve görüş farklılıkları bulunan milletvekilleri, gazeteciler, siyasi partiler, sivil toplum örgütleri ve kişiler bile ortak hedefler doğrultusunda ve gündemde olan / sıkça konuşulan bir eylemin parçası olabilmek adına hem sokak eylemlerine hem de sosyal medya hareketliliğine katılım sağlayabilmektedir. Yani popüler muhalif grup ve kişilerin BHH'nin sosyal medya kampanyalarına katılması eylemlerin daha çok ses getirmesine sebep olurken, söz konusu kişiler ve gruplar açısından da muhalif gündemi sürüklediğini düşündükleri bir hareketin parçası olmak mevcut popülerliklerini ve sosyal medya güçlerini sürdürmek adına önemli olabilmektedir.

5.5.2 Sosyal Medya Etkinliği ve Toplumsal Hareketlilik İlişkisi

Topluluğun sosyal medyadaki hareketliliği ve içerik üretimi Twitter ve Facebook üzerinde yoğunlaşmakta ancak bununla sınırlı kalmamaktadır. İlk paylaşımın 12 Mayıs 2015 tarihinde yapıldığı “*Instagram*” hesabı bunun bir örneğidir. 2015-2018 arası dönemde söz konusu hesap üzerinden toplam 265 gönderi yapılmıştır. Topluluğun aynı yıllar arasında toplam 19 bin paylaşıma sahip “Twitter” hesabı göz önüne alındığında, “*Instagram*” hesabı üzerinden yapılan paylaşım sayısının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bunun en önemli sebebi “*Instagram*” isimli sosyal paylaşım platformunun tamamen fotoğraf paylaşımına ve görselliğe dayanan yapısıdır. Topluluk insanların haber almak için başvurduğu, “yazının ve söylemin” ön plana çıktığı, “sanal iktidar mücadelesi” alanı ve “çevrimiçi kamuoyunun merkezi” olarak gördükleri “Twitter”a öncelik vermektedir. Topluluk üyeleri “Facebook”un da aktivistler arasında sanal ağlar ve topluluklar oluşturma özelliğinden faydalanmakta, ayrıca “Facebook” en çok kullanılan sosyal medya

platformu olduğundan burada görünür olmayı “her toplumsal sınıftan daha geniş kitlelere ulaşma” bağlamında önemli görmektedir.

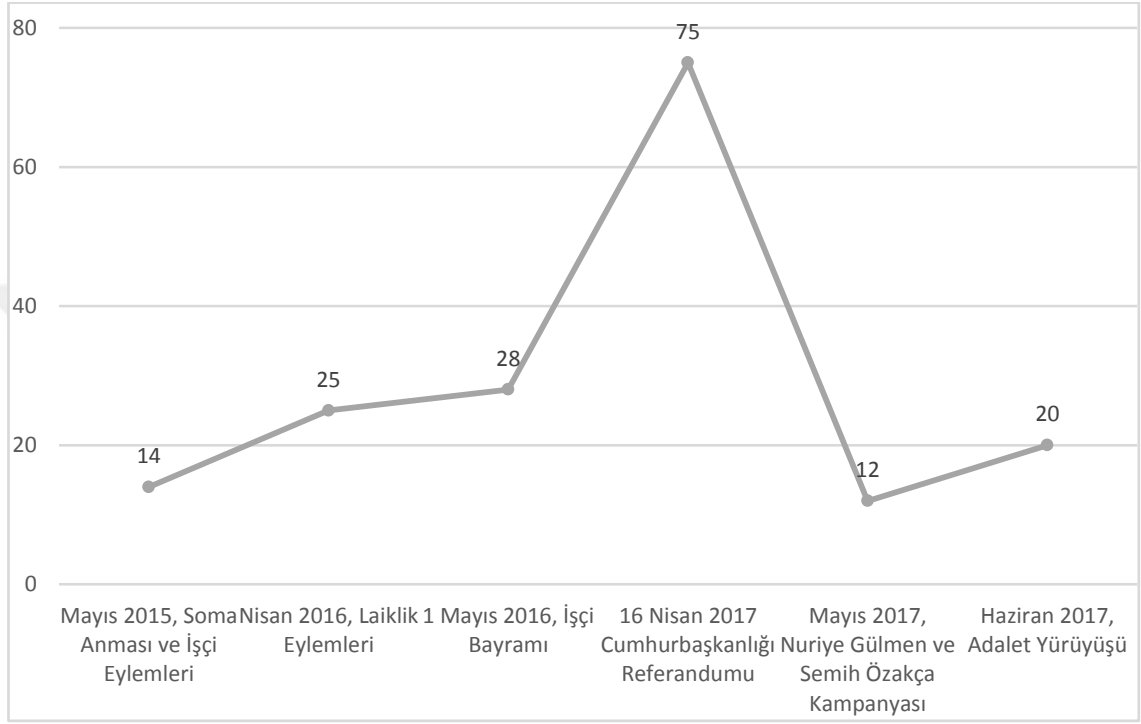

Şekil 5.11 BHH Sosyal Medya Hesaplarının Takipçi Sayıları (Mart 2018)

Sosyal paylaşım sitelerinin sıralanan yapısal özelliklerine bağlı tercihlerin yanı sıra, topluluğun profesyonel bir sosyal medya ekibine sahip olmaması, sosyal medya hesaplarında içerik üretimi ve hesap yönetimi süreçlerinin tamamen gönüllülük esasına göre devam ettiği gerçeği de göz önünde bulundurulmalıdır. Topluluğun aktif içerik üretimine ve hesap yönetimine katılacak insan kaynağı kısıtlı olduğu ve topluluğun “sosyal medya ekiplerinde” faaliyet gösteren kişilerin kendi profesyonel işlerinden zaman arttırmak suretiyle bu süreçlere katılım sağladığı düşünüldüğünde, eldeki mevcut insan kaynağını en efektif şekilde kullanmak bir zorunluluk haline gelmekte ve bu bağlamda sosyal paylaşım platformları arasında önceliğe dair bazı tercihler yapılmaktadır. Bu çerçevede etkileşimin az olduğu resmi web sitesi ve salt görselliğe dayanan “*Instagram*” sosyal medya hesapları nadiren güncellenirken, topluluğun “*Facebook*” ve “*Twitter*” hesaplarından istisnasız her gün paylaşım yapılmaktadır.

Yine de *Instagram* hesabı üzerinden paylaşımları, bunların yoğunlaştığı ve gündemle kesiştiği anlar, topluluk faaliyetlerinde gündeme bağlı yaşanan dalgalanmaları açıklamak adına mikro bir örnek sunmaktadır. Grafikten de

izlenebileceği üzere, işçi eylemleri, laiklik / eğitim kampanyaları, seçim ve referandum zamanları ve muhalif toplumsal hareketlerin ülke politik gündemini meşgul ettiği dönemlerde topluluğun sosyal medya üzerinden yaptığı paylaşımlarda da kayda değer artışlar gerçekleşmiştir.

Şekil 5.12 BHH Instagram Hesabı Paylaşımlarının Politik Gündemler Bağlamında Sayısal Dağılımı

Yukarıda ifade edilenler ışığında, topluluğun çevrimiçi ortamdaki üretiminin ve hareketliliğinin arttığı anları şöyle sıralayabiliriz:

- Toplumsal hareketliliğin ve eylem / protestoların arttığı dönemler
 - Politik Eylemler
 - Çevre Hareketleri
 - Sermaye Karşıtı Eylemler
 - Hak ve Adalet Arayışı Eylemleri
- Ülke politik gündeminin yoğun olduğu dönemler
 - Seçim Dönemleri

o Referandum Dönemleri

Topluluğu dönemsel olarak yoğunluğu artan sosyal medya paylaşımları ve hareketliliğin temel amaçları ise şu şekilde sıralanabilir:

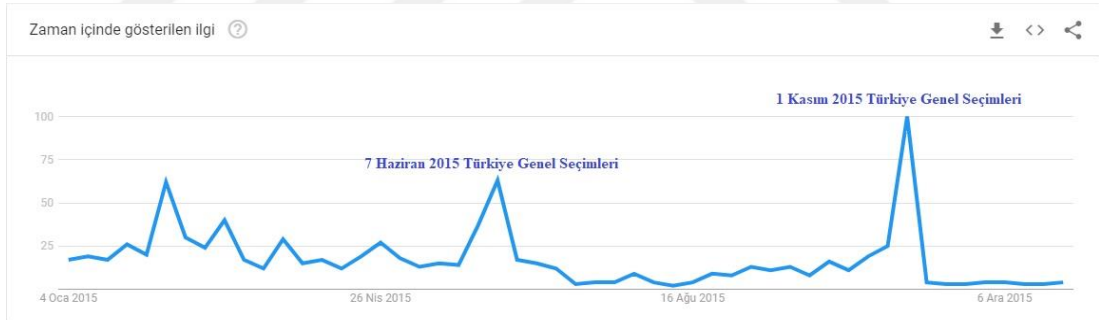
- Özellikle işçi, çevre ve kadın eylemleri sırasında madun kesimlerle kurulan dayanışma ağlarını çevrimiçi ortama taşıyarak genişletme,
- Topluluğun rahatsızlıklarını, kaygılarını ve toplumsal sorunlara çözüm önerilerini daha geniş bir toplumsal kitleye ulaştırma,
- Seçim ve referandum zamanlarında oy kullanacak vatandaşları seçim güvenliği konularında bilgilendirme,
- Referandum ve seçimler sonrasında yaşanabilecek usulsüzlük ve seçim sonuçları konularında anlık bilgi paylaşımı yapma,
- Hegemonya bileşenlerinin sayısal iletişim ağları üzerinde, dolaşıma soktukları söylemlerle yine bu ortamda mücadele etme, negatif söylemleri tersine çevirme, ifşa etme ve farkındalık yaratma.

Örnek olarak ele aldığımız Birleşik Haziran Hareketi'nin eğitim boykotunun geniş çaplı etkileri, ana-akım medya ilgisinin yanı sıra Google verileri üzerinden de tespit edilebilir. “*GoogleTrends*” uygulaması Google arama motoru kullanıcılarının yaptıkları aramalar üzerinden, belirli sözcük ya da sözcük gruplarının hangi zaman aralığında ne sıklıkta arandığını, dolayısıyla öne çıktıkları anları ve popülerliklerini anlamaya yardımcı olur. Söz konusu uygulama üzerinden “Birleşik Haziran Hareketi” ve “Haziran Hareketi” isimlerini analize tabi tuttuğumuzda, bu sözcük gruplarının 2015-2017 arası dönemde en yoğun olarak 8-14 Şubat 2015 haftasında arandığı görülmektedir. BHH'nin Google aramalarında kişisel tarihinin tavan noktasına ulaştığı bu hafta, laik eğitim boykotunun gerçekleştirildiği haftaya tekabül etmektedir. İlgili arama sorularında ve konularda ise “haziran hareketi nedir”, “bhh”, “sol”, “BirGün Gazetesi”, “sendika”, “Alper Taş”, “eğitim-sen” ve “boykot” kelimeleri öne çıkmıştır.

Şekil 5.13 2014-2016 Döneminde "Birleşik Haziran Hareketi" Kelime Grubuyla Yapılan Aramaları Gösteren "GoogleTrends" Grafiği

Aynı yöntemle 2015, 2016 ve 2017 yıllarında ayrı ayrı olmak üzere “Birleşik Haziran Hareketi”nin Google aramalarında popüler hale geldiği ve İnternet kullanıcıları tarafından toplulukla ilgili haber / içeriklerin sıklıkla takip edildiği tarihlere bakıldığında, söz konusu zaman aralıklarının Türkiye’nin politik gündeminde önemli hareketliliklerin yaşandığı tarihlere tekabül ettiği görülmektedir.

Şekil 5.14 2015 Yılında "Birleşik Haziran Hareketi" Kelime Grubuyla Yapılan Aramaları Gösteren "GoogleTrends" Grafiği

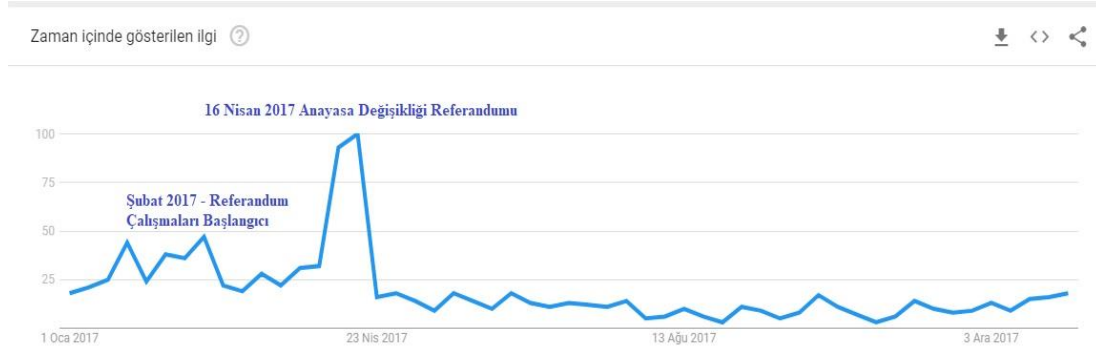
2015 yılında Birleşik Haziran Hareketi’nin tanınırlığını arttırdığı ve ana-akım medyaya haber olmaya başladığı “Laik Eğitim Boykotu” eylemlerinin yanı sıra, Türkiye’de toplumsal hareketliliğin arttığı, seçim kampanyalarının yapıldığı ve farklı toplumsal kesimler arasında bir mücadelenin gözlemlendiği 7 Haziran 2015 ve 1 Kasım 2015 Türkiye genel seçimleri esnasında, BHH’nin İnternet aramalarında ve tartışmalarında ön plana çıktığı gözlemlenmektedir. Söz konusu seçimlerde öncelikle BHH’nin alacağı tavır beklenmiş, bu konuda tartışmalar gerçekleştirilmiş ve topluluk tarafsız kalma kararı alınca muhalif çevreler dâhil olmak üzere birçok eleştiri almıştır. Hem seçim süreci boyunca aktif şekilde toplumsal tartışmanın içinde olarak,

hem de bu süreçteki pratikleri ve kararlarıyla topluluk toplumsal hareketlilik sırasında görünürlüğünü / etkinliğini arttırmıştır. Grafikte görüldüğü gibi toplumsal hareketliliğin sönümlenmesinin ardından topluluğun çevrimiçi görünürlüğünde ve topluluğa karşı gösterilen ilgide keskin bir düşüş yaşanmıştır.

Şekil 5.15 2016 Yılında "Birleşik Haziran Hareketi" Kelime Grubuyla Yapılan Aramaları Gösteren "GoogleTrends" Grafiği

BHH 1 Mayıs 2016 Emek ve Dayanışma Gününe diğer sendika, siyasi parti ve sivil toplum örgütleriyle birlikte katılmış, bu süreçte *Google* aramalarında ön plana çıkmıştır. Topluluğun büyük mitinglerinden biri olan, laiklik vurgulu 20 Kasım 2016 mitingi de BHH'ye çevrimiçinde gösterilen ilgilinin yükselişe geçtiği tarihlerden biridir.

Şekil 5.16 2017 Yılında "Birleşik Haziran Hareketi" Kelime Grubuyla Yapılan Aramaları Gösteren "GoogleTrends" Grafiği

Topluluk 2017 yılı Şubat ayında Anayasa Değişikliği Referandumu için Türkiye çapında geniş bir “Hayır” kampanyası başlatmış, söz konusu kampanya ülke genelindeki meclisler aracılığıyla Nisan ayına kadar devam ettirilmiştir. Bu kampanya sürecinde ve özellikle referandumun gerçekleştirildiği 16 Nisan 2017 tarihinde “Birleşik Haziran Hareketi” sözcükleriyle yapılan İnternet aramaları 2017 yılının en yüksek seviyesine çıkmıştır.

Sayısal iletişim ağlarında gündeme gelmek, popüler olmak, *Trending Topics* listesine girmek ve etki alanı geniş ünlü biri tarafından ön plana çıkarılmak kişilerde bir tatmin duygusu yaratmakta ve motivasyonlarını da arttırmaktadır.

“İnsanların ilgisini çekebilmek için en uygun sloganı arıyoruz hep birlikte. Sosyal medyada destek de çok büyük oluyor. Örneğin ben İrfan Değirmenci Kanal D’den kovulduktan sonra onunla dayanışma içeren bir paylaşım yaptım Twitter üzerinden. O da sabaha karşı yapılan bu paylaşım üzerine, “ateş böcekleri gibisiniz” gibi bir ifadeyle Retweet etti. İnanılmaz ilgi çekti.” (Görüşmeci 13, 11.03.2017)

Bununla birlikte, görüşülen 40-60 yaş grubu kişilerden bazıları, sosyal medyaya şüpheyle yaklaşmakta, asıl sonucu sokak eylemleri ve buradaki her türlü performansın getireceğini düşünmektedirler.

“Ben sosyal medyadan bir sonuç alınabileceğini pek düşünmüyorum. Bir sürü yalan yanlış bilgi dolaşıyor, troller var. Politik mücadele içinde olduğumuz partiler gruplar da orayı manipüle edebiliyor. Bütün vaktimiz oradaki yanlış bilgilere karşı koymakla geçiyor. Hashtag eylemleri de yapıyor arkadaşlar, TT’ye (trending topic: gündem listesi) girmeye çalışıyor arkadaşlar. Ben oradan elde edilebilecek kazanç konusunda şüpheliyim. Anlık günlük bir tatmin sağlar sadece.” (Görüşmeci 5, 17.01.2017)

Bu durum bazı görüşmeciler tarafından “sosyal medyayla devrim olmaz” şeklinde alaycı bir dille de ifade edilmiştir. Bauman ve Lyon’un (2013) çocukluk ve gençlik yıllarında İnternet ile tanışmamış, ancak yetişkin dönemlerinde bu hızlı dönüşüme ayak uydurmaya çalışan nesli tanımlamak için “dijital yerli” kavramı ile karşıtlık içinde kullandıkları “dijital göçmen” konsepti bu konuda ortaya çıkan topluluk içi çelişkileri açıklama noktasında anlamlı görünmektedir. Bu yaş grubu kendini “Facebook nesli” içerisinde görmemekte, ortaya çıkan yeni dijital kültür içerisinde yolunu bulmaya çalışmaktadır. Onlar için diğerleriyle iletişim kurmanın birincil yolu sayısal iletişim ağları olarak gözükmemektedir. Ancak yine de BHH özelinde bu yaş grubu dijital kültüre örgütlenmeye / mobilizasyona olası katkıları nedeniyle adapte olmaya çalışmakta, eleştirel tutumlarını korumakla ve sokak

eylemlerini / yüz yüze iletişimi asli unsur olarak görmekle beraber “dijital okuryazar” olmak için çaba göstermektedirler. Görüşülen 40 yaş üzeri aktivistlerden bazıları topluluğun sosyal medya hesaplarını yönetmekte, İnternet kampanyaları düzenlemekte, yeni sosyal medya mecralarında topluluk hesapları açılması için görüş bildirmekte ve hem kendi çabaları hem de dijital medya ile haşırneşir genç topluluk üyelerinden aldıkları eğitim / destek ile birer “dijital aktivist” hüviyetine bürünmektedirler.

Yine de topluluk içerisinde sosyal medyaya karşı şüpheli yaklaşan kişilerin itirazları genel olarak dört ana başlıkta toplanabilir:

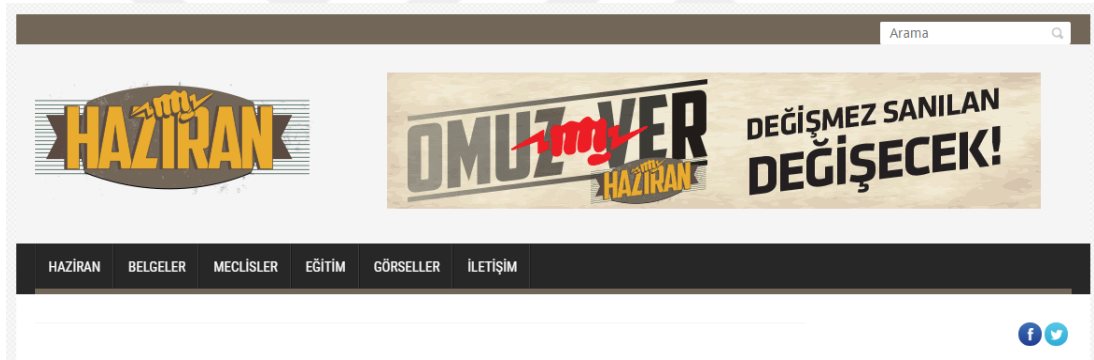
- Sosyal medyanın kitleyi tembelleştirdiği, kolektif eylem yerine pasif ve bireysel bir duruşu ön plana çıkardığı,
- Sosyal medyanın dezenformasyona açık olduğu, *troll*’lerin yoğun olduğu ve enerjinin büyük kısmının buradaki yanlış / noksan / manipülatif bilgilere ve negatif propagandaya karşı koymaya harcandığı,
- Sosyal medyanın toplum üzerindeki etkisinin abartıldığı,
- Her türlü bilgi ve görüntüyü sosyal medyadan paylaşmanın güvenlik sıkıntıları yarabileceği.

Sosyal medyanın etkisi hükümetler ve büyük şirketler / medya organları tarafından da keşfedildiğinden, görüşülen kişiler tarafından “sanal iktidar alanı” olarak tanımlanan dijital ortam, topluluk üyelerince hegemonyanın “manipülasyonlarına” açık bir alan olarak da görülmektedir:

“Hashtag eylemleri ile sosyal medyada epey ilgi çekiyoruz. Sadece sosyal medyayla hiçbir şey olmaz. Ama oranın tamamlayıcı etkisi var göz önünde oluyorsun. Trending Topic oluyor bizim yaptığımız tüm hashtag çalışmaları. Genellikle eylem günlerinden bir gün önce yapıyoruz. 24 saat TT’de kaldığı bile oldu. İlk yarım saat bir saat biz destekliyoruz hashtagi.. Sonra zaten muhalif, akademisyen, gazeteci bir sürü insan katılıyor. Biz TT olunca hükümet destekli hesaplar hemen karşı saldırıya geçiyor tabii. Onlar da yazılım, para vs. desteğiyle TT oluyor. Orada da bir rekabet oluyor anlayacağınız. Ama tabi biz daha gönülden, kendimizi vererek, heyecanlı şekilde yapıyoruz bu işi.” (Görüşmecisi 12, 26.04.2017)

5.5.3 BHH Web Sitesi

Birleşik Haziran Hareketi'nin web sitesi, Twitter ve Facebook gibi kullanıcılarla yoğun bir etkileşim imkânı sunmadığı için, sosyal medya hesaplarına göre daha az kullanılmakta ve daha az güncellenmektedir. Yine de web sitesi, harekete ilişkin bilgi, belge, fotoğraf ve yayınları tek bir ortamda toplaması nedeniyle ilgililer için bir portal vazifesi görmektedir. Sosyal medya hesapları kadar düzenli olmasa da topluluğun protesto etkinlikleri buradan da duyurulmakta, protesto sonrasında ise etkinlik haberleştirilerek yayınlanmaktadır. Sitenin *navigasyon menüsü* (ana menü) “Haziran”, “Belgeler”, “Meclisler”, “Eğitim”, “Görseller” ve “İletişim” ana başlıkları altında toplanmıştır. Ana sayfada, ana-akım gazetelerin İnternet sitelerinde olduğu gibi, dikkat çekmek adına güncel haberlerin görseller eşliğinde yer aldığı bir *haber scripti* (slayt gösterisi) yer almaktadır.

Şekil 5.17 BHH Web Sitesi Navigasyon Menüsü

Bunun yanında, topluluk tarafından üretilen her türlü afiş, broşür, e-bülten, gazete, manifesto ve raporun baskıya uygun “pdf” formatındaki versiyonları web sitesinde yer almakta, böylece kullanıcılar materyalleri çıktı almak suretiyle kendileri dolaşıma sokabilmektedirler. Böylece topluluğa üye olsun ya da olmasın, isteyen herhangi bir kişi BHH medya kolu tarafından hazırlanmış materyallerin çıktısını alarak dağıtma olanağına kavuşmaktadır. Geleneksel medyanın içerik üretme ve bu içeriği dağıtım ağı vasıtasıyla dolaşıma sokma yönteminden farklı olarak, BHH adına faaliyet yürütenler hem içerik oluşturma hem de bunları dağıtım sokma işi çerçevesinde bireysel inisiyatifler olarak alternatif medya yöntemlerini kullanmaktadırlar. Bunun sebepleri topluluk içerisinde ücret alarak çalışan medya profesyoneli bulunmaması ve maddi kaynak yokluğu olarak öne çıksa da, topluluğun medya faaliyetlerini yürüten kişilerle yapılan görüşmelerde, bunun ana-akım

medyanın sahiplik ilişkilerine karşı hiyerarşik olmayan, ortaklaşa çabayla yürütülen, bilinçli bir alternatif medya tercihi olduğu da vurgulanmıştır. Ayrıca, web sitesi dâhil olmak üzere İnternet üzerinden topluluk için tasarım, içerik üretimi ve teknik görevleri yerine getirenlerin profesyonel olmadıkları ve topluluğun sosyo-politik ajandasına doğrudan angaje oldukları söylenmelidir.

Tablo 5.9 BHH Web Sitesindeki Haberlerin Konu ve Sayılarına Göre Tasnifi

Haber Konusu	Haber Sayısı
Siyaset (Gündem, Eylemler, Toplantılar, İdeolojik)	144
Eğitim (Eğitim Sorunları, Alternatif Vizyon ve Müfredatlar, Boykotlar, Kampanyalar)	33
Ekoloji (Nükleer Santral ve HES Karşısı Haberler, Doğa ve Kent Savunusu)	20
Sendikal (İşçi Sorun, Eylem ve Grevleri, 1 Mayıs Haberleri)	13
Ana-Akım Medya Eleştirisi	6
Kültür – Sanat	1

Tablo: BHH web sitesinde yer alan haberlerin konu ve sayılarına göre tasnifi

Tabloda gösterildiği gibi, Aralık 2017 itibarıyla www.birlesikhaziranhareketi.org web sitesinde yer alan toplam 217 haber, basın açıklaması, blog ve etkinlik yazısı incelenmiş; söz konusu haberler konularına göre tasnif edilmiştir. Dikkat çeken ilk nokta, topluluğun ve Türkiye'nin yoğun politik gündemine paralel olarak, web sitesinde yer alan haberlerin yarısından fazlasının doğrudan siyasi gündemle alakalı olmasıdır. İktidarın pratiklerine karşı söylemler, meclis çalışmaları, eylem haberleri ve politik gündeme ilişkin haberler söz konusu kategorinin içeriğini oluşturmaktadır. Politika kategorisinin hemen ardından, 33 haberle BHH'nin sürekli gündemde tutmaya çalıştığı “eğitim” ile ilgili kategori gelmektedir. Eğitim haberleri çoğunlukla laik eğitim talep ve eylemleri, alternatif müfredat çalışmaları ve eğitim bürokrasisinde yaşanan “sıkıntıların” ifadesi şeklinde tezahür etmiştir.

Bununla birlikte, hem yeni toplumsal hareketler bağlamındaki ekolojik / kent savunusu haberleri, hem de geleneksel toplumsal hareketlerden beslenen işçi sınıfının sorunları ve sendikal mücadeleye ilişkin haberler web sitesinde görece önemli bir yer tutmaktadır. Söz konusu kategorideki haberlerin ana-akım medya tarafından sistematik olarak görmezden gelindiği düşünüldüğünde, işçi ve ekoloji sorunlarının haberleştirilmesi alternatif bir kamusal alanın oluşturulması bağlamında da dikkat çekicidir. Son olarak ana-akım medyaya getirilen eleştirileri barındıran 6 haber ve 1 adet de kültür – sanat haberi tespit edilmiştir. Topluluğun ve web sitesinin politik belirlenen politik öncelikleri, kültür – sanat haberlerine fazlaca yer verilmemesine yol açmıştır.

İçerik çözümlemesi sırasında gündeme gelen en önemli soru, topluluğun web sitesi üzerinden tek taraflı bir bildirim mi yaptığı yoksa kullanıcıları da iletişim sürecine katabilecek kanalları açıp açmadığıdır. Bu çerçevede BHH'nin web sitesinin kullanıcıyı etkileşime sokan ve içerik üretimine aktif olarak dâhil eden teknik özellikleri dikkat çekicidir. BHH'nin web sitesinde Facebook ve Twitter hesaplarına doğrudan bağlantı sağlayan birer logo bulunmaktadır. Bunun haricinde her haberin altında *Twitter*, *Linkedin*, *Pinterest*, *Google Plus* ve *Facebook* yer almakta, bu bağlantılar vasıtasıyla her haber söz konusu sosyal medya mecralarında tekrar paylaşılabilmektedir. Böylece haberlerin okunma sayısı ve dolaşımı artırılabilen, sayısal iletişim ortamı doğasına uygun olarak, etkileşime dayalı bir biçimde kullanılmaktadır. Ancak, topluluğun Twitter ve Facebook hesaplarının web sitesine göre çok daha fazla etkileşim sağladığı söylenmelidir. Web sitesinde yayınlanan haberler kullanıcı yorumlarına açık olmasına rağmen genellikle bu haberlere okuyucular tarafından herhangi bir yorum yapılmamaktadır. Haberlerin beğenilme ve paylaşılma rakamları da sosyal medya hesaplarına göre çok düşüktür. Örneğin 17 Eylül 2017 Kartal Laiklik Mitinginin duyuru haberi web sitesinden sadece 1 beğeni alırken, aynı haber Twitter'da 26 beğeni ve 23 yeniden paylaşma (retweet) sayısına ulaşmıştır.

Yine de web sitesinin yurttaş gazeteciliği bağlamında değerlendirilebilecek özgün bir özelliği de bulunmaktadır. Ana sayfada yer alan “haber gönder” butonu aracılığıyla takipçiler / okuyucular da yayınlanmasını istedikleri haberlerini gönderebilmektedir ve site editörlerinin onayından geçen haberler web sitesinde yer almaktadır. Böylece kullanıcılar (izleyiciler) pasif medya tüketimi döngüsünü

kırabilme ve etkileşime girme şansı bulabilmektedirler. Bunun yanında kullanıcıların ortak içerik üretimi sürecine katılabilmeleri, medya profesyonellerinin çalışmadığı ve gönüllülük esasına göre devam eden medya çalışmalarının sürdürülebilirliği açısından kritik bir öneme sahiptir.

Genelde kâr amacı güden şirket, gazete, yayınevi vb. kuruluşların web sitelerinde yer alan ve içeriklerin telif hakkına tabi olduğunu imleyen “Copyright” ibaresi yerine BHH’nin web sitesine düşülen “Copyleft”⁴⁰ notu dikkat çekicidir. 1990’lı yıllarda enformasyonun ticarileşmesi ve İnternet’teki özel mülkiyet (telif hakları) anlayışına karşı bir tekno-sosyal hareket olarak, açık kaynak yazılımlarının / lisanslarının geliştirilmesi odaklı *Copyleft* akımı başlamıştır. *Copyleft* hareketi maddi olmayan (fikri) mülkiyetin özelleşmesine karşı tutumuyla öne çıkmıştır (Holtgrewe, 2004). Bu hareket aynı şekilde web sitelerinde karşılaşılan “tüm hakları saklıdır” (*all rights reserved*) ibaresini de değiştirerek “tüm hakları tersine çevrilmiştir” (*all rights reversed*) şeklinde kullanmıştır.

Bu çerçevede BHH web sitesine düşülen *Copyleft* notuyla da geleneksel telif hakkı yaklaşımıyla “alay edilmiş”, topluluk tarafından üretilen her türlü bilgi, belge, haber, afiş, broşür ve içeriğin isteyen herkesçe istenen biçimde kullanılabileceği ve çoğaltılabileceği ima edilmiştir. Egemen kültürel mantığa aykırı olan bu açık kaynak yaklaşımı, ağ toplumunda bilgilenme, öğrenme, paylaşma ve kullanım açısından toplumsal değişime katkı yapmakta, yeni medyanın sunduğu olanakların kolektif, yaratıcı ve paylaşımcı şekilde kullanımına olanak sağlamaktadır. Topluluk üyelerinin “yeni medyanın sermayenin egemenliğine girmesi ve enformasyonun ticarileşmesi” eğilimine karşı söylemleri, topluluğun web sitesinde uygulanan (*uygulanmayan*) telif hakkı politikası vasıtasıyla pratiğe dökülmek istenmiştir. Bu tutum topluluğun çevrimiçi ve çevrimdışı ortamda neo-liberal ideoloji ve ekonomi politikalarının baskın haline gelmesine karşı alternatif bir geleceğin kurulması hedefiyle de uyumludur. Ayrıca, çoğunlukla sol hareketlerin içinden gelen topluluk üyeleri, maddi özel mülkiyet fikrine mesafeli yaklaştıkları gibi İnternet ortamında da maddi olmayan (fikri) özel mülkiyet hakkına eleştirel bir tutum takınmaktadırlar.

⁴⁰ Telif hakkı anlamına gelen İngilizce “Copyright” kelimesinin içinde bulunan “right” (sağ) sözcüğü “left” (sol) sözcüğüyle yer değiştirilerek kelime oyunu yapılmıştır. Buraya “sağ” yerine eklenen “sol” (*Copyleft*) sözcüğü topluluğun sol siyaset tercihini de çağrıştırmaktadır.

Paralel şekilde BHH'nin web sitesinde kurulduğu tarihten bugüne herhangi bir ticari reklam ya da tanıtıma yer verilmemiştir. Topluluk *hosting*, içerik üretimi vb. her türlü finansmanını tamamen gönüllük esasıyla karşılamakta ve herhangi bir ticari alışverişe girmemektedir. Bu tutum topluluğun vatandaş gazeteciliği temelli, neo-liberal piyasa ekonomisine ve medyanın ticarileşmesine karşı olan eğilimiyle uyum göstermektedir. Topluluğun yeni medya çıktıları ve pratikleri, politik ve ideolojik konumlanmalarının birer yansıması / uygulama alanı olarak tezahür etmiştir. Özetle, BHH'nin web sitesinin katılıma dönük kategoriler (haber gönder seçeneği, sosyal medya bağlantıları) ile enformasyon sağlamaya dönük kategorilerin (haberler, broşürler, etkinlikler) bir arada var olduğu, bilgi vermenin yanında etkileşimi, ağ bağlantılarını ve kullanıcı tarafından içerik üretimini destekleyen bir İnternet alanı olarak öne çıktığı söylenebilir. Ancak bu amaçları yaygınlaştırıcı veya harekete geçirici etkisinin de sınırlı olduğunu ifade edilmelidir.

5.5.4 İnternet Canlı Yayınları

Birleşik Haziran Hareketi'nin gerçekleştirdiği eylem, protesto, basın açıklaması, festival, anma vb. etkinlikler ana-akım gazetelerde nadiren yer bulabildiği gibi, bunlara ilişkin görüntüler ana-akım televizyonlarda da hemen hemen hiç yayınlanmamaktadır. Söz konusu etkinlikler ancak Tele1 TV ve çevrimiçi yayın yapan Birgün TV gibi alternatif medya mecralarında yer bulabilmektedir. BHH ve ona destek veren kişiler alternatif çevrimiçi yayıncılık yapan kanalların *YouTube*'a yüklediği etkinlik videoları vasıtasıyla da, özellikle ana-akım televizyonları izlemek yerine sosyal medya kullanarak habere ulaşmak isteyen kitleye ulaşmaya çalışılmaktadır. Ancak topluluğun *Youtube* kanalı nadiren kullanılmakta, bunun yerine canlı görüntü aktarımına izin veren *Facebook* ve *Periscope* uygulamaları tercih edilmektedir.

Grup etkinlikleri sırasında yapılan canlı yayınlar:

- Protestoların içinden yapılması,
- Sansürsüz olması,
- Bizzat aktivistler tarafından gerçekleştirilmesi,
- Yayını yapan kişiyi medya haline dönüştürmesi,
- Mobil telefon ya da küçük / pratik kameralar ile yapılabilmesi,
- Maliyetsiz olması,

özellikleriyle ana-akım medyanın profesyonel yayıncılığından ayrılmaktadır. Teknoloji alanında bilgi seviyesi / yetkinliği yüksek olan topluluk üyeleri, kendi imkanlarını kullanarak (telefon, tablet, kamera vb.) ve *Facebook* ve *Periscope*⁴¹ gibi sosyal medya uygulamaları vasıtasıyla canlı yayınlar yapmaktadırlar. Bu canlı yayınları izlemek için gereken bağlantılar da topluluğun farklı sosyal medya hesapları tarafından paylaşılmakta, bu sayede protesto / etkinliklere ilişkin canlı görüntüler dolaşıma girmektedir. Böylece hem olası engelleme / sansür çabalarının önüne geçilebilmekte, hem de ana-akım medyaya olan asimetrik bağımlılık ortadan kalkmaktadır. Ayrıca bahsedilen canlı yayınlar, vatandaş gazeteciliği kavramsallaştırması ışığında düşünüldüğünde, geleneksel gazeteciliğin kodlarının değiştirilerek bireysel olarak amatör şekilde haber üretimini de kolaylaştırmıştır.

“Benim herhangi bir gazetecilik geçmişim yok. Önceden sosyal medyayı da çok iyi bilmezdim. Ama yapa yapa öğreniyorsunuz, arada yanlışlar da oluyor. Ben şimdi işin içindeyim, çok aktifim. Hızlı hareket edebiliyoruz, olay olduğu gibi yayına geçebiliyoruz. Vatandaş gazeteciliği de diyorlar ama ben ona bireysel gazetecilik diyorum”. (Görüşmeci 14, 14.05.2017)

Topluluğun Twitter’da paylaşılan *Periscope* canlı yayın linkleri incelendiğinde (“Haziran Hareketi” ve “Periscope” anahtar kelimeleriyle arama yapmak suretiyle), çevrimiçi ortamda 2015-2107 arası dönemde paylaşılan toplam 118 canlı yayın tespit edilmiştir. Bu canlı yayınlar muhalif milletvekilleri, topluluk üyeleri ve topluluk eylemlerine katılan kişiler tarafından yapılmış; topluluğun resmi hesapları ve aktivistlerin kişisel hesapları üzerinden paylaşılmıştır. Canlı yayınlar ortalama olarak 100 ila 2.000 arasında kişi tarafından izlenirken, 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Referandumu “Hayır Kampanyası” döneminde izlenme sayılarında kayda değer bir artış görülmüştür. BHH Yürütme Kurulu Üyesi Erkan Baş’ın “Hayır Kampanyası”nı açıkladığı basın toplantısı 14.000 kişi tarafından canlı olarak izlenmiştir. Uygulamanın bir özelliği de canlı yayınla paylaşılan görüntülerin sistem üzerinde kalması ve canlı yayın bittikten sonra da izlenebilmesidir.

⁴¹ **Periscope:** 26 Mart 2015 tarihinde Twitter tarafından piyasaya sürülen, bulunulan ortamdan online izleyicilere canlı yayın yapmayı sağlayan mobil uygulama. Toplumsal hareketlerin yanı sıra, popüler olarak, ücretli kanallarda yayınlanan spor müsabakalarının İnternet üzerinden ücretsiz bir şekilde izlenebilmesi için de kullanılmaktadır.

Tablo 5.10 Topluluk *Periscope* Yayınlarının Konu ve Sayılarına Göre Tasnifi

Canlı Yayın İçeriği	Sayısı
Eylem, Protesto ve Anmalar	41
Basın Açıklamaları	31
Meclis Çalışmaları	24
Forum Tartışmaları	11
Konser - Festival	7
Panel - Söyleşi	4

Canlı yayınlarla ilgili bazı aktivistlerin dikkat çektiği nokta ise, söz konusu görüntülerin gözetleme, kontrol ve mimleme gibi amaçlarla devlet birimleri tarafından kullanılabileceğidir. “Medya okuryazarlığı” ve “dijital medya okuryazarlığı” terimlerine aşina olan bazı topluluk üyeleri, “aktivistler tarafından eylem / etkinlik alanından yapılan canlı yayınlara karşı olduklarını, bunun otoritenin ekmeğine yağ sürmek olduğunu, böylece herhangi bir kişinin hiç efor sarf etmeden toplulukla ilgili tüm bilgi ve profillere ulaşabileceğini” ifade etmişlerdir. İnternet üzerinden yapılan paylaşım ve yayınların toplumsal hareket gruplarının mobilizasyonuna katkı yaptığı gerçeği ile birlikte söz konusu paylaşımların hepsi birer “dijital ayak izi” bırakmakta ve topluluğun gözetim çemberine girmesini kolaylaştırabilmektedir.

5.6 Toplumsal Hareket Gündemleri ve BHH

5.6.1 İçneada Nükleer Santral Eylemleri: *Yeni Toplumsal Hareketler*

Topluluğun uzun vadeli stratejilerle toplumsal değişim sağlama hedefinin yanı sıra çevresel, anti-nükleer ve feminist hareketlerle de etkileşimi bulunmaktadır. Topluluk üyelerinin büyük bir kısmının geçmişte ve güncel olarak farklı sivil toplum girişimleri çerçevesinde feminist, çevreci, kentsel dönüşüm karşıtı, termik-nükleer santral karşıtı eylemsellik geçmişinin bulunması, söz konusu deneyim ve pratiklerin

BHH çalışmalarına aktarılmasını kolaylaştırmaktadır. Bunun haricinde topluluk genel bir eğilim olarak *yeni toplumsal hareketler* bağlamında çeşitli inisiyatifler almakta, yerel dayanışma ağlarıyla bir araya gelmekte ve sivil toplumla işbirliği yapmaktadır. Kırklareli'nin İğneada ilçesine nükleer santral yapılması planlamasına karşı olarak başlatılan ve Aralık 2015 ayında ivmelenen eylemler bunun bir örneğini teşkil etmektedir. Bu dönemde topluluk kendi adına inisiyatif olarak protesto eylemleri gerçekleştirmiş, diğer sivil toplum örgütleriyle yan yana çalışmış ve toplum genelinde farkındalık yaratarak konuya dikkat çekebilmek amacıyla bir iletişim ağı kurmaya girişmiştir.

“Sıkı bir hazırlanma sürecini geride bıraktık. Şimdi yola koyulma zamanı... Dört koldan harıl harıl çalışıyoruz. Bültenimiz, stickerlarımız, afişlerimiz hazır. Nükleersiz İğneada adlı İnternet sitemizin hazırlıkları bitiyor. Hep birlikte yola koyulmadan önce bir araya geliyoruz. Edirne sokaklarında, pazarlarında, kampüslerinde, kahvelerinde, köylerinde yapacağımız faaliyetlerimizin takvimini birlikte belirlemek üzere mecliste buluşuyoruz. Tek başına değil, nükleere karşı yanyana olacaklarımızı kolumuza takarak mecliste biraraya geliyoruz. HAZİRAN nükleer yaptırmaz !” (9 Aralık 2015, BHH Web Sitesi)

BHH tarafından kurulan “Nükleere Hayır İletişim Ağı”nın çalışma mantığı ile ilgili olarak topluluk web sitesinde şu ifadeler yer almaktadır:

“Nükleer karşıtı çalışmalar hangi gündü ?

Panel ne zamandı ?

Broşürleri ne zaman dağıtıyorduk ?

Eylem yarın değil miydi ?

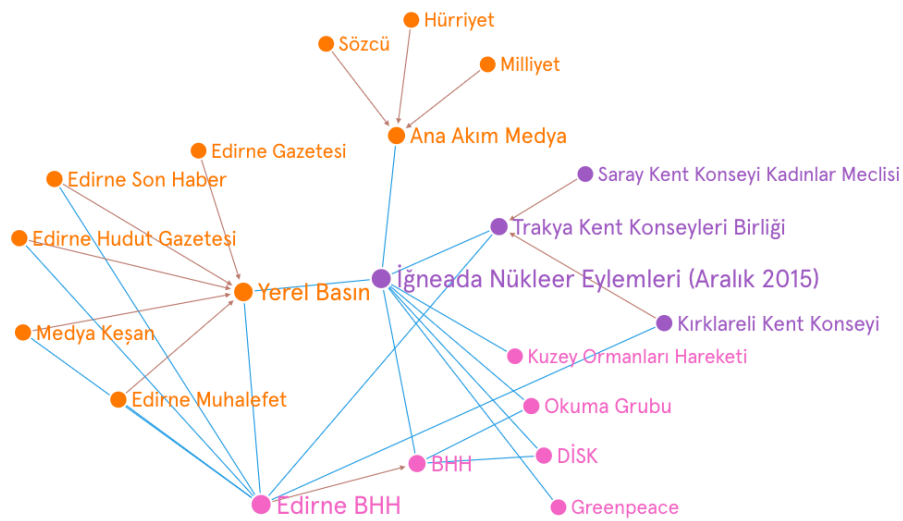
O halde;

Haziran Edirne meclis faaliyetlerinden haberdar olmak için telefon ve mail adresinizi sayfamıza mesaj olarak atabilirsiniz.” (BHH Web Sitesi, 15 Aralık 2015)

Daha önce de üzerinde durulduğu gibi, topluluk içerisinde yüz yüze iletişim, meclis çalışmaları, sokak eylemleri, gündelik hayat, sosyal medya ve sayısal tabanlı anlık mesajlaşma uygulamalarını içeren bir iletişim ağı bulunmaktadır. İğneada

eylemleri sırasında gördüğümüz şey ise, belirli bir gündem çerçevesinde, bu iletişim ağını genişletmek ve örnekte olduğu gibi “nükleer santral” fikrine karşı olan kesimlerle işbirliği yaparak toplumsal hareketin etki alanını genişletmektir. Bu iletişim pratik nedenlerle öncelikli olarak BHH Edirne Meclisi Facebook sayfası üzerinden başlatılsa da, kurulan ilişki sadece sayısal iletişim ağında kalmamakta, protesto ağına katılmak isteyen kişiler telefonla aranmakta ve bu kişilerle çevrimdışı ortamda yüz yüze iletişim de gerçekleştirilmektedir. Örnekte de görüldüğü gibi sosyal medya, toplumsal hareketlilik dönemlerinde farklı kişi, grup ve sivil toplum örgütleriyle hızlı şekilde ilk teması / iletişimi kurmak için faydalanılan bir “araç” olarak iş görmektedir.

“Enerjimizin büyük kısmını iletişime ayırıyoruz. Biz zaten burada birbirimizi tanıyoruz, yakın arkadaşız. Hem bölgemizin hem ülkenin sorunlarının farkındayız, buna kafa yoruyoruz. Niyetimiz bunu herkese duyurmak, genel bir farkındalık yaratmak. Bunun için de elimizde ne varsa kullanıyoruz. Facebook grupları kurduk, Twitter üzerinden eylemleri duyuruyoruz. Ama sadece bu değil. Sokağı hiçbir zaman bırakmadık. İletişim ağımızı İnternet’te, sokakta, mecliste, kahvede, kafede her yerde örmeye çalışıyoruz.” (Görüşmeci 19, 13.11.2016)

Şekil 5.18 İğneada Nükleer Eylemleri (Aralık 2015) Ağ / İlişkisel Haritası

Kırklareli / İğneada'ya nükleer santral yapılmasına karşı olarak Aralık 2015 ayında gerçekleştirilen eylemler sırasında toplumsal hareketlilik sürecine eklenilen BHH Edirne meclisinin diğer aktörlerle olan ilişkisini ortaya koymak adına sayısal iletişim ortamındaki etkileşimlere dayanan bir ağ haritası çıkartılmıştır. Göze çarpan ilk nokta, protestoları haberleştiren ana-akım medyanın aktivistlerle ve sivil toplum örgütleriyle herhangi bir etkileşime girmedir. Bu çerçevede ana-akım medyanın konuyla ilgili haberlerinde BHH ve diğer sivil toplum örgütleri görmezden gelinmiştir. Söz konusu durum, ana-akım medyanın muhalif, anti-kapitalist ve karşı-hegemonyacı topluluklar karşı görmezden gelme tavrıyla paralellik arz etmektedir. Bu çerçevede toplumsal hareketliliğin asıl aktörleri kamuoyunun dikkatinden kaçırılmış, konu salt “nükleer karşıtlığına” indirgenerek toplumsal rahatsızlığın sosyo-politik temelleri üzerinde durulmamıştır.

Ancak bu durum yerel basın ele alındığında farklılık göstermektedir. Edirne’de faaliyet gösteren yerel gazeteler ve İnternet gazeteleri BHH dâhil olmak üzere sürece dâhil olan diğer sivil toplum örgütü (*Greenpeace, Kuzey Ormanları Hareketi, DİSK, Kent Konseyleri* vb.) temsilcileriyle de etkileşime girmiştir. Edirne’nin muhalif duruşlarıyla öne çıkan yerel gazeteleri, BHH üyeleri ve diğer sivil toplum örgütü temsilcileriyle ağ üzerinde bağlantı kurmuşlardır. Bunun yanında BHH ile diğer sivil toplum örgütleri de kısa vadeli “nükleer karşıtı eylemler” hareketi bağlamında aynı dayanışma ağında yer almışlar, bu birliktelik yeni toplumsal hareketlerin mantığını oluşturan “belirli bir toplumsal gündem çerçevesinde bir araya gelen ve daha sonra dağılan” gevşek bir yapılanma biçiminde tezahür etmiştir.

5.6.2 Hayır ve Ötesi Çalışmaları: Çevrimdışı ve Çevrimiçi Mobilizasyon İlişkisi

Birleşik Haziran Hareketi topluluğuna üye olan kişilerin beraberlerinde getirdikleri sosyal sermayeleri ve hareketin kurulduktan sonra çeşitli muhalif kesimlerle girdiği etkileşimler sonucu elde ettiği dayanışma ilişkileri, çevrimiçi (sosyal medya) ve çevrimdışı (meclis yapılanması, sokak) ortamda geniş bir ağ yapılanması olarak ortaya çıkmaktadır. Söz konusu ağ yapılanması da Türkiye’nin politik gündemiyle yakından ilişkili biçimde topluluğun kısa ve uzun vadeli hedefleri bağlamında kullanılmaktadır. 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan anayasa değişikliği referandumunda sandıkların güvenliğini sağlamak, referandumun adil bir şekilde

yapılıp yapılmadığını gözetlemek ve referandumda oy kullanma konusunda toplumu bilinçlendirmek amacıyla bir sivil inisiyatif olarak tasarlanan “Hayır ve Ötesi”, BHH’nin seçimden “hayır” çıkması hedefi bağlamında mevcut sosyo-politik ilişki ağını devreye sokması ile ortaya çıkmıştır. Topluluğun uzun vadeli bir iletişim / medya stratejisi bulunmasa da, “Hayır ve Ötesi” gibi gündeme bağlı olarak geliştirilen karşı söylem projelerinde, belirli bir iletişim ve örgütlenme ile ağı genişletme stratejisi izlenmektedir.

“HAYIR ve Ötesi, Anayasa’da yapılması öngörülen değişiklikler hakkında 16 Nisan 2017 tarihinde düzenlenecek olan referandumda HAYIR’ın kazanması amacıyla oyları ve sandıkları korumak üzere kurulmuş bir yurttaş hareketidir. Yazılımcı, hukukçu, tasarımcı, akademisyen, aydın, gazeteci, demokratik kitle örgütü temsilcisi, genç, yaşlı, kadın, erkek alın teriyle geçinen binlerce gönüllünün katkısı ve emeğiyle çalışmalarını sürdürmektedir.” (@HayirveOtesi Twitter Hesabı, 24.02.2017)

“Hayır ve Ötesi” fikrinin ortaya atılması ile beraber önce konu tüm il / ilçe meclislerinde gündeme getirilerek tartışılmış, referandumdan “hayır” sonucu çıkmasını sağlamak için BHH inisiyatifiyle ancak başka topluluk ve vatandaşları da kapsayacak şekilde bir örgütlenmeye gidilmesi kararı verilmiştir. Bu amaçla topluluk tarafından amaç, hedef, oy kullanma süreçlerini ve oluşuma üyelik basamaklarını anlatan bir web sitesi (<https://hayirveotesi.org>) kurulmuştur. Web sitesinin yanı sıra “sandıkları korumak ve yaşanabilecek seçim ihlallerini engellemek” adına gönüllüler tarafından bir mobil uygulama (app.hayirveotesi.org) tasarlanmıştır. Cumhuriyet, BirGün ve İleri Haber gazeteleri tarafından Hayır ve Ötesi mobil uygulaması haberleştirilmiş, toplumun daha geniş bir kesiminin konudan haberdar olması sağlanmıştır. E-posta ve telefon numarası ile kayıt yapılan uygulama aracılığıyla referandum eğitim dokümanlarına ulaşmak, gönüllülük için başvurmak ve sandık sonuçlarına ulaşmak mümkün kılınmıştır. Her kullanıcının mobil uygulamaların kullanımına eşit ölçüde hâkim olmadığı varsayımıyla, sosyal medya hesapları üzerinden mobil uygulamanın nasıl kullanılacağı detaylı bir şekilde anlatılmış, ayrıca uygulamayı hâlihazırda kullananlar sorun yaşayan kişilere yine gönüllülük esasıyla sosyal medya üzerinden yardımcı olmuştur. Böylece, dijital teknolojilerin kullanımı

açısından dezavantajlı olan kişilere, bu erişim / kullanım zorluğunu ortadan kaldırmak amacıyla hem topluluk tarafından hem de bireysel kullanıcılar tarafından destek verilmiştir.

Web sitesi ve mobil uygulama üzerinden yapılan gönüllü başvuruları oluşturulan merkez tarafından değerlendirilmiştir. Başvuru yapan gönüllüler konum olarak en yakın oldukları meclis çalışanlarına yönlendirilmiş, telefonla kurulan ilk iletişimin ardından çalışmalara dâhil edilmişlerdir. Bundan sonra da Türkiye'nin çok çeşitli yerlerinde bilgilendirme toplantıları organize edilmiş, toplantıdan önce yer, tarih ve saate ilişkin konular Whatsapp ve / veya Telegram mobil telefon uygulamaları, e-posta grupları ve yüz yüze yapılan toplantılarla ortak şekilde kararlaştırılmıştır. Kurulan bir “Whatsapp İhbar Hattı” ile “seçim günü yaşanabilecek sıkıntılar” konusunda pratik ve hızlı olarak iletişim sağlama hedeflenmiştir. Referandumdan yaklaşık olarak 1 ay önce, 17 Şubat 2017 Cuma günü *Twitter* üzerinden dikkat çekme ve bireyleri mobilize etme amacıyla #HayırveÖtesi, Nisan ayında ise #MemleketiniSevenDefansaGelsin ve #SandıkSanaEmanet *hashtag* *eylemleri* gerçekleştirilmiştir. Ek olarak uzmanların çağırıldığı bilgilendirici panel ve sempozyumlar düzenlenmiş, standlar açılmış ve kamusal alanda tanıtıcı broşürler dağıtılmıştır. Böylece söz konusu sivil inisiyatifin mobilizasyonunda çevrimiçi ağlardan ve yüz yüze etkileşimden aynı anda, birbirlerini tamamlayıcı nitelikte faydalanılmıştır. Ayrıca, topluluk üyeleri tarafından şarkı bestelenmesi (*Hayır Şarkısı*) gibi kültürel çıktılarla da, sosyal, politik ve kültürel olarak çok katmanlı bir strateji izlemiştir. Tabandan, yatay ve demokratik ilişkilere dayanan örgütlenme ve iletişim stratejileri ile BHH'nin içinden, başka toplumsal grup ve bireyleri de kapsayan, kısa dönemli, manevra imkânı sağlayan, taktiksel yeni bir topluluk filizlenmiştir.

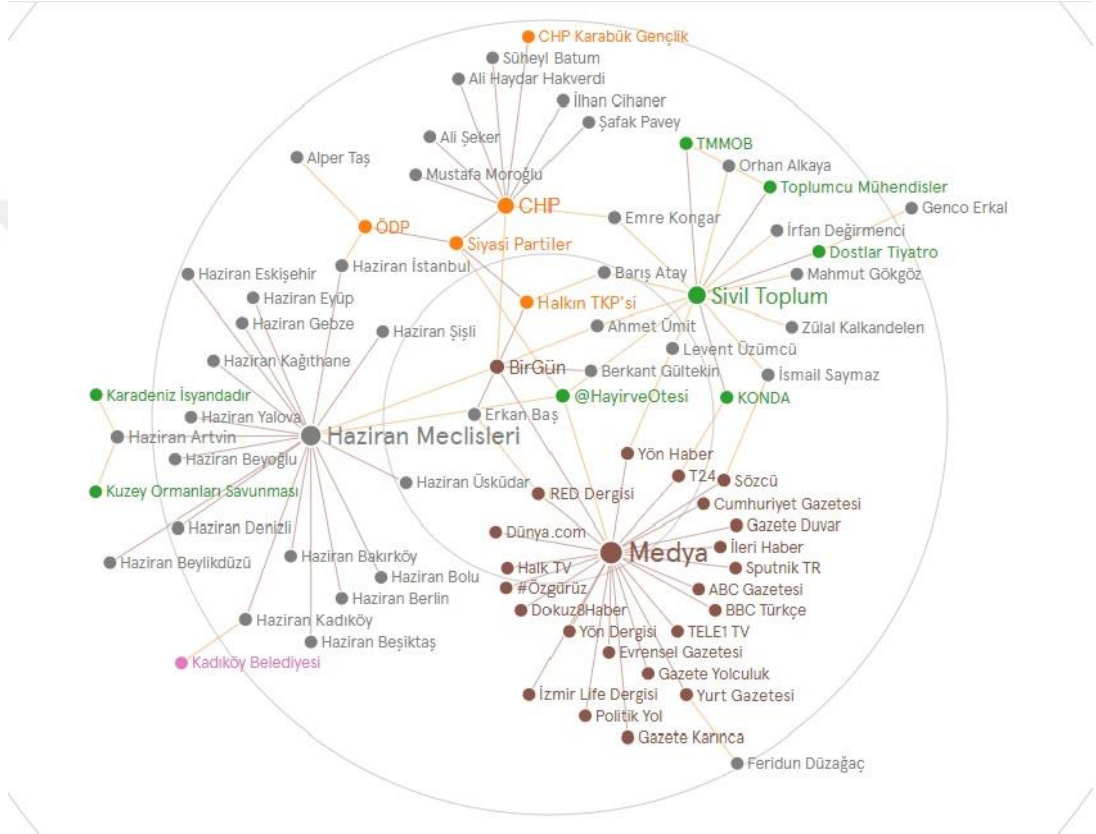

Şekil 5.19 Hayır Kampanyası Broşürleri: Çevrimiçi - Çevrimdışı Ortam Etkileşimi

“Hayır ve ötesi temelde, referandum gününe kadar neden hayır denmesi, neden başkanlığın reddedilmesini anlatan, görünür olmasını sağlayan, bu motivasyonun güçlendirilmesi ve sürdürülebilmesi için faaliyetler yürüten bir sivil toplum inisiyatifiydi. Çok fazla insan, örgütlü hareketi bırakın Haziran’ın bile daha önce bağ kurmadığı kesimler bir anda gözlerini hayır ve ötesine çevirdiler. Ciddi bir heyecan ve umut oldu. İnsanlar bir şey yapmak istiyordu çünkü. Oy kullanmanın yetmeyeceğini, manipülasyon olacağını biliyorlardı. Demokrasiye ve demokratik kültüre sahip çıkmak, demokratik hakları savunmak için katılım sağladılar. Türkiye’nin geniş ölçeğinde çok fazla yerde toplantılar düzenlendi.” (Görüşmeci 15, 23.12.2017)

Çevrimiçi ve çevrimdışı olanakları kullanarak bir araya gelen siyasi partiler, sivil toplum örgütleri ve vatandaşlar referandum günü gönüllü olarak seçim sandıklarında gözetmenlik yapmış, teyit imkânı sağlaması açısından Türkiye’nin her yerinden imzalı sandık tutanaklarını toplayarak önceden hazırlanan web sitesine bunları yüklemişlerdir. Konunun uzmanı avukatlar tarafından referandum güvenliği ile ilgili olarak çekilen bilgilendirici videolar sosyal medya kanalıyla dolaşıma

sokulmuştur. Bunun yanında, sandıklarda gözetmenlik yapan gönüllüler bulundukları yerde gördükleri usulsüzlük iddialarını çevrimiçi ağlar üzerinden ifşa ederek dolaşıma sokmuşlar, böylece hem geleneksel medyanın dördüncü kuvvet olarak halkı bilgilendirme ve diğer kuvvetleri denetleme görevini devralmış, hem de toplumda demokratik süreçler açısından bir farkındalık oluşmasını sağlamışlardır. Bu hareket akabinde, seçim sürecini, usulsüzlük iddialarını ve sonuçları iki ayrıntılı rapor halinde kamuoyu ve basınla paylaşarak misyonunu tamamlamıştır.

Şekil 5.20 @HayırveOtesi Twitter Hesabı Ağ / Etkileşim Haritası

Yukarıdaki ağ haritasında görüleceği üzere, BHH içinden çıkan ancak bu ismi kullanmayarak daha kapsayıcı olmayı amaçlayan “Hayır ve Ötesi” sivil inisiyatifi, muhalif kitle medyası, alternatif medya organları, ekolojik savunma hareketleri, sivil toplum örgütleri, meslek odaları, siyasi partiler, siyasiler, entelektüeller ve popüler kültür simaları ile etkileşime girerek çevrimiçi ve çevrimdışı düzlemde geniş bir sosyal ağ yaratmıştır. Ağ haritasında dikkat çeken noktalardan biri, toplulukla yoğun etkileşimi bulunan BirGün, Cumhuriyet, İleri Haber vb. muhalif kitle yayınlarının BHH’nin kampanyalarının kamusal alanda yayılmasında ve sivil toplum örgütleri, siyasetçiler, gençlik hareketleri, popüler muhalif figürler ile etkileşime girerek etki

alanını büyütmesinde aracı bir düğüm işlevi görmesidir. Topluluk gönüllüsü olan ve aynı zamanda muhalif kitle yayınlarında gazeteci olarak çalışan kişilerin bu düğümlemedeki etkisi belirgindir. Ağ haritasında ayrıca, politik temelli olarak ortaya çıkan inisiyatifin farklı talepleri olan toplumsal hareketlerle (ekolojik hareket, kent savunması) ilişkilendirilerek bir “çatı” işlevi gördüğü gözlemlenmektedir. Yeni toplumsal hareketler paradigması bağlamında, belirli ortak bir amaç uğruna bir kereliğine bir araya gelerek sonra tekrar dağılan koalisyonlar, toplumsal hareketlerin itici gücünü oluşturmaktadır. Son olarak da, sanatçı, tiyatrocü, oyuncu, yazar gibi entelektüellerin ve popüler kültür figürlerinin ağa eklenerek inisiyatifin kamusal alandaki görünürlüğünü arttırdığı ifade edilmelidir.

5.6.3 Eğitim Boykotu: *Karşı Hegemonya ve Mevzi Savaşı*

Birleşik Haziran Hareketi, uzun vadeli toplumsal değişim hedefleri ve mevcut hegemonyaya karşı kurumlar meydana getirme isteği bağlamında eğitime özel bir önem atfetmektedir. Bu kapsamda topluluk bünyesinde ayrı eğitim komisyonları ve meclisleri bulunmakta, boykot eylemleri gerçekleştirilmekte, özel olarak eğitim alanındaki mücadeleye odaklanan yayınlar çıkartılmaktadır. Birleşik Haziran Hareketi’nin en çok ses getiren eylemlerinden biri, bazı Alevi grup ve derneklerinin de desteğiyle 13 Şubat 2015 tarihinde başta İstanbul olmak üzere Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde “Laik ve Bilimsel Eğitim” talebiyle hayata geçirilen “Eğitim Boykotu” eylemi olmuştur. Boykot öncesinde BHH tarafından velilere hitaben yazılan mektupta onlardan 13 Şubat tarihinde çocuklarını okula yollamamaları ve grubun organize ettiği alternatif ders, oyun ve şenliklere göndermeleri istenmiştir. BHH’nin boykot için yaptığı çağrıda eylemin amacı şöyle açıklanmaktadır:

"13 Şubat günü çocuklarımızı okula göndermeyeceğiz, liseli gençler olarak okullarımızda ders yapmayacağız, öğretmenler, eğitimciler olarak derslere girmeyeceğiz. Bilimsel eğitimin örneklerini vereceğiz. Nerede olursak olalım, ister çoğunlukta, ister azınlıkta kalalım, laik ve bilimsel eğitim için mücadele edenler olarak biliyoruz ki bu herkese lazımdır." (Hürriyet Gazetesi, 11 Şubat 2015)

Şekil 5.21 13 Şubat 2015 "Laik" Eğitim Boykortu Afişi

Boykotun içeriğinde sokak protestoları, basın açıklamaları, ders boykotu ve alternatif eğitimler bulunmaktaydı. BHH'nin İstanbul'daki Üsküdar, Kartal, Maltepe, Beyoğlu, Beşiktaş, Çekmeköy, Bakırköy, Kadıköy meclisleri; Ankara'daki Batıkent, ODTÜ, Yüzüncü Yıl meclisleri; İzmir'in Buca, Bornova, Narlıdere, Begama, Güzelyalı, Torbalı, Dikili ve Aliaga meclisleri; Muğla'nın Menteşe, Marmaris ve Bodrum meclisleri; Eskişehir, Edirne, Artvin, Antalya, Diyarbakır ve Malatya meclisleri boykot kapsamında alternatif eğitim programları hazırlamışlardır. Eğitim programlarında en çok dikkat çeken nokta, "*Yaratılışçılık Safsatası ve Evrim Teorisi*", "*Çocuklar için Evrim*" gibi isimlerle boykot müfredatına koyulan, mevcut hegemonyanın dini hassasiyetleri ile tamamen karşıtlık arzeden "evrim teorisinin" alternatif eğitim programları vasıtasıyla çocuklara anlatılmasıdır. Hâlihazırda ilköğretim ve lise ders kitaplarında yer almayan "evrim teorisi" (*biyoloji dersi hariç*) BHH tarafından karşı-hegemonya mücadelesinin bir parçası olarak gündeme getirilmiş ve alternatif ders programlarına sokulmuştur.

Böylece muhafazakâr ideoloji temelinde şekillenen ve eğitimle sağlamlaştırılmak istendiği düşünülen kültürel hegemonyaya karşı eğitim üzerinden karşı bir cephe açılmış; devletin ideolojik aygıtlarından biri olan okul ile yeni nesle aktarıldığı iddia edilen muhafazakâr dünya görüşüne karşı "ilericilik" sloganıyla eylemsellik başlatılmıştır. Eğitimde bilimsellik, laiklik ve dogma karşıtlığı vurguları yapan BHH, hazırladığı alternatif ders notlarıyla yeni sosyal düzen hedefi doğrultusunda yeni bir eğitim anlayışı teklif etmiştir. Evrim konusundaki eğitimler

ve ders notlarının yanında, grup tarafından “Galileo Neden Yargılandı” başlıklı, “dogmatik” eğitim sistemini tarihsel örneklerle eleştiren ve ilköğretim çağındaki öğrencilere hitap eden notlar da dolaşıma sokulmuştur.

“Laik eğitim boykotu önemliydi. Laiklik mücadelesi Haziran Hareketinin diğer alanları baskılayacak kadar önem verdiği bir alan. Burada velilerle, öğrencilerle birlikte yaptığı işler, sendikalarla birlikte yapılan işler ses getirdi tabii ki. Birden ülke gündemine etki ettik. Bize sürekli gelen eleştiri, sadece eleştirmek ve protesto etmekle kaldığımız. Böyle kalmadık. Ülke çapında alternatif eğitimler organize ettik, çoğu insanı bu konuda düşünmeye sevk ettik. Başarılı bir örnekti bu.” (Görüşmeci 15, 23.12.2017)

“Özellikle laik eğitim boykotu epey ses getirdi ve ana-akıma çıkmaya başladık. Cumhuriyet, Hürriyet, Habertürk gibi ana-akım gazeteler bizden bahsedebildi. Sonra tabii ülkede şartlar değişti ve bu artık pek mümkün değil.” (Görüşmeci 14, 14.05.2017)

Söz konusu eğitim boykotu kamuoyunda ses getirmiş, alışılmadık bir durum olarak ana-akım medya tarafından topluluğu ve hedeflerini tanıtıcı, laik eğitim boykotuyla ilgili bilgi verici haberler yayınlanmıştır. Ancak iktidarın söz konusu eylemlere karşı bir tavır sergilemesi ana-akım medyanın da tavrını değiştirmiş, bu tarihten sonra ana-akım medyada olumsuz haber yapma ya da görmezden gelme tavrı baskın hale gelmiştir. Boykot eylemini olumlu karşılamayan mevcut hegemonya, medya, okul müdürleri, yargı, polis ve bürokratlar aracılığıyla BHH’ye karşı söylem geliştirmiş, eylem öncesinden çok sayıda grup üyesi gözaltına alınmıştır.⁴² Eylemden önce İzmir Valiliği tarafından İl Milli Eğitim Müdürlüğü’ne hitaben kaleme alınan BHH konulu resmi yazıda, grubun Marksist çizgide olduğu, devlet büyükleri ve Ak Parti karşıtı politikalar yürüttükleri ve “Gezi parkı eylemlerini yeniden canlandırmak, kamu düzenini bozmak, genel seçimler öncesi karmaşa yaratmak” amacıyla oldukları uyarısı yer almıştır. Bu doğrultuda da ilçe milli eğitim müdürleri ve okul idarecilerinden eyleme katılanları tespit ederek bu personel-öğrenciler hakkında

⁴² Türkiye’nin çeşitli illerinde vuku bulan gözaltı olaylarının en ses getireni, eylemden bir gün önce, 12 Şubat 2015 tarihinde CnnTürk’te Şirin Payzın’ın sunduğu “Ne Oluyor?” programına katılması beklenen BHH İzmir İl Koordinasyon Kurulu üyesi Onur Kılıç’ın programdan hemen önce gözaltına alınmasıydı.

işlem yapmaları istenmiştir (Diken Gazetesi, 10.02.2015). BHH'nin hegemonyanın tesisinde hassas bir konum arz eden "eğitim sistemi" üzerine planladığı eylem, hegemonyanın bileşenlerinin ortaklaşa refleksi ile karşılaşmış ve boykot yoğun olarak engelleme / göz altılarla pasifize edilmeye çalışılmıştır.

BOYKOT KLAUVUZU VE ALTERNATİF EĞİTİM PROGRAMLARI			
1 3 Şubat'ta Bilimsel ve Laik Eğitim için okulları boşaltıyoruz. Öğretmenlerimiz derslere girmeyecekler, çocuklarımızı okullara göndermeyeceğiz. Boykot günü Batikent'te çeşitli alternatif eğitim programları ve etkinlikler olacak. O gün çalışan velilerimiz için çocuklarını bırakabilecekleri eğitim programları hazırlandı. Velilerimiz ilgili program sorumlularını arayarak, bu programlara çocuklarını öncesinden kayıt ettirebilirler. Çalışmayan velilerimiz, öğretmenlerimiz ve öğrencilerimiz hep birlikte, yürüyüş kollarından Saat 10.00'da Batikent Meydan'da buluşuyor, okulların imahatplere dönüştürülmesine, zorunlu din dersi dayatmalarına, eğitimin gericileştirilmesi ve paralılaştırılmasına karşı hükümeti uyarıyoruz.		Eğitimsen Batkent Şubesi - Batkent Meydan Düzey: 7-8.Sınıf - Kontenjan: 12 Program Sorumlusu: Zübeyde Gökcan - 0505 843 9831 Öğrencilerin Getirmesi Gerekenler: Kalem Kutu, Beslenme Ders Programı 08.45-09.25 Okuma ve Yorumlama Saati 09.25-09.35 Ara 09.35-10.15 Okuma ve Yorumlama Saati 10.15-10.25 Ara 10.25-11.05 Çocuklar için Evrim 11.05-11.15 Ara 11.15-11.55 Oyunlarla Matematik 11.55-12.45 Yemek Arası 12.45-14.45 Eymir Çevre Oyunu (Kent-Koop Mahalle Meclisi)	
Batikent Meydan - Toplantı Salonu Düzey: Lise Program 10.45 Yaratılışçılık Sıfatsatısı ve Evrim Teorisi – Ozan Kıratlı 11.30 Düşünce Özgürlüğü ve İnsan Hakları - Seher Kırbaş Canıkoğlu 12.15 Liseliler Tartışıyor: Nasıl bir eğitim istiyoruz? 13.15 Müzik Dinletisi		Batikent Nazım Kültürevi - 1901 Cad. Düzey: 1-2.Sınıf - Kontenjan: 12 Program Sorumlusu: Ebru Karakoç - 0534 679 4479 Öğrencilerin Getirmesi Gerekenler: Pastel Boya-Oyun Hamuru-Beslenme Ders Programı 09.00-09.40 Yaratıcı Drama Atölyesi 09.40-09.50 Ara 09.50-10.30 Yaratıcı Drama Atölyesi (Devam) 10.30-11.00 Beslenme Arası 11.00-11.40 Animasyon İzleme 11.40-11.50 Ara 11.50-12.30 Çocuklar için Evrim 12.30-13.20 Yemek Arası 13.20-15.00 Oyun Saati	
MTA Tabiat Tarihi Müzesi Gezisi Düzey: Ortaokul - Kontenjan: 18 Program Sorumlusu: Nurten Alkan 0533 615 6766 Toplanma Yeri ve Saati: Batikent Kültürevi - 8.45 Batikent'e geliş: 13.00 Araç ve yemek katkı payı: 15TL		Batikent Kültür Spor Derneği- Batkent Meydan Düzey: 5-6.Sınıf - Kontenjan: 12 Program Sorumlusu: Sırma Gül Mısırlı - 0530 611 2414 Öğrencilerin Getirmesi Gerekenler: Pastel Boya, Kalem Kutu, Beslenme Ders Programı 08.45 - 09.25 Çocuklar için Evrim 09.25 - 09.35 Ara 09.35 - 10.15 Oyunlarla Matematik 10.15 - 10.25 Ara 10.25 - 11.10 Yaratıcı Drama Atölyesi 11.10 - 11.25 Ara 11.30 - 12.10 Yaratıcı Drama Atölyesi 12.10 - 13.10 Yemek Arası 13.10 - 13.50 Okuma ve Yorumlama Saati 13.50 - 14.05 Ara 14.05 - 14.45 Okuma ve Yorumlama Saati	
		Batikent Kültürevi - Hüseyin Tek Parkı Düzey: 3-4. Sınıf - Kontenjan: 12 Program Sorumlusu: Pelin Bektaş - 0546 486 3568 Öğrencilerin Getirmesi Gerekenler: Pastel Boya, Kalem Kutu, Beslenme Ders Programı 09.00-09.40 Okuma ve Yorumlama Saati 09.40-09.50 Ara 09.50-10.30 Okuma ve Yorumlama Saati 10.30-11.00 Beslenme Arası 11.00-11.40 Origami 11.40-11.50 Ara 11.50-12.30 Origami (Devam) 12.30-13.10 Yemek Arası 13.10-15.00 Yaratıcı Drama Atölyesi	
BİRLEŞİK HAZİRAN HAREKETİ BATIKENT MECLİSİ			

Şekil 5.22 BHH Batikent Meclisi Alternatif Eğitim Programı

BHH'nin alternatif eğitim programlarında dikkati çeken bir diğer nokta ise, belirli bir ideolojik vurgunun bulunmayışıdır. Bilimsellik kavramının ön plana çıktığı programda vurgulanan nokta "temel bilimsel değerler üzerinde özgür düşünce yetisinin geliştirilmesi" olmuştur. Özgür düşüncenin yanında yaratıcılık ve sanatsal gelişime yönelik dersler de dikkat çekmektedir. "Yaratıcı Drama Atölyeleri" ve "Müzik Dinletileri" buna örnekler. Ayrıca tüm dersler oyunlarla birleştirilerek çocukların ilgisini çekecek şekilde kurgulanmıştır. Temel hedef çocukları ve gençleri edilgenlikten ve itaat kültüründen soyutlayıp katılımcı ve yaratıcı yönlerini açığa çıkarmak olarak belirlenmiştir. Topluluğun eğitim komisyonunda görev yapan kişiler, "saygı adı altında aktarılan ve özgür düşüncüyü sakatlayan itaat kültürü; değerler adı altında aktarılan dogmalar"a karşı çıktıklarını ifade etmişlerdir. Özellikle iktidarın söyleminin bir parçası olan "dindar bir nesil yetiştirme" projesine karşı

çıkılmakta ve yerine bir alternatif proje önerilerek “bilimsel eğitim alan ve özgür düşünen bir nesil yetiştirme” anlayışı öne çıkarılmaktadır. Bu amaçla da, ilköğretim ve lise çağında devletin ideolojik aygıtlarından olan okulda aktarılan ve hegemonyaya hizmet eden düşünce tarzını tersine işletmek istenmektedir. Okul boykotları, alternatif eğitimler, alternatif ders programları ve kurulan eğitim komisyonları bunun pratik uygulamalarıdır. Bunun yanında BHH’nin programlarında yer alan Yaratıcı Drama dersleri, müzik dinletileri ve okuma saatleri alternatif bir kültürel alanı imlemektedir.

Tablo 5.11 BHH Tarafından Düzenlenen Alternatif Eğitim ve Etkinlik Başlıkları

Eğitim Alanı	Konular / Dersler
Fen Bilimleri	Evrimsel Teorisi, Çocuklar için Evrim, Evrim Atölyesi “Zamanda Yolculuk”, Oyunlarla Matematik, Evrenin (Dünyanın) Oluşumu, İnsan Nasıl İnsan Oldu?, Kalbimiz Nasıl Çalışır Sağlık Atölyesi, Deney Atölyesi, Astronomi Atölyesi, Doğal Seçilim Sunumu, Hayvanlar Alemi, Çocuklar İçin Fizik, Doğanın Laboratuvarında Bilimin Peşinde, Gözümüz Nasıl Görür?, Uzay Bilimi, Fosilleri Tanıyorum, Canlıları Sınıflandırıyorum, Bilimin Öncüleri.
Sosyal Bilimler	İnsan Hakları, Düşünce Özgürlüğü, Galileo Neden Yargılandı?, Avrupa’da Aydınlanma, Edebiyat Atölyesi “Aydınlanma Dönemi Yazarları”, İnsanlık ve Toplumlar Tarihi, Laiklik Üzerine, Analitik Düşünme Atölyesi.
Kültür - Sanat	Müzik Dinletisi, Çizim – Boyama Dersleri, Yaratıcı Drama Atölyesi, Animasyon – Film Gösterimleri, Fotoğrafçılık, Resim Sergisi, Heykel Atölyesi, Sinema Atölyesi “Film Nasıl Çevrilir”, Pantomim Gösterisi, Klasik Müzik Dinletisi, Belgesel Gösterimi, Tiyatro Atölyesi, Resim Çizim Saati, Yaratıcı Yazma Atölyesi, Seramik Atölyesi, Müzik Ritm Atölyesi, Öykü Okuma, Kitap Takası.

Eğlence	Oyun Saati, Origami, Çizgi Film Saati, Gitar ve Keman Eşliğinde Şarkı Saati, Satranç Turnuvası, Çocuklara Yönelik Dans (Zumba) Programı, Palyaço ile Eğlence.
Diğer	Okuma ve Yorumlama Saatleri, Eğitim Tartışmaları, İngilizce Konuşma Eğitimi.

“Laik eğitim boykotu çok ses getirdi. Çok fazla mesaj aldık destek katılım için. Ben aynı zamanda eğitimci olduğum için eğitim komisyonunda da görev alıyorum. O süreçte, alternatif müfredat hazırlanması sürecinde, sendikaların da desteğini aldık. Herkesin fikrini alarak alternatif dersler oluşturduk. İşbirliği yapınca gücünüz etki alanınız genişliyor. Laik eğitim boykotundan sonra insanlarda merak uyandırdık. Böyle şeyler yapmak lazım, sokağa inmek lazım.”
(Görüşmeci 13, 11.03.2017)

Birleşik Haziran Hareketi Fındıklı Meclisi tarafından 21 Mart 2015 tarihinde yapılan “Ders Kitaplarını İnceleme” etkinliği özellikle dikkat çekicidir. Bu panelde veliler ders kitaplarına giren ve topluluk tarafından “Yeni Osmanlı” olarak adlandırılan ideallere karşı bilinçlendirilmiş ve bir farkındalık yaratılmaya çalışılmıştır. BHH’ye göre yeni ders kitaplarında tarih de Neo-Osmanlı ideallere göre yeniden yazılarak iktidarın politikaları daha ilköğretim düzeyinden meşrulaştırılmaktadır. Hegemonyanın tarihi kendi siyasi emellerine göre şekillendirdiği iddiasıyla yola çıkan BHH, sözü edilen türdeki panellerle öğrencileri ve velileri pasif birer tüketici olmaktan çıkartarak eleştirel okuma yapabilen, hegemonyanın taarruzlarına karşı bilinçli / dirençli hale getirme mücadelesi vermektedir. Bu anlamda önce hegemonyanın pratikleri ve söylemleri incelenmekte, ifşa edilmekte ve daha sonra karşı söylem / pratikler geliştirilmektedir.

“Örneğin medyada çok görülme de, imam hatipler konusunda da ciddi geri adımlar attırdık, kazanımlar oldu. Şikâyetçi veliler bize gelmeye başladı, bir çare olarak. Bu eğitim konularında Eğitim Sen bile bizim kadar net tavır ortaya koyamadı.” (Görüşmeci 14, 14.05.2017)

Topluluğun eğitim konusundaki uzun vadeli strateji ve pratiklerine bir diğer örnek de topluluk içinde oluşturulan bir alt birim olan “Eğitim Komisyonu”nın çalışmalarıdır. Öncelikle bu komisyon, kültürel hegemonya arayışı bağlamındaki uzun vadeli eğitim stratejilerinin yanı sıra, ülke gündemine gelen “eğitim konusuyla ilgili çarpıcı konuları” ele almakta ve “laik ve bilimsel eğitim” düsturları doğrultusunda bu yönde kamuoyu oluşturma mücadelesi vermektedirler. Komisyonda aktif çalışan bir topluluk üyesi bu durumu şöyle bir örnekle açıklamıştır:

“Örneğin, Aralık 2016’da sosyal medyadan yayılan, bir ilkokul öğretmeninin çocukların eline idam ipi vermesi fotoğrafından sonra, hemen Haziran eğitim-medya komisyonları ve meclisleri olarak çalışmaya başladık. Çocuk istismarı kapsamında değerlendirilen bu olaydan sonra, konuyla ilgili tepki ve toplumu doğru bilgilendirme adına bir çalışma yürüttük.. Bu konuda uzman olan psikolog, avukat ve bir velinin görüşlerinin alındığı, olayların özetlendiği bir video hazırlanıp hemen yayınladık. Böyle bir refleks gösterdik, bir karşı duruş, direniş, doğru bilgilendirme yapma ihtiyacı. Yapılan yanlış uygulamayı da ifşa ettik. Video’yu sosyal medyadan, Facebook üzerinden de paylaştık. Epey etkili oldu ve ses getirdi. Konunun gündemden düşmemesini ve tartışılmasını sağladık.” (Görüşmeci 5, 17.01.2017)

Örnek gösterilen çalışmada da görüldüğü üzere, komisyon üyelerinden oluşturulan bir grup, eğitimde yaşanan sorun ve skandallarla ilgili haberleri takip etmekte, topluluğun gündeme paralel *manevralar* yapmasını ve tepki vermesini sağlamaktadır. Öncelikle eğitimle ilgili kamuoyunda ses getiren gündem maddeleri üzerine meclis ve komisyonlarda tartışmalar gerçekleştirilmekte, topluluğun konuya nasıl tepki vereceği ve hangi eylemlerde bulunacağı kararlaştırılmaktadır. Örneğin görüşmecinin aktardığı, kamuoyunda etki yapan haber sonrasında topluluk üyeleri bir süreliğine “toplumu doğru bilgilendirme” amacı taşıması beklenen ideal anlamda “gazeteci” rolüne bürünerek çeşitli kaynaklardan haberi teyit etmeye çalışmışlardır. Bu amaçla çeşitli velilerin görüşleri alınmış, bunlar haberleştirilmiş ve konuya daha fazla dikkat çekmek için daha sonra sosyal medya üzerinden yayılacak bir video hazırlanmıştır. Bu videoda avukat ve psikolog gibi profesyonellerin görüşlerine

başvurulmuş, konu magazinleştirilmeden uzmanların bakış açısıyla ele alınmış ve Facebook aracılığıyla dolaşıma sokulmuştur.

Ayrıca bahsedilen komisyon 2017-2018 öğretim yılında bir çalışma grubu oluşturarak ana-akım medyada yer alan eğitim ile ilgili haberleri toplamaya, sınıflandırmaya ve analiz etmeye başlamıştır. Bu çerçevede Şubat 2018'e kadarki 4 aylık süreçte eğitime ilişkin haftalık ortalama 40 habere ulaşılmış, "siyasi projeler", "neo liberalizm", "istismar-şiddet-nefret" ve "çalışma hayatı" adı altında 4 ana başlıkta tasnif edilmiştir. Söz konusu ana konu başlıkları da "siyasal kararlar", "laiklik ilkesine aykırı uygulamalar", "kamusal eğitime karşı pratikler", "piyasa baskısı ve rant", "planlama sorunları", "eğitimde cinsiyetçilik, nefret ve istismar", "eğitimcilerin çalışma hayatındaki kadro ve özlük sorunları" gibi alt başlıklara ayrılarak medyadan taranan eğitim haberleri bu alt başlıklara göre tasnif edilmiştir.

Topluluğun uzun vadeli stratejilerinin ve kültürel hegemonya arayışının son örneği olarak proje aşamasında kalan ve hiçbir zaman hayata geçmeyen "Haziran Okulları" fikri verilebilir.

"Haziran Okulları"nı kuracaktık. Ben eğitim komisyonundaydım zaten. Çıkıp konuşmalar yaptık, eğitimdeki gerici hamlelere vakıflara karşı mücadele ettik, taciz olaylarına karşı da. Ama tabi sadece bizim çıkıp bir şeyler söylememiz yetmiyor. Örneğin tacize uğrayan çocuğun annesi çıkıp konuşsa, daha büyük bir etki yapabilir. Bir de somut olarak yapabildiklerimizin sınırı var maalesef. Çocuğu tacize uğrayan bir anne geldiğinde farkındalık yaratıyoruz ama somut olarak dava açmaktan başka elimizden bir şey gelmiyor. Somut bir şey yapamayınca da, sonra insanlar sizi bir umut kapısı olarak görmekten vazgeçebiliyor. Laik eğitim boykotu zamanında da biraz böyleydi. İlk eylemlerimiz çok ses getirdi, sokağa da çıkıldı, arkadaşlarımızdan gözüaltına alınanlar da oldu. Yani her zaman sokakta çarpışma olsun demiyorum ama ilerleyen zamanda bu kadar net duruş olmadı bu konularda. Haziran Okulları projesi bu açıdan geçici verilen reaksiyonlara göre daha uzun vadeli bir projeydi. Ancak hayata geçemedi. (Görüşmecisi 8, 11.05.2017)

Görüşmeci tarafından da ifade edildiği gibi, topluluğun özellikle eğitim alanında uzun vadeli stratejileri bulunmakla beraber, pratikte bu stratejilerin hayata geçirilmesi her zaman mümkün olmamaktadır. Örneğin topluluğun gerçekleştirdiği Eğitim Boykotu bir seferle sınırlı kalmıştır. Bunun dışında içinde evrim teorisi, yaratıcı drama eğitimleri, yaratıcı yazma atölyeleri vb. çok sayıda farklı ders bulunan alternatif müfredat uygulamaları özellikle İstanbul'un Kadıköy ve Beşiktaş gibi, eğitim seviyesi yüksek kişilerin yaşadığı yerlerle sınırlı kalmıştır. Pilot bölgelerde denenen alternatif müfredata bağlı eğitimlerin “Haziran Okulları” projesi ile uzun vadede kurumsal bir yapılanmaya kavuşturulması düşüncesi ise rafa kaldırılmıştır. Yapılan görüşmeler ve sahadaki gözlemler sonucu, bu durumun nedenleri beş ana başlık altında toplanabilir:

- Yeterli ve sürdürülebilir bir finansman kaynağının yokluğu,
- Gönüllülüğe dayalı çalışma esasının gönüllülerin profesyonel işlerden ayırabildikleri zamanla kısıtlı kalması,
- Hegemonyanın eğitim konusundaki alternatif girişimlere verdiği sert tepkiler ve bunların yıldırıcı etkileri,
- Özellikle seçim dönemlerinde ortaya çıkan fikir ayrılıkları sonucu toplulukta yaşanan kopmalar ve motivasyon kaybı,
- Topluluğun zamanının büyük kısmının eğitimde hâlihazırda yaşanan “aksaklıkların” ifşasına ayrılması.

Söylenenler özetlenecek olursa, topluluk eğitimi “genç nesillere değerlerin aktarıldığı, toplum yapısının dönüştürüldüğü ve hegemonyanın rıza ürettiği” bir alan olarak kavramakta ve mevcut süreci karşı yöne çevirmeyi hedeflemektedir. Burada söz konusu olan karşı kültürel kurumların inşasına dayanan uzun vadeli bir proje, mevcut hegemonyanın dünya görüşüne karşı bir toplumsal değişim sağlama arzusudur. Kurulan eğitim komisyonları, eğitimdeki “skandalların” takip edilerek ifşa edilmesi, eğitim boykotları, alternatif müfredat denemeleri ve son olarak da hayata geçmeyen “Haziran Okulları” projesi hep bu hegemonya arayışının birer tezahürüdür.

6. TARTIŞMA

6.1 BHH Özelinde Yeni Toplumsal Hareketler Tartışması

Özellikle 1970’lerle birlikte literatüre giren “yeni toplumsal hareketler” paradigması, çevre, LGBT, kadın, barış ve insan hakları gibi odakları bulunan, çoğunlukla kimlik temelli ve sınıfsal niteliği ağır basmayan, katı bir ideolojik disipline sahip olmayan (emek-sermaye çelişkisinden hareket etmeyen), iktidarın ve toplumun topyekün değişimini / dönüşümünü öncelikli olarak hedeflemeyen toplumsal hareketleri işaret etmektedir. Yeni toplumsal hareketler genel olarak kültürel alanın değişimini hedeflemekte, hiyerarşik olmayan, gevşek, küresel ağlarla bağlantılı bir yapılanmayı ön plana çıkarmakta; bu çerçevede aktörler arasında kurulan bağlantılar geleneksel toplumsal hareketlere göre daha kısa vadeli olmakta ve sayısal iletişim ağlarının görece zayıf bağlarına dayanmaktadır. Bu çerçevede, geleneksel toplumsal hareketlerin daha kalıcı ve güçlü bağlara dayanan, yüz yüze iletişimin başat konumda olduğu, sınıf temelli, kültürel alanının olduğu kadar siyasal ve ekonomik alanın da dönüşümüne dayanan daha uzun vadeli hedeflerinin dönüşüme uğradığı iddia edilmektedir (Touraine, 1981; Lievrouw, 2011; Çayır, 1999; Melucci, 1995b).

Bu tartışmaya BHH özelinde baktığımızda karşımıza, hem yeni hem de geleneksel toplumsal hareketlerin özelliklerini taşıyan, bu tanımlamaların kapsamına kolayca sığdırılamayan, “melez” bir toplumsal hareket tarzı çıkmaktadır. Literatüre göz attığımızda da, Calhoun (1993) gibi araştırmacılar toplumsal hareketlerin yeni-eski olarak ayrılmasına karşı çıkmakta, aslında toplumsal hareketlerin taleplerinin 19. yüzyıldan beri benzer nitelikte olduğunu iddia etmektedirler. Ancak toplumsal hareketlere “talepler” temelinde değil de “örgütlenme, mobilizasyon ve iletişim süreçleri” açısından baktığımızda durum farklılaşmaktadır. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında kitle iletişim teknolojilerinde gerçekleşen ilerlemeler ve 21. yüzyılda İnternet’in ve sayısal iletişim ağlarının toplumsal anlamda yaptığı etkilerle birlikte, toplumsal hareketlerin örgütlenmesi, mobilizasyonu ve aktivist pratikleri üzerinde

“yeni” ibaresinin kullanılmasını destekleyici birçok dönüşüm gerçekleşmiştir. Yani “adalet”, “siyasal ve ekonomik eşitlik”, “özgürlük” gibi geleneksel toplumsal talepler geçerliliğini korumakla birlikte bunlara kimlik temelli yenileri eklenmiş, bununla birlikte örgütlenme ve mobilizasyon için yeni iletişim teknolojilerine ve özellikle de İnternet’e daha yoğun olarak başvurulur olmuştur. Böylece toplumsal değişim talebinde bulunan ancak bunları topluma iletecek kanalları sınırlı olan “madun” kesimlerin hedefleri çerçevesinde kamuoyu oluşturabilmek için ellerine yeni araçlar geçmiştir.

Tartışmaya BHH çerçevesinde bakmaya devam ettiğimizde, ilk bakışta topluluk, sırasıyla Türkiye yürütmesi, il meclisleri, ilçe meclisleri, mahalle meclislerinden oluşan hiyerarşik bir yapılanmaya sahip gibi gözükmektedir. Ancak bünyesinde faaliyet gösteren tüm forum ve meclislerin özerk bir alanı bulunmakta, bunlar demokratik karar alma süreçlerine katılmaya teşvik edilmekte ve taban hareketi özellikleri korunmak istenmektedir. Böylece ortaya konan yatay örgütlenme tarzı ile, geleneksel katı ve hiyerarşik “örgüt” kültüründen bir kopuşun sağlanması hedeflenmektedir. Topluluk içerisinde “kanaat önderleri” bulunmakla birlikte geleneksel bir liderlik anlayışı benimsenmemektedir. Bu kanaat önderleri birer lider olarak değil, Gramsci’nin “organik entelektüeller” sınıflandırmasıyla paralel biçimde, hegemonya arayışı bağlamında alternatif bir toplumsal düzeninin, dünya görüşünün ve karşı-kültürün taşıyıcıları olan “aydın” / “öncü” sınıf olarak öne çıkmaktadırlar. Topluluk içinde yukarıdan aşağıya tek yönlü bir iletişim ve karar alma mekanizmasının bulunmaması; kararların, siyasi gündeme bağlı yol haritasının ve uzun vadeli stratejilerin ortaklaşa belirlenmesi yeni toplumsal hareketler paradigması ile uyumludur.

İkinci olarak, yeni toplumsal hareketler paradigmasıyla paralel şekilde “kültürel alanın değişimi” bir öncelik olarak belirlenmekle birlikte, bu eğilim daha geniş ve uzun vadeli bir hegemonya arayışının bir bileşeni olarak tezahür etmektedir. Çevre, kadın, insan hakları mücadelelerine konjonktürel olarak eklemlenen BHH, farklı olarak kimlik temelli bir hareket tarzı benimsememekte, daha kapsamlı bir toplumsal değişimi hedeflemektedir. Bu çerçevede anti-kapitalist ve sosyalist eğilimler ön plana çıkmakta, işçi hareketleriyle de yakın bir ilişki kurulmakta ve “anti-kapitalist ve adaletli ekonomik bölüşüm” odaklı bir ideoloji ağır basmaktadır. Kültürel alanın dönüşümü ekonomik, toplumsal ve siyasal alanlardan izole bir

biçimde değil tam aksine onlarla ilişkili olarak ele alınmaktadır. Eğitim ve kültür alanlarına yoğunlaşmak suretiyle yeni bir gelecek tahayyülü çerçevesinde gerçekleştirilmek istenen dönüşüm, daha geniş bir toplumsal değişim ülküsünün veçhelerinden birini oluşturmaktadır.

Bir diğer nokta da, yeni toplumsal hareketlerin kavramsal çerçevesine giren mücadelelerin çevre, kadın, insan hakları gibi küresel anlamda paylaşılan alanlara yoğunlaşması ve bu bağlamda toplumsal hareketlerin küresel ağlarla bağlantılı şekilde ulus-ötesi bir nitelik göstermesidir. Örneğin İnternet üzerinden mobilize olan ilk toplumsal hareketlerden biri olan “Zapatista Hareketi” sayısal iletişim ağları üzerinden küresel ağlarla etkileşime girmiş, hareketin mesajlarının ulus-ötesinde de öğrenilmesi ve böylece uluslararası bir kamuoyu oluşturulması yönünde mücadele verilmiştir. Oysa BHH Türkiye sınırları içerisinde bir hegemonya mücadelesi vermekte, Berlin örneğinde görüldüğü üzere yurtdışındaki meclislerin yine Türkiye asıllı üyelerinin küresel ağlarla olan sınırlı ilişkileri haricinde çevrimiçi ve çevrimdışı ortamlarda böyle bir etkileşime rastlanmamaktadır. Örnek vermek gerekirse, topluluk tarafından verilen “çevre mücadelesi” küresel bir sorun olarak değil, yerel manada bir çevre ve kent savunması algısıyla şekillenmektedir. (Tarlabaşı’ndaki kentsel dönüşüme karşı mücadele, İğneada nükleer eylemleri vb.) Benzer bir şekilde kadın hakları savunması da Türkiye özelinde kadınlara yönelik ayrımcılık ve yine Türkiye’deki kadın cinayetleri üzerinden yürütülmektedir. Bu çerçevede ulusal çaptaki sivil toplum örgütleriyle bir dayanışma ve etkileşim söz konusu olmakta, küresel hak ve adalet savunması ağlarıyla herhangi bir temas çabası gözlemlenmemektedir. Söz konusu hareket tarzının en önemli nedenlerinden biri topluluğun anti-kapitalist ve anti-emperyalist ideolojik vurgularıyla paralel biçimde, “kendi işini kendi halletme” ve “kurtarıcı Batı’nın yardımına muhtaç kalmama” düşüncesi olduğu söylenebilir. Anti-emperyalizm çerçevesinde özellikle Batı’ya yönelik olarak takınılan bu eleştirel tutum, Gezi Parkı Protestolarındaki iletişim stratejilerinden farklı olarak uluslararası bir kamuoyu oluşturma amacıyla küresel ağlarla iletişime geçme düşüncesine ket vurmaktadır.

Bu durumun iki sonucu olduğu söylenebilir. İlk olarak, küresel “hak ve adalet arayışı” ağlarıyla olan sınırlı etkileşim, toplumsal hareketin etki alanını daraltmakta, bunu yerelle sınırlamakta ve uluslararası çapta bir kamuoyu oluşturma şansını devre dışı bırakmaktadır. Ulus-ötesi toplumsal hareketlerle olan etkileşim ve iletişimi

topluluk üyelerinin çevrimiçi ve çevrimdışı ortamdaki kişisel ilişkileriyle kısıtlı kalmaktadır. İkinci olarak ise, küresel ağlar üzerinden örgütlenmeye dayalı toplumsal hareketlerde görülen dağınıklık, aktivistler arasındaki görece zayıf bağlar, parçalı yapılanma, devamlılık ve bu bağlamda uzun vadeli hedeflere ulaşmada yaşanan sıkıntılar; BHH özelinde gerçekleşen ve çevrimdışı güçlü bağlara dayanan ilişkiler düşünüldüğünde bir ölçüde bertaraf edilebilmektedir. Daha açık bir biçimde ifade edilecek olursa, topluluk üyeleri kısa vadeli gündemler çerçevesinde bir araya gelerek toplumsal hareketi ivmelendiren ve daha sonra tekrar dağılan gevşek bağlarla değil, daha uzun vadeli hedefler, yeni bir toplumsallık tahayyülü, bu kapsamda paylaşılan yoğun duygular ve hegemonya arayışı “tutkalı” ile birbirine güçlü bir şekilde bağlanmayı öne çıkaran bir iletişim stratejisine daha yakın durmaktadırlar.

Offe’ye (1985, s. 834) göre yeni toplumsal hareketlerin bir diğer ayırt edici özelliği, yüksek eğitilmiş, genç ve görece ekonomik özgürlüğe sahip olan kesimlerin bu hareketlerde başı çekmesidir. Araştırmaya konu topluluğun profillerine baktığımızda da benzer bir durum ortaya çıkmaktadır. Yüksek eğitim düzeyi, genç katılımcıların yoğunluğu ve aktivizm dışında belirli bir ekonomik güç sağlayan, ancak iş sürekliliği ve iş güvencesi gibi açılardan olumsuzluklar taşıyan meslek sahipliği gözlenmektedir. Daha önce de ifade edildiği üzere, geleneksel toplumsal hareket tecrübesi bulunan “eski kuşak – eski tüfek / orta sınıf” da topluluk faaliyetleri çerçevesinde bu gruba eklenmektedir. Sonuç olarak ortaya “heterojen” bir topluluk çıkmakta, farklı toplumsal / kültürel kesimlerden gelen ve toplumsal hareketlerle ilgili deneyimleri birbirinden farklı olan aktivistlerin aynı hedef için mücadele göstermeleri yoğun bir etkileşimi ve karşılıklı bilgi / tecrübe aktarımını mümkün kılacak bir ortam yaratmaktadır. Somut bir biçimde ifade edilecek olursa, “genç kuşak” sayısal iletişim ağlarındaki yetkinliğini, dijital okuryazarlığını, taktik, yaratıcılık ve mizaha dayanan toplumsal hareketlilik repertuarını ortaya koymaya çalışırken; “eski kuşak” ise geçmişten gelen toplumsal hareket tecrübelerini, eylemlilik hafızasını, çevrimdışı ortamda örgütlenme deneyimlerini ortak hedefler doğrultusunda paylaşımına açmak gibi bir misyon üstlenmektedir.

Güncel toplumsal hareket örneklerine baktığımızda da BHH’nin eylemlilik tarzıyla bunlar arasında birtakım farklılıklar olduğu göze çarpmaktadır. Bauman’ın (2013) da ifade ettiği gibi Arap Baharı ve ABD’deki *Occupy* (İşgal) sosyal hareketleri mevcut “düzenin” ortadan kaldırılması motivasyonundan beslenmekteydi,

fakat mevcut olan ortadan kalktığına kurulacak dünyanın temellerini atma yönünde bir strateji belirmedi. Sonuçta Ortadoğu’da birçok baskıcı rejim yerinde kaldı, ABD’de de Wall Street ve finans dünyası ciddi bir kan kaybı yaşamadan bu çalkantılı dönemi atlattı. Kitleleri mobilize etme, kısa vadeli kazanımlar elde etme ve toplumun madun kesimlerinin seslerini yükseltmesine olanağı sağlayan bu türdeki sosyal hareketlerin yeni bir toplumsal düzeni tasarlama ve inşa etme kapasiteleri sınırlı kaldı. Protestocular neyi istemedikleri konusunda net bir duruş sergilediler ve “öfkelerini” toplumsal hareketin mobilizasyonunu hızlandırmak için kullandılar. Karşı durdukları politik, ekonomik ve kültürel hegemonya kurumlarının altını çizirken bunların alternatifi olacak kurumların ve gelecek stratejisinin temellerini atma yönünde aynı kararlılığı sergileyemediler.

Arap Baharı ve *Occupy* (İşgal) hareketleri gibi uzun vadede sönümlenen Gezi Parkı Protestolarının ardından ortaya çıkan BHH ise farklı olarak, toplumsal değişim taleplerini, buradaki insan kaynağını, karşı kültürel hareketi ve yeni bir gelecek tahayyülünü daha uzun vadeli politik / kültürel bir stratejiye dönüştürme hedefiyle ortaya çıktı. Gramsci’nin terimleriyle ifade edilecek olursa, gündeme paralel olarak hegemonya karşısında konumlanma ve tepki verme anlamına gelen kısa vadeli “manevra savaşı”nın yanında; karşı kültürel kurumlar inşa ederek uzun vadeli bir strateji çerçevesinde karşı-hegemonya mücadelesi verme anlamına gelen “mevzi savaşı” konseptlerinin, araştırmaya konu topluluk tarafından aynı anda kullanılmak istendiği görüldü. Uzun vadeli karşı kültürel kurumlar inşa etme hedefine verilebilecek en iyi örneklerden birisi olarak topluluğun eğitim alanında kuruluşundan bugüne dek verdiği mücadele gösterilebilir. Bu kapsamda topluluk bünyesinde ayrı eğitim komisyonları ve meclisleri bulunmakta, boykot eylemleri gerçekleştirilmekte, özel olarak eğitim alanındaki mücadeleye odaklanan yayınlar çıkartılmaktadır. Bir eğitim boykotu organize etmekle yetinmeyip boykotun olduğu gün mevcut kültürel hegemonyayla çatışmalı konuların işlendiği sınıflar / dersler tasarlamak, bahsedilen uzun vadeli stratejinin ve “yeni kültürel kurumları inşa etme” hedefinin somut bir göstergesi şeklinde okunabilir.

6.2 Geleneksel Medya ve Sayısal İletişim Ağlarının Bir Sentezi

BHH’nin toplumsal hareketlilikler bağlamındaki iletişim stratejilerine ve medya kullanımına baktığımızda ise, “yeni” hareketlerin eğilimleriyle paralel olarak sayısal iletişim ağlarından yoğun şekilde istifade edildiği ve çevrimiçi dayanışma

ağlarıyla ulusal düzeyde etkileşime girildiği görülmektedir. Ancak topluluk iletişim stratejisini yalnızca çevrimiçi ağların gevşek ve zayıf bağları üzerine kurmamakta, geleneksel toplumsal hareketlerde olduğu gibi yüz yüze iletişim ve çevrimdışı mobilizasyona birincil önem atfetmektedir. Bu anlamda yeni medya teknolojilerinden salt birer “araç” olarak istifade etmek istenmekte, örgütlenmenin ve mobilizasyonun çevrimdışı ortamdaki daha güçlü ve kalıcı bağlara dayandırılması hedeflenmektedir. Bu kalıcı bağların biçimlenmesinde ideolojik yakınlıklar, duygudaşlık, kolektif hafıza, toplumsal hareket deneyimi, yüksek riskli aktivizmin birleştirici yapısı ve uzun vadeli hegemonya arayışının getirdiği topluluk içi disiplin belirleyici olmaktadır.

Downing’in radikal medya teorisiyle paralel şekilde, geleneksel toplumsal hareketlerde sıklıkla görülen, duvar yazıları, sokaktaki bireysel performanslar, bildiri / broşür dağıtımı gibi erken dönem kitle iletişim biçimlerine ise sıkı sıkıya bağlı kalındığı gözlenmektedir. Kent ve mekânla toplumsal hareket bağlamında kurulan yakın ilişki topluluğun medya pratiklerine de yansımaktadır. Aktivistlerin kolektif hafızasında paylaşılan ve duygularına hitap eden sembolik önemi haiz mekânlardaki eylem performansları, yürüyüşler, basın açıklamaları, bildiri dağıtımları ve duvar yazıları vasıtasıyla gerçekleştirilen alternatif iletişim yolları bunun örneklerinden bazılarıdır. Yani geleneksel medya kullanımı çerçevesinde aktivist birey ve kent birer mecra haline gelmekte, topluluğun mesajının sayısal iletişim ağlarına erişimi bulunmayan toplumsal kesimlere ulaştırılması hedeflenmektedir.

Burada dikkat çekici olan nokta, sayısal iletişim ağlarının bilgiyi / mesajı hızlı biçimde dağıtma gücüne ve toplumsal hareketi mobilize etme gücüne tek başına bel bağlanmaması, İnternet tabanlı yeni toplumsal hareketlerin aksine grup üyelerinin hala mahalleleri, apartmanları, pazarları, kahveleri dolaşarak bildiri / broşür dağıtımları, birincil önemi çevrimdışı etkileşime vermeleridir. Topluluk üyeleri geniş kapsamlı bir toplumsal değişimi hedeflediklerinden, bu çerçevede ulusal çaptaki dijital eşitsizlikler de göz önüne alınmaktadır. Artık kamuoyunun sayısal iletişim ağlarında olduğu ve “sanal iktidar” mücadelesinin dijital ortamda verildiği yönündeki görüş (Lester ve Hutchins, 2009) tüm vatandaşların eşit biçimde dijital erişim olanaklarına sahip olduğu varsayımına dayanır. Ancak 2018 rakamlarına baktığımızda, Türkiye nüfusunun ancak %67’sinin İnternet bağlantısına sahip olduğu, sosyal medyayı aktif olarak kullananlarının topluma nüfusa oranının ise %51

olduğu ortaya çıkmaktadır (“We Are Social” Raporu, 2018). Tüm toplumsal kesimleri dikkate aldığımızda ve hala İnternet bağlantısına sahip olmayan ya da sosyal medyadaki tartışmaya aktif olarak katılmayan kişileri düşündüğümüzde, çevrimiçi ve çevrimdışı arasında bir köprü kurma staretijisinin topluluk hedefleri açısından bir karşılığı olduğu söylenebilir. BHH’nin yayınladığı e-dergilerin çıktılarını alarak mahallelerde / semt pazarlarında dağıtması, kent duvarlarına yapıştırması ve apartmanların posta kutularına bırakması geleneksel medyayı kullanarak toplumun geneline ulaşabilme çabasının birer göstergesidir.

Sayısal iletişim ağlarıyla toplumsal hareket ilişkisi üzerine Bauman (2013) ve Morozov (2011) tarafından dillendirilen bir diğer değerlendirme de, İnternet üzerinden gerçekleştirilen mobilizasyonun hareketin başında “katalizör” etkisi yapmakla birlikte uzun vadede iktidarların da bu ağları kullanmaya başladığı, bunları manipüle edebildiği, kamuoyunu istediği şekilde yönlendirebilmek için yalan haberler yaydığı ve gözetim / kontrol amacıyla (ellerindeki geniş teknolojik imkanlar da düşünüldüğünde) İnternet’i aktivistlerden daha etkili bir şekilde kullanılabildiği yönündedir. Bu bakımdan, topluluk üyelerinin genel olarak “dijital okuryazarlık” seviyelerinin yüksekliği ile birlikte yukarıda belirtilen riskler konusundaki farkındalıkları da medya / iletişim faaliyetlerinin tamamını sayısal iletişim ağlarına aktarmamalarının bir diğer sebebi olarak okunabilir. Bu çerçevede topluluk içi ve kitleye yönelik iletişimde yüz yüze etkileşime hala büyük önem verilmekte, İnternet ortamındaki toplumsal hareketlerin çeşitli kişilerce (bireysel ve iktidar bağlantılı troll’ler, blogger’lar, hacker’lar vb.) manipüle edilebileceği ön kabulüyle bu mecralara karşı olan eleştirel ve mesafeli tavır korunmaktadır.

Bunun yanı sıra özellikle Twitter’da troll’lere karşı bir farkındalık geliştirilmiş, onların toplumsal hareketlerle ilgili yaptıkları paylaşımların teyidine ve yine Twitter üzerinden düzeltilmesine sosyal medya ekipleri tarafından ciddi bir mesai harcanmaya başlanmıştır. Yani artık toplumsal hareketlilik içerisindeki bireyler bir gazeteci gibi içerik üretme, haber yazma fotoğraf çekme gibi pratiklerin içerisine girmenin yanı sıra, toplumsal hareketlerin manipüle edilmemesi açısından bu ağlardaki bilgi akışını kontrol etme, yeri geldiğinde ifşa etme misyonunu yüklenmiştir. Burada yeni olan nokta, toplumsal hareketliliğe katılan kişilerin kendilerinin birer “içerik üretici” ve “medya” haline gelmesi gerçeğine ek olarak, bu

kişilerin yalan ve manipülatif haberleri ayıklayan / araştıran karşı kontrol unsurlarına dönüşme gayretleridir.

Bir diğer önemli nokta da, topluluğun İnternet'i ve sosyal ağları toplumsal hareketler bağlamında araçsallaştırması ve çevrimiçi – çevrimdışı ortamları birbirleriyle ilişki içerisinde kullanma isteğidir. Topluluk üyeleri sosyal ağları “amaç” değil “biz buradayız” demenin bir aracı olarak görmekte, yeni iletişim teknolojilerini sosyal hareketlerin odağına yerleştirmekten kaçınmaktadırlar. “Sosyal medya ile devrim olmaz” sözü özellikle “eski kuşak” ya da “dijital göçmen” olarak adlandırılabilir topluluk üyeleri tarafından sıklıkla dillendirilmektedir. Ancak “dijital yerli” denebilecek genç nesil ve yakın dönemdeki toplumsal hareketlerde sayısal iletişim ağlarının etkinliğini gören “eski kuşağın” çoğunluğu, eldeki medya olanaklarının kısıtlılığı da düşünüldüğünde, ona özel bir anlam yüklemekten sosyal medyanın olanaklarından sonuna kadar istifade etme eğilimindedirler. Sosyal hareketler içerisinde “dijital göçmenlikten” “dijital melezliğe” geçiş yapan “eski kuşak”, sayısal iletişim ağları özelinde yetkinliklerini artırma, yeni teknolojik gelişmelere adapte olma ve böylece “gençlerin gerisinde kalmama” motivasyonu ile bu alandaki becerilerini geliştirmeye çalışmaktadırlar.

Bu çerçevede “genç nesilden” “eski kuşağa” bir bilgi aktarımı gerçekleşmekte, ortak yürütülen sosyal medya çalışmaları (hesap yönetimi, içerik paylaşımı, hashtag eylemleri, çevrimiçi canlı yayınlar, vb.) yoluyla yaşanan etkileşim topluluk üyelerinin dijital ortamda da işbirliği içinde hareket etmelerini kolaylaştırmaktadır. Burada “teknolojik determinist” anlayışın tam aksine teknolojiye salt bir araç olarak bakılmakta, toplumsal değişimin sağlanması için klasik (çevrimdışı) örgütlenme biçimlerine, sokak eylemlerine ve karşı kurumların inşası hedefine ağırlık verilmektedir. Sosyal medya bahsettiğimiz çerçevede kitlelerin mobilizasyonunu kolaylaştıran ve hızlandıran bir “katalizör” olarak değerlendirilmektedir.

Herhangi sürdürülebilir bir maddi kaynağı bulunmayan, tamamen gönüllülük esasına göre eylem / etkinliklerini gerçekleştiren, ana-akım medya tarafından görmezden gelinen topluluk için sosyal ağların maliyetsiz yapısı; topluma ulaşmak, sesini duyurmak ve yeni taraftarlar kazanmak bağlamında bir tercihten çok bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak İnternet'e kendiliğinden

“demokratikleştirici ve toplumsal değişim sağlayıcı” bir araç olarak bakılmamakta, sadece bu mecranın “ağlar ve sanal topluluklar oluşturma”, “mesajı hızlı olarak iletme” ve “etki alanını genişletme” gibi *nimetlerinden* faydalanılmaktadır. Bu bakımdan, sayısal iletişim ağları toplumsal hareketin merkezine değil çeperine yerleştirilmekte, topluluğun eylem repertuarının (araç setinin) kullanışlı bir parçasını oluşturmaktadır. Twitter’daki “hashtag eylemleri” bu bakımdan oldukça açıklayıcıdır. Sokak eylemlerinin bir ya da iki gün öncesinde sosyal medya üzerinden duyuru yapma, farkındalık yaratma ve eylemin hedeflerini tanıtmaya amacı taşıyan bu çevrimiçi eylemler önemli bir görünürlüğe ulaşmış, böylece çevrimdışı eylemlere katılımın arttığı yönünde bir inanç oluşmuştur. Topluluk üyelerinin önemli bir kısmı da bununla paralel şekilde, “çevrimiçi eylemlerin gidişatına göre sonraki gün gerçekleştirilecek eylem / etkinliklere olan katılımı yoğunluğunu kestirebildiklerini” ifade etmişlerdir. Böylece çevrimiçi ve çevrimdışı ortamlar arasındaki etkileşim olacağından istifade edilmekte, salt çevrimiçiyle sınırlı kalan eylem pratikleri (imza toplama vb.) nadiren tercih edilmektedir.

Son dönemde yapılan araştırmalar (Van Laer ve Van Aelst, 2010; Diani, 2000; Clark ve Themudo, 2003; Tilly, 2005), İnternet üzerinden gerçekleştirilen mobilizasyon ve aktivizmin sadece gevşek bağılıklar yarattığı anlaşılmakta, çevrimiçi muhalefetin toplumsal değişim sağlama ve hegemonyaya meydan okuma potansiyelinin sınırlı olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durum “slacktivism” olarak da adlandırılmakta, sadece İnternet ve sosyal medya kanallarından yapılan eylemlerin (imza toplama, hashtag oluşturma, popüler gönderileri yeniden paylaşma vb.) etkililiği ve uzun vadeli kazanımları tartışılmaktadır. Yani asli olarak İnternet üzerinden örgütlenen, yüz yüze iletişimi ortadan kaldıran, İnternet ortamının “konforlu” / “risksiz” alanına çekilen ve asıl varlıklarını sanal düzlemde gerçekleştiren toplulukların uzun vadeli kazanımlar elde etmelerinin güçleştiği yönünde çözümlerler yapılmaktadır. Ancak BHH örneği ele alındığında, toplumsal hareket sonrası çevrimiçi ve çevrimdışı ortamda bir araya gelen topluluk üyelerinin ortak kültürel ve sosyal referanslar aracılığıyla uzun vadeli ve sürdürülebilir bir dayanışma geliştirdikleri gözlemlenmiştir. Daha somut olarak ifade edilecek olursa, topluluğun üyelerinin bir kısmının geçmişe dayanan tanışıklıkları; çevre savunması, öğrenci hareketleri ve kent savunması gibi vesilelerle ortak mücadeleleri ve aynı siyasi partilerde siyasi faaliyet geçmişleri bulunmaktadır. Topluluğun diğer bazı üyeleri de özellikle muhalif mücadele geçmişine dayanan ve paylaşılan kolektif

hafıza sayesinde “Hazirancı” kimliği içerisinde kendilerini ifade edebilmişlerdir. Bu kişiler daha önce hiçbir zaman aynı ortamda bulunmuş olmasalar da, geçmiş sosyal hareketlere bağlılıkları, mekâna dair paylaşılan duygular ve saygı duyulan ortak politik figürlerin oluşturduğu ortak semboller ve gramer aracılığıyla varlıklarını sosyal hareketlerin sönümlenmesinden sonra bile bir topluluk olarak devam ettirebilmektedirler.

Özetle, topluluğun sosyal hareketler sonrasında da uzun vadeli bir hegemonya arayışı bağlamında eylemliliklerini belli ölçülerde sürdürmeyi başarabilmesi ve dayanışma ağını yaşatmasının nedenleri olarak aşağıdaki ana başlıklar sıralanabilir:

- Yüksek riskli aktivizmin gerektirdiği topluluk içi dayanışmanın sürekli mücadele devinimi içerisinde canlı tutulması,
- Topluluk üyelerinin geçmişte katıldığı sosyal hareketlerin (çevre, işçi, kent savunması, Gezi Parkı Protestoları vb.) beslediği ortak hafızanın şekillendirdiği “Hazirancı” kimliğinin tesisi,
- Hareketin sadece çevrimiçi ağlara (aktivizme) yaslanmaması, sayısal iletişim ağlarının sadece topluluğun tanıtılması, faaliyetlerinin duyurulması, taraftar kazanılması ve çevrimdışı eylemlerin mobilize edilmesi bağlamında araçsallaştırılması,
- Topluluk içi yüz yüze iletişimin ve topluluk üyelerinin sosyal / kültürel sermayelerinden getirdikleri çevrimdışı dayanışma / ağ kurma alışkanlıklarının devamı,
- Özellikle eğitim ve laiklik konularında topluluğun uzun vadeli karşı-hegemonyacı stratejilerinin beslediği toplumsal değişim sağlama isteği / heyecanı.

Altı çizilmesi gereken bir diğer önemli nokta da, topluluğun kuruluşuyla oluşan, Gezi Parkı Protestolarının neden olduğu toplumsal ilgi ve hemen ardından, organize ettiği “Laik Eğitim Boykotu” ile gündeme geldiği dönem haricinde ana-akım medya tarafından büyük oranda görmezden gelindiğidir. Muhafazakar basın ise siyasi gündemle paralel olarak topluluğu “anarşist” ve “sosyalist” etiketlerini olumsuz bir biçimde kullanarak tanımlamış, uzun vadede ise ana-akım medyada olduğu gibi BHH faaliyetlerini haber yapmamayı tercih etmiştir. Sadece “muhalif basın” olarak anılan ve çoğunluğunu İnternet gazetelerinin oluşturduğu, topluluk ile organik bağları bulunan basın-yayın organları düzenli ve destekleyici biçimde BHH

eylem / etkinliklerini haberleştirmiştir. Ancak bu mecraların tiraj ve etkisi ana-akım medyayla karşılaştırıldığında düşük düzeyde kalmaktadır. İşte bu noktada topluluk üyeleri, *Greenpeace* örneğinde (Atton, 2001, s. 84) olduğu gibi ana-akım medyaya karşı olan *asimetrik bağımlılığın* (Gamson ve Wolsfeld, 1993) üstesinden gelmek için bu mecraların dikkatini çekecek sansasyonel eylemler düzenlemek yerine, vatandaş gazeteciliği ve alternatif medya pratiklerine sarılmışlardır.

Bu yönelim belirli bir iletişim stratejisi belirleyip bunu uygulamaya dökmekten çok, zorunlulukların dayattığı bir durum olarak ortaya çıkmıştır denilebilir. Böylece kişisel çabalarla ve ekip çalışmaları / inisiyatifleri ile yürütülen medya çalışmaları, sosyal medya üzerinden yapılan kişisel paylaşımlardan topluluk hesaplarını yönetme, çevrimiçi canlı yayınlar yapma, “hashtag eylemleri” düzenleme gibi etkinliklerle birlikte, bülten, bildiri, afiş yayınlamaktan duvar yazıları ve sokak eylemlerinde gerçekleşen iletişime kadar geniş bir repertuardan oluşmaktadır. Bu çerçevede çoğu profesyonel olarak gazetecilik yapmayan topluluk üyeleri; birer gazeteci rolüne bürünerek haber toplamakta, araştırma yapmakta, haberleri teyit etmekte, içerik hazırlamakta ve daha sonra bunların çevrimiçi ve çevrimdışı ortamda dolaşıma sokulması sürecinde aracılık etmektedir. Gazetecilik mesleği ile uğraşan ve geçmişte toplumsal hareketlerin mobilizasyonu bağlamında geleneksel medya kullanımı tecrübesi bulunan topluluk üyelerinin sağladığı bilgi / tecrübe aktarımının yanı sıra; sayısal iletişim ağlarının maliyetsiz şekilde sağladığı içerik üretme ve dağıtma olanakları, bireylerin iletişim sürecinde birer “aracı” (medium) haline gelmesi ve “vatandaş gazeteci”lere dönüşmesi sürecini hızlandırmıştır.

Topluluk üyelerinin sıklıkla dillendirdikleri bir diğer konu da, *alternatif getto* (Atton, 1999) ve *yankı fanusları* (Garrett, 2009) olarak da kavramsallaştırılan, “birbirleriyle aynı görüşlere ve hedeflere sahip olan kişilerin alternatif bir kamusalılık (Fraser, 1990) içinde sıkışmaları, toplumun diğer kesimleriyle etkileşim kuramamaları ve böylece kitlesel bir harekete dönüşememeleri” tehlikesidir. Sözü edilen tehlike hem çevrimiçi hem de çevrimdışı ortam için geçerlidir. Sayısal iletişim ağları üzerinden yürütülen mobilizasyon çalışmalarına zaten topluluğa sempati besleyen kişilerin katılması, topluluğun sosyal medya hesaplarını yine aynı kişilerin takip etmesi, yayınlanan dergi, broşür ve bültenlerin yine aynı kişiler tarafından okunması gerçeğinin toplumun farklı / çeşitli kesimlerine nüfuz edilmesi süreçlerini tehlikeye sokabileceği ve kapalı devre bir etkileşim sarmalında sıkışma sorununu

gündeme geçeceğini sıklıkla dillendirilmektedir. Garrett’a (2009) göre böyle durumlarda belirli bir topluluk içinde hep aynı fikirlerin dolaşımında olması (*yankılanması*) ve tekrarlanması, diğer toplumsal kesimlere karşı empatinin azalması ve kutuplaşmaların keskinleşmesi sonucunu doğurabilmektedir. Bunun yanı sıra aynı çevrelerde aynı seslerin sürekli olarak tekrarlanması görüşlerin sabitleşmesi, eleştireliliğin azalması ve daha önemlisi zaman zaman topluluklar içinde toplumsal karşılığı olmayan bir “haklılık” ve “güçlülük” yanılgısı oluşmasına neden olabilmektedir.

Ayrıca “toplumsal değişim” sağlama hedefindeki bir topluluğun mesajının toplumun geneline yayılamaması ve sadece belirli bir “muhalif” çevre içinde dolaşımında olması baştaki hedefle çelişkili bir durum oluşturmaktadır. Tüm bunlara ana-akım medyanın olanaklarından mahrum bırakılma gerçeği de eklendiğinde, medya aracılığıyla “kamuoyu oluşturma” isteği ulaşılması güç bir hedef olarak belirmektedir. Bu durumu tersine çevirmek için izlenen yollar da bulunmaktadır. Öncelikle toplumsal hareketlilik gündemlerinde diğer sivil toplum örgütleri ve muhalif siyasi partilerin ağlarına dahil olunarak bu grupların insan kaynağı ve medya gücünden istifade edilmektedir. Bunun yanında sokak eylemleri ve festival / şenlikler yoluyla dikkat çekme ve taraftar kazanma yoluna gidilmektedir. İletişim süreçlerinde taktiksel olarak mizahın kullanılması da hegemonyanın söylemini bozma / dönüştürme amacı taşımanın yanı sıra politik aidiyetleri güçlü olmayan “genç nesillerle” ortak bir dil tutturarak onların ilgisini çekme amaçlıdır. Son olarak da, daha önce de ifade edildiği üzere, hazırlanan e-dergi, broşür ve diğer yayınlar gönüllüler tarafından özellikle topluluğun etkin olmadığı semtlerde / bölgelerde dağıtılmakta, böylece görünürlüğün artırılması ve etki alanının genişletilmesi hedeflenmektedir.

Bu noktada, topluluğun iletişim stratejileri ve medya kullanımlarındaki bazı sınırlılıkları ifade etmek de yerinde olacaktır. Öncelikle medya ekiplerinde çalışan kişiler tamamen gönüllülük esasına göre çalışmalara katıldıklarından içerik üretimi ve düzenli yayın çıkarmak çoğunlukla mümkün olmamaktadır. Her ne kadar kişiler duygusal aidiyetlerinin de etkisiyle topluluk için bazı “fedakarlıklar” yapsalar da, bu kişilerin hayatlarını kazandıkları asıl işleri belli bir baskı oluşturmakta ve gönüllü performanslar için gerekli zaman dilimlerini mecburen kısaltmaktadır. İki ya da üç sayı çıktıktan sonra yayından kalkan gazete ve e-dergiler, nadiren güncellenen bazı il

- ilçe meclisi sosyal medya hesapları, kimi dönemlerde ayda sadece “1” yeni haber girişi yapılan topluluk web sitesi bu durumun yarattığı bazı sonuçlar olarak sıralanabilir. Bunun yanı sıra, topluluk içi dayanışma ve yardımlaşma ağı dışında medya faaliyetleri için kullanılabilecek herhangi bir maddi kaynak bulunmamaktadır. Bu durum, sosyal medyaya “şüpheli” yaklaşan “eski kuşak” topluluk üyelerini bile maliyetsiz yapısı nedeniyle İnternet’in sunduğu paylaşım ve dağıtım olanaklarının kullanılmasına teşvik ve ikna etmektedir.

Topluluk içinde hiyerarşinin ve liderliğin mevcut olmaması demokratik kültürün gelişmesi açısından önemli olmakla birlikte, “gazete çıkarma” ya da bir “sosyal medya stratejisi belirleme” gibi konularda görev paylaşımı yapma, devamlılık sağlama ve organize olma bağlamında güçlükler de doğurabilmektedir. Örneğin bir gazete çıkarma planlaması yapıldığında “deneyimli bir eski gazeteci” pratikte “editör” olarak belirlenmekte, ancak süreç gönüllülük esasına göre işlediğinden yazı toplama ve diğer konularda aldığı destek sınırlı kalabilmektedir. Aynı şekilde sosyal medya hesapları üzerinden yapılan paylaşımlar zaman zaman kişiselleşebilmekte, ortak dil tutturulması konusunda sıkıntılar yaşanmakta ve bu süreç daha çok kişisel çaba ve heveslerle devam ettirilmektedir. Son olarak da, toplumsal hareket gündemleri dışında özellikle sayısal iletişim ağlarında topluluğa gösterilen ilginin ve etkileşimin azalması, bu kişilerin tamamen gönüllülük esasına göre çalıştıkları da göz önünde bulundurulduğunda, medya ekiplerinin zaman zaman içerik üretme ve paylaşım yapma motivasyonlarının düşmesine yol açmaktadır. Özetle, toplumsal hareketliliklerle doğru orantılı olarak topluluğun medya çıktıları ve içerik üretiminde de dalgalanmalar gözlemlenmektedir.

6.3 Hegemonya Arayışı ve Uzun Vadeli Stratejiler: *Eğitim Odağı*

Kurulduğu tarihten itibaren Birleşik Haziran Hareketi, sokak eylemleri, eğitim-kültür çalışmaları, çevre inisiyatifleri dahil olmak üzere çok farklı alanlarda muhalefet pratikleri içerisine girmiştir. Eğer Gezi Parkı Protestolarını Gramsci’nin terimleriyle, mevcut hegemonyaya karşı anlık ve tek seferlik gelişip parlayan “manevra savaşı” kavramı bağlamında değerlendirecek; kendisini hareketin devamı olarak tanıtan Birleşik Haziran Hareketi’nin de uzun vadeli ve karşı-hegemonya alanları tesis eden bir “mevzi savaşı” başlattığını söylemek mümkün olacaktır. Öncelikle BHH, söz konusu toplumsal hareket sonrasında ortaya çıkan farklı

ideolojik temayülleri bulunan grup ve toplulukları bir araya getirmeye, geniş bir ittifak meydana getirmeye çalışmıştır. Muhalefet için bir “çatı” olma arzusunun yanı sıra, iktidar partisi tarafından toplumda rıza üretme amacıyla kullanıldığı iddia edilen eğitim politikalarına karşı eleştirel bir tutum takınılmış ve topluma alternatif bir eğitim politikası önerilmiştir. Son olarak da mahalle meclisi-forumlar vasıtasıyla yatay olarak örgütlenerek toplumda farklı bir demokrasi kültürü yerleştirme çabaları sözünü ettiğimiz “mevzi savaşı”nın temel bileşenleri olarak öne çıkmıştır. Özetle politika, eğitim ve kültür alanlarında ortaya konulan, “sekülerizm, özgürlükçülük ve anti-kapitalizm” temelli proje toplumun geleceği olarak inşa edilmek istenmekte ve böylece köklü bir sosyal değişim hedeflenmektedir.

Bunun yanında BHH’nin gündeme bağlı olarak şekillenen kısa vadeli “manevra savaşı”nı da tamamen terk ettiği söylenemez. Bu çerçevede siyasi gündeme anlık tepkiler verilmekte, eylem ve protestolar düzenlenmekte, özellikle seçim ve referandum dönemlerinde bir kereliğine bir araya gelip daha sonra dağılan kampanya ekipleri kurulmakta ve “propaganda” faaliyetleri yürütülmektedir. Her ne kadar bir siyasi parti hüviyeti taşınmasa da, yoğun siyasi gündem ve özellikle seçim dönemlerinde muhalif çevrede topluluğun bir “siyasi aktör” olarak görüş bildirmesi, zaman zaman da taraf olması beklenmektedir. Bu çerçevede hegemonyanın “öteki” olarak kodladığı kesimlerle kısa vadeli toplumsal hareketlilikler bağlamında dayanışma göstermek hedeflenmekte, böylece topluluk karşı hegemonya ağı içerisinde kendi yerini pekiştirmek istemektedir.

Diğer yandan, gündemin dalgalanmalarından bağımsız olarak çalışan eğitim komisyonları ise, “laiklik karşıtı” olduğunu iddia ettikleri iktidar pratik ve söylemlerini ifşa etmeye odaklanmakta, eğitim konusuyla ilgili bülten ve araştırmalar yayınlamakta, alternatif ders programları ve eğitimler düzenlemekte ve böylece toplumsal değişim hedefleriyle paralel olarak farklı bir “okul” tasarlama hedefini gerçekleştirmek üzere çabalamaktadır. Althusser’e (2006) göre okul birçok beceri öğretmenin yanında yönetici ideolojiye boyun eğmeyi ve bu ideolojinin pratiğini egemen kılmayı sağlayacak düzeni yeniden üretir. Devletin kontrol aygıtlarından farklı olarak, zor kullanarak değil ancak ideoloji aktarımı yoluyla işleyen okul aygıtı, gizlenmiş - sembolik baskıyla egemenin dünya görüşünü toplumun tabanına yayar. Gramsci’nin (1995, s. 266) çözümlemesinde de hegemonya sorunu çerçevesinde eğitim ve entelektüellerin yetiştirilmesi konusu merkezi bir yer kaplar. Gramsci

(1995, s. 285), “*Hegemonyaya dair her türlü ilişki eğitimsel bir ilişkidir*” ifadesiyle, mevcut hegemonyayı sağlamlaştıran eğitim makinasına, ancak karşı-hegemonya tesis etme mücadelesi veren, yeni fikirleri ve tutkuları dolaşıma sokan organik entelektüeller tarafından meydan okunabileceğini ifade eder. İktidarın kendi hegemonyasını genç nesiller üzerinden yeniden ürettiği eğitim / okul alanı, karşı-hegemonya mücadelesi bağlamında, verili toplumsal kodların tersine çevrilmesi açısından kritik önemi haizdir. Brookfield’e (2005) göre de “adaletli ve yeni bir toplum” yaratmanın yolu eğitim projesinden geçer. Egemen İdeolojiye meydan okuma, hegemonyaya itiraz etme, toplumda rıza üreten mekanizmaları deşifre etme ve böylece demokratik bir toplumsal düzen inşa etme idealleri bu “projenin” bileşenleridir.

Bu çerçevede hegemonya arayışının temel taşıyıcısı, “eğitim” alanında gerçekleştirilen eylem ve projelerdir. Topluluğun en çok ses getiren eyleminin 13 Şubat Eğitim Boykotu ve bu çerçevedeki alternatif eğitim günleri olması, yine topluluğun en uzun soluklu yayının toplamda 25 sayı çıkan “Eğitim Kronikleri” isimli e-dergi oluşu ve hayata geçmese de topluluk kapsamında üretilen en uzun vadeli projelerden birinin yine eğitim alanında “Haziran Okulları” projesi olması birer rastlantı değildir. “Eğitim” konusu dışında topluluğun belirgin bir medya stratejisi bulunmamakta, toplumsal hareketlilikler ve yoğun politik gündemle paralel olarak üretkenlik yükselişe geçmekte, hareketlerin sönümlenmesiyle birlikte medya üretimi de yoğunluğunu kaybetmektedir. Somut olarak ifade edilecek olursa sosyal medya hesaplarından yapılan gönderi sayıları azalmakta, düzenli çıkacağı ilan edilen dergiler 1. ya da 2. sayıdan sonra ortadan kaybolmakta, web sitesi nadiren güncellenmekte ve e-dergilerin devamlılığı sağlanamamaktadır. Topluluğun uzun vadeli bir strateji belirlediği ve karşı-hegemonya kurumları inşa etmeyi hedeflediği eğitimle ilgili konularda ise bir farklılık göze çarpmaktadır. Söylendiği gibi topluluğun tek düzenli yayınının teması “eğitim” iken, yine ilkökul öğrencilerine yönelik alternatif müfredat ve alternatif ders girişimleri topluluğun kendi inisiyatifleriyle hayata geçirdiği ve belirli bir devamlılık sağladığı nadir projelerdendir. “Haziran Okulları”nı kurma fikri de hayata geçmese bile topluluğun hegemonya arayışı bağlamında karşı kültürel kurumlar oluşturma hedefinin bir örneği olarak ön plana çıkmaktadır.

Daha kapsayıcı bir biçimde ifade edilecek olursa, BHH kamuoyunda “siyasi muhalif” kimliğiyle bilinmekle beraber geleneksel anlamda bir siyasi parti örgütlenmesine sahip olmadığından “siyasal iktidar” mücadelesi vermemektedir. Bu anlamda “sivil toplum” içerisinde hareket eden topluluk, buna rağmen klasik bir “sivil toplum örgütü” olarak da değerlendirilemez. Siyasi parti ve sivil toplum örgütleriyle karşılaştırıldığında ortaya çıkan en önemli farklılık BHH’nin verdiği “hegemonya” mücadelesidir. Bu çerçevede öne çıkan düşünce, iktidar partisinin okullar, üniversiteler, düşünce kuruluşları, dernekler, vakıflar, sendikalar, sivil toplum örgütleri, medya kuruluşları vasıtasıyla siyasal ve kültürel anlamda hegemonyasını sağlamlaştırdığı yönündedir. Bu çerçevede televizyon dizileri ve filmler de araçsallaştırılabilmekte, böylece topluma belirli bir dünya görüşü kapsamındaki değerlerin aktarılması, tarihin stratejik olarak yeniden yorumlanması ve hegemonya dışında kalan “öteki”nin kodlanması mümkün olmaktadır. Gramsci’ye tekrar dönecek olursak, ona göre hegemonya salt siyasi iktidar ve toplum üzerinde “baskı” ile değil sivil toplum içerisinde varlık gösteren kurumlar vasıtasıyla toplumda sürekli olarak rıza üretme sürecidir. Bu açıdan gerçek anlamda toplumsal bir değişim sağlamak için hegemonya tesisi bağlamında karşı kültürel kurumlar oluşturmak elzem hale gelmektedir.

BHH mevcut toplumsal düzende sürekli olarak hegemonya için rıza üreten kurumlara karşı alternatifler üretme çabasına girişmiştir. İlköğretimden itibaren genç nesillere aktarıldığı iddia edilen “muhafazakar” değerlere karşı alternatif “laik” ve “bilimsel” bir müfredat geliştirme, mevcut ders kitaplarındaki “olumsuzlukları” ifşa etme, alternatif dersler organize etme ve eğitim boykotları düzenleme okul / eğitim mekanizması özelinde verilebilecek örneklerdir. İktidarla organik bağı olduğu iddia edilen Ensar Vakfı gibi sivil toplum örgütlerine karşı düzenli olarak yürütülen kampanyalar, ana-akım medya ile ilgili hazırlanan rapor ve araştırmalar, ana-akım medyaya karşı alternatif radikal medya platformları oluşturma çabaları ve ODTÜ örneğinde görüldüğü üzere üniversitelerde etki alanları yaratma girişimlerinin hepsi, sivil toplum içerisinde üretilen rızayı ve hegemonik ilişkileri tersine çevirme hedefinin birer parçasıdır. Toplumdaki rıza mekanizmalarını tersine çevirme ve karşı kültürel kurumlar inşa etmenin kitle partileri gibi çok geniş bir toplumsal tabanı bulunmayan ve ana-akım medya olanaklarından yoksun olan BHH için kolay ulaşılabilir bir hedef olmadığı da söylenmelidir. Bu çerçevede ve sözü edilen kısıtlar dahilinde, topluluğun stratejilerinde zaman zaman değişimler yaşanmakta; örneğin

“Haziran Okulları” kurma gibi bir proje hayata geçirilemediğinde ağırlık hegemonyanın söylem ve pratiklerinin ifşa edilerek tersine çevrilmesine, böylece kamuoyunda bir söylem üstünlüğü elde etmeye verilmektedir. Hegemonyanın söylem ve pratiklerini sayısal iletişim ağları ve e-bültenler vasıtasıyla “ifşa etme” ile farklı bir dünya görüşünün (BHH örneğinde laik, anti-kapitalist, sol eğilimli bir toplum) kurumlarını inşa etme süreçleri birbirleriyle kol kola ilerletilmek istenmektedir.

Topluluğun bu hedef ve stratejilerini kısıtlayan çok çeşitli etmenler bulunmaktadır. Öncelikle, paradoksal olarak, “siyasi iktidar” mücadelesi vermeyen BHH, bazı muhalif milletvekilleriyle olan bağları dışında siyasi karar alma süreçlerinin tamamen dışında kalmakta ve seçim dönemlerinde belirgin bir tavır almakta zorlanmaktadır. Bünyesinde çok farklı muhalif partiden kişileri barındıran topluluk, genel olarak muhalefet için bir “çatı” olma iddiasına sahip olmakla birlikte pratikte seçim dönemlerinde muhalif çevrelerce “tarafını açıklama” baskısı altına sokulabilmektedir. Topluluktan en ciddi kopmaların seçim dönemlerinde yaşanmasının en önemli nedenleri sözü edilen “muhalefet için çatı olma” hedefinin gerçekleştirilememesi, seçim döneminde ideolojik / parti aidiyeti ile bağlantılı ayrılıkların belirginleşmesi ve “siyasi iktidar” mücadelesinin uzun vadeli hegemonya arayışının önüne geçmesi olarak sıralanabilir. Siyasi iktidarın sağladığı güç ve aparatlardan yoksun olarak tabandan bir toplumsal değişim sağlama hedefi geleneksel siyasi hayatın işleyişi ve kutuplaşmaları ile sürekli bir gerilim içindedir. Özellikle toplumsal kutuplaşmanın arttığı ve muhalif kesimlerin kısa vadede bir “değişim” bekledikleri seçim dönemlerinde eğitim / kültür alanını dönüştürmeyi hedefleyen uzun vadeli bir hegemonya arayışı yerine “siyaseten taraf olma ve seçim kazanma” gibi kısa vadeli hedeflere ulaşma beklentisi ortaya çıkmaktadır

Son olarak hareketin, Gezi Parkı Protestoları ile olan organik bağı nedeniyle toplumun bir kesimi tarafından üyelerinin “solcu”, “anarşist”, “Gezici” şeklinde yaftalanması; sol kesimdeki fikir ayrılıkları hariç olmak üzere protestolarla duygusal bağı olan kesimlerce de kimi zaman “idealleştirilmesi” veya toplumsal değişim için bel bağlanan bir “son kale” umudu olarak görülmesi hususundan bahsetmek yerinde olacaktır. Tüm bu etiketleme ve beklentilerin ötesinde BHH, sivil toplum içerisinde hareket eden, bünyesinde katı siyasi angajmanları olan kişilerin yanında sıradan vatandaşları da barındıran, yaşayan ve zaman içinde dönüşümler geçiren sosyal bir

ağ / topluluk halini almıştır. Bu “şeytanlaştırma” ve “ilahlaştırma” çabalarının ortasında, toplumsal değişim hedefini canlı tutmaya çalışan, bunun için yoğun mesai harcayan ve bir takım fedakarlıklar yapacak kadar topluluğa bağlı, aralarında hem gündelik hayatta hem de toplumsal mücadele bağlamında bir dayanışma sistemi geliştirmiş bir grup insanın varlığından bahsetmek doğru olacaktır.

Bu çerçevede esnek bir örgütlenme yapısına sahip olan topluluk konjonktüre bağlı olarak bir siyasi parti gibi referandum kampanyaları yürütebilmekte; kadın hakları, çevre savunması, nükleer karşıtlığı vb. konularda bir sivil toplum örgütü niteliğine bürünerek yasama - yürütme organları ve sermaye üzerinde toplum adına denetleyici / sorgulayıcı bir role bürünebilmek için çaba harcamakta; bunun haricinde de kültür, sanat, boş zamanların değerlendirilmesi ve kişisel gelişim gibi etkinlik alanları söz konusu olduğunda dayanışmacı bir “sosyal kulüp” olarak öne çıkmayı arzulamaktadır. Bu bağlamda, toplumsal hareketlerin ardından ortaya çıkan topluluklarının “alternatif toplumsal projeyi” hayata sokma çabalarının, mevcut hegemonya ile barışık olmayan madun kesimlerin “farklı bir gelecek tahayyülüne” tekabül edebildiği ölçüde anlamlı hale geldiği değerlendirilebilir.

7. SONUÇ

Araştırmanın sonuçlarını iki ana eksende serimlemek uygun olacaktır. İlk eksen, sayısal iletişim ağlarının toplumsal hareketlerle ilişkisinin unsurlarını irdelemektedir. Araştırmaya konu topluluğun üyeleri toplumsal hareket mobilizasyonu için İnternet’e yoğun olarak başvurmakta, bu çerçevede dijital kabiliyetlerini arttırmakta, bireysel ve kolektif biçimde gerçekleştirdikleri medya üretimleriyle birer aktivist / vatandaş gazeteciye dönüşmektedirler. Ancak topluluk üyeleri sayısal iletişim ağlarını “toplumsal değişim sürecinin tetikleneceği” asli bir mecra olarak değerlendirmemektedirler. İnternet, ana-akım medyadan yalıtılmışlık ve özellikle maddi imkânların azlığı nedeniyle ortaya çıkan toplumun geneline seslenebilme kısıtını bertaraf edebilmek amacıyla kullanılan bir “araç” şeklinde değerlendirilmektedir. Bu bağlamda İnternet, maliyetsiz olması, etkileşime dayanması ve mesajı hızlı biçimde dolaşıma sokması yönünden iletişim sürecinin pragmatik bir unsuru olarak öne çıkar. Çevrimiçi ortamdan sadece hızlı haberleşmek, yeni taraftarlar kazanmak, mesajı geniş bir kitleye ulaştırmak ve çevrimdışı eylemler öncesinde kitleleri harekete geçirmek için istifade edilmektedir.

Asli olarak İnternet üzerinden örgütlenen ve harekete geçen toplumsal hareketlerin dayandığı tek seferlik / gevşek bağlılıkların yarattığı devamlılık sorunu; yüz yüze iletişime, geleneksel medya kullanımına, sokaktaki eylem / etkinliklere ve çevrimdışı mobilizasyona verilen birincil önemle bertaraf edilmek istenmektedir. Bu çerçevede topluma aktarılan söylemler de yatay olarak örgütlenmiş ve demokratik karar alma süreçlerine dayanan meclislerde (çevrimdışı ortamda) ortaklaşa kurulmakta, akabinde geleneksel medya araçları ve sayısal iletişim ağları vasıtasıyla dolaşıma sokulmaktadır. Gündelik hayatta da birbirleriyle vakit geçiren, tartışan, sosyal hayatta yardımlaşan, benzer duyguları paylaşan ve geçmiş toplumsal hareketlerin kolektif hafızasını paylaşan kişilerin ortaya koyduğu topluluk içi güçlü bağlar, aktivistlerin toplumsal hareketler sönümlendikten sonra bile birbirinden kopmaması, topluluk niteliğinin korunmaya çalışılması, dalgalanmalar yaşamakla

beraber medya üretiminin sürdürülmesi ve toplumsal değişim hedefinin canlı tutulması sonuçlarını doğurmaktadır.

İkinci ana eksen ise topluluğun hegemonya arayışı ve karşı-kültürel kurumlar inşa etme hedefinin ortaya çıkardığı sonuçlardır. BHH, kısa vadeli toplumsal gündemlere verilen refleksler haricinde; mevcut hegemonya bloğunun medya, eğitim kurumları, vakıflar, dernekler, düşünce kuruluşları vb. yapılarla toplumda rıza ürettiği iddiasına dayanarak ve bu süreci tersine çevirme hedefiyle uzun vadeli stratejiler belirlemiştir. Bu stratejilerin odağını ise “eğitim politikaları” ve “eğitim kurumları” oluşturmaktadır. Mevcut eğitimin sisteminin boykot edilmesi, alternatif müfredat hazırlanması, düzenli olarak eğitimle ilgili bültenlerin yayınlanması, farklı bir “dünya görüşü ve toplumsal projenin” aktarıldığı bir alternatif eğitim önerisi ile sınıfların oluşturulması ve son olarak hayata geçmesi de “Haziran Okulları”nı kurma fikri gibi eylem ve stratejiler ile toplumsal değişimin zemini hazırlanmak istenmiştir. Geçici toplumsal gündemlerden bağımsız olarak yürütülen bu karşı-hegemonya pratikleri, topluluğun kısa vadeli hedefleri olan toplumsal hareket gruplarının aksine ve tüm iniş çıkışlarına rağmen, sivil toplum içerisinde bir baskı grubu olarak yaşamını sürdürmesinin koşullarını oluşturabilmektedir. Bu çerçevede “eğitim” ve “kültürel aktarım mücadelesi” uzun vadeli stratejiler olarak topluluğun dağılmadan sivil toplumun içinde yaşamasını sağlayan tutamaklar olarak önem kazanmaktadır.

Tez çalışması boyunca topluluğun hedefleri çerçevesinde bahsedilen “toplumsal değişim” ve “hegemonya arayışı” idealleri, hem bu araştırmanın hem de toplumsal hareket çalışmalarının üzerine yoğunlaştığı düğüm noktalarından biridir. İdeal bir proje olarak bir çırpıda dillendirilen “toplumsal değişim” isteği, kısa vadede ve kolaylıkla ulaşılabilir bir hedef olarak gözükmemektedir. Dahası, elinde herhangi bir iktidar gücü bulunmayan ve sivil toplum içinde hareket eden bir topluluk için bu proje “ütopik” olarak da değerlendirilebilir. Siyasal iktidar mücadelesi yürütmese de topluluk içerisinde birçok sosyalist ve sosyal demokrat parti bileşeni bulunmaktadır. Bu partilerin hiçbiri genel milletvekilleri seçimlerinde %1’in üzerinde oy alamamaktadırlar. Ayrıca, benzer toplumsal taleplerle ivmelenen Gezi Parkı Protestolarının sönümlenmesiyle beraber protestolara katılan birçok kişi ve topluluk da politik mücadelelerini aynı kararlılıkla sürdürmemektedir. Analojinin tuzağına düşme pahasına, ortalama bir sosyal medya *fenomeninin* BHH’nin sosyal medya hesaplarından daha fazla *takipçisi* olduğu ve daha fazla *etkileşim* aldığı gerçeği de ek

olarak vurgulanmalıdır. Son olarak, topluluk içindeki ideolojik farklılıkların yarattığı gerilimler, seçim ve referandum dönemlerinde su yüzüne çıkan farklı politik tercihler ve terör saldırılarının ardından ortaya çıkan güvenlik kaygıları topluluktan ciddi kopmaların yaşanmasına neden olmuştur.

Bu çerçevede, tezin kapsamını aşan bazı yeni sorular ortaya çıkmaktadır. Tüm kurumlarıyla toplumda rıza üreten hegemonya sürecini tersine çevirmek, karşı kültürel kurumlar inşa etmek ve toplumu buna ikna etmek gerçekçi bir hedef midir? Sözü edilen hegemonya projesinin toplumda bir karşılığı var mıdır? Topluluğun mesajları ile alternatif söylem ve anlatılar topluma ne ölçüde nüfuz edebilmektedir? Bu sorular etrafında oluşan sarmal topluluk üyelerinin zihinlerinde de dönüp dolaşmaktadır. Elinizde bulunan tezle ilgili bazı topluluk üyeleri nezdinde olduğu gözlemlenen ve zaman zaman dillendirilen iki tür beklenti de bu kapsamda açıklayıcı olabilir: “Acaba dışarıdan nasıl gözüktüyoruz?” ve “Daha fazla kişiye ulaşabilmek için güçlü bir medya stratejisi ortaya çıkarılabilir mi?” soruları aslında toplumsal etkilerini belirleyebilecek araçlara sahip olmayan ancak iletişim kanallarını verimli kullanarak bu etkiyi mümkün olduğunca arttırmak isteyen aktörlerin ortak problemlerini işaret etmektedir. Toplumsal hareketlerin yarattığı heyecan, coşku ve öfke kısa vadede sönmölenince konuşmaların seyri hep aynı yönde değişmektedir: “Uzun vadede toplumsal değişim adına ne elde ettik?”

Paralel biçimde topluluk çevrelerinde sıklıkla ifade edilen bir diğer konu da, aynı görüşleri paylaşan ve birbirlerine kuvvetli kültürel / ideolojik bağlarla kenetlenmiş bireylerin *alternatif bir getto* içinde sıkışıp kalmaları ve toplumun farklı katmanlarına hitap edecek bir dil kuramama sorunudur. Kişisel bir gözlem olarak, saha araştırması boyunca karşılaştığım en büyük güçlükleri topluluk çevrelerine nüfuz etme, güven tesis etme ve böylece görüşmeleri gerçekleştirme olarak sıralayabilirim. Birbirlerine geçmişe dayanan güçlü bağlarla, kolektif hafızayla ve ortak duygularla sıkı sıkıya bağlı üyelerden müteşekkil topluluğun *hegemonya arayışı* serüvenini sürdürmesini sağlamakla birlikte; çoğu zaman haklı gerekçelere dayansa da (güvenlik, korumacı duygular...) *dışarıdan* birinin *içeriye* kabulünü zorlaştırabilmektedir. Bu durum, toplumun geneline seslenerek “toplumsal değişim” projesini kabul ettirme mücadelesi veren bir topluluk için kayda değer bir problem olarak ortada durmaktadır.

Tezin kapsamı ve sınırlılıklarının altını çizdikten sonra, yukarıda sıralanan tüm bu sorulara cevap aramak adına, gelecek araştırmalar için bazı öneriler sıralanabilir. İlk olarak, araştırmanın hinterlandı genişletilerek, ikinci ve üçüncü çeperde yer alan, toplulukla dolaylı bağları olan kişilere ulaşıp daha kapsamlı bir sosyolojik analiz için zemin hazırlanabilir. Örneğin topluluk eylem / etkinliklerini sayısal iletişim ağları üzerinden takip eden kişilerin ve belirli gündemler (seçim, referandum vb.) çerçevesinde topluluk faaliyetlerini takip eden ya da sempati duyan *muhaliflerin* topluluk hakkındaki algılarını ve *Hazirancı* kimliğini benimseme / benimsememe süreçlerini irdelemek bu çerçevede öğretici olabilir. İkinci olarak, topluluğun medya yoluyla dolaşıma soktuğu mesajları *söylem analizi* yöntemiyle irdeleyerek metne içkin kültürel kodların, ideolojinin ve art anlamların çözümlemesi yoluna gidilebilir. Daha sonra bu söylem ve mesajların *izleyiciler* tarafından nasıl algılandığı ve hedef toplumun bunları kendi kültürel / ideolojik kodları dolayısıyla hangi biçimlerde müzakere ettiği *alımlama çalışmaları* çerçevesinde kapsamlı bir incelemeye tabi tutulabilir. Topluluğun *karşı hegemonya* söylemlerinin *izleyiciler* üzerindeki etkisini anlayabilmek, toplumsal değişim hedefinin önüne çıkan politik ve sosyo-kültürel bariyerleri çözümleyerek *farklı bir yol haritası* sunma potansiyelini taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Kitap ve Makaleler

Althusser, L. (2006). Ideology and ideological state apparatuses (notes towards an investigation) *The anthropology of the state: A reader* 9 (2006): 86.

Amoore, L. (2005). *The global resistance reader*. Psychology Press.

Anderson, L. (2011). Demystifying the Arab Spring: parsing the differences between Tunisia, Egypt, and Libya. *Foreign Affairs*: 2-7.

Anderson, P. (1977). *The antinomies of antonio gramsci*.

Anduiza, E., Cristancho, C., ve Sabucedo, J. M. (2014). Mobilization through online social networks: the political protest of the indignados in Spain. *Information, Communication & Society*, 17(6), 750-764.

Arsan, E. ve Çoban, S. (2014). *Medya ve İktidar: Hegemonya, Statüko, Direniş*” *Evrensel Kültür Kitaplığı*.

Artz, L. (2012). Globalization, media hegemony and social class. *Globalization of Corporate Media Hegemony, The: Evaluating California's Imprisonment Crisis*: 1.

Ataman, B. ve Çoban, B. (2015). Gezi Direnişi’nde Alternatif Medya ve ‘Çapulcu Yurttaş Muhabirler. *Direniş Çağında Türkiye’de Alternatif Medya*. s. 93-140.

Atkinson, J. D. (2015). *Alternatif Medya ve Direniş Siyaseti: Bir İletişim Perspektifi*. İstanbul: Kafka Yayınları.

Atton, C. (1999). A reassessment of the alternative press. *Media, Culture & Society*, 21(1), 51-76.

Atton, C. (2001). *Alternative media*. Sage.

Atton, C. (2002). News cultures and new social movements: Radical journalism and the mainstream media. *Journalism Studies*. 3.4: 491-505.

Atton, C. (2003). Reshaping social movement media for a new millennium. *Social Movement Studies*. 2.1: 3-15.

Atton, C. (2009). Alternative and citizen journalism. *The handbook of journalism studies*. 265-278.

Bailey O G, Cammaerts, B. ve Carpentier, N. (2008). *Understanding Alternative Media*. Maidenhead: Open University Press.

Bates, T. R. (1975). Gramsci and the Theory of Hegemony. *Journal of the History of Ideas*: 351-366.

Bauman, Z. ve Lyon, D. (2013). *Akışkan gözetim*. Çev., Elçin Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bayraktutan Sütçü, G. (2007). İktidarın Müzelerinin Sanal Uzamdaki Varlığı Üzerinden Siyasal İletişimi Yeniden Düşünmek. Der. Mutlu Binark. *Yeni Medya Çalışmaları*. Ankara: Dipnot Yayınları. 71-95.

Benjamin, W. (2008). *The work of art in the age of mechanical reproduction*. Penguin UK.

Bennett, T. (1982). Theories of the media, theories of society. *Culture, society and the media*. 30-55.

Bergan Draege, J., Chironi, D., ve della Porta, D. (2017). Social movements within organisations: occupy parties in Italy and Turkey. *South European Society and Politics*. 22(2): 139-156.

Binark, M. ve Bayraktutan-Sütçü, G. (2007). Teknogünlüklerdeki çok (lu) sessiz yaşamlar: Yeni medyanın sessiz enstrümanları-yeni orta sınıf gençlik. *Yeni Medya Çalışmaları*. 147-176.

Blaikie, N. (2009) *Designing social research*. Polity.

Boothman, D. (2008). The sources for Gramsci's concept of hegemony. *Rethinking Marxism*. 20.2: 201-215.

Brecht, B. (1964). *The radio as an apparatus of communication*.

Brinkmann, S. (2014). Interview. In *Encyclopedia of critical psychology*. Springer New York: 1008-1010.

Calhoun, C. (1993). "New social movements" of the early nineteenth century. *Social Science History*, 17(3), 385-427.

Calhoun, C. (1998). Community without propinquity revisited: Communications technology and the transformation of the urban public sphere. *Sociological inquiry*. 68(3), 373-397.

Cammaerts, B. (2015). Social media and activism. *The International Encyclopedia of Digital Communication and Society*.

Cammett, J. M. (1967). *Antonio Gramsci and the origins of Italian communism*. Stanford University Press.

Canel, E. (1997). New social movement theory and resource mobilization theory: The need for integration. *Community power and grassroots democracy*: 189-221.

Carpentier, N. (2007). Four approaches to alternative media. *Understanding Alternative Media*. 3-34.

Carpentier, N., ve Cammaerts, B. (2006). Hegemony, democracy, agonism and journalism: An interview with Chantal Mouffe. *Journalism studies* 7.6: 964-975.

Carroll, W. K., ve Hackett, R.A. (2006). Democratic media activism through the lens of social movement theory. *Media, culture & society* 28.1: 83-104.

Carroll, W. K., ve Ratner, R. S. (1999) Media strategies and political projects: A comparative study of social movements. *Canadian Journal of Sociology/Cahiers canadiens de sociologie*: 1-34.

Carroll, W. K., ve Ratner, R.S. (1994). Between Leninism and radical pluralism: Gramscian reflections on counter-hegemony and the new social movements. *Critical Sociology*. 20.2: 3-26.

Carroll, W. K., ve Ratner, R.S. (2010). Social movements and counter-hegemony: Lessons from the field. *New Proposals: Journal of Marxism and Interdisciplinary Inquiry* 4.1: 7-22.

Castells, M. (1997). *An introduction to the information age*. City: 2(7), 6-16.

Castells, M. (2011). *The power of identity: The information age: Economy, society, and culture* (Vol. 2). John Wiley & Sons.

Castells, M. (2011). *The power of identity: The information age: Economy, society, and culture* (Vol. 2). John Wiley & Sons.

Castells, M. (2013). *İsyen ve Umut Ağları: İnternet Çağında Toplumsal Hareketler*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Clark, J. D. & Themudo, N. S. (2003) ‘The age of protest: internet-based “dot causes” and the “anti-globalization” movement’, in *Globalizing Civic Engagement*. Civil Society and Transnational Action, ed. J. D. Clark, Earthscan Publications Ltd, London, pp. 109–126.

Cleaver, H. M. (1998). The Zapatista effect: The Internet and the rise of an alternative political fabric. *Journal of International Affairs*: 621-640.

Collins, R. (1990). *The Political Unconscious: Narrative as a Socially Symbolic Act*. Ithaca: Cornell UP.

Comedia. (1984). The Alternative Press: The development of underdevelopment. *Media, Culture & Society*. 6: 95–102.

Cox, R. W. (1983). *Gramsci, hegemony and international relations: an essay in method*. Millennium. 12.2: 162-175.

Cox, R. W. (1993). Gramsci, hegemony and international relations: an essay in method. *Cambridge Studies in International Relations* 26: 49-66.

Cress, D. M., ve Snow, D. A. (1996). Mobilization at the margins: Resources, benefactors, and the viability of homeless social movement organizations. *American sociological review*. 1089-1109.

Çayır, K. (Ed.) (1999). *Yeni sosyal hareketler*. Kaknüs yayınları.

Çoban, S. (2013). *Hegemonya aracı ve ideolojik aygıt olarak medya*. Parşömen Yayınları.

Çoban, S., ve Arsan, E. (2014). *Medya ve İktidar*.

Dahlberg, L. (2001). The Internet and democratic discourse: Exploring the prospects of online deliberative forums extending the public sphere. *Information, Communication & Society*. 4(4): 615-633.

Davis, J. E. (2002). *Narrative and social movements. Stories of change: Narrative and social movements*. 3-29.

Deleuze, G., ve Guattari, F. (1987). *A Thousand Plateaus*. Trans. Brian Massumi. Minneapolis: Te University of Minnesota Press.

Della Porta, D., ve Diani, M. (2009). *Social movements: An introduction*. John Wiley & Sons.

Denzin, N. K., ve Lincoln, Y. S. (2008). *The landscape of qualitative research*. (Vol. 1). Sage.

Diani, M. (1992) 'The concept of social movement', *Sociological Review*, vol. 40, no. 1, pp. 1-25.

Diani, M. (2000). Social movement networks. Virtual and real, *Information, Communication & Society*, vol. 3, no. 3: 386-401.

Dimond, J. P., Dye, M., LaRose, D., ve Bruckman, A. S. (2013). Hollaback!: the role of storytelling online in a social movement organization. *In Proceedings of the 2013 conference on Computer supported cooperative work*. (477-490). ACM.

Downey, J., ve Fenton, N. (2003). New media, counter publicity and the public sphere. *New Media & Society*. 5.2: 185-202.

Downing, J. (1984). *Radical Media: the Political Experience of Alternative Communication*. Boston, MA: South End Press.

Downing, J. (2000). *Radical Media: Rebellious Communication and Social Movements: Rebellious Communication and Social Movements*. Sage Publications.

Downing, J. (2002). *The INDYMEDIA phenomenon: space-place-democracy and the new Independent Media Centers*. BOGUES: Globalisme et Pluralisme conference in the University of Québec, Montréal.

Downing, J. (2007). Grassroots Media: Establishing priorities for the years ahead. *Global Media Journal: Australian Edition* 1.1: 1-16.

Downing, J. (2008). Social movement theories and alternative media: An evaluation and critique. *Communication, Culture & Critique* 1.1: 40-50.

Downing, J. (2010). *Encyclopedia of Social Movement Media*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Duncombe, S. (1997). *Notes from Underground: Zines and the Politics of Alternative Culture*. London: Verso.

Duncombe, S. (2007). *Dream: Re-imagining progressive politics in an age of fantasy*. New Press.

Duran, R. (2003). Yurttaş Gazeteciliği. *Gazetecilik ve Habercilik*. Sevda Alankuş (der.) içinde. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları: 7. 85-99.

Durham, M. G., ve Kellner, D. (Ed). (2009). *Media and cultural studies: Keywords*. John Wiley & .

Durkheim, E. (1965). *The Elementary Forms of the Religious Life*. New York: Free Press.

Edwards, B. ve Gillham, P.F., (2013). Resource mobilization theory. *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Social and Political Movements*.

Eltantawy, N., ve Wiest, J. B. (2011). The Arab spring, Social media in the Egyptian revolution: reconsidering resource mobilization theory. *International Journal of Communication*. 5: 18.

Enzensberger, H.M. (1976). Constituents of a Theory of the Media. In *Raids and Reconstructions: Essays on Politics~ Crime and Culture*, London: Pluto Press: 20-53.

Erdoğan, İ. (2012). *Pozitivist metodoloji ve ötesi*. Ankara: Erk Yayınları.

Ergül, H. (Ed). (2013). *Sahanın Sesleri: İletişim Araştırmalarında Etnografik Yöntem*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Evans, J., ve Jones, P. (2011). The walking interview: Methodology, mobility and place. *Applied Geography*. 31(2), 849-858.

Ewick, P. ve Silbey, S. (2003). Narrating Social Structure: Stories of Resistance to Legal Authority. *American Journal of Sociology*. 108: 1328-72.

Fahlenbrach, K., Sivertsen, E. ve Werenskjold, R. (Ed). (2014). *Media and Revolt: Strategies and Performances from the 1960s to the Present*. Vol. 11. Berghahn Books.

Fenton, N., ve Barassi, V. (2011). Alternative media and social networking sites: The politics of individuation and political participation. *The Communication Review*. 14(3): 179-196.

Fiori, G., ve Nairn, T. (1990). *Antonio Gramsci Life of a Revolutionary*.

Fiske, J. (1992). 'British Cultural Studies and Television'. In Allen (Ed.) [includes summary of Hall's account of 'preferred readings' and alternative reading strategies: 292-3.

Fitzgerald, K. J., ve Rodgers, D.M. (2000). Radical social movement organizations: A theoretical model. *The Sociological Quarterly*. 41.4: 573-592.

Fountain, N. (1988). *Underground: the London alternative press*. Taylor & Francis 1966-74.

Fuchs, C. (2010). Alternative media as critical media. *European Journal of Social Theory*. 13.2: 173-192.

Fuchs, C. (2011). Web 2.0, prosumption, and surveillance. *Surveillance & Society*. 8(3): 288.

Gamson, J. (1995). Must Identity Movements Self-destruct? A Queer Dilemma. *Social Problems*. 42: 390-407.

Gamson, W. A. (1992). *Talking Politics*. New York: Cambridge University Press.

Gamson, W. A., ve Wolfsfeld, G. (1993). Movements and media as interacting systems. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 114-125.

Garcia, D., ve Lovink, G. (1997). *The ABC of tactical media*. nettime listserv.

Garrett, R. K. (2009). Echo chambers online?: Politically motivated selective exposure among Internet news users. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 14(2), 265-285.

Gerbaudo, P. (2018). *Tweets and the streets: Social media and contemporary activism*. Pluto Press.

Gillan, K. (2009). The UK anti-war movement online: uses and limitations of internet technologies for contemporary activism. *Information, Communication & Society*. 12(1): 25-43.

Gitlin, T. (1979). Prime time ideology: The hegemonic process in television entertainment. *Social Problems*. 26.3: 251-266.

- Gladwell, M. (2010). Small change. *The New Yorker*, 4: 42-49.
- Gongaware, T. B. (2010). Collective memory anchors: collective identity and continuity in social movements. *Sociological Focus*. 43.3: 214-239.
- Goodwin, J., Jasper, J.M., ve Polletta, F. (2000). *The return of the repressed: the fall and rise of emotions in social movement theory*. Mobilization. 5: 65-84.
- Graham, M. (2000). The threshold of the information age: Radio, television and motion pictures mobilize the nation. *A Nation Transformed by Information*. Oxford University Press, Oxford, UK, and New York, USA: 137-176.
- Gramsci, A. (1977). *Antonio Gramsci, Selections from Political writings (1910 - 1920)*, Hoare, Q & Matthews, J. (eds.), New York, International Publishers.
- Gramsci, A. (1995). *Further selections from the prison notebooks*. U. of Minnesota Press.
- Gramsci, A. (1997). *Hapishane Defterleri*. (çev. Adnan Cemgil). İstanbul: Belge Yayınları.
- Green, M. (2002). Gramsci cannot speak: Presentations and interpretations of Gramsci's concept of the subaltern. *Rethinking Marxism*. 14.3: 1-24.
- Greenwald, G. (2014). *No place to hide: Edward Snowden, the NSA, and the US surveillance state*. Macmillan.
- Gross, L. P., Katz, J.S., ve Ruby, J. (ed). (2003). *Image ethics in the digital age*. U of Minnesota Press.
- Gülenç, K. (2015). *Radikal Demokrasi ve Güncel Tartışmalar*. Ayrıntı Dergi.
- Habermas, J. (2001). The public sphere: An encyclopedia article. *Media and cultural studies: Keywords*: 102-107.
- Hall, S. (1977). *Culture, the media and the ideological effect*. Arnold.
- Hall, S. (1982). The rediscovery of ideology: Return of the repressed in media studies. *Cultural theory and popular culture: A reader*: 111-41.
- Hall, S. (1996). Gramsci's relevance for the study of race and ethnicity. *Stuart Hall: Critical dialogues in cultural studies*: 411-441.
- Hardt, N. ve Negri, A. (2001). *İmparatorluk*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hardt, N. ve Negri, A. (2005). *Multitude: War and democracy in the age of empire*. Penguin.
- Harmanşah, R., ve Nahya, Z. N. (Ed.). (2016). *Etnografik hikâyeler: Türkiye'de alan araştırması deneyimleri*. İstanbul: Metis Yay.

- Harvey, D. (2007). *A brief history of neoliberalism*. Oxford University Press, USA.
- Hastrup, K. (1992). *Writing ethnography. Anthropology and autobiography*. 29: 115-131.
- Haugaard, M., Lentner, H. H. (ed). (2006). *Hegemony and power: consensus and coercion in contemporary politics*. Lexington Books.
- Hebdige, D. (1995). Subculture: The meaning of style. *Critical Quarterly*. 37.2: 120-124.
- Herman, E. S., ve Chomsky, N. (2010). *Manufacturing consent: The political economy of the mass media*. Random House.
- Heywood, A. (1997). *Politics* London, Macmillan Press Ltd: 265–6.
- Holtgrewe, U. (2004). Articulating the Speed(s) of the Internet: The Case of Open Source/Free Software. *Time & Society*. 13(1): 129–146.
- Howard, P. N., ve Hussain, M.M. (2013). *Democracy's fourth wave?: digital media and the Arab Spring*. Oxford University Press on Demand.
- Hurd, M. (2014). Introduction: Social Movements: Ritual, Space and Media. *Culture Unbound: Journal of Current Cultural Research* 6.2: 287-303.
- Inceoglu, I. (2015). *Encountering difference and radical democratic trajectory: An analysis of Gezi Park as public space*. *City*, 19(4): 534-544.
- Ives, P. (2004). *Language and hegemony in Gramsci*. London: Pluto Press.
- İnceoğlu, Y. ve Çoban, S. (2015). Sokak ve Dijital Aktivizm: Eylemin Sokaktan Siber Uzaya Taşınması ya da Vice Versa. *İnternet ve Sokak*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 19-72.
- Jameson, F. (1981). *The Political Unconscious: Narrative as a Socially Symbolic Act*. Ithaca: Cornell UP.
- Jasper, J. M. (2002). *Ahlaki protesto sanatı: toplumsal hareketlerde kültür, biyografi ve yaratıcılık*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Jasper, J. M. (2011). Emotions and social movements: Twenty years of theory and research. *Annual Review of Sociology*. 37: 285-303.
- Jensen, C. (1997). *20 Years of Censored News*. New York: Seven Stories Press.
- Johnston, J. and Laxer, G. (2003). Solidarity in the age of globalization: Lessons from the anti-MAI and Zapatista struggles. *Theory and Society*. 32.1: 39-91.
- Joseph, J. (2003). *Hegemony: A realist analysis*. Routledge.
- Juris, J. S. (2012). Reflections on# Occupy Everywhere: Social media, public space, and emerging logics of aggregation. *American Ethnologist*. 39.2: 259-279.

Kaderoğlu Bulut, Ç. (2014). Yeni Toplumsal Hareket Tartışmalarında Amerikan Ekolü: Kaynak Mobilizasyonu ve Siyasi Fırsat Yaklaşımları. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi (*Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Süreli Elektronik Dergi*), (39): 49-67.

Kansu, A. (1997). *The revolution of 1908 in Turkey* (Vol. 58). Brill.

Kellner, D. (1997). Intellectuals, the new public spheres, and techno-politics. *New Political Science*. 169-188.

Keyes, R. (2004). *The post-truth era: Dishonesty and deception in contemporary life*. St. Martin's Press.

Knoche, M. (2003). Freie Radios—frei von Staat, Markt und Kapital (ismus)? Zur Widersprüchlichkeit Alternativer Medien und Ökonomie. *Medien Journal*. 27.4: 4-19.

Kucharski, A. (2016). Post-truth: Study epidemiology of fake news. *Nature*. 540.7634: 525-525.

Laclau, E. ve Mouffe, C. (2012). *Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Lash, S. (2013). Power after hegemony cultural studies in mutation?. *Theory, culture & society*. 24.3: 55-78.

Lears, T.J. (1985). The concept of cultural hegemony: Problems and possibilities. *The American Historical Review*. 567-593.

Lebow, R. N., ve Kelly, R. (2001). Thucydides and hegemony: Athens and the United States. *Review of International Studies*. 27(4): 593-609.

Lefebvre, H. (1991). *Critique of everyday life*. Vol. I: Introduction. Fransızcadan İngilizceye çeviren J. Moore. London: Verso.

Leitner, H., Sheppard, E., ve Sziarto, K. (2008). The Spatialities of Contentious Politics. *Transactions of the Institute of British Geographers, New Series*, 33:2: 157-172.

Lester, J. (1995). *Modern tsars and princes: The struggle for hegemony in Russia*. Verso.

Lester, J. (2000). *The dialogue of negation: debates on hegemony in Russia and the West*. Pluto Pr.

Lester, L., ve Hutchins, B. (2009). Power games: environmental protest, news media and the internet. *Media, Culture & Society*. 31(4): 579-595.

Lievrouw, L. (2011). *Alternative and activist new media*. Polity.

Lipsky, M. (1968). Protest as a political resource. *American Political Science Review*. 62.04: 1144-1158.

Macpherson, C. B. (1973). *Democratic Theory: Essays in retrieval*. London: Oxford University Press.

Marshall, J. (2001). Self-reflective inquiry practices. *Handbook of action research: The concise paperback edition*.

Marx, K. (1842). *Debatten u̇ber Pressfreiheit und Publikation der landstȧndischen Verhandlungen*, in MEW. Berlin: Dietz, 1: 28–77.

Mattoni, A., ve Treré, E. (2014). Media practices, mediation processes, and mediatization in the study of social movements. *Communication theory*. 24.3: 252-271.

McCarthy, J. D., Zald, M.N. (1977). Resource mobilization and social movements: A partial theory. *American journal of sociology*. 82.6: 1212-1241.

McCaughey, M. ve Ayers, M. D. (ed). (2003). *Cyberactivism. Online Activism in Theory and Practice*. Routledge, New York, London.

McChesney, R. W. (2015). *Rich media, poor democracy: Communication politics in dubious times*. New Press.

McQuail, D. (1987). *Mass Communication Theory: an Introduction*. 2nd edn, London: Sage.

Meikle, G. (2002). *Future Active: Media Activism and the Internet*. Routledge, New York, London.

Melucci, A. (1980). The new social movements: A theoretical approach. *Social science information*. 19.2: 199-226.

Melucci, A. (1995a). The Process of Collective Identity. *Social Movements and Culture*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press. 41-63.

Melucci, A. (1995b). The New Social Movements Revisited: Reflections on a Sociological Misunderstanding. in Louis Maheu (ed.), *Social Movements and Social Classes: The Future of Collective Action*. London: Sage Publications: 112–14.

Melucci, A. (1996). *Challenging codes: Collective action in the information age*. Cambridge University Press.

Meraz, S. ve Papacharissi, Z. (2013). Networked gatekeeping and networked framing on #Egypt. *The International Journal of Press/Politics*. Vol. 18 No. 2: 138-166.

Monterde, A., ve Postill, J. (2013). *Mobile ensembles: The uses of mobile phones for social protest by Spain's indignados*.

Morozov, E. (2011). *The Net Delusion: The Dark Side of Internet Freedom*. Jackson, TN: Public Affairs.

Nelson, E., ve Reed, L. (1989). *The British counter-culture, 1966-73: a study of the underground press*. Macmillan.

Newman, S. (2014). Occupy and autonomous political life. *Radical Democracy and Collective Movements Today: The Biopolitics of the Multitude versus the Hegemony of the People*. 93-110.

Nicholls, W. (2009). Place, networks, space: theorising the geographies of social movements. *Transactions of the Institute of British Geographers*. 34(1): 78-93.

Norgaard, K. M. (2006) "People want to protect themselves a little bit": Emotions, denial, and social movement nonparticipation. *Sociological inquiry*. 76.3: 372-396.

Offe, C. (1985). New social movements: challenging the boundaries of institutional politics. *Social research*, 817-868.

Offe, C. (1985). New social movements: challenging the boundaries of institutional politics. *Social research*. 817-868.

Osnos, E., Remnick, D., ve Yaffa, J. (2017). Trump, Putin, and the New Cold War. *The New Yorker*. (13).

O'Sullivan, T. (1994). Alternative Media. *Key Concepts in Communication and Cultural Studies*, 2nd edn, London: Routledge: 10.

Papacharissi, Z. (2002). The Virtual Sphere: The Internet as a Public Sphere. *New Media and Society*. 4 (1): 9-27.

Papacharissi, Z. (2008). The virtual sphere 2.0: The Internet, the public sphere, and beyond. In *Routledge handbook of Internet politics*. Routledge: 246-261.

Papacharissi, Z., ve de Fatima Oliveira, M. (2012). Affective news and networked publics: The rhythms of news storytelling on# Egypt. *Journal of Communication*. 62(2), 266-282.

Phillips, S. A. (1999). *Wallbanging: Graffiti and gangs in LA*. University of Chicago Press.

Pickard, V. (2015). Media activism from above and below: Lessons from the 1940s American reform movement. *Journal of Information Policy*. 5: 109-128.

Pickard, V. W. (2006). Assessing the radical democracy of Indymedia: Discursive, technical, and institutional constructions. *Critical Studies in Media Communication*. 23.01: 19-38.

Platon, S., ve Deuze, M. (2003). Indymedia Journalism A Radical Way of Making, Selecting and Sharing News?. *Journalism*. 4.3: 336-355.

Polletta, F. (2009). Storytelling in social movements. In H. Johnston (Ed.), *Culture, social movements, and protest*. Farnham, Burlington: Ashgate Publishing Limited. 33-53.

Postill, J. (2014). Democracy in an age of viral reality: A media epidemiography of Spain's indignados movement. *Ethnography*. 15(1): 51-69.

Ray, G. (2006). *Tactical Media and the End of the End of History*. Afterimage, 34(1/2): 31.

Reilly, I. (2013). From critique to mobilization: The Yes Men and the utopian politics of satirical fake news. *International Journal of Communication*. 7: 22.

Renzi, A. (2008). *The Space of Tactical Media. Digital media and democracy: Tactics in hard times*. 71.

Richardson, J. (2002). *The language of tactical media*. Nettime mailing list: 3.

Rodriguez, C. (2000). *Fissures in the mediascape: An international study of citizens' media*. Cresskill, NY: Hampton Press.

Rodriguez, C. (2003). The bishop and his star: Citizens' communication in southern Chile. In N. Couldry & J. Curran (Ed.), *Contesting media power: Alternative media in a networked World*. Lanham, MD: Rowman and Littlefield. 177-194.

Rodríguez, C., Ferron, B., ve Shamas, K. (2014). Four challenges in the field of alternative, radical and citizens' media research. *Media, Culture & Society*. 36.2: 150-166.

Ronfeldt, D. (1999). *The Zapatista" social Netwar" in Mexico*. Rand Corporation.

Rong W., Liu, W., ve Gao, S. (2016). Hashtags and information virality in networked social movement: Examining hashtag co-occurrence patterns. *Online Information Review*. Vol. 40 Issue: 7: 850-866

Rucht, D. (2004). *The quadruple 'A'. New media, citizens and social movements*. 25.

Ruggiero, G. (2002). Zapatista Encuentro: Documents from the First Intercontinental Encounter. *Humanity and Against Neoliberalism*. Vol. 5. Seven Stories Press.

Salvadori, M. (1979). Gramsci and the PCI: Two conceptions of hegemony. *Gramsci and Marxist Theory*. 237-58.

Scheufele, D. A. ve Nisbet, M. C. (2002). *Being a citizen online: new opportunities and dead ends*. Harvard International Journal of Press/Politics, vol. 7, no. 3: 55-75.

Shandro, A. (2001). Lenin and hegemony: the Soviets, the working class and the party in the Revolution of 1905. *Leadership and Social Movements*. 213.

Shandro, A. (2014). *Lenin and the Logic of Hegemony: Political Practice and Theory in the Class Struggle*. Brill.

Shirky, C. (2008). *Here comes everybody: The power of organizing without organizations*. Penguin.

Standing, G. (2016). *The precariat: The new dangerous class*. Bloomsbury Publishing.

Stengrim, L. A. (2005). Negotiating postmodern democracy, political activism, and knowledge production: Indymedia's grassroots and e-savvy answer to media oligopoly. *Communication and Critical / Cultural Studies*. 2: 281-304.

Strinati, D. (2004). *An introduction to theories of popular culture*. Routledge.

Suiter, J. (2016). Post-truth Politics. *Political Insight*. 7.3: 25-27.

Sullivan, S., Spicer, A., ve Böhm, S. (2011). Becoming global (un) civil society: counter-hegemonic struggle and the Indymedia network. *Globalizations*. 8.5: 703-717.

Şimşek, S. (2004). New social movements in Turkey since 1980. *Turkish Studies*. 5.2: 111-139.

Tarrow, S. G. (2011). *Power in movement: Social movements and contentious politics*. Cambridge University Press.

Taş, H. (2017). Street arts of resistance in Tahrir and Gezi. *Middle Eastern Studies* 53(5): 802-819.

Tilly, C. (1978). *From mobilization to revolution*. Addison-Wesley Publishing.

Tilly, C. (1984). 'Social Movements and National Politics', in Charles Bright and Susan Harding (eds), *Statemaking and Social Movements: Essays in History and Theory*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press, 297-317.

Topal Demiroğlu, E. (2014). *Yeni toplumsal hareketler: bir literatür taraması*. Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi. 2(1): 133-144.

Touraine, A. (1981). *The Voice and the Eye. An Analysis of Social Movements*. Ed de la Maison des Sciences de l'Homme-Cambridge Univ P XIII..

Tufekci, Z. (2014). Social movements and governments in the digital age: Evaluating a complex landscape. *Journal of International Affairs* 68.1: 1.

Urbinati, N. (1998). From the Periphery of Modernity Antonio Gramsci's Theory of Subordination and Hegemony. *Political Theory*. 26.3: 370-391.

Urla, J. (1995). Outlaw language: Pragmatics. *Quarterly Publication of the International Pragmatics Association*. (IPrA) 5.2: 245-261.

Van De Donk, W., Loader, B.D., Nixon, P.G., ve Rucht, D. (ed). (2004). *Cyberprotest: New media, citizens and social movements*. Routledge.

van Dijk, J. A. (1999). Review Essay: One Dimensional Network Society of Manuel Castells. *New Media & Society*. 1(1): 127 – 138.

Van Laer, J., ve Van Aelst, P. (2010). Cyber-protest and civil society: the Internet and action repertoires in social movements. *Handbook on internet crime*. 230-254.

Vegh, S. (2003). Classifying forms of online activism: The case of cyberprotests against the World Bank. M. McCaughey & M. Ayers (Ed.), *Cyberactivism: Online activism in theory and practice*. New York: Routledge. 71-96.

Virno, P. (2004). *A Grammar of the Multitude: For an Analysis of Contemporary Forms of Life*. New York: Semiotext.

Wainwright, J. (2010). On Gramsci's 'conceptions of the world. *Transactions of the Institute of British Geographers*. 35.4: 507-521.

Warner, J. (2008). Tyranny of the dichotomy: Prophetic dualism, irony, and The Onion. *The Electronic Journal of Communication*. 18(2-4).

Watkins, S. (2004). A weightless hegemony. *New Left Review*. 25: 5.

Whitfield, S. J. (1991). *A death in the delta: The story of Emmett Till*. JHU Press.

Whittier, N. (2010). *Feminist generations: The persistence of the radical women's movement*. Temple University Press.

Williams, R. (1973). Base and superstructure in Marxist cultural theory. *Media and cultural studies: keywords*. 130-143.

Williams, R. (1977). *Marxism and literature*. Vol. 1. Oxford Paperbacks.

Wolfsfeld, G., Segev, E., ve Sheaffer, T. (2013). Social media and the Arab Spring: Politics comes first. *The International Journal of Press/Politics*. 18.2: 115-137.

Wolfson, T. (2012). From the Zapatistas to Indymedia: Dialectics and orthodoxy in contemporary social movements. *Communication, Culture & Critique*. 5.2: 149-170.

Wolfson, T. (2014). *Digital rebellion: The birth of the cyber left*. University of Illinois Press.

Zald, M. N., ve Ash, R. (1966). Social movement organizations: Growth, decay and change. *Social forces*. 44(3): 327-341.

Elektronik Kaynaklar

Akit Gazetesi. 26 Nisan 2016. “TBMM Önünden Laikliği Kazanacağız Eylemi” <https://www.yeniakit.com.tr/haber/tbmm-onunde-laikligi-kazanacagiz-eylemi-166483.html> [26 Nisan 2016 tarihinde erişildi]

Akşam Gazetesi. 3 Mart 2015. “Haziran Oyunları” <http://www.diken.com.tr/yeni-turkiye-yeni-kumpas-hukumete-yakin-aksam-gazetesi-birlesik-haziran-hareketini-hedef-gosterdi/> [3 Mart 2015 tarihinde erişildi]

Almış, S. (2014). “Ne Birleşik, Ne Haziran, Ne de Hareket” *Gerçek Gazetesi* <http://gercekgazetesi.net/gundemdekiler/ne-birlesik-ne-haziran-ne-de-hareket> [31 Ekim 2014 tarihinde erişildi]

Avrupa Komisyonu Türkiye Raporu. (2016). https://www.ab.gov.tr/files/5%20Ekim/son_2016_ilerleme_raporu_tr.pdf [08.05.2018 tarihinde erişildi]

Bayram, F. (2014). “Birleşik Haziran Hareketi’ne Dost Eleştirisi” *Radikal Blog*. <http://www.radikal.com.tr/blog/> [21 Ekim 2014 tarihinde erişildi]

BHH Kuruluş Çağrısı. <http://www.birlesikhaziranhareketi.org/belgeler32/> [04 Aralık 2015 tarihinde erişildi]

BHH Web Sitesi. <http://www.birlesikhaziranhareketi.org/>

BirGün Gazetesi. “Haziran’ın izinden yürüyüş” http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/132249/Gezi_ruhu_solu_birlestirdi__Birlesik_Haziran_Hareketi_yola_cikti.html [20.10.2014 tarihinde erişildi]

BirGün Gazetesi. “Solda birlikte mücadele umudu yeşeriyor” <https://www.birgun.net/haber-detay/solda-birlikte-mucadele-umudu-yeseriyor-67933.html> 31.08.2014 [31.08.2014 tarihinde erişildi]

Cumhuriyet Gazetesi. “Gezi ruhu solu birleştirdi: Birleşik Haziran Hareketi yola çıktı” http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/132249/Gezi_ruhu_solu_birlestirdi__Birlesik_Haziran_Hareketi_yola_cikti.html [20 Ekim 2014 tarihinde erişildi]

Devrimci Hareket. 3 Ocak 2015. “Birleşik Haziran Hareketi’ne Yönelik Eleştirilere Dair” <http://www.devrimcihareket.org/birlesik-haziran-hareketine-yonelik-elestirilere-dair/> [3 Ocak 2015 tarihinde erişildi]

Ersoy, O. (2014). “Solda Birlik Tartışmalarına Dair...” <http://sendika62.org/2014/09/solda-birlik-tartismalarina-dair-bugunun-ihtiyaci-mucadele-icinde-birlik-samimiyet-ve-guvendir-oya-ersoy-216854/> [23 Eylül 2014 tarihinde erişildi]

Eurostat. (2017). <http://ec.europa.eu/eurostat>

Farklibakis.com, “*Ve Nihayet Türk Solu’nda Birleşme Umudu*”
<http://www.farklibirbakis.com/ve-nihayet-turk-solunda-birlesme-umudu/> [21 Ekim 2014 tarihinde erişildi]

Hürriyet Gazetesi. *Birleşik Haziran Hareketi Nedir?*
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/birlesik-haziran-hareketi-nedir-28195098> [13 Şubat 2015 tarihinde erişildi]

İleri Haber. “*Birleşik Haziran Hareketi Yola Çıktı*”
<http://ilerihaber.org/icerik/birlesik-haziran-hareketi-yola-cikti-3860.html> [20 Ekim 2014 tarihinde erişildi]

Jiyan Blog. 10.02.2015.
<http://jiyan.us/2015/02/10/birlesikhaziranhareketinezorunlubirelestirijiyanblog/> [10 Şubat 2015 tarihinde erişildi]

Karabulut, S. (2014). “*Birleşik Haziran Hareketi Hakkında Kafama Takılan Sorular*”
Sendika.org. <http://sendika62.org/2014/11/birlesik-haziran-hareketi-hakkinda-kafama-takilan-sorular-samut-karabulut-229479/> [21 Kasım 2014 tarihinde erişildi]

Kurt, İ. (2014). “*Eksik, Haziran’sız, hareketsiz*” *Evrensel Gazetesi.*
<https://www.evrensel.net/haber/95759/eksik-haziransiz-hareketsiz> [1 Kasım 2014 tarihinde erişildi]

Nergiz, M. (2014). “*Birleşik Haziran Hareketi Ne Değildir?*” *Yeni Dünya.*
<https://yenidunya.org/yazi/13555/birlesik-haziran-hareketi-ne-degildir> [26 Kasım 2014 tarihinde erişildi]

Online Etymology Dictionary. <https://www.etymonline.com>. [08.05.2018 tarihinde erişildi]

Oxford Sözlüğü. (2016). “*Word of the Year 2016 is...*”
<https://en.oxforddictionaries.com/word-of-the-year/word-of-the-year-2016>
 [08.05.2018 tarihinde erişildi]

Sınır Tanımayan Gazeteciler Basın Özgürlüğü İndeksi. (2017).
<https://rsf.org/en/2017-world-press-freedom-index-tipping-point> [08.05.2018 tarihinde erişildi]

Sol Haber. “*Soldan ortak ‘mücadele’ deklarasyonu: Gericiliği ve faşizmi yeneceğiz*”
<http://haber.sol.org.tr/turkiye/soldan-ortak-mucadele-deklarasyonu-gericiligi-ve-fasizmi-yenecegiz-97596> [23 Eylül 2014 tarihinde erişildi]

Sözcü Gazetesi. “*Birleşik Haziran Hareketi kuruldu*”
<https://www.sozcu.com.tr/2014/gunun-icinden/birlesik-haziran-hareketi-kuruldu-626012/> [20 Ekim 2014 tarihinde erişildi]

Star Gazetesi. 5 Mart 2015. “*Tutar mı bilmez bir planları var*”
<http://www.star.com.tr/yazar/tutar-mi-bilinmez-bir-planlari-var-yazi-1006444/> [5 Mart 2015 tarihinde erişildi]

Statista. (2017). <https://www.statista.com/>

Statista. (2017). www.statista.com

Stones, P. (2004). “*A few thoughts on Indymedia’s 5th anniversary*” <https://www.indymedia.org/en/2004/11/864913.shtml> [08.05.2018 tarihinde erişildi]

Toplum Gazetesi. “*Türkiye Solu Birleşik Haziran Hareketi’nde birleşiyor*” <http://www.toplumbazeti.com/haber/turkiye-solu-birlesik-haziran-hareketinde-birlesiyor-3338.html> [19 Ekim 2014 tarihinde erişildi]

Toplumsol. “*Alper Taş ve Erkan Baş Birleşik Haziran Hareketi’ni Anlattı*” <http://www.toplumsol.org/index.php/alper-tas-ve-erkanbas-birlesik-haziran-hareketini-anlatti/> [26 Ekim 2014 tarihinde erişildi]

We Are Social (2017). <https://wearesocial.com/uk/blog/2018/01/global-digital-report-2018>

Ydicagri. (2015). “*Birleşik Haziran Hareketi Üzerine!*” <http://www.ydicagri.com/index.php/guencel3/612birlesikhaziranhareketiuzerine.html> [17 Ağustos 2015 tarihinde erişildi]

Yıldırım, D. (2015). “*Birleşik Haziran Hareketi Eleştirilemez mi?*” *İleri Haber*. <http://ilerihaber.org/yazar/birlesik-haziran-hareketi-elestirilemez-mi-30666.html> [9 Ocak 2015 tarihinde erişildi]

Yonhaber.org. “*Gezi sola devrimci müdahalede bulundu*” <http://www.yonhaber.com/> [22 Ekim 2014 tarihinde erişildi]

Kişisel Görüşmeler

Görüşmeci 1 – 11.02.2017, İstanbul – Gazeteci, Foto-Muhabir, Öğrenci

Görüşmeci 2 – 08.01.2015, İstanbul – Akademisyen

Görüşmeci 3 – 19.05.2017, Edirne – Kamu Emeklisi

Görüşmeci 4 – 17.02.2017, İstanbul – Gazete Yazı İşleri Müdür

Görüşmeci 5 – 17.01.2017 ve 21.12.2016, İstanbul – Matbaa İşçisi

Görüşmeci 6 – 21.12.2016, İstanbul – İşsiz

Görüşmeci 7 – 21.12.2016, İstanbul – Yazar, Gazeteci

Görüşmeci 8 – 11.05.2017 ve 20.12.2017, İstanbul – Akademisyen, Müzisyen.

Görüşmeci 9 – 12.04.2017, Ankara – Emekli

Görüşmeci 10 – 14.11.2017, Edirne – İlkokul Öğretmeni

Görüşmeci 11 – 14.11.2017, Edirne – Emekli

Görüşmeci 12 – 26.04.2017, İstanbul – Berber

Görüşmeci 13 – 11.03.2017, İstanbul, Psikolojik Danışman ve Rehber Öğretmen

Görüşmeci 14 – 14.05.2017, İstanbul – Reklam Ajansı Çalışanı

Görüşmeci 15 – 23.12.2017 ve 20.12.2017, İstanbul - Garson, Doktora Öğrencisi

Görüşmeci 16 – 23.12.2017, İstanbul, Esnaf

Görüşmeci 17 – 17.05.2017, İstanbul – Çevre Mühendisi

Görüşmeci 18 – 11.05.2017, İstanbul – Öğrenci

Görüşmeci 19 – 10.05.2017, Kırklareli – Gazeteci, Web Tasarımcısı

Görüşmeci 20 – 03.05.2017, İstanbul – Tiyatrocu

Görüşmeci 21 – 17.02.2016, Berlin – Esnaf

Görüşmeci 22 – 05.02.2016, Berlin – Emekli

Görüşmeci 23 – 07.02.2016, Berlin – Öğrenci

Görüşmeci 24 – 27.08.2017, İstanbul – Gazeteci, Grafiker

Görüşmeci 25 – 24.02.2017, İstanbul – İşçi

Görüşmeci 26 – 06.02.2016, Berlin – İşçi

Görüşmeci 27 - 19.01.2017, İstanbul – Gazeteci

Görüşmeci 28 - 16.03.2016, Berlin – Akademisyen

Görüşmeci 29 – 27.01.2017, İstanbul – Makine Mühendisi

Görüşmeci 30 – 12.04.2017, Ankara – Yazar

Görüşmeci 31 – 19.02.2016, Berlin – Öğrenci

Görüşmeci 32 – 17.05.2017, İstanbul – Yazar

Katılımcı Gözlem Kapsamında Takip Edilen Topluluk Eylem ve Etkinlikleri

Türkiye Meclisi Toplantıları, 27-28 Aralık 2014, Ankara

“Laik ve Bilimsel Eğitim için Ayaktayız Eylemi” ve “Charlie Hebdo Saldırısı Protestosu”, 11 Ocak 2015, Kadıköy / İstanbul

“Laik Eğitim” Sokak Çalışmaları, Bildiri ve Bülten Dağıtımı, 5 Şubat 2015, Osmanbey / İstanbul

Laik Eğitim Eylemi, 8 Şubat 2015, Kadıköy / İstanbul

Laik ve Bilimsel Eğitim Boykotu, 13 Şubat 2015, Beşiktaş / İstanbul

Kadıköy Meclis Buluşması “Seçimlere Giderken Belirlenecek Stratejiler”, 3 Nisan 2015, Kadıköy Evlendirme Dairesi / İstanbul

Ortadoğu’da Siyasal İslam Paneli, 11 Aralık 2015, Kadıköy Evlendirme Dairesi / İstanbul

Hrant Dink Anma Toplantısı ve Basın Açıklaması, 19 Ocak 2016, Kotbusser Tor / Berlin

BHH Berlin Meclisi Toplantıları, Şubat-Mart 2016, Wrangelkiez / Berlin

Berlin Meclisi Kahvaltı Etkinliği, 14 Şubat 2016, Berlin

BirGün Gazetesine Destek Duyurusu, El İlanı Dağıtma, Stant Açma ve Bilgilendirme Çalışması, 4 Mart 2016, Kotbusser Tor / Berlin

Almanya’da İrkçı Partilerin Yükselişine Karşı Yürüyüş, 12 Mart 2016, Washingtonplatz / Berlin

13 Mart Ankara Terör Saldırısını Protesto Eylemi, 18 Mart 2016, Kotbusser Tor / Berlin

İlçe Meclis Toplantısı / Çalışması, 21 Aralık 2016, Kadıköy / İstanbul

“Memleket İçin İstanbul Buluşması” Referandum Hayır Kampanyası için Toplantı, 5 Şubat 2017, Kadıköy / İstanbul

1 Mayıs Emek ve Dayanışma Günü Etkinlikleri, 1 Mayıs 2017, Bakırköy / İstanbul

10 Ekim Ankara Terör Saldırısı Protesto Eylemi, 10 Ekim 2017, Edirne

ÖZGEÇMİŞ

Mehmet Fatih Çömlekçi 21 Mayıs 1984 tarihinde İstanbul’da doğdu. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünden 2006 yılında mezun olduktan sonra Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Genel Gazetecilik Bölümü Yüksek Lisans Programına girdi. Bu programı 2008 yılında “*Yugoslavya’nın Dağılma Süreci ve Bosna Krizi Sırasında Türk Basınının Tavrı*” başlıklı tezle bitirdi. 2013 yılında Galatasaray Üniversitesi Medya ve İletişim Çalışmalar Doktora Programına kaydoldu. 2015/2016 akademik yılında Avrupa Birliği tarafından verilen “Jean Monnet” bursunu almaya hak kazandı. Bu kapsamda 1 yıl boyunca *Freie Universität Berlin*, Medya ve İletişim Çalışmalar Enstitüsünde misafir doktora araştırmacısı olarak bulundu. Halen, 2017 yılında göreve başladığı Kırklareli Üniversitesi’nde Öğretim Görevlisi olarak çalışmakta, *Yeni Medya ve İletişim* ve *Yeni Medya ve İletişim Teknolojileri* derslerini vermektedir. Akademik ilgi alanları arasında siyasal iletişim, toplumsal hareketler, alternatif (yeni) medya ve kültürel çalışmalar bulunmaktadır.

Akademik Yayınları:

Çömlekçi, F., (2009). “Yeniçağ Gazetesi.” *Haber Analizi ve Arşiv İncelemeleriyle Türkiye’de 9 Gazete*. Der. Şengül Özerkan. Ankara: Nobel Yayınları. sf. 221-229.

Çömlekçi, F., & Güney, S. (2014). An Alternative Media Experience: LiveLeak. In *International Conference of Design, User Experience, and Usability* (pp. 62-70). Springer, Cham.

Çömlekçi, F., & Güney, S. (2016). Social Media Strategies of The European Union Bodies: A Comparison With Turkey's Experience. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15(4), 1119-1130.

Güney, S., Kabaş, B., & Çömlekçi, F. (2018). A Place for Immigrants in the Ghetto: The Rise and Fall of the NaunynRitze Youth Centre. *Space and Culture*, 1206331218757662.

TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite : T.C. GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
Enstitü : SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Hazırlayanın Adı Soyadı : Mehmet Fatih ÇÖMLEKÇİ
Tez Başlığı : Yeni Toplumsal Hareketler Bağlamında Siyasal İletişim Süreçleri:
Kültürel Mücadele ve Hegemonya Arayışı
Savunma Tarihi : 20 / 06 / 2018
Danışmanı : Prof. Dr. H. Serhat GÜNEY

JÜRİ ÜYELERİ

Unvanı, Adı Soyadı

İmza

Prof. Dr. H. Serhat GÜNEY

H. S. G.

Prof. Dr. Kerem RIZVANOĞLU

Kerem

Doç. Dr. Tolga ÇEVİKEL

Tolga

Prof. Dr. Zeliha HEPKON

Zeliha

Doç. Dr. Oya ŞAKI AYDIN

Oya Şaki Aydın

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. M. Yaman ÖZTEK

M. Yaman Öztekin